

Vituperium Machiaveli vide ap. AntiMach.
in prefat. p. m. q. et s. et hoc libro ap. Posseu-
dium p. rez.

Biblioteca Valenciana

31000005139343

Emi i q d n e .

u. Menippus p. 17. n. 4.

XVII

1152

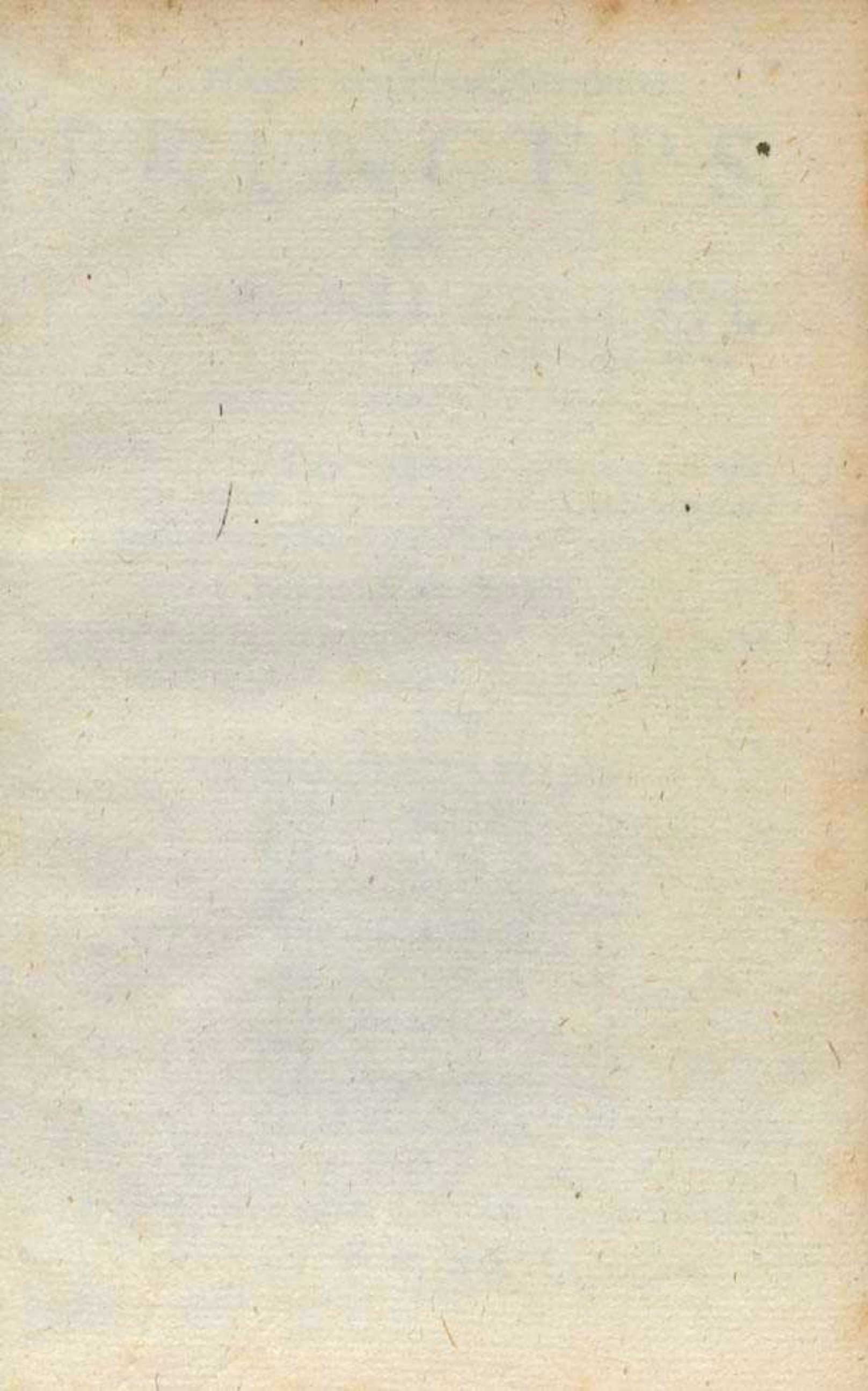

Nicolai Machiaueli Florentini

PRINCEPS,

EX

SYLVESTRI TELII FVL-
GINATIS TRADVCTIONE
diligenter emendatus.

*Adiecta sunt eiusdem argumenti aliorum quorun-
dam contra MACHIAVELLVM scripta, de potestate
& officio Principum contra Tyrannos.*

Quibus denuo accessit

ANTONII POSSEVINI IVDICIUM
de Nicolai Machiaueli & Ioannis Be-
dini scriptis.

FRANCOFVRTI.

Sumptibus Hæredum LAZARI ZETZNERI

M. D. C. XXII.

Nicolaus Machiavelli

P R I N C I P I A

EX

S Y L V E S T R I T E L L I M E N T E

AVERTISSEMENT

Cher Lecteur,

Après avoir lu avec attention l'ouvrage de M. de Montesquieu sur le despotisme, j'ai été frappé de la justesse de ses observations.

C'est pourquoi j'ai cru devoir en faire un abrégé, et en joindre quelques réflexions de mon propre chef.

Je prie Dieu qu'il vous en soit agréable.

Qu'il vous en soit agréable.

ANTOINE DE LA MOTTE

de la Motte

PARIS

chez la Citoyenne Lesclapart, Palais National, ci-devant des Arts, au Salon de Peinture, sous le Vestibule, au Salon de Peinture, sous le Vestibule, au Salon de Peinture, sous le Vestibule.

1789

3
T Y P O G R A P H V S
H V M A N O L E C T O -
R I S . P . D .

RE C T E Salustius profecto, Lector hu-
manissime, inquit: Maiorum splen-
dorem posteris quasi lumen esse: &
neque eorum benefacta, neque ma-
lefacta in occulto pati. Nam quorū virtus sin-
gularis aliqua fuit, eorum quoq; recens mēoria
quam diutissime solet conseruari: cuius respectu
dijudicari postea solent omnium illorū facta atq;
dicta, quos scimus ab illis excellentib. Viris esse
prognatos. Id ipsum quoque euenit omnibus in
vniuersum rebus magnis, illustrium praesertim
virorum dictis factisque; imprimis vero iis qua à
summis ingeniis inuenta & excogitata fuerunt:
quae nequeunt vlla ratione in occulto contineri,
sed palam proposita sunt vniuerso orbi: ceu scopus
quidam, in quē multi tela sua iacturi, collimāt.
Quamobrem nemini mirum videri debet, si de
Nicolao Machiauello tam varia atque multipli-
ces spargantur sententiae: & de eodem tam varia
sint hominum iudicia. Fuit enim is summo inge-
nio, & usq; adeo, vt post hominum memoriam, nul-

lum exstitisse tantum existimem, cum quo Ma-
 ehi auellus suo quodam modo conferrī nequue-
 rit. Historiarum omnium tantam cognitionem
 habuit, ut ceu rebus omnibus gerendis interfuis-
 set, causas, consilia progressus euentusq; omnium,
 in animo promptos haberet: quae res illi una cum
 acutissimo ingenio coniuncta, ad Reipublicae ad-
 ministrationem, & uniuersumque usum Politicam &
 sum, tantum momenti attulit, quantum ratio
 cum experientia coniuncta, & inquam alicui in
 aliqua arte aut exercitatione prodesse potuerit.
 In consiliis capiendis, ac rerum suscipiendarum
 deliberatione, solus videtur Historia usum in-
 tellexisse: tanta scilicet fuit eius solertia & in-
 dustria in conferendo domestica exempla cum
 peregrinis; praesentia cum futuris atque praeteri-
 tis; similia cum similibus, ut ex praeteritis, re-
 rum futurarum euentus prauidere persaepe po-
 tuerit. Et quid multis opus est? Vnum sufficit
 nobis argumentum, eius Disputationes nempe,
 quas Discursus appellauit de rebus à Tit. Liuiio
 prima Decade scriptis. In quibus antiquissimam
 illam Veterum Romanorum Virtutem, tan-
 quam in compendio comprehensam expressit, ad
 imitandum proposuit, & ob quas causas nostra
 aetate huiusmodi praecleara facinora nulla patre-
 tur, tam euidenter demonstrauit ut totius Hi-
 storiae succum in iis comprehendisse videatur.
 Adeo scilicet, ut ex earum lectione industrius
 Lector, qui Vir bonus esse velit, ad Vita politicae
 usum plus utilitatis, cognitionis ac experientiae bre-

ni temporis spatium sibi comparare possit, quam si
 multos annos in evoluentibus libris de Rep. ab alijs
 quibuscunq; auctoribus scriptis, sese macerauerit.
 Quae cum ita sint, tantumq; fuerit Machiuelli
 ingenium atq; Virtus; quid mirū si aliqui eius
 errores deterioraq; consilia, à toto propemodum
 mūdo reprehēdantur, omnesq; clamitent si quid
 callidiori consilio, aut perfidius in orbe Christia-
 no gestum esse videatur, artes illas esse Machia-
 uelli? Equidem omne vitium tanto conspectius
 in se quāto maior qui peccat habetur: atq; hinc
 fit, Ut Magistratus omnes in vniuersum, cū cæ-
 tera vitia, tum crudelitatē maxime euitare ac
 fugere debeant. Sed idē ego cōtendo, posse etiam
 fieri, Ut subditi magis intueantur Principū ac
 Magistratū errores, quam eorum impellentes
 causas; quae nonnunquā etiā ab ipsismet possunt
 dependere. Nō dico subditorū delicta, quamuis
 maxima, Principum ac Magistratū tyrannidē
 aut crudelitatē excusare. Nā debet omnis ma-
 gistratus talis esse, qualē describit Homerus A-
 gamemnonem suum, Ποιμὴν λαῶν, id est, pasto-
 rem populi. Ut sicuti pastor omnes suas cogita-
 tiones atq; consilia eo dirigit, Ut pascantur recte
 greges, et tuti sint à lupis cæterisq; feris animā-
 tibus: Ita magistratus ad subditorū pacē, tran-
 quillitatēq; conseruandam, & Virilitatē pro-
 mouendā noctes atq; dies intentus sit. Sed inte-
 rim tamen hoc assero: quod sicuti Medici neque
 igni, neq; ferro vtuntur, quandiu spes est, per le-
 niora medicamenta morbum posse curari: cum

id desperant, misericordia potius quam crudelitate ad vrendum et secandū permouentur. Qua in re, et si quid vehementius aliquando fit quam necessitas postulare videbatur; tamen totum id attribuimus humana imbecillitati. Quod si quid tale igitur, etiā in administranda Republica, euenit, cum delicta puniuntur, ignoscendum est perinde ut Medicis, ac humana imbecillitati tribuendum, quaecumq; aliter, aut alia animo institutoq; patrantur, crudelia sunt, & abominanda merito. Neq; vero in eum finē isthaec à nobis hic dicuntur, quod Machiaueli Viri clarissimi laudes ex professo persequi cupiamus, multoque minus ut errores ipsius, quos in libro de Principis Viri institutione habet nō paruos, defendere aut excusare villo modo velimus: aut Antagonistas eius refutare in animum vnuquā induxerimus, sed tantūmodo, ut instituti nostri reddamus rationem. Cōstitueramus, Lector humanissime, ante aliquot annos, Virorum quorundam eruditissimorum instinctu & opera, Nicolai Machiaueli scripta omnia, quae sunt partim politica, partim historica, partim deniq; de ratione bellum gerendi, in Latinā linguam ex Italica transferre. Et cum, sumptu non paruo, praecipuam fere eius operis partem absoluissemus, et in reliquis pergeremus, vixi sunt Viri quamplurimi, & ex ijs quoque aliqui doctissimi editis libris, omnium calamitatum, quibus hodie Christianus orbis afficitur, causas in vnum Machiaueli transferre: quod is solus ad huiusmodi ma-

las artes & astuta perfidaq; consilia instituat, quibus Principes & Magistratus quosdam Sic contendunt ad huiusmodi turbas, bella & alias calamitates in orbe Christiano excitandas. Nos vero, etsi ex doctissimorum virorum (quorum opera in edendis libris etiã utimur) institutione, existimemus summã illius viri prudentiã fuisse, longor rerum & su comparatam; eamque scripta ipsius legẽdo non admirari nequeamus; praesertim in Disputationibus de Republ. quarum prius fecimus mentionem: interim tamen errores ipsius, praesertim quos habet in libro De educatione Principis, nullo modo excusamus neque defendimus. Sed interim tamẽ saepe venit in mentem, quod alijs in rebus accidere solet, hic quoq; per multis hominibus evenire, ut nepe antequã videant, legant, lectãque iudicent, sententiam pronuncient, vulgi famã potius sequentes, quam certam rationem & argumenta. Nam quam prompti sint homines, praesertim hoc nostro seculo ad calumniandum & maledicendum, notius est, quam ut multis argumentis comprobari oporteat. At oportebat, ut Caius Caesar apud Salustium recte docet, eum qui de re aliqua sententiam ferre velit, ac recte iudicare, ab omni odio & amicitia, itemque ab omni invidia esse alienum. Nunc vero cernimus, invidia multos bonos viros opprimi, maledictis lacerari & traduci tantopere, ut admiratione dignum sit, eos qui nihil iniuste patrarũt, sola malorũ hominũ invidia & calũnijs, in magnas saepe calamitates

incidere. Quae cum sint nostro hoc seculo admo-
 dum vulgaris, non existimauimus ab incepto o-
 pere desistendum: quoniam speramus, si Volo-
 mata vel praecipua huius scriptoris opera in pu-
 blicum prodierint, fore ut qui nunc pauca qua-
 dam certis de causis vituperant, ij postea laudes
 quamplurimas. Cum igitur hoc tempore, tam mul-
 ta variisque in hunc scriptorem utroqueque ia-
 ctarentur, hunc modum esse putavi longe opti-
 mum, ad parandam editionem omnium Machia-
 uelli operum, si eam partem illorum, de qua ma-
 xima est concertatio inter eruditos, coniunctam
 cum Disputationibus contrarijs eorum, qui illis
 maxime oppugnarunt, primo omnium in lucem
 ederemus. Videlicet Principis Viri institutionem:
 qua controversa est maxime, et proinde ipsi Ma-
 chiauello, apud plurimos eruditissimos homi-
 nes, maximam peperit inuidiam atque odium. Edi-
 mus ergo illam nunc, non quidem ex noua quam
 paramus, omnium Machiauelli operum trans-
 latione, sed ex antiqua & accurate emendata
 Syluestri Telij Fulginatis translatione. Et ut o-
 mnes intelligant, nos hic nihil aliud spectare:
 quam ut Machiauelli scripta dyudicanda propona-
 mus: huic operi maxime controverso, coniunximus
 quaecumque inuenire licuit eiusdem argumenti scri-
 pta doctissimorum virorum cum Machiauelli in hoc
 doctrine genere dissentientium; videlicet ut in-
 geniosus Lector utriusque partis argumenta
 ponderans commodius de hac controversa toto-
 que Principum ac Magistratum in suos subdi-
 tos iure

tos iure sententiam suam ferre ac dicere posset.
 Atq; hac res eo pertinet, ut calumniæ locus nul-
 lus esse possit, sed iustæ tantummodo accusationi
 simul & defensionis. In qua accusatione & de-
 fensione, si eius incere causam Machiavellum in-
 tellexerimus; Doctrinã ipsius siue uniuersam,
 siue partem illius aliquam amplectemur: Sin
 cadere eum uideamus, eandem repudiabimus.
 Idq; in Repub. semper obseruandum, quantum
 fieri potest, ut accusare quidem legitime liberũ
 sit; calumnia uero impediatur. Differunt au-
 tem accusationes à calumnijs; quod calumnia
 ubi potest unusquisq; quemcunque, & ubicunq;
 uoluerit: neq; ad id probandum quod impingit
 aduersario, probatione ulla aut testib. utitur.
 Legitime accusare difficile est, neque id ab uno-
 quoq; præstari potest: nam in legitimis accusa-
 tionib. requiruntur testes & probationes. Præ-
 terea non possunt legitime accusationes insti-
 tui, nisi coram Magistratibus aut concione po-
 puli. Calumnia nullum certum locum habent;
 quod uel in foro, uel hinc inde per plateas, per
 constrinas & inter comessationes de hominib.
 spargantur: Et locum habent plerunque in Re-
 bus publ. male institutis, in quibus non exstat
 ordinata quadam ratio accusandi. Quo fit ut
 qui Rempub. recte instituire uelit, in id præ ca-
 teris incumbere debeat quo liberum tutumq;
 sit, legitime ciuem quemcunq; accusare: atque
 id ubi legib. institutum fuerit; ferri nullo mo-
 do debent calumnia: sed puniendi sunt calu-

mniatores, quod cum liceret, eum quem calu-
 mniatur, legitime & sine suspitione accusare:
 id non faciat calumniator, sed clandestinas
 spargat. Quod si hisce rebus in Repub. non recte
 prospectum sit, multa mala patrantur: quonia
 locus datur calumnijs, & ciues ob delicta non
 castigantur, sed tantummodo perturbantur &
 ad calumniatores odio prosequendos incitan-
 tur: Unde seditiones & turba in Republ. ortum
 habent. Et in Repub. quidem Romanorum huic
 rei optime erat prospectum, quo factum est, ut
 quandoq; magna pericula, quae Reipub. impen-
 debant, propter calumnias excitata, iusta ac-
 cusatione & defensione, auersa fuerint. Exem-
 plum proponam ex libro 6. Liuij. Furij Camilla
 Virtus liberata Urbe à Gallorū obsidione, apud
 ciues Romanos tantopere innotuerat, ut cete-
 rorum nemo esset, qui illi non honorem quouis
 loco & tempore deferret. Solus Manlius Capi-
 tolinus hanc honorem illi atq; gloriam inuide-
 bat: putabatq; se conseruato Capitolio, aequa be-
 ne de Repub. meritum; neq; etiam virtute bel-
 lica illo esse inferiorem. Ea inuidia commotus,
 cum apud Patres illum in odium trahere non
 posset, ad plebem sese conuertit, & apud eam de
 Camillo ceterisq; Patribus varia conqueri cœ-
 pit. Inter cetera autem assererat, aurum quod
 ciuitas contribuisset, ut se à Gallis redimeret,
 Gallis rursus ademptum, apud Primores Pa-
 trum conseruari: quod quidem si recuperare-
 tur sufficere ad liberandam aere alieno plebem.

Quibus

Quibus verbis fides à multitudine habebatur, augebatur & Manlij existimatio tantopere, & ad illum iam concursus fierent, libereq; per Urbem tumultuari inciperet. Quibus rebus cum Patres Vehementer commoti essent, ac suspicarentur, ne quid inde gravius oriretur, creant Dictatorem, eiq; mandant, Ut cognita ea causa Manlij, impetum coerceret. Dictator viatore ad Manlium misso, illi diem dicit. Comparuit ille ad tribunal ingenti plebis agmine comitatus. Cumq; iam conuenissent, Senatusq; Dictatorem, plebs Manlium Ut ducem suum in comitio intuerentur; Dictator silentio facto, ex Manlio quaesivit, apud quem ex patribus thesaurus ille custodiretur? Senarum enim aequae atque plebem id cognoscere velle. Ad id vero cum Manlius nihil certi responderet, sed subterfugia querendo, assereret, non esse opus, Ut ea quae ipse sciret, publice aperiret; à Dictatore in vincula duci iussus est: atque ita ipsius calumnias compescens, tumultus excitatos sedauit, & insontes Patres suspicione liberauit. Quod certe non tam facile prestitisset, si non fuisset Roma hoc liberae accusationis presidium. E contra autem, in Florentinorum Republica, quae olim & libera & prae potens fuit, nunc Ducum Florentinorum imperio paret, neglecta isthac libere accusandi presidia, & calumnijs concessa libertas, teste eodem

hoc nostro Machiauello, plurimum semper nocuit, & eam Rempubl. tandem etiam euertit: nam quicumque è ciuibus Florentinis aliquid magni pro patria gessissent, ij omnes propter inuidiam inimicorum, calumnijs obnoxij fuerunt: Et de uno spargebatur, quod pecuniam publicam in suos & suos conuertisset: de alio quod corruptus muneribus hostem non vicisset; aut quod ambitionis causa hoc, aut illud perpetrasset. Ex quibus clandestina odia, & ex odio inimicitia, factiones, & tandem seditiones atq; tumultus orti, quibus tandem euersa fuit Respublica. Qua omnia euitari potuissent, si Florentia statuta quadam atque leges exstitissent, per quas legitime accusare reos & calumnias vitare licuisset. Nam quicumq; accusati rei, siue damnati, siue absoluti fuissent; Rempublicam certe non euertissent: neque tutum fuisset tot instituerent accusationes, quot calumnia de varijs ciuibus sparsa fuerunt: Exemplum unum, idem Machiauello adducit de Iohanne Guicciardino, qui copiarum Florentiarum ductor Lucam obsedit; eamq; rem male aut imprudenter gesta, nequiuit occupare. Quo factum est, ut de eo sparsa fama fuerit, quod à Lucensibus corruptus urbem expugnare lubens noluerit. Quae calumnia ab eius aduersarijs aucta atque approbata, Guicciardinum propemodum furijs exagitauit. Nam etsi seipsum in vincula tradere vellet, ut se purgaret à crimine quod impingebatur, tamen eam suspicionem à se remo-
uere

vere non potuit: ob eam scilicet causam, quod
 Florentia non esset ratio quadam legitima au-
 diendarum accusationum & defensionum, &
 calumnias puniendi. Itaque orta indignatio-
 nes & odia inter ipsius familiares, qui erant
 totius Reipubl. potentissimi, & eos qui tales
 calumnias spargebant, eo usque processerunt,
 ut cum ob hanc rem, tum ob alia quadam Rei-
 publicae ruina subsequuta sit. Itaque oran

*Deus Opt. Max. ut nos à calumniatoribus
 conseruet & custodiat.*

Vale.

QVOT SINT PRINCIPATVS FORMÆ, ET QVIBVS modis acquirantur.

CAPVT I.

VÆCVNQVE fuit vnquam, aut est imperandi ratio, qua homines hominibus dominari consueuere, ea aut *Resp.* aut *Principatus* appellatur.

Principatus, aut iure hæreditario obuenerunt, quorum maiores eiusdem generis diu principatum tenuerunt, aut noui sunt: hi que aut prorsus noui, vt Mediolanensis Francisco Sfortiæ; aut veluti pars principis occupantis hæreditariæ ditioni adiuncta, vt regnum Neapolitanum Hispaniarum Regi. Hi sic quæstiti rerum status, vel assueti sunt sub principe vitam degere, vel immunes sua libertate frui, qui que acquiruntur alienis armis, aut propriis, vel fortuna, vel virtute.

CAP. II.

De ijs, qui hæreditario iure obueniunt, principatibus.

○ MITTAM de Rebus pub. differere: De his aliàs fusius diximus, nunc duntaxat orationem

tionem ad principatum conuertam, & quæ superius iam orsus eram retexens (qua ratione scilicet principatus hi gubernari ac retineri possint) narratione institutam disputationem persequar.

In ijs igitur Imperijs, quæ hæreditario iure obueniunt, quæque iam eidem familiæ parere ante didicerunt, minus difficultatis inesse dico, quàm in ijs quæ recenter adepti sumus. Satis est enim ne princeps suorum maiorum instituta transgrediatur, deinde tempori ad rerum novos casus inseruiat, sic ut si princeps huiusmodi communi sit, & vulgari saltem præditus in agendo industria, semper in principatu se conseruabit; at si hæc vulgari careat, & vi summa ex eo derurbetur, postquam eo fuerit spoliatus, & si incommodum habeat occupantem, recuperat tamen.

Huius rei nobis in Italia princeps Ferrariensis exemplo esse potest, qui nullis aliis de causis Anno 1484. Venetorum, & 151. Julij Pontificis aggressionem sustinere potuit, quam quod in eo genere dominatus, temporis diuturnitate consenuisset. Qui enim natura est princeps, minus causæ, & necessitatis habet, ut lædat, quo fit, ut etiam plus ametur: & nisi extraordinariis, & præualidis vitiis in odium offensionēque populi incurrat merito naturali quodam iure à suis diligitur & in ipsa verustate cohærentis, & continuati dominatus, obruta iacet memoria omnium mutationum & conuersionū causæ. Sem-

16 NIC. MACHIAVELLI
læ. Semper enim quæ præcessit mutatio, latera
ædificij proiecta, apta que ad alterius ædifica-
tionem adnectandam relinquit.

C A P. III.

De ijs qui mixti dicuntur principatibus.

Sed in eo qui recens accessit principatu diffi-
cultates continentur, tum maxime si veluti
pars adiuncta (vt sic in vniuersum mixtus dici
possit) non penitus est nouus. Eius vicissitudi-
nes & mutationes ex ea primum difficultate
nasci videntur, quæ in vnoquoque nouo prin-
cipatu cernitur. Spe enim meliora consequen-
di illecti homines, libenter statum rerum præ-
sentium sui principis mutatum volunt; ea que
opinionem adducti arma in eum, qui rerum poti-
tur, capere student. Qua in re falluntur maxi-
me. Nam re ipsa demum sentiunt in peiora se
esse delapsos cõsilia. Et hoc ipsum item vt fiat,
ex alia quæ à natura est & peruulgata accidit,
quæ nouo principi, eos ad quorum procura-
tionem est euectus, tum copiis alendis, tũ variis
incõmodis, & quas noua adoptio secum trahit
infinite iniuriis semper lædendi causam affert:
sic vt & eos, quos in occupando imperio prius
læseras, infensos habeas, & qui te in illud inue-
xerunt, in amicitia retinere non possis. Nam
quomodo sibi spem animo conceperant, eis
sufficere non potes, & quæ acriora fuissent in
eos adhibenda remedia, tibi eis deuincto haud-
quaquam permittitur. Quamuis enim in co-
piis

pijs munitissimus sit quis & præpotens, prouinciam tamen vt aliquam subeat, ope indiget prouincialium, & fauore.

His de causis Ludouicus Galliarum rex xix. Mediolanum à se occupatum statim amisit, & Ludouici Sfortiæ priuatæ vires, vt ab eo adimeretur, satis superque fuerunt. Qui enim vt peterent ei ingressus authores fuerunt, ijdem populi (quod opinione, & futuri boni, quam animo conceperant spe frustratos se esse intelligerent) noui principis molestias ferre non poterant.

Illud tamen haud obscurum esse, populos iam semel ad defectionem prolapsos, vbi iterum sub imperio fuerint redacti, maiori cum difficultate amitti. Princeps enim defectionis occasione arrepta, liberius sui propugnationem & defensionem suscipit, pœnas de defectoribus sumens, suspectos prodēs, & sibi debiliora loca præmuniens: sic, vt si vnus Ludouici principis authoritas in confiniis arma strepentis, tum primum satis superque fuit, vt à Gallo Mediolanense imperium adimeretur, vt deinde iterum auferretur, vniuerso pene orbi fuit in eum conspirandum, & eius copiæ tum fundendæ, tum ex Italia propulsandæ. Quod sanè ex ijs causis profectum esse constat, quas commemorauimus: nihilominus tum semel atque iterum fuit illi ademptum.

Expendimus prioris difficultatis communis causas; nunc reliquum est, vt eas etiã, quæ
post-

18. N I C. M A C H I A V E L L I
posterioris sunt, videamus, ac explicemus, quæ
remedia tum ille, & qui quis nunc in eo statu
si esset, habere posset, quo melius quam Gallia-
rum rex sese in adepto imperio tueretur.

Eius generis, inquam, rerum status, qui sic
comparati, auito cuiquam alteri adfociantur,
qui sit eius principis, qui eum est adeptus, vel
sunt eiusdem prouinciæ & linguæ societate
coniuncti, vel non. Si primum, facile admodum
fuerit eos retinere, præsertim si eorum vitæ ra-
tio ad libertatem non fuerit assueta; & vt tuto
possideantur, satis est principis, qui in eos im-
perium tenuit, stirpem extinxisse. Nunc cæteris
in rebus, modo auitæ leges non immutentur,
tum morum diuersitas absit, quiete sibi viuunt
homines, vti Burgundos, Armoricos, Aquita-
nos, & Neustrios vidimus, cum Gallia diu con-
sociatos. Et si enim linguarum inter eos non ni-
hil discriminis cernitur, facile tamen moribus
& vitæ consuetudine, non absimiles sese in ea re
mutuo ferre possunt.

Verum imperia, quum comparantur in pro-
uincia, quæ lingua, moribus, institutis discre-
pat: hic adsunt difficultates, hic labores, hic
magna felicitate, summaque industria, quo re-
tineantur opus est. Præcipuum vero illud & vi-
uidioris remedii est, vt is qui ea est adeptus, sua
præsentia & domicilio fulciat. Id enim & secu-
riorem possessionem, & diuturniorem efficeret:
Quemadmodum Turca ipse in Græcia faciun-
dum censuit, qui omnibus legibus ad illud
imperio

imperium retinendum seruatis, non potuisset tamen illud retinere, nisi eo demigrandum, atque ibi inhabitandum statuisset. Præsens enim & quæ perturbate fiunt, & confuse cernit, statimq; remedium afferre potest: se vero absente, audit quidem, & certior fit de eorum magnitudine, ad id eo scilicet tempore, quum omnis remediū facultas penitus est adempta. Nec præterea ministrorum direptioni patebit vnquam exposita prouincia. Tum sibi satisfactum putant subacti populi, vbi ad præsentis principis perfugium proxime eis patet accessus, quo maiorem etiam (si boni viri esse in eum videri velint) animandi occasionem habent. Sin minus, timendi. Si quis exterorum huiusmodi principatum cogitaret inuadendum, id maiori cautione tentabit: sic deniq; vt si ibi maneat, summa cum difficultate eum sit amissurus.

Alterum, quod huic rei affertur ex præsentioribus remediis est, vt in vnum, aut alterum locum ditionis adeptæ, veluti clauas, coloniæ mittantur. Necessarium est enim vel hoc fieri, vel vt multum tum equitum ibi alatur, tum pedum copiarum. In coloniis non multum impedit princeps, & nullo aut exiguo sumptu eas deducit & retinet: eos autem duntaxat offendit, à quibus agros aufert & domos, nouis coloniis assignandas, quiq; ad totius ditionis rationem minima pars cum censeantur, etiam dispersi, & rerum egentes dimissi nocere non possunt. Reliqui vero omnes, partim iactu-
ræ im-

ræ immunes (& propterea facillè conquiescunt) partim veriti, ne quid stultè committant, timent ne idem sibi accidat, quod & alijs dispoliatis.

Quapropter comprehensum atque conclusum velim, colonias, quæ nihil impendij secum ferunt, fideliores esse, minus lædere: læsos vero, cum sint inopes & vagi, obesse (vt dixi) non posse. Quoniam animaduertendum est homines, aut blanditijs deliniendos esse, aut prorsus extinguendos. Nam leuiiores vlciscuntur iniurias, grauiiores vlcisci nequeunt. Ob id, quæ homini affertur iniuria, talis esse debet, & quæ vindictam non reformidet.

Sed si coloniarum loco militum copiæ substituantur, maiorem in ea re princeps sumptum faciet, cum in præsidijs id totum sit illi absumendum, quod ex ea ditioe fuerat prouentus: sic vt partum quod illi erat, dispendio commutetur. Offenduntur præterea multo plures: nam tota prouincia castris mutandis læditur, cuius incommodo cæteris omnibus affectis, in omniū etiam odium & offensionem incurrit: & eorum scilicet, qui verberibus excepti, nocendi facultatem (cum domi sint relictæ) habent, omni iccirco ex parte huiusmodi præsidia æque vtilia sunt, atque coloniarum præsidia.

Impotentiorum præterea vicinorum caput & defensorem se constituere debet qui huiusmodi prouinciam, vt dixi, lingua dissimilem incolit, studereq; vt ij qui in ea sunt potentiores

infirmantur: tum caueat, ne vlllo rerum euentu, exterorum quispiam se viribus non minus pollens, in eam irreat. Semper enim vsu veniet, vt ab ijs, qui nimia ambitione illi sunt offensi, eo inducatur. Quemadmodum Romanos in Græciam ab Ætolis olim inductos esse constat, & quamcunque prouinciam sunt ingressi, in eam à prouincialibus fuerunt inducti.

Natura enim ita comparatum est, vt vbi primum alienigenarum quis potens prouinciam aliquam subit, omnes in ea qui minus potentia valent, ei statim sese adiungant, odio quodam nimirum in eum adducti, qui in se potentiorem sunt experti, sic vt ad tenuiorem eiusmodi rationem minus sit laborandum, vt eos in suas partes trahat: nam parte cum imperio vniuersi statim libenter coeunt. Id ei duntaxat cogitandum est, ne maiores accipiant vires & auctoritatem: sui namq; præcipua vi, atq; eorum studio facile eos deprimere potest, qui potentia valet, vt prorsus arbiter totius prouinciæ euadat.

Hac autem parte non commode tractata, id totum perit, quod fuerat quis adeptus: quamdiu vero id retinetur, infinitis difficultatibus ac molestiis laborabit. Romani sane in prouinciis subactis, probè obseruarunt has partes, coloniis deductis, debilioribus seruatis, potentia polentibus delectis, nulla dignatione auctoritateve, exteris præpotentibus ibi permissa.

Vnico Græciæ exemplo contentus ero: Achæi atq; Ætoli fuerunt ab eis seruati; Macedo-

num regnum, deiecto Antiocho, attritum: Nec Achæorum merita, vel Ætolorum vnquam effecerunt, vt aliqua sibi imperii fieret accessio: nec Philippi suasionibus adduci potuerunt, vt eum non demissum in amicitiam reciperent: Nec Antiochi potentia fuerunt inducti, vt suo ipsorum consensu aliquam in ea prouincia potestatem haberet.

In his deliberandi occasionibus id Romani egerunt, quod prudentes principes sibi agendum putant, qui non modo præsentium lapsum occasiones cernunt, sed & futurorum prospiciunt illis que omni industria occurrunt. Longe enim si prouideantur, facile aliquo remedio præcauari possunt: verum, vt dum te propius appetant cuncteris, nulla (morbo incurabili iam facto) opportuna curatione sanantur.

Accidit autem de hac re quod in hectica febricitant medici vbi scilicet primum, aliquem inuit, facilem esse curatu, sed cognitu difficilem, progressu vero temporis non percepta nec curata, facilem esse vt cognoscatur, at vt quis eam sanet perdifficilem. Sic in rebus imperii, si in posterum quam longissime prospiciantur (quod non nisi prudenti viro conceditur) quæ in eo suboriuntur incommoda, illis expedita patebit curatio: verum ea non comprehensa, si crescere permittantur, quo omnibus perspecta pateant, nullus amplius est illis medendi locus. Quare Romani in posterum longe prospicientes aduersos casus, semper remedia adhibue-

hibuerunt, nec vnquam passi sunt, quo bellum aliquod detrectarent vt ea euenirent. Sciebant enim non submoueri bella, sed potius cum aliorum accessione trahi. Propterea bellum cū Philippo & Antiocho in Græcia gesserunt, ne quid in Italia cum illis esset agendum: potuissent sane tunc temporis vtrumq; vitare, quod tamen noluerunt.

Nec id vnquam probatum est illis quod omni omnium nostri temporis sapientum ore effertur, temporis liberalitate fruendum esse: at propriæ sane, quod erat ipsorum, & virtutis & prudentiæ. Tempus enim omnia præ se agit; æque bonum ac malum, & malum æque ac bonum secum ferre potest.

Verum redeat oratio vnde digressa est, ad Galliam, & nunquid ex his, quæ dicta sunt, aliquid præstitit, examinemus. Ne quid Carolus ipse Galliarum Rex egerit, dicam, tantum de Ludouico loquar, cuius consiliorum rationes, cum diuturniorem possessionem in Italia retinuerit, melius perspici potuerunt: tunc facile quis intelliget eum, quæcunque agenda erant ad imperium retinendum, quod linguæ dissimilitudine discreparet, neglixisse, diuersumque abiisse. Ludouicus Venetorum ambitione in Italiam fuerat inuectus, qui eo aduentu dimidiam Cisalpinæ Galliarum possessionem sibi desumere voluerunt. Hunc accessum, eiusque consilii rationem improbatam nolim. Nam cum in Italia pedem inferendi, initium facere

veller

vellet, nec in ea prouincia ullos haberet amicos; imo ex rerum gestarum ratione Caroli regis, præclusas sibi omnes cerneret vias, quas potuit amicitias coactus est comparare. Et breui utrique ex animo cecidisset consilium, si in reliquarum administratione rerum non errasset. Parta itaque Cisalpina Gallia ab ipso rege, statim eam existimatione & dignitate recuperavit, quam Carolus sibi detraxerat Genua cesserat: Florentini in eius amicitiam venerant: Mantuanus & Ferrariensis principes, Forumliuij domina, Bentiuolus, Fauentia, Arimini, Pisauri, tum Camertium, & Traiani portus reguli; Lucenses item, Piscani, Senenses: hi omnes obuiam ei processerant, in eius amicitia futuri. Tum Veneti sui initi consilij temeritatem facile perspicere potuerunt, qui ut duas in Cisalpina Gallia vrbes sibi adiungerent, regem maioris Italiae partis dominum constituerunt.

Nunc igitur animo quis perpendat, quam potuisset minimo labore suam rex dignitatem in Italia retinere, si quas supra posuimus administrandi leges seruare voluisset, & quos habebat amicos securos reddidisset, eosque defensos curasset: qui numerosiores & imbecilles cum essent, pertimescentes nonnulli pontificios, alij Venetos, cogebantur perpetuo ab ipso stare, eorumque opera facile ab illis, qui potentiores reliquis essent, securiorem se reddere.

Verum ipse vbi primum Mediolanum venit, totus his contrarius iuit. Alexandro pontifice

tifice à se vt Flaminiam occuparet adiuto. Nec animo præsenferat, hoc consilio, sublatis amicis, & iis qui in illius sinum confugerant, se debilitatum iri. Sacricolas autem tanta rerum profanarum ad iurisdictionem pontificiam, qua tanta eis defertur authoritas, accessione maximè prouehi: atq; hoc pacto, cum labi cœpisset, pergendum fuit vsq; adeo, vt ad Alexandri ambitioni finem imponendum, ne totius Erruriæ dominus fieret, in Italiam sibi contendendum fuerit. Nec satis habuit pontificios eo potentia euexisse, atq; amicos ab se alienasse, nisi etiam regnum Neapolitanum à se expertum, cum Hispaniarum rege partitus esset, & arbiter totius Italiae cum esset, socium sibi adhibuit, vt illius prouinciæ viri ambitiosi, & sibi offensi haberent quo confugerent. Adhæc cum tributarium quempiam regem in eo regno dimittere posset, ipse eum pepulit, altero inuecto, qui se inde deturbare posset.

Res sane è natura est maximè, maximèque peruulgata, studium nimirum acquirendi: idq; homines cum faciunt (modo possint) dabitur eis laudi, vel saltem vitio non vertetur. At quæ non possunt, & in id tamen incumbunt, hic vitium, hic error inest. Si Gallia suis viribus Neapolim inuadere poterat, id sibi faciendum erat: sin minus, non erat cur illud regnum diuideret. Atqui si Cisalpinæ Gallia cum Venetis facta distributio, quod per eam in Italiam pedem intulisset, excusationem præmeruit, hæc

(quod ea excufatione haud excufaretur) quominus effer in crimine, non effer promerita.

Prolapfus itaque fuerat in hos quinq; errores Ludouicus rex: debiliores extinxerat, potērioris potētiam in Italia auxerat, & extero potentiffimo in eam illato, coloniis item non deductis, eo non demigrarat ad habitandum. Qui errores poterant eo fuperfite non lædere, nifi & sextum peccaffet peccatum, à Venetis imperium auferendo. Nam fi pontificios non promouiffet, nec Hispanos in Italiam inuexiffet, eos deprimere necesse fuiffet. Verum fufceptis quæ primum intenderat, confiliis, non erat cur ipfe in eorum ruinam conueniret. Nam quum illi potentes effer, facile reliquos omnes a Cifalpinæ Galliæ expeditione auertiffent: tum quod Venetorum ad id habuiffent (nullo ibi quæfiro ab illis imperio) affenfum: tum quod reliqui omnes à Gallis eam prouinciam nō ademiffent, illis tradituri. Vt autem vterq; in eos impetum facerent, non fatis habuiffent animi. Rationib. autem prænaratis refponderem, fi quis regem diceret, Flaminiam Alexandro, Hispanis vero regnum Neapolitanum vitandi belli occasione celliffe. Non effer mirum quod quis, quid confufe factum permittat euenire, quo bellum refugiat: non enim vitatur, fed fuo magno malo differtur. Si qui effer præterea qui afferrent Pontifici datam fidem à rege, de ea expeditione in eius gratiam facienda, quo fuum matrimonium, & Rotomagēfis galerus ftatueretur:

Refpon-

Respondeo eo in loco, vbi de principum fide,
& illius obseruatione infra tractatur.

Amisit igitur Cisalpinam Galliam Ludouicus rex, quum ad ea præscripta non egerit, ad quæ cæteri, qui sibi in adiungendis prouinciis, eis que retinendis egerunt. Nec hoc mirum est, sed rationi maxime consentaneum, maximeque peruulgatum. De hac autem, quam habui subiectam materiam, colloquutus sum Condiuinci cum Rotomagensi cardinale, Valentino (hoc enim nominis erat Cæsari Borgiæ Alexandri Pontificis filio) Flaminiam occupante. Italos enim asserenti belli imperitos esse, Gallos respondendi, regnandi rationem non tenere. Ea enim ab eis si probe fuisset intellecta, sacerdotum potentiam ad eam magnitudinem non fuissent euehendam. Et sane re ipsa patuit, illam, & Hispanorum in Italia potentiam à Gallia esse profectam: eius denique casus ab ipsis sic euectis ortum habuisse.

Quare generalis elicitur sententia minime fallax: AVTHOREM ALIENÆ POTENTIÆ SE IPSVM PERDERE. Nam eam potentiam, aut industria, aut vi ipse author protulit, quarum vtrunque is suspectam habet, qui eo processit potentia.

C A P. IV.

Cur Darij regnum ab Alexandro occupatum, à successoribus post eius mortem non defecit.

Ad miratione quis duci posset perspectis
 difficultatibus, quæ haberi videntur, quo-
 nuper partum imperium retineatur, vnde or-
 tum habuerit, Alexandrum Asiæ paucis annis
 potitum esse, vixq; illo occupato diem obiisse:
 vnde merito videri poterat, totum illud impe-
 rium ad defectionem fuisse prolapsurū, quum
 tamen eius successores sibi illud conseruarint?
 Nec vlla alia difficultate ad illud tuendum la-
 borarunt, quam quæ inter ipsosmet præcipua
 eorum ambitione orta fuit. Respondeo, prin-
 cipatus, quorum memoria adhuc extat, dupli-
 ci, eaque diuersa ratione administratos inue-
 niri: aut vnus principis arbitratu, cuius gra-
 tia & permisso reliqui omnes, qui conditione
 sunt serui, ad regni procurationē veluti admi-
 nistri opem ferunt: aut principis & procerum
 consilio, qui nō gratia, sed sanguinis vetustate,
 illum gradum obtinent. Huiusmodi proceres
 ditiones habēt, & qui sibi subiiciūtur populos,
 qui eos in dominos agnoscunt, & quodā natu-
 rali erga eos afficiuntur amore. Qui vnus prin-
 cipis ductu, seruorumque ministerio reguntur
 principatus, illis princeps præest maiori cum
 auctoritate. Nemo enim in tota prouincia est,
 qui præter illum superiorem alium agnoscat,
 & sicut alii morem gerit, id tanquam admini-
 stro, adscriptioq; facit, nec sunt illi vllō pecu-
 liari amore affecti. Horum duorum regni pro-
 curandi generum exempla in hæc nostra tem-
 pora incidunt: Turca & Galliarum rex. Turcæ
 tota

tota imperii summa potestas, vnius principis
 manu regitur, cæteri conditione serui: atq; in
 præfecturas distributo regno, diuersos allegat
 administratores, & pro animi sui voluntate ab-
 rogat, subrogatque.

Verum Galliarum rex positus est in medio
 antiquæ multitudinis dominorum, quos agno-
 scunt populi eis subiecti, & beneuolentia com-
 plectuntur: retinent suam authoritatem, quam
 ab eis rex sine periculo auferre nõ potest. Quo-
 circa vtrumq; eius generis statum qui animo
 reputat, is Turcæ imperium occupaturus diffi-
 cultates offendet: sed eo deuictõ, nulla est diffi-
 cultas, quomodo retineatur.

Difficultatum causæ, quo minus Turcæ im-
 perium occupari possit; in eo videntur, quod
 qui illud occupare molitur, haud potest à prin-
 cipibus illius regni eo vocari, nec in spem ad-
 duci eorum qui illum circumstant defectione,
 inceptum facilius reddere quod ex his, quas at-
 tigi superius rationes proficisci videtur. Nam
 quum omnes sint eius mancipia, eiq; deuicti
 multo difficilius corrumpi possunt: & si qui-
 dem corrumperentur, parum inde tamen vri-
 litatis sperari posset, cum ipsi ex allatis supe-
 rius rationibus, populos secum trahere non
 possint.

Quapropter Turcam impetituto, illum se-
 collectum cogitandum est se esse inuenturum,
 & magis propriis viribus, quam aliorum stu-
 diis, & seditionibus superandum, eo autem de-

bellato, acieque fuso, sic ut exercitum reficere nequeat, nihil est, quod præter principis stirpem, sit prætereatimendum: qua extincta, nemo est (cæteris apud populos fide & auctoritate carentibus) de quo quis quem timeat reliquum. Et quemadmodum ante partam victoriam nullam in eis sibi asciscendis poterat victor spem collocare, ita secundum illam, non est quod amplius de illis reformidet. His contrarium accidit in regnorum (uti Galliarum est) procuratione. Facilis enim tibi asciscenti aliquem ex primariis regis patebit in illa accessus: in eis enim nunquam non inveniuntur, qui animo offensi res novas moliri studeant. Hi ob eas, quas supra diximus, rationes, ad illud regnum viam tibi aperire, atque victoriam expeditiorem reddere possunt, ad quam postea tuendam difficultates iam adsunt pene infinitæ, non modo cum eis, qui tibi fuerunt auxilio, verum & cum illis, quos oppressisti. Non satis habet principis sanguinem extinxisse, super sunt etiam primarii illi, qui novarum status conversionum auctores sese constituunt, quibus quum sufficere non possi, nec extinguere, illud quando cunque sese occasio obtulerit, amittis.

Nunc si spectes quo in genere administrationum fuerit illud Darii regnum, Turcæ admodum simile inuenies. Hac de causa Alexandrum oportuit in illud totum impetum facere, cumque castris exuere. A qua victoria mor-

tuo iam Dario, securum illud imperium, ex his quas supra collegimus causas, ad eum concessit. Successores vero eius, si concordēs fuissent, plane otiosi eo frui plane poterant: nam nihil tumultus in eo subortum est, quam quod ipsi inter se excitarunt.

Verum qui instar Gallici regni sic constitui sunt dominatus, fieri non potest, ut tam pacate possideantur. Hinc crebræ Hispaniarum, Galliarum & Græciæ à Romanis defectionis, quod frequentiores essent in illis principum ditiones, quarum memoria quamdiu viguit, de earum possessione Romani semper incerti fuerunt. At potētia & diuturnitate imperii deleta earum recordatione, securū ius possidendi securi habuerūt. Atq; deinde secundum quam quisque illorum sibi in partis prouinciis peperisset authoritatem (etiam inter se bellū gerentes) illarum quoque partem secum trahere poterunt: idque propterea, quod veteris principis sublata stirpe, quam Romanos agnoscebant neminem.

His itaque perspectis, nemo Alexandri explicati commodo in retinendo Asiæ imperio admiratione capietur, neque difficultatum, quas complures principes habuerunt (ut Pyrrhus & alii multi) in retinendo quod esset illis partum. Id enim non victoris aliqua exigua vel summa euenit, sed pro rei subiectæ dissimilitudine & varietate.

CAP. V.

Quomodo ciuitates aut principatus regi debeant, qui suis legibus & libertate uiuant.

PARTI dominatus, si ex veteri consuetudine libera fuerit, & sui iuris uiuendi ratio, in eo, ut iustum retineas, triplex affertur modus. Primus, ut illum penitus euertas: alter ut coipse demigres ad habitandum: postremus, ut suis legibus & libertate (annuam duntaxat pensionem exigens) finas illum vitam degere. Paucorum item ibi, qui illum dominatum tibi in amicitia conseruatum curet, constituas: qui dominatus cum à principe sit ibi locatus, nouit sine eius amicitia & potentia se non posse consistere, obnixequè omnia propterea sibi facienda existimabit quo illum illi tueatur.

Spartiatæ atque Romani exemplo nobis esse possunt. Athenas Spartiatæ obtinuerunt, & Thebas: ibiq; paucorum dominatu constituto, amiserunt tamen. Romani Capuam, Carthaginem & Numantiam censuerunt delendas; non amiserunt. Græciam fere ad Spartatarum modum retinere uoluerunt, nec abrogatis eius legibus, eorum votis respondit: sic, ut ad eam retinendam coacti sint multas in ea provincia vrbes euertere. Quocirca nullum cōsiliū tutius afferri potest, quo secure possideantur, quàm euersio. In cuius enim potestatem venit

ciuitas

ciuitas, suis legibus quæ sit assueta vitam ducere, nec is euertendam putat, illam se euersuram expectet. Semper enim desciscendi tempore habet, quo confugiat; ad suos nempe illos priscos ordines, qui nec temporis diuturnitate, nec beneficiorum collatione vnquam obliuioni tradi possunt, & vt quibus fiat, quicquid prospiciatur (non distractis ac dissipatis habitatoribus) nunquam illud libertatis nomen, institutaque ex eorum animis excidunt, & ad omnem rerum euentum statim eo fit reditro: veluti à Pisanis post tot annos à seruitute illa, ad quam Florentini eos adegerant, factum vidimus.

Verum ciuitates, aut prouinciæ, quæ sub Principe, cuius stirps tota perierit, parere sunt assuetæ, liberam viuendi rationem non norunt, vt ad arma capienda tardiores habeantur, faciliusque princeps eos sibi conciliare, & ab eis se secutiorem reddere potest. Partim enim obedire consueuerunt, partim amisso veteri principe, in eius locum, quem alium sufficient, inter se conueniunt.

At in Repu. vita est diuturnior, odiũ maius, maior vindictæ cupiditas, nec veteris illius libertatis memoria sinit, aut eas sinere potest, vt conquiescant, ita vt securior sit ratio, quæ aut excitantur, aut ibi resideatur.

C A P. VI.

*De nouo Principatu, qui propriis armis & Vir-
tute acquiritur.*

NE quem capiat admiratio, si eam quam
sum de principatu prorsus nouo institutu-
us orationem, illustra cum principum tum
principatum proferam exempla. Cum enim
homines aliorum peruagatas vias incedant, &
imitatione in suis actionibus procedant, nec
prorsus tamen aliorum vias tenere, aut quo-
rum imitaris virtutem consequi possis, viri
prudens est, semper præstantium virorum
iter ingredi, & qui excelluerunt eos maxime
imitari; ne, si virtus propria eo non accedit,
aliquid saltem odoris affletur, prudentium
sagittariorum exemplo, qui quo ad ferien-
dum intendunt, longius esse coniectantes,
suique arcus vi quousque feriat cognita, al-
tius sibi scopum proponunt, quam vt sit me-
ta ad hoc destinata: non quo ad tantam altitu-
dinem suo robore, aut sagitta eo impellant, sed
vt ductu altioris scopi quo collimarunt, perue-
nire possint.

Principatum propterea omnino, qui in di-
gionem noui principis, cui iam procuratio e-
ius est delata, concessit, plus minusve difficul-
tatibus ad eius conseruationem perinde con-
sistari dico, prout qui illum est adeptus, plus
minusve virtute est cumulatus. Et quoniam
talis

talis rei euentus, quo quis ex priuata status sui conditione ad imperium erigitur, præ se fert virtutem quandam, aut fortunam, vtraq; harum duarum non nihil ex difficultatibus, quibus afficitur mitigari videtur: tamē qui minus fortunæ insedit fauori, is diutius sese in principatu conseruatum tenuit.

Parit etiam expeditiorem facultatem, quod princeps cum alibi ditionem vllam non habeat, adigitur, vt eo demigret præsens ad futurum ad habitandum. Verum vt ad eos, qui non fortuna, sed singulari virtute in principes sunt euecti, veniamus; excellentiores dico fuisse Mosen, Cyrum, Romulum, Theseum, & id generis alios. Et si de Mose non est quod loquamur (vt qui duntaxat, quæ sibi diuinitus fuerunt à Deo præscripta, pure fuerat exequutus), nihilominus ob eam gratiam, qua Dei colloquio dignabatur, merito quis eum admiretur. Atqui Cyrum & reliquos, qui regna sibi pepererunt, & constituerunt, si quis consideret, omnes admiratione dignos inueniet: sique eorum cum Mosis, cui tantus contigit præceptor, actionibus & peculiaribus institutis conferantur, haud dissimilia videbuntur. Atque eorum rerum gestarum, & vitæ ratione perpensa, nihil quam occasionem à fortuna eis fuisse oblatam sentiemus, quæ occasio facultatem præbuerit, quo eam formam inducerent, quam sibi fore aptam iudicarunt. Quæ occasione semora eorum animi virtus extincta

iacuisset, & sine virtute occasio, frustra sese ob-
tulisset. Necessarium itaque fuerat, Israeliti-
cum populum Mosi captiuum in Ægypto te-
neti, ab ipsisq; Ægyptiis opprimi, vt duro ser-
uitio si leuari voluissent, ad illum sequendum
essent animo iam affecti. Per opportunum fue-
rat Romulum vna Alba non capi, & recens â
partu proiici & exponi, quo Romano impe-
rio potiretur, & tantæ ciuitatis haberetur con-
ditor.

Cyrum, necesse fuit Persas Medorum impe-
rio infensos, Medosq; ipsos diutina pace & o-
tio, tum molles, tum effœminatos offendisse.

Exerere animi sui virtutem Theseo non
dabatur, nisi vagos dispersosque Athenienses
inuenisset. Felices igitur hæ occasiones, hos vi-
ros effecerunt: ipsa autem occasio eorum ani-
mi virtute præstanti, fuit perspecta & cogni-
ta, ex quorum patria, tum nominis amplitu-
dinem, tum summam felicitatem est conse-
quuta.

Qui horum exemplo virtutis ductu ad im-
perii procurationem euehuntur, labore rerum
potiuntur quidem, at partum summa felicitate
possident. Ex novarum rerum legum san-
ctione, & constitutionum modis aliqua ex
parte suboriuntur, quæ habentur in acquiren-
do principatu difficultates, quod scilicet ipsis
principibus necessitas illarum induendarum
affertur, quo eorum ditio & securitas confir-
mata nitatur.

Considerandum quidem est, nihil difficilius ad tractandum, nihil incertius ut obtingat, nihil denique periculosius ut seruetur, quam inducendarum legum novarum sese auctorem constituere. Qui enim primus eas sancit, in seipsum omnes illos habet, qui ex antiquis institutis commoda capiunt. Quibus vero noui rerum ordines utilitati forent, frigidi defensores apparerent. Qui repositi, tum aduersariorum metu, quibus leges fructuosae ac beneficiae habentur, tum ex hominum incredulitate, qui nunquam nouae rei fidem habent, nisi firmam experientiam inde profectam videant. Hinc ortum habet, ut quoties aduersariis inuadendi occasio sese offert, id factiose agunt illi vero frigide defensionem suscipiunt, sic, ut simul omnes periclitentur.

Expendendum est idcirco, si probe hanc partem discussam volumus, an isti noui legum conditores, seipsis tantum nitantur, an ex aliis pendeant: id est, an ut possint quod instituunt, effectum reddere: an alios rogare sit opus, an possint cogere. Si primum nunquam non perfum abeunt, nec quicquam ad effectum deducere possunt. Verum ubi à seipsis pendent, atque cogere possunt, iam tum est, quum raro periclitantur. Hinc factum est, quos praediximus armis instructos, eos omnes victoriam reportasse. Porro inermes, domitos periisse. Nam secundum ea, quae dicta sunt, populorum etiam ingenium est variū & inconstans, & ut aliquid

persuadeatur, nihil est negotii: at in recepta persuasione ut persistant, difficile est. Propterea ita instructum esse oportet, ut ubi eorum fides conciderit, hanc ipsam necessitas illis exprimat, visque extrudat. Moses, Cyrus, Theseus, Romulus nunquam inermes sua constituta tam diu seruanda curare potuissent, uti nostra tempestate *Hieronimo Sauonarola* accidit, qui statim à multitudine fidem deserente, cum non haberet quo illam in accepta fide retineret, nec nondum persuasos adigere posset, in ipsis legibus innouandis periit.

Quapropter huiusmodi homines conando, agendoque maximis conflictantur difficultatibus. Porro eorum pericula (quæ tamen animi virtute sunt superanda) in administratione consistunt: verum illis exantlatis, ac veneratione digni haberi cœpti, extinctis tandem iis, qui sua natura inuidia flagabant, potentes permanent, omni periculo vacui, honorati & felices.

Histam sublimibus exemplis vnum humiliter adiiciam, sed quod cum illis sit proportionem habiturum. Id erit Hieron Syracusanus. Is ex priuato in Syracusarum principatum fuerat euectus, nec quicquam tamē habuit, quod fortunæ acceptum ferret, præter occasionem. Syracusani enim oppressi, ducem illum crearunt, id causam attulit, ut mereretur eorum æterni princeps. Qui etiam in priuata ita virtute excelluit, ut qui de eo scripserunt, nihil ad regnan-

gnandum illi defuisse præter regnum asserant. Hic veterum militarem disciplinam aboleuit, nouam instituit; antiquas amicitias deseruit, nouas complexus. Atq; vbi & amicitiam, & militum manum se habere in potestate cognouit, potuit his iactis fundamentis quicquid vellet extruere. Sic vt adeptio, magno; possessio, nullo ei steterit labore.

C A P. VII.

De iis qui noui sunt principatibus alienis viribus, & fortuna quasitis.

Quia duntaxat fortunæ afflatu posita priuata conditione, in principes eriguntur, nullo, vt eo perueniant, at plurimo negotio fit sese vt in principatu sustineant, ac in ipso progressu nullam incurrunt difficultatem, quandoquidem eo aduolant: at vbi assederint, tunc & laboris & negotii multum adnascitur. Hi sane sunt, quibus aut pecunia, aut donantis cuiuspiam liberalitate, aliqua obuenit iurisdictio, vti compluribus in Græciæ, in Ioniæ & Hellepontii ciuitatibus accidit: vbi Darius ad suam ipsius salutem & gloriam, multos donasse principatu constat, quo etiam modo imperatores olim per sordes militibus corruptis, ad imperii procuracionem erigebantur. Hi sane arbitrio, & eorum fortuna simpliciter pendent, qui eos in eum honoris gradum adduxerunt. Vtrumq; plane res est
per-

perquam volubilis & inconstans, nec præterea illum gradum tenere, aut sciunt aut possunt: quandoquidem nisi quis summo ingenio, summaq; virtute sit præditus (priuata fortuna semper cum vixerit) è ratione non est, vt imperare sciat. Nec, inquam, potest: nam viribus, quæ amicæ sint, & fide penitus caret.

Ad hæc, rerum status, qui sic repente & subito erumpunt, vti naturæ cætera omnia, quæ ortu & repentino quodam incremento fiunt, nec radices agere, nec quæ eo respondeant habere possunt, quominus primo quoq; aduerso tempore extringantur: nisi iam, vt dictum est, qui sic in principatum sunt elati, tanta virtute excellent, vt statim norint sese ita comparandos, vt quod fortuna eis in sinum demisit complectendum, tueri ac sustineri possint: atq; quæ alii ante delatum principatum fundamenta posuerunt, ea ipsi tandem postea curent iacienda.

In hunc duplicem modum, quo quis fortuna, aut virtute in principem erumpit, duplex exemplum memoriæ nostræ temporibus excerptum, proferam: Franciscum Sfortiam scilicet, & Cæsarem Borgiam. Franciscus omnes modos persecutus ad eam rem idoneus summa etiam virtute, è priuata conditione ad Mediolanensis imperii fastigium peruenit, quodque tot curis fuerat adeptus, minimo negotio tueri ac sustinere potuit. *Cæsar* vero *Borgia* (cui vulgo cognomen *Valentino* fuit) etsi omnem operam adhibuit, & ea omnia curasset

rasset facienda, quæ à prudenti fortiq; viro expectari poterant, vt in iis ditionibus, quas arma & aliena fortuna concesserant, radices affigeret, nihilominus cum paterna fortuna, qua ad principatum fuerat euectus, vna & ipse concidit. Qui enim initio (vt dictum est) fundamenta non ponit, posset quidem (licet non sine architecti incommodo & discrimine) singulari quadam virtute in posterum iacere. Si itaque principis Valentini progressus iacere considereretur, facile perspicietur, quam optima ad futuram potentiam ipse fundamenta substruxerit: quæ nequaquam superuacaneum est examinare. Quæ enim meliora nouo principi præcepta tradi possent, quam eius actionum exempla, equidem non video. Atqui si eius dispositio rerum ei nihil adiumenti attulit, id non eius culpa accidit, sed extraordinaria quadam, & extrema fortunæ malignitate.

Aliis ex aliis tum præsentibus, tum futuris difficultatibus Alexandri Sexti animus distinebatur, cum sibi potentia auctum filium perceret. Primum non videbat, qua ratione ille aliquo principatu, qui pontificiæ iurisdictioni non subesset, ornari augeriq; posset: si verò, quæ pontificii iuris essent, ad ea surripienda se conuerteret, sciebat, nec Mediolanensem principem, nec Venetos id esse passuros: iamque Fauentia, atque Ariminum in Venetorum ditionem concesserant.

Perspiciebat præterea Italica arma, & quæ
pri-

priuatim suis commodis subseruire poterant, in eorum manu esse, quibus Sacerdotum potentia, quominus illis fidere posset, formidabilis erat: in Vrsinorum nempe, & Columniorum familia, nec nō eorum sectatorum posita. Turbandi propterea fuerant ordines illi, atque Italicae res confundendae, quo aliquarum partium in ea prouincia dominus fieret: quod quidem nullius fuit negotii. Reperit enim Venetos, qui aliis de causis impulsī, animum eo uerterant, ut Galli in Italiam iterum transmitterent: quod tantum abfuit ut Alexander sit auersatus, ut Ludouici regis constitutione matrimonii, facilius reddiderit.

Auxilio itaque Venetorum atque Alexandri consensu, rex Italiam repetiit: nec Valentinus primum Mediolanum appulit, quod ad Flaminiam expugnandam ei auctoritate regia adiudicatam, copias ab Rege obtinuit. Parua demum Flaminia, Columniisque attritis, cupiens Valentinus illam tueri atque ad maiora, si qua posset progredi, duo illū interturbabant: tum propria arma, quae infida iudicabat, tum Galliarum regis sibi dubia voluntas. Timebat nimirum Vrsinorum arma, quibus haecenus usus erat: ne subtraherentur: nec solum impedirent quod sibi adiungi moliebatur, sed & quod esset partum, auferrent, Regemque ipsum ne idem faceret, verebatur. De Vrsinis iam specimen ceperat, cum expugnata Fauentia Bononiam est adortus: tunc enim illos frigide se gerere

gerere conspexit. Porro quid animi esset Regi, iam inde tunc præfenserat, cum Urbinatum principatu occupato, Etruriam inuaserat: à quo incepto Rex eum reuocauit.

Hac de causa Valentinus animo statuerat non amplius à fortuna, aut ab alienis armis sibi esse pendendum. Quocirca Ursinorum ac Columniorum parteis Romæ attriuerat. Nam omnes qui illis adhærebant, nobiles Romanos ad se pertractos, vberioribus stipendiis ac rerum gerendarum muniis, pro cuiusque conditione excepit; vt paucis interiectis mensibus illa animi eorum propensio partium refrixit, totaque ad Valentinum sese conuertit.

Adhæc occasionem, qua Ursinos perderet: (Columniis iam dispersis) expectauit, qua feliciter oblata, feliciter in rem suam est usus. Cognito namque (sed sero) ab Ursinis Valentini, atque Pontificis potentiam sibi excidio fore, concilium Magione in agro Perusino indixerunt. Quæ res Urbinatum defectionem, Etruriæ tumultum, ipsi vero principi Valentino infinita excitauit pericula; quæ omnia Gallorum auxilio superauit. Verum vbi ad illum existimatio se retulisset, Galliæ exterorumque diffusis opibus, ne amplius illas experiri cogereur, totus ad fallacias, fraudesque struendas se conuertit: ac eo vsque animum simulatum gessit, vt Ursinis secum, authore Paulo, in gratiam redierint: erga quem Paulum nullum officio

officiorum genus, nullum necessitudinis ius quibus illum securum redderet, omisit, vestibus, pecunia, equis donatum: sic, ut eorum imperita simplicitas in illius potestatem, eos Senogalliam occidendos attraxerit.

His igitur primariis deletis, eorum partium sectatoribus in suam amicitiam adductis, satis firma fundamenta ad potentiam comparandam substruxerat, Flaminia occupata, Urbinatum principatu subactis, eorumque populis, quod non nihil felicioris status (ut eis videbatur) degustassent, ad suam amicitiam adiunctis.

Et quoniam hic locus dignus est, ut quem quis obseruet ac imiretur, prætermissum nolum. Postquam Valentinus Flaminiae rerum est potitus, eamque à nonnullis tenuioribus tyrannis teneri offendisset, quique subiectos populos dispoliatos citius, quam emendatos dimisissent: discordiarum præterea quam concordiae maiorem præbuisissent licentiam, ut iam totam provinciam atrociniis, rixis, & omnis insolentiae genere refertam cerneret, iudicavit aliquem ibi legitimum rerum statum constituendum: quo illam pacatam regiaeque veluti potentiae morigeram redderet. Ob id Remerum Orcum virum crudelem ac promptum, penes quem esset summa potestas, illi præfecit. Hic brevi tempore provinciae tranquillitatem, concordiamque summa cum estimatione restituit. Ad hæc visum est principi

in rem

in rem suam non esse, immodicā illam sui præfecti auctoritatem. Timebat enim ne illa in odium incurreret: ea de causa in media prouincia, iudicium quoddam rerum ciuiliū constituit, cui iuris & vsus fori peritissimus præesset aliquis, quo in loco singulæ totius prouinciæ ciuitates suum haberent aduocatum & causarum actorem.

Cum autem seueritatem illam non nihil odii sibi conflasse animaduerneret, vt illud ex animis multitudinis detergeret, seque purgaret, atque in primis omnes sui studiosos efficeret, ostendit, si quid sæuitiæ in prouincia fuisset admissum, id non se authore, sed administri acerbiorē natura fuisse factum. Atq; ad hanc rem ornandam occasione arrepta iudicem illum in duas partes discissum, summo quodam mane frusto ligni, ac cruento gladio ad eius latus aptato, in Cæsennatium medio foro stratum deponendum curauit. Ferum istud spectaculum momento temporis effecit, vt sibi populi fuisse satis factum putarent, & in stuporem verterentur.

Verum vt eo redeat oratio, vnde digressa est, princeps ipse cum se satis magna potentia auctum cerneret, & periculis præsentibus. (quod ex animi sententia probe armis sese instruxerat, & quæ proximæ sibi nocitura videbantur extincta iacerent) aliqua ex parte liberatum, reliquus erat (si cum his, quæ sibi partæ essent opes ad maiora progredi vellet) qui habebatur
ad

45 N I C. M A C H I A V E L L I
ad Gallos respectus. Animaduvertebat enim Regem, qui sero erratum suum agnouerat, id non concessurum. Nouas idcirco amicitias comparare; sub Gallorum aduentum in regnum Neapolitanum contra Hispanos, qui tunc Caietam obsidione premebant, cum Gallis vacillare, ac illud animo obseruare suo, quo pacto se tutum ab illis præstaret, quod sane ex voto cecidisset, si Alexander vitam cum morte non commutasset. Hæc autem ad res præsentis fuerunt eius rerum gestarum consilia & administrandi rationes. Quæ vero ad futuras spectabant, illud ei dubium erat, an nouus pontificiæ dignitatis successor ei futurus esset amicus: & quæ pater Alexander concesserat, is adimenda tentaret. Vt autem hoc se metu liberaret, quadruplici id ratione moliri cogitabat. Primum omnium, quos dispoliaisset nobiles, vt eorum totam stirpem excinderet: quo omnes lædendi sui occasiones futuro pontifici præiiceret: præterea, vt omnibus Romanis patritiæ gentis sibi amicitia deuinctis, eorum ope pontificis animum freno compesceret: deinde Sacerdotum collegium ad se omni, qua posset, ratione pertraheret, sibi que conciliaret: tum demum tantum imperii ante obitum patris sibi adiungeret, quanto suo Marte primæ cuique impressioni posset resistere. Ad finem usque, horum trium cum Alexander mortem obiret, perduxerat: quartum pene confecerat. Quandoquidem quotquot potuit nobiles assequi, paucis elapsis,

plis, omnes trucidavit. Iamque patritiam gentem Romæ sibi deinctam tenebat, tum Collegij maximam partem habebat sibi suffragaturam. Porro animo statuerat, quo nova sibi imperii fieret accessio, totius Etruriæ principatum occupare. Iamque Perusini in suam ditionem concesserant, & Traianus portus, Pisani autem in eius fidem & clientelam sese contulerant, & tanquam nullam esset habiturus amplius Gallorum rationem (nec enim debebat illis iam spoliatis regno Neapolitano ab Hispanis; sic ut utriq; adigerentur illum sibi conciliare) protinus Pisas infiliret. His peractis, Lucenses Senensesque statim cedebant, tum ob in Florentinos odium tum ipsius principis metu. Cæterum Florentinis nullus dabatur elabendi locus. Quod si euenisset, uti reuera eo ipso anno, quo Alexander è vita discessit, eueniebat, tantum virium sibi adiunxisset & authoritatis, ut sua ipsius potentia se sustinere, ac tueri potuisset: nec fortunæ, nec aliorum opum, sed suæ virtutis, & potentiaë auspicia sequuturus.

Sed quintum post annum, ex quo gladium distringere cœperat, Alexander naturæ concessit, illo duntaxat in Flaminiaë imperio probe firmato, cætera dubio, lethali morbo correpto, inter duos potentissimorum regum exercitus sibi infensos relicto. Inerat principis tanta animi ferocia & elatio, & usque adeo probe tenebat, quibus artibus homines concilian-

ciliandi, quibusve perdendi essent, tamq; firma erant, quæ breui temporis spatio iecerat fundamenta, vt nisi in se illos ingruentes exercitus habuisset, vel saltem aduersa valetudine non fuisset detentus, omnem difficultatem fuisset superaturus. Quod autem eius fundamenta firma essent, istud perspicuum facit, quod ad mensum totum Flaminia illum expectauit: Romæ admodum securus mansit; aduentantibus item eo Balionibus, Vitelliis & Vrsinis; nemo tamen in eum iam moribundum est repertus, qui se illis coniungeret. Potuit sane, si non quem vellet, at saltem Pontificem non creari, quem ipse nollet. Atque si cum Alexander è vita discederet, ipse prospera fuisset valetudine, omnia explicata, omnia plana reddidisset. Iamq; eo tempore, quo Iulius secundus Pontifex Maximus fuerat creatus, mihi dixerat, se ad omnem rerum euentum, quem à patris morte futurum putaret, longè in posterum prospexisse, atque remedia comparasse: illud vnum duntaxat se præteruisse, quod scilicet nunquam putarat sub eius morte, sibi etiam cum morte esse confligendum.

Omnibus itaque principis Valentini harum rerum gestarum rationibus in summam adductus non video, qua in re eum reprehendam: imo omnibus potius imitandum proponi illis existimo. (vt ego feci) qui ad imperia, fortuna duce, & alienis armis sunt prouecti. Aliter enim cum magnos & elatos animos ge-
xercet

reret illum animi propositis ad altiora impellē-
 tibus, rem suam administrare non poterat. Vi-
 tæ duntaxat Alexandri breuitas, eiusq; ipsius
 infausta valetudo illius consiliis est aduersata.
 Quamobrem qui in eo, quem recens est ade-
 ptus principatu, necessarium ducit se ab hosti-
 bus tutum asserere, amicos parare, vi aut frau-
 de victorem esse, populi vel beneuolentiam al-
 licere, vel eidem metum incurrere, milites vt se-
 quantur, simulq; vt obseruent eos qui possunt,
 aut sunt nocituri perdere; nouis artibus veteres
 ordines & instituta inuerrere; seuerū esse & gra-
 uem magnanimum & liberalem, infidam mili-
 tiam extinguere, nouam instituere; Regum &
 Principum amicitiam conseruare, sic vt grate te
 beneficiis cumulent, vel saltem timide offeu-
 dant, recentiora exempla, quam huius princi-
 pis rerum gestarum consilia & artes, certe in-
 uenire non poterit. Illud duntaxat ei crimini
 dari posse videtur, q̄ in cooptatione ad sum-
 mum pontificatum Iulii. II. eligendi optionem
 arripuit non bonam. Nam si electionis ponti-
 ficæ, quam expetebat, compos esse non pote-
 rat, id saltem sibi integrum relinquebatur, vt
 impedire posset quem ipse nollet. Nec vnquam
 in eam sententiam adduci debuit, vt quisquam
 ex eo Cardinalium numero in Pontificem Max.
 assumeretur, quē ipse aliquādo aliqua affecisset
 iniuria: quiq; in eā dignitatē euectus ab eo sibi
 timendum putaret. Existunt enim hominum in
 homines iniuriæ, aut metu, aut odio quodam.

Quibus vero inter alios ipse iniuriam se pre-
stitit, Cardinalis titulo diui Petri ad vincula
erat, & Columnius, Cardinalis item titulo diui
Georgij & Ascanius: cæteris omnibus id digni-
tatis fastigium assequutis, timendus relinque-
batur præter Rotomagensi atque Hispanis: his
quidem ex officio, & sanguinis coniunctione;
illi vero propter potentiam, quod esset Gallia-
rum regi affinitate coniunctus. Ob id Valenti-
nus Hispanorum quempiam ad pontificium il-
lud munus obeundum creare debuerat: id autem
sibi minus dabatur in Rotomagensem suffra-
gijs inclinandum erat, nusquam vero gentium
in Card. T. D. Petri ad vincula: quandoquidem
qui in ea est sententia, vt existimet magnorum
virorum inueterato odio nouis beneficijs obli-
uionem induci posse, is vehementer fallitur.

In errorem igitur delapsus fuerat Valenti-
nus in eo ipso electionis genere, causamq; at-
tulit, qua omnibus tandem bonis & fortunis
suis euerteretur.

C A P. VIII.

De ijs qui scelere ad principatum sunt prouecti.

IAm vero cum duabus etiam rationibus è pri-
uato quis ad principatum prouehatur, quæ
non prorsus aut fortunæ, aut virtuti sunt acce-
ptæ ferendæ, haud illæ præteriri posse mihi vi-
dentur, & si de altera diffusius differri posset,
vbi de

vbi de Rebuspubl. esset tractatio. Hæ autem sunt cum aliquo scelerato consilio, & nefario ad imperium ascenditur: vel cum civis suorum civium favore, patriæ principatum occupat. Atque de prima ratione differens, duplici ea exemplo, ne id subeamus laboris, vt de dignitate aut huius rei indignitate nobis sit differendum, explicabitur: primo ex veteribus, ex recentioribus altero desumpto. Imitari enim cupientibus (si rei necessitas ad id adegerit) ea satis esse iudico.

Agathocles Siculus, non modo è priuata, sed abiecta & infima fortuna in Syracusarum regem euasit. Is figulo patrenatus, per omnes suæ fortunæ gradus semper flagitiosam vitam, ac foedissimam degit, sua tamen scelera tanta cum animi & corporis virtute consociauit, vt animum cum ad rei militaris disciplinam appulisset, eo per eius gradus deuenit, vt Syracusarum prætor fuerit creatus. In qua dignitate constitutus, cum iam in animum induxisset, suum vt principatum iniret, ac id, quod omnium consensu fuerat illi concessum, vt retinere nemini deuinctus statuisset, suo consilio cum Amilcare, qui tum in Sicilia cum copiis stipedia merebat, cõmunicato, populum, Senatumque Syracusanum die quodam coegit tanquam aliqua, quæ è Repub. essent, deliberaturus: ac ad nutum ad id constitutum iussit, à suis militibus omnes senatores, omnesque è populo ditiores

ad vnum interfici: quibus trucidatis, principatum illius ciuitatis occupauit, ac sine vlla ciuili controuerfia illum retinuit. Et licet à Carthaginensibus bis fuerit bello fractus, ac demum obsidione inclusus, ciuitatem tamen suam non modo defensam conseruauit, sed suarum copiarum parte ad eius propugnationem relicta, cum altera Africam est aggressus. ac breui temporis spatio Syracusas obsidione exemit, & ipsos Carthaginenses in extremam adduxit rerum difficultatem: sic vt pace facta, Africa essent contenti, Agathocli vero Siciliam relinquendam decernerent. Qui itaque huius viri rerum gestarum rationes animo reputaret, nihil aut parum in eis, animaduerneret, quid fortunæ foret adscribendum: quandoquidem, vt iam dictum est, non alienis auspiciis, sed militaris disciplina gradibus, quos infinitis pene incommodis ac periculis conscenderat, ad principatum peruenit: eumque postea incolumen vt conseruaret, tot animosa consilia, totq; rerum discrimina subire non recusauit.

Cæterum virtutis nomine haudquaquam cohonestandum videtur suis ciuibus mortem attulisse, amicorum proditorem egisse: nulla fide, nulla pietate, nulla religione teneri. Imperia hæ rationes parare quidem possunt, at gloriam non item. In aduandis enim periculis, atque ipsis exantlandis: si Agathoclis virtus spectaretur, ac eius animi in perferendis, rebusque aduersis superandis magnitudo, non videtur

videtur cur inferior quouis ducum excellentissimorum haberi possit. Nihilominus eius animi effera sæuitia & inhumanitas, cum infinitis pene ac fœdissimis eius flagitiis coniuncta, non patitur, vt inter viros virtute præstantes celebretur. Quare fortunæ aut virtuti acceptum ferri non potest, quod ipse sine earum auspiciis est consequutus.

Ætate nostra Alexandro VII. Pont. Max. Oliuerottus Firmanus cū superioribus annis ætate puer esset relictus, à materno patruo, cui Ioanni Fogliano nomen erat, educandus suscipitur: ac ab ineunte adolescentia Paulo Vitellio in re militari instituendus traditur, vt illius disciplina cumulatus, ad aliquem militiæ præstantiorem gradum perueniret. Paulo deinde vita functo, auspiciis Vitelloccii eius fratris stipendia meruit, atq; breuissimo temporis spatio, quod ingenio solerti esset, & corpore & animo acer, inter primarios suæ militiæ, locum obtinuit. Verum cum illiberalis & seruilis animi esse existimaret, sub alieno imperio stipendia facere, subiit eius animum ea cogitatio, vt subsidio nonnullorum ciuium, quibus patriæ seruitus libertate charior esset, ac Vitelliorum fauore Firmum urbem occuparet, ac literas ad Joannem Foglianum dedit, se complures annos alienum à patria fuisse, cupere & illum & patriam suam, atq; etiam aliqua ex parte, quæ sibi obtigissent patriæ bona obire ac reuifere. Cumque non alio consilio labores suscepisset, quam

quam honoris causa adipiscendi, ut ciues intelligerent à se nec transmissum, nec vllum tēpus vacuum prætermisum: desiderio teneri, eo honorifice centum suorum amicorum, seruatorumque equitibus comitatum remeare: Rogate itaque, ut cum Firmanis agere ne graueretur, quo illum honorate exciperent. Id enim non solum sibi, sed & illi præcipue, ut qui fuerit alumnus, honori futurum.

Quamobrem Joannes nullum erga nepotem prætermisit, quod illi deberet officium: ac à Firmanis summo cum honore eius opera exceptus, ad proprias ædes diuertit: vbi aliquot interiectis diebus, iisq; omnibus, quæ ad futurum facinus patrandum forent necessaria, diligenti cura structis lautissimum conuiuium instituit: ad quod Joannem Foglianum, vnà cum ciuitatis primariis omnibus inuitauit, ac epulandi cum iam finis esset, cæterisque omnibus, quæ in conuiuiis oblectamenti causa adhiberi solent, lætitiæ irritamenti semotis, sermones Oliuerottus astu quodam intulit graues de Alexandri Pont. Max. deque eius filii potentia, atq; de eorum rebus gestis: quos excipientibus Joane, & reliquis omnibus, assurgit ille statim. Hæc sunt, inquit, de quibus in secretiore loco est differendum: atq; in cubiculum sese recepit, quo Joannes & reliqui omnes illum sunt sequuti. Nec dum confederant, cum ecce è cubiuli secretioribus locis profilientes milites, qui Joannem & quotquot ibi aderant trucidarunt.

Post patraram cædem, equum Oliuerottus cõ-
scendit, ac urbem totam excurrit, supremumq;
magistratum in curia obsidione cinxit: sic vt
metu adactus eius imperia detrectare haud po-
tuerit, ad eiusq; voluntatem rerum statum; cu-
ius ipse principem se constituit, ordinauit. In-
terfectis autem omnibus, qui aut læsi, aut of-
fensi ei nocere possent, nouis legibus civilibus
ac militaribus sese munijt: sic vt interiecto
duntaxat anni spatio quo principatum tenuit,
non solum securus agebat in Firmana ciuitate,
verum omnibus, qui circumstabant, populis
factus est formidabilis. Eius autem expugna-
tio difficilis admodum fuisset æque ac Agatho-
clis, nisi in fraudem à Valentino fuisset se illi-
ci, cum Senegalliæ, vt dictum est, Vrsinos cepit
& Vitellios: vbi annum post parrarum parrici-
dium, & ipse captus vnà cum Vitelloccio, quẽ
suarum virtutum & scelerum præceptorem
habuit, fracta gula interiijt.

Posset quis in dubitationem venire, qui fa-
ctum sit, Agathoclem & eius generis alios, post
tot prodiciones, & immania facta, securam vi-
tam degere in patria potuisse, ac ab exteris
inimicis defensus sese seruasse, nec vnquam à
ciuibus suis fuisse in eos conspiratum? cum a-
lij complures propter crudelitatem, nunquam
potuerint, ne pacis quidem, ne dum belli tem-
pore ancipiti rerum statum tenere. Arbitror
hoc vsu venire ex crudelitate, qua quis recte
vel perperam est vsus. Recte eam adhibitam
esse

esse dici posset (si quod malum est, de eo quid boni pronunciari daretur) cum quis necessitate adactus semel tantum, quo securum se reddat, crudelitatem exercet : nec amplius in posterum in ea insistendum ducit, sed in subiectorum maiorem vtilitatem vtcunque fieri possit, commutat. Quæ autem perperam adhiberi dicitur, ea est quæ initio, & si rara est, multiplicatur tamen temporis progressu citius quam extinguatur. Qui priorem rationem seruandam iudicabit, is tum penes Deum, tum homines aliquid remedii, vti Agathocles, habere conceditur : reliqui vero, vt sese sustineant, haud quaquam possunt. Quapropter in occupando principatu, illud animaduersum occupanti esse debet, vim omnem sæuendi semel tantummodo effundendam, ne perpetuo eo sit recurrendum, & ipsa ab immanitate cessatio homines ad securitatem alliciat, & beneficiorum collatio in amicitiam adducat. Qui autem hoc vel timiditate, vel inconsulto faciendum refugit, in eam semper necessitatem incurrit, qua eductum gladium nunquam è manu deponat, nec vllum in iis, quos subiectos habet, populis fundamentum stabiliat ; cum nec illi ex recentioribus iniuriis securi esse possint. Quandoquidem iniuriæ, simul omnes & semel sunt effundendæ, quo minus gustatu perceptæ minus etiam feriant. Beneficia vero sensim sunt instillanda, quo melius sensu capiantur. Nam quum primis institutionem vitæ apud suos princeps

complectendam iudicet, qua nullus rerum fortuitus euentus, siue ad voluntatem fluat, siue aduersetur, de gradu deiciat fluctuantem. Nam si turbida tempora necessitatem in illum deriuent, sæuendi iam tempus aberit: benigne vero si quid fecerit, nihil prodest: id enim inuito animo fecisse ducetur, vt nihil inde gratiæ sit relaturus.

C A P. I X.

De civili Principatu.

V Erum ad alteram partem accedentes, cum princeps, qui ciuis cum sit non scelere aliquo, nec quapiam non ferenda violentia, sed suorum ciuium fauore in patriæ principatum abit, qui *civilis* appellari potest, neque item vt eo perueniat necessarium est, vt ipsa omnino virtus vel fortuna deducat; sed potius fortunata quadam astutia, in eum, inquam principatum, vel populi, vel optimatum fauore ascenditur. In omni enim ciuitate hæc duo inter se dissidentia studia insunt, suboriunturque, quod populus scilicet cupit sibi non imperatum, neque à potentioribus opprimi: potentiores vero id cum primis obnixe student, quo imperitent, populumq; deprimant: atq; ex his inter se pugnantibus cupiditatibus id horum trium in ciuitatibus surgit, aut principatus, aut libertas, aut licentia. Principatum vel populus

vel optimates, ex oblata alteri harum partium occasione, inducunt. Cum enim optimates vident se populo resistere non posse, omnem existimationem in aliquem sui ordinis deriuant, atq; eum in principem attollunt, quo eius obtentu suos animi impetus efflare possint. Populus item nusquam perspecta, qua possit potentioribus ratione occurri, deuoluta ad vnum quempiam ex suis autoritate, ad principatum illum euehunt, cuius potentia se defensum iri sperant.

Qui optimatum subsidio principatum subit, difficilius, quam qui populi suffragiis eò euehitur, sese sustinebit: quoniam cum multis, qui se circumstant Principem agit, qui se ei pares esse existimant. Quapropter in eos, nec plenam, ut esset in votis, administrandi potestatem, nec imperandi habet. At qui populari fauore ad principatum accedit, rerum summam in se vnum verti cernit, nec vllum habet, vel pauciores, quibus se circumfessum videt, qui non prompto animo eius imperata sint facturi.

Adhæc, potentioribus, nec digne satisfieri potest, neq; sine aliorum iniuria, ac multitudi- ni potest quidem maxime. Honestior enim finis est populi, quam quem sibi statuunt optimates: cum i; opprimere, illi ne opprimantur obnixè contendant.

Accedit etiam, quod aduersante populo nihil securitatis polliceri sibi potest Princeps, cum nimium multi sint: de optimatibus vero, cum pauciores habeantur, sane potest. Quod
omnium

omnium incommodorum grauissimum à populo sibi infenso expectare potest Princeps, est, ne se desertum negligent: at à potentioribus, qui hostes sint, non solum ne se destitutum patiantur, sed etiam ne illi ipsi in se impetum faciant. Cum enim perspicacia maior sit in illis, & astutia, semper anteuertunt tempus, quo se tutos fore sperent: ac eos gradus apud illū querunt, quē spes subindicat superiorē fore. Cum eodem præterea populo cogitur Princeps perpetua vitæ consuetudine vitā traducere, cum optimatibus non item: cum in eo genere multos subrogare & abrogare, eisque dignitatem deferre, eaq; auferre quando cunq; velit possit.

Verum vt pars hæc melius explicetur, duobus modis potentiores in considerationem cadere posse videntur: *an scilicet in eorum rerum administrandi ratione penitus principis fortuna se committunt, an non.* Qui ita principis fortunæ sunt addicti, nec rapinis inhiant, ij digni sunt, qui honorentur ac diligantur. Qui vero sese haud obstringere volunt, ij in duplicem considerationem veniunt: aut enim animi quadam deiectione, & naturæ vitio ducuntur, vt hoc faciant, & tunc eorum opera in rem suam tuto Princeps vti potest, tum præsertim si consilio polleant. In rebus enim quæ ad voluntatem fluunt, sunt sibi honori: in aduersis vero, non est quod ab illa sit timendum: aut astu, & ambizioso consilio sese obligari nolunt: quod quidē planū facit præmeditados animos

gestare, quibus sui magis, quam principis rationem habendam iudicarunt. Ab istis Princeps sibi cauendum putet, ac inter eos, qui iam aperti sunt hostes, ducat accensendos. Semper enim cum quid aduersi accidat, opem ferent, quo illum præcipitem agant.

Qui igitur populi ad principatum erigitur, æquum est, vt illum in amicitia retineat: quod quidem (cum nihil is quam ne opprimatur in votis habeat (sine vlllo negotio fieri. Verum opprimatum studio (populo aduersante) cui defertur principatus, in id curæ omnium maxime est incumbendum, vt populum sibi adiunctum habeat: id quod etiam factum est perquã facile, si illum defendendum suscipias. Et quoniam homines cum de se eos bene meritos videant, à quibus damnum aut malum se accepturos putabant, propensior in eum fit qui subiectus est populus, q̃ si suis maxime studiis ad principatũ fuisset euectus. Multis porro modis cum sibi Princeps conciliare potest: q̃ cum pro subiectæ rei natura maxime varient, non potest de eis certa tradi regula. Omittentur itaq; duntaxat illud comprehensum velim, principi nimirum maxime fore omnium necessariũ, vt populum retineat in amicitia sibi deuinctum, alioquin in perturbatis rebus nullum habet perfugium.

Nabides inter Spartiatas Princeps, totius Græciæ, & inuictissimi Romani exercitus in se obsidionem sustinuit, ab illisq; & patriam, & rerum suarum statũ defensum tenuit: atq; ingruenti

gruenti periculo, illud vnum ei satis fuit, paucorum insidias cauere: quod si populum habuisset inimicum, id sane non fuisset satis.

Nec vero meæ huic opinioni quis contrarius eat illo iam trito sermone prouerbio.

QVI POPVLARI innititur aura, domum in luto extruit. Illud enim locum habet, vbi ciuis, qui priuatæ sit conditionis, populo nititur atque sibi persuasum habet, cum ab hostibus, aut magistratu ipse foret opprimendus, populum se habiturum liberatorem. Hoc modo sæpenu-mero se deceptum sentiet: quemadmodum Romæ Gracchis, Florentiæ Georgio Scalæ factum accidit. At si principatum iam possidet, qui eo innititur, atque penes illum sit imperandi facultas, qui que vir sit ingentis animi, ac nullis rebus aduersis exanimetur, nulloque aliarum rerum careat apparatu, & animi magnitudine, nec non suis institutis multitudinem vniuersam retineat animatam, haud se deceptum intelliget, sentietque; quæ iecerit fundamenta stabili in loco locasse.

Periclitari quidem solent eius generis principatus, cum è civili ad absolutum imperandi gradum altius euolare contendunt. Quoniam hi Principes, aut per se imperium exercent, aut magistratu administro. Hoc posterius imbecillio-rem, & magis periculis obnoxium reddit eorum principatum. In eo enim gradu consistunt voluntate omnino eorum ciuium, qui eum potestate sunt: qui que tum maxime cum

82. N I C. MACHIAVELLI.
difficilia tempora incidunt, illos ab imperio
nullo negotio summouere possunt, vel eis ad-
uersando, vel eorum iussa detrectando.

Princeps vero, cum res iam in discrimen ve-
nit, in tempore adesse non potest, ut absolutum
occupet imperium. Ciues enim, quique magi-
stratum iussa capeßere solent, haud sunt in ea-
rerum perturbatione & turba parituri. Summa
etiam laborabit perplexis illis temporibus eo-
rum penuria, quibus tuto fidere possit. Nam
quod pacatiore tempore Princeps videt, haud eo
inniti potest: cum ciues indigeant, qui Rem-
publicam regat. Tunc enim omnes adcurrunt,
omnes promittunt, omnes pro eo, cum mors
longius abest, volunt oppetere. Cæterum tem-
pestatibus contra fauentibus, cum Respubli-
ca ciuium opera indiget, tunc eorum mira est
paucitas; eoque magis harum rerum experien-
tia est periculiosior, quo semel duntaxat experiri
licet. Eam igitur, Princeps, qui sit vir prudens,
incundam rationem cogitet, qua ciues semper,
quouis modo, quauis temporum conditione
sua administrandi opera indigeant. Tunc sane
eos in se animo fideli futuros intelliget.

C A P. X.

*Qua ratione Principatum vires metienda
sint.*

Illud etiam Imperatorum naturam exami-
nanti in considerationem eadit, tantumne
Princeps

Princeps ditionis possideat, qua necessitate premente suis viribus se sustinere possit, an ad alienas opes sit & perpetuo confugiendum. Verum ut hæc pars magis perspicua fiat, eos suis viribus se tueri posse existimo, qui aut multitudine hominum, aut pecuniæ vi, iustum exercitum colligere, atque in quo suis se armis impetum facturos proelium committere potest. Eis contra semper aliena iudicio inuocanda subsidia, quibus credita campo, ac producta in aciem prodire non datur, sed intra mœnia confugere, atq; ea defendere coguntur. Primum illud iam expendimus, plura, quæ occurrent infra, dicturi: sed ad hoc postremum nihil etiam adici potest præter id, quod adhortandi sunt Principes, ut suam ipsorum præcipuam urbem muniendam atq; firmandam statuunt, nulla reliqui agrum, aut regionis habitatione. Quicumq; enim urbem suam prope munitam habet, atq; cum iis, qui suo parent imperio, ita se in cæterarum rerum (ut iam dictum est) administratione præstiterit, nunquam nisi sui maxima habitatio ne quis adoriri tentabit. Semper enim homines ea auersantur assumere tractanda, quæ pericula secum & difficultates afferunt. Nec sane vlla certa agendi ratio cerni potest, ubi quis aliam, qui præmunitam urbem possideat, quiq; apud multitudinem inuidia non labore, aggrediendum putet.

Germaniæ ciuitates, maxime liberæ sunt, agri parum admodum possidentes, & tamen
vbi

vbi volunt Imperatori parent: nec illum, nec alium quempiam, qui propius se circumstet, timent: quoniam ita munitæ sunt, vt nemo sit, qui earum expugnationem difficilem, tædiifque plenam fore non existimet: fossis idoneis, & que muris cum sint circumseptæ. Quod satis est etiam habent æneorum tormentorū, atque in annum totum in publicis cellis penariis asseruant commeatum, & ad focum paratā materiam. Ad hæc, quo multitudinem sine Reip. dispendio refectā teneant, ex publico habent, quo artificum operæ in ijs rebus impēdantur, quæ illarum ciuitatum nerui sint, & vita, quarumque industria multitudo ipsa alatur, ac sustentetur. Rerum præterea bellicarum studia summo habentur in honore: in quibus retinendis, multæ sunt leges, multæ institutæ rationes.

Proinde Princeps, qui ciuitatē egregie munitam habet, nec odii in se conciliandi materiā præstat, non est quod quis in eum impetum facere velit: & si quis esset, ignominia affecto discedendum foret. Quæ enim in rerum natura, totoque hoc mundo constant humanæ res, tanta varietate, atque inconstantia commutantur, vt vix fieri possit, vt aliquis suis copiis annum totum possit eum interclusum habere.

Si quis excipiat, cum populus suos agros extra urbem incendio absumi videat, fracto animo patientiam abrumpet, longaque obsidione, & rerum suarū amore principis cogetur obliuisci. Ego vero principem qui sit vir potens,
& animi

& animi magnitudine acer, omnes illas difficultates semper iudico esse superaturum, partim spem, quod non forent diuturniora mala, eis qui suo subiiciuntur imperio, afferendo: partim ex hostium sæuitia timorem incutendo, tum quadam in agendo dexteritate, ab iis qui paulo plus videntur animi confidentiores, se tutiorem afferendo. Ad hæc incendia & vastitates, sub ipso aduentu, obsidionisq; initio, cum adhuc ardent animi, & ad defensionem sunt accensi (vti belli ratio postulat) inferri solent: quo minus propterea principi erit dubitandum. Aliquot enim dies postquam ardor ille animi est restinctus, detrimenta sunt illata, damna accepta, cum malis nulla ratione remedium afferri iam potest: ac tum maxime sese cum Principe coniungunt, vt quem (quod sua ipsius causa ædes incensas, omnesq; eorum fortunas euersas intelligant) sibi deuinctam existimant. Ita enim fert hominum natura, vt beneficiis vltro citroq; datis æque hominibus inter se deuinciantur homines atque acceptis.

Quapropter rei natura diligenter perspecta, minimi negotii fuerit principi suorum ciuium animos constantes, confirmatosque tum ante, tum post obsidionem retinere, commeatu modo, & reliquis quæ ad defensionem spectare videntur, non intercludatur.

CAP. XI.

De pontificio & sacerdotum principatu.

Nunc de pontificio sacroq; principatu nobis dantaxat reliquum est, ut differamus: quem difficultates omnes priusquam possideantur circumstant. Aut enim virtutis, aut fortunæ favore quaeritur: harum tamen neutrius opera conseruantur. Institutis enim, quæ iam in religione ipsa vetustate conseruerunt, continentur, quorum omnium vis & natura tanta est, ut suos principes, quomodocunq; segerant, aut vitam instituunt, in imperio tueantur. Hi vni omnium dominatum habent, nec illum defendunt. Habent & qui subiiciuntur populos, quorum tamen regendi cura nulla tanguntur. Eorum prouincias, indefensæ cum sint, qui ab eis auferat nemo est. Populi item sub eorum administratione cum se neglectos sentiant, nihil morantur. Ut autem ab eis sese subtrahant aut explicent, tantum abest ut cogitent, ut ne possint quidem. Hi vni omnium itaque dominatus securi sunt & felices.

Verum cum cœlesti quodam numine regantur, ad quod hominum mentes non attingunt, de illis loqui super sedebō. Deus enim ipse eos cum sublimes ferat ac sustineat, arrogantiæ ac gemitatis foret, si quis de iis disquirere tentaret. Attamen si quis me roget, vndenam pontificatus eo magnitudinis in profanis rebus euectus sit, cum ante Alexandri quidem tempora

omnes,

omnes, qui in Italia essent potentatus : nec solum qui hoc nomine dicerentur, sed & quæcūq; minora regna, & reguli omnes nullius fere auctoritatis in iis rebus, quæ profanæ essent, parui eius rationem pendebant : quem tamen hoc quidem tempore Galliarum tantus rex extimescat? & quem ex Italia exturbare, & Venetis excidiū inferre, potuerit: quod sane omnibus, et si perspicuum est, aliqua tñ ex parte, eius memoria si renouetur, superuacuum fore non puto

Antequam Galliarum rex in Italiam transfuisset, Pontificis Imperio, Venetorū, Neapolitani Regis, Mediolanensis Principis, tum Florentinorum tenebatur Italia. Hi dominatus in eam omnium maximam curam oēs incumbere debebant, ne exterorum cuiquam in Italiam armato ingressus pateret : deinde ne eorū inter se quisquā maiores opes sibi vendicandas tentaret. In quos autē acriter animo intendendum erat, si Pontifex erant & Veneti. Rem Venetam auertissent, si vna omnium inter se facta in eam coniuratione, omnes, vti in Ferrariensi defensione, conspirassent. Quo autem Pontifex auocaretur, Romanorum procerum opera maximo sibi vsui fuisset. Illis enim in duas factiones diuisis, Vrsinorum scilicet, & Columniorum, semper inter eos turbarum causæ, & offensivum excitabantur : atq; cum ob oculos Pontificis illi arma inter se ferrent, rem Pontificiam imbecillam atq; infirmam reddebant. Et quam Pontificum quis suscitaretur, qui acer (vti Xystus)

Xystus) & animi ingentis esset, nihilominus neq; fortunæ favor. neq; rei gerendæ vlla peritia ab his incommodis illum liberare potuerunt. Huius autem rei causa erat, Pontificum vitæ breuitas. Decennium enim vitæ, qua superstites erant æquatum, vix ad alteram factionum deprimendam satis erat. Atqui eorum quiuis (exempli causa) Columnios fere si extinxisset, alter statim prodibat Vrsinis infensus, qui eos erectos curabat, nec in tempore aderat, quo penitus illos extingueret. Id itaque causæ erat, cur Pontificum vires in iis rebus, quæ profanæ essent, parui apud Italicos Principes pendebantur.

Emersit postea Alexander VI. qui vnus omnium, qui vnquam fuerunt pontifices, ostendit quantum & pecuniarum & virium potentia sacerdotum Respub. valeret, effecitque Valentinus tanquam instrumento, & Gallorum in Italiam opportuna transmissione abusus, ea omnia, quæ in eiusdem Valentini rebus gestis superiori oratione examinanda suscepimus. Et licet Alexandri consilium non eo spectaret, quo pontificiam iurisdictionem proferret: nihilo secius quicquid gestum fuerat à principe Valentino, id totum ad amplificationem pontificii regni redundauit. Quod regnum post eius mortem, Valentino extincto, in eius labores omnes successit hæres.

Subiit deinde pontificatum Julius, reperitque Rempubl. pontificiam (quod tota ei subacta

acta esset Flaminia, & qui Romæ essent primarii extincti iacerent, atque Alexandri verberibus factiones illæ essent attritæ) mirū in modum uectam. Nactusq; est etiam aditum rationis cōgerendæ pecuniæ, quæ ante Alexandri quidem tempora erat inuisitata & noua: quæ omnia Iulius non solum sequutus est, verum etiam obnixè curauit augenda, atque animo statuit Bononiam suo imperio adiungere, Venetos dele- re, Gallosq; ex Italia protrudere. Quæ omnia illi pulchre cedere ex sententia, ac maiore cum laude, quod non ad priuatum quempiam, sed ad Remp. pontificiam locupletandam, id totū curauit agendum. Parteis etiam Vrsinas, atque Columnias, in quo inuenerat statu, retinuit: inter quas licet esset, factionum ad res nouas, qui se caput constitueret, tamen duo eos in officio retinebant: quorum alterum amplitudo sacræ Reip. erat, qua deterrebantur: alterum, quod in amplissimi sacerdotii senatum neminem ex suis inter pontificios purpuratos haberent: qui quidem omnium inter ipsos motuum authores esse consueuerunt: nec vnquam hæ factiones con- quiescent, dum purpureo galero insignes habe- bunt. Hi enim Romæ, forisque partium studia fouent, quos defendere ac tueri eius generis proceres adiguntur. Ab horum igitur ambitio- ne, discordiæ, tumultusque inter illustres viros enascuntur.

Leo itaque Pont. Max. hunc dominatum na- tus est potentissimum, de quo spes omnibus subiit,

subiit, vt si armis illum extulerunt alii, ipse tum morum integritate, tum pene infinitis virtutibus sublimem ferat, ac inter mortales augustum constituat.

CAP. XII.

Quot sunt militaris disciplina forma, deq; militibus mercenarijs.

Disquisitis singulorum principatum rationibus, de quibus initio differendum proposuimus, eorumq; tum boni, tum mali causis, aliqua ex parte perspectis: explicatis deniq; modis, quibus multi eos consequi ac retinere sunt conati, id mihi duntaxat fit reliquum, vt generatim ea perlustrem, quæ vel ad offendendum, vel ad sese defendendum spectare videntur, quæq; in eorum quemlibet cadere possunt.

Dictum est supra necessarium fore, vt qui principem agit, probe firma habeat fundamenta, alioquin vt corruat necesse est: præcipua vero fundamenta, quibus imperia tum nuper, tum olim parta, & ex his quæ mixta sunt, continentur, sunt *bonæ leges* & *bona arma*. Bonæ autem leges esse non possunt, vbi bona non sunt arma: ac vbi bona vigent arma, ibi necesse est, vt bonæ etiam sint leges: quibus in præsentia prægeritis, de armis orationem instituiam.

Arma igitur, quibus Principes ditionem suam tuentur, dicuntur esse vel propria, vel mercede conducta, auxiliaria aut mixta. Mercenaria & auxili-

auxiliaria, inutilia sunt prorsus & periculosa. Imperio enim in armis mercenariis constituto, qui præest, nihil firmitatis, nihil securitatis habet: disiecta enim sunt, ambitiosa, nullius disciplinae, nullius fidei, inter amicos acerrima, in hostes inertia, & ignava, nullo Dei metu, nulla hominum fide tenentur: tum diu ruina proferatur, dum impressio prorogatur. Pacis quidem tempore illi ipsi, belli vero, hostes tuos dispo- liant. Huius rei causa est, in quod neq; benevo- lentia, neq; vlla causa in castris retinentur, quã stipendiolo quodam, in quod satis non est ad eos impellendos, vt tua causa mortem sibi op- petendam putent. Cupiunt sane in tuum exer- citum allegi: at vbi est cum hostibus congre- diendum, tunc aut fuga, aut discessu (te deser- to) sibi consulunt: id sane nullo negotio persua- dere possem. Nam Italiae præsens excidium a- liunde pater non esse inuectum, quam quod mercenaria arma sequuta, in ipsis iam multis annis spem suam collocauerat: quæ quidem non nihil retroactis temporibus vsui fuisse qui- busdam, atq; valida inter se videbantur quidẽ: at præpotente extero aliquo aduentante, tunc apertum fecerunt, quid virium haberent: Qua- propter Carolo regi integrum fuit Italiã gypso occupare. Qui autẽ hominum errata eius mali causam fuisse asserabant, ii, quod res erat, affir- mabant: sed tamen non illa erant, quæ crede- bantur, verum ea de quib. iam dixi. Et quoniam principum erant errata, luerunt & ipsi pœnas.

Infelicitatem adhuc huius generis armorum melius ostensam volo. Mercenarii duces aut sunt viri virtute præstantes, aut non: si virtute excellant, iam eorum te fidei tuto committere neutiquam potes. Semper enim vel tui, cuius sub imperio degunt, vel aliorum præter animi tui propositum oppressione, ad suam ipsorum amplitudinem augendam aspirabunt: si vulgares & ignavi, tunc te proculdubio in ruinam trahent.

Si quis excipiet hoc idem esse facturos quicumque iam arma tenent, siue ii mercenarii sint, siue non; Responderem, arma vel tractantur à Principe, vel ab aliqua Republ. Principis est ipsum præire, atque imperatoris obire parteis: Reipubl. vero suos ciues mittere: quorum si quem industria & virtute parum respondere videat, illum submouendum curet: si expectationem explet, tum legibus illum, ne officii fines transiliat, cohibeat. Atqui re ipsa cernitur, Principes, ac Respublic. duntaxat armis instructas, maximos fecisse progressus: mercenaria autem arma, aut damnum aut malum semper dedisse. At hæc, maiori cū difficultate Respub. suis armis minuta adigitur, vt sui ciuis admittat imperium, quam quæ extero milite vitur. Roma & Sparta per multa secula armis instructa flourerunt, & liberae manserunt: Heluetii armatissimi sunt & liberrimi.

Cuius naturæ antiquitus fuerunt arma conductitia, Carthaginenses nobis exemplo esse

esse possunt: qui statim à primo contra Romanos confecto bello, parum abfuit quin à militibus, quos mercede conduxerant, fuerint oppressi, licet suos ciues copiarum haberent praefectos. Philippus Macedo à Thebanis post Eramonondæ mortē creatus imperator, parva ex hostibus victoria eorū libertatem sustulit. Mediolanenses, mortuo Philip. principe decreverunt stipendiū contra Venetos Francisco Sfortiæ, qui ad Caruagium deuictis hostib. adiunxit se illis, vt Mediolanenses suos dominos opprimeret. Eius pater Sfortia cum Ioan. Neapolitanorū reginæ stipendia mereret, repente illā inermē deseruit, sic vt ne regnū amitteret, in Aragoniorū regis sinum coacta fuerit sese conijcere. Si quis obiiciat, Venetorum atq; Florentinorū imperium his armis retroactis temporib. fuisse propagatum, nec illud eorum praefecti in suam potestatē redegerint: respondeo Florentinos suam quandam fortunā in eā re fautricem habuisse. Quandoquidem ex eorum ductorib. qui strenui essent, & à quibus sibi metuendum fuisset, nonnulli aduersis proeliis sunt vsi, nonnullis fuit repugnatum, reliquos ambitio alio deuoluerat: qui infeliciter bellum administravit, is fuit Ioan. Acutius: cuius fides amissa victoria cognosci non potuit: at nemo non fatebitur si victoriam reportasset, Florentinorum rem suo arbitratu fuisse administraturū. Sfortiæ perpetuo Brachiani sunt aduersati mutuo sese obseruantes. Franciscum ambitio rotum

in Galliam Cisalpinā pertraxit : Brachius vero contra sacerdotum Rempubl. atque Neapolitanorum regnum se conuertit.

Verum ad id accedamus, quod nuper contigit. Imperium belli gerendi Florentini detulerunt Paulo Vitellio, viro insigni prudentia, qui ex priuata fortunæ conditione, maximum sibi nomen pepererat: is si Pisas expugnasset, nemo inficias fuisset iturus, Rempubl. Florentinorum eius imperium fuisse subituram. Nam si in hostium partem stipendia facturus transisset, nullus erat euadendi locus: si vero eum retinuissent, illius iussa capessere cogebantur.

Venetorum si progressus examinentur, facile quis intelliget eos tutissime ac felicissime tunc se præstitisse, cum ex Veneta gente collecti eorum exercitus, bella gerebāt. Qui mos eis fuit antequā ad terrestres expeditiones sua studia conuerterent: quo quidem tempore patricie gentis & urbanæ plebis instructi armis, fortissime se gesserūt. At ubi primum terra bellum gerere cœperunt, hanc virtutem neglexerunt, moresq; Italicos sunt sequuti: atque in continenti augendi imperij initio, tum quod non ita longe Reipub. fines protulissent: tum etiam quod in magna essent existimatione non erat quod valde a suis pfectis foret sibi timendum: at propagatis imperii finibus quod Carmignola exercitus imperator factus est, tunc eius erroris specimen ceperunt. Nam cū illum acerrimum ducē cognouissent, postquā eius ductu, Mediola-

nen-

mensium regulum verberassent, illum veroremissiorem in bello gerendo factum cernerent, nullius amplius victoriæ eo ductore se fore cōpotes sunt rati. Quare ne quod partum fuerat totum periret, eum missum facere nec volebāt nec poterant. Ut tutos itaq; ab eo se asserent, eum interfecerunt. Declararūt deinde suarum copiarum imperatorem Bartholomæum Bergomatem, Robertum Seuerinatem, Comitem item Petilianum, & id generis alios: quib. ducibus metuendum erat, ne detrimentum citius quam emolumentum suæ Reipublicæ importarēt. Id quod in eo, quod gestum est ad Vailam bellum, accidit: vbi vnico cū hostib. congressu id totum periit, quod D C C C. annis tot laborib. fuerat quæsitum. His. n. armis lentæ duntaxat, seræ ac exiguæ fiunt rerum accessiones: at subitæ & repentinæ erūpunt iacturæ & calamitates.

Et quoniam his exemplis eo deuenimus, vt de Italia nobis esset sermo, quam Italiam multos annos his armis mercenariis instructam, ac procuratam vidimus, de his altius disquirendū censui: si forte eorum & origine, & progressu perspecto, consilia in melius referre discat.

Animo comprehensum velim, quod vbi primum Romanorū imperium ex Italia alio trās-latum fuit, ac Pontifex in iis quæ profana erant maiorem indies authoritatem sibi assumeret, tota Italia in plures dynastias dissecta est. Celebriores. n. vrbiū in suos primarios, quib. antea Imperatorū fauore oppressæ parebant, arma

sumpserant: ad quod etiam pontificij, vt inde existimationem sibi in iis quæ sacra non erant, compararent, opem ferebant. Ex his etiam nonnullæ in ditionem, & dominatum suorum civium cesserunt. Ex quo cum Italiae rerum procuratio in manus ac potestatem pontificiorum & nonnullarum Rerumpubl. deuenisset, cumq; huius generis homines, hiq; ciues omnino rei bellicæ expertes & ignari essent, cœptum est ab ipsis stipendia militib. persolui. Qui primus omnium huic militiæ existimationem attulerit, is fuit Albericus Comensis è Flaminia. Prodierrunt ex huius disciplina Brachus, & Sfortia: qui sua tempestate rerum in Italia arbitri fuerunt. Hos reliqui omnes secuti sunt, qui ad hæc nostra vsque tempora res bellicas in Italia procurarunt: quatuor rerum bellicarum virtutē eo notabili exitu vidimus conclusam: vt Carolus Italiam percurrenit, Ludovicus diripuerit, Ferdinandus oppresserit, Heluetij deformauerint.

In eum finem hunc militandi morem inuenerant, vt sibi id nominis atque existimationis conciliarent, quod peditum copiis detractum volebant: idq; etiam est factum, quod nullo imperio, nullave ditione essent ditati, militarique duntaxat industria & conatu, foret sibi victus quæritandus: peditum paucitas nihil nominis assererebat, copiosiorē exercitum alere non poterat. Quapropter tota res militaris in equitatum per eos abiit: cuius duces mediocri numero, aliter poterat, ac in honore retineri. Ita demum rediit res,

vt in exercitu 20. millium hominum, vix duo millia peditum inuenirentur. In illud præterea maxime incumbendum omni industria contenderant, vt à se atque à militibus omnem laborem & metum adimerent, ne vllæ cædes fierent, capi tantummodo vtrinq; liceret, & sine vllò pretio dimitti. In obiecta sibi oppida noctu tormenta bellica non emitterentur: nec item qui in oppidis essent, in tentoria iacerent. Castra præterea nullo vallo, nullave fossa cingebantur: nec illa hypernis temporibus habebantur. Hæc autem omnia in eorum militariibus, atq; ab ipsis inuentis institutis permiffa erant: in eum nempe finem (vt dictum est) quo laborem & vitæ discrimen omne deuitarent: sic, vt per eos nunc Italia captiua iaceat, ac foedissime deformata.

C A P. XIII.

De auxiliariis militibus, atque de iis qui mixti, qui que proprij dicuntur.

Auxiliaria arma, quæ & ipsa inter inutilia recensentur, sunt, cum præpotentem aliquem, vt suis armis nobis succurrat, nosq; tueatur, accimus. Quæ admodum proximis temporibus, à Pontifice Iulio II est factum: qui mercenarij perspecto sui exercitus tristi euentu ad auxiliaria arma se conuertit, pactusq; est cum Ferdinando Hispaniarum rege, vt suis copiis sibi o-

pem ferret. Possunt quidem id generis arma sua natura, & vtilia, & bona esse: at illa in euocantem nunquam non perniciofa sunt habita: quandoquidem iis fractis, euersum: victricibus vero, eorum te captiuum senties.

His exemplis, & si vniversæ pene historiæ antiqua monumenta sunt referta, tamē ab hoc Iulii exemplo, quod adhuc recens sit, non discedam: cuius consilio nihil inconsideratius ad Ferrariam occupandam esse potuit, quam se totum alienę potentiaē cōmittere: sed eius prospera fortuna effecit, vt tertiæ cuidam causæ nasceretur locus, ne suæ temeritatis in eligendo fructum capere posset. Nam fractis ad Rauennam suis subsidiariis copiis, ac irrumpentibus Heluetiis, qui præter animi, & sui, & aliorum opinionem victores eiecerant: factum est, ne in hostium manus, qui iam in fugam se conuertebant, captiuus deueniret, nec etiam in eius auxiliarium, cum iam victoria aliis armis, non ipsorum poritus esset. Florentini penitus armis exuti Gallorum ad decem millia, ad Pisas expugnandas stipendiis conduxerant: cuius rei consilio grauiora subierunt pericula, quam voquam antea in omnibus eorum aduersæ fortunæ casibus. Constantinopolitanus Imperator, vt vicinis hostibus, occurreret, ad decem millia Turcarum in Græciam immisit, qui confecto bello, illinc abire noluerunt: quod sane futuræ seruitutis totius Græciæ cum Christianæ Reipub. hostibus initium dedit.

Cui itaq; stat sententia, vt velit nō posse vincere, hæc arma in vsum adhibeat: nam iis, quæ mercenarię sunt, copiis, longe periculosa iudicantur. Quandoquidem in iis, iam illatum omnino excidium vertitur, vt quæ in vnū sine coniuncta: atq; in id maxime sint intenta, quo aliorum, non tuo pareant imperio. Vt autem te offendant conductæ copię post adeptam tibi per se victoriam. longioris temporis & maioris occasionis indigent. Non enim omnes in vnum coalescunt corpus, tum quod à te accitæ atque stipendio cum sint affectæ, si tertiū quempiam illis in ducem præficias, non possunt tantum sibi authoritatis statim cōciliare, vt offensionem tibi afferre queant. Summa illa sit, in mercenariis ignauiam, atque negligentiam militandi periculosiorem esse, in auxiliariis autem bellicam virtutem.

Princeps igitur sapiens semper hæc arma neglexit: atque ad propria procuranda animum cōtulit, maluitq; suis armis vinci, quam alienis victorem esse: alienis scilicet armis partā victoriam haud verā existimans. Nunquam verebor in exemplum Valentinū subicere. Is in Flami-
niam cum auxiliari exercitu, eoq; toto è Galli-
ca gente collecto est ingressus, atq; eorum ope
Forum Cornelium & Forum Liniū cepit. Ve-
rum cum parum fida ea arma cerneret, ad mer-
cenaria, vt quibus minus periculi inesse iudica-
bat, se contulit: ex Vrsinis propterea & Vitelliis
copias conscripsit. Verū ex vsu & tractatione cū

80 NIC. MACHIAVELLI
dubia, infida, & periculosa offenderet, oppri-
menda curavit, ad sua procuranda cum ani-
mum appulisset.

Quid autem discriminis hæc inter se habe-
ant vtraque armorum genera, facile perspi-
cuum fiet, cognita differentia inter eam Ducis
Valentini existimationem, quam habuit cum
Gallicis tantum subsidiarijs, aut Vrsinorum &
Vitelliorum mercenarijs copiis instructus es-
set, & eam, qua floruit, cum solus proprijs ar-
mis, & virtute septus remansit: hoc enim tem-
pore nunquam non auctam reperiemus: nec
vllius vnquam magni nominis est habitus, nisi
cum omnes eum integrum possessorem, & sua-
rum copiarum dominum agnouerunt.

Nolebam ab Italiae sumptis exemplis, iisque
recentibus discedere: nihilominus ex iis vnum
eorum, de quibus supra facta est à me mentio,
Hieronem Syracusanum præteritum nolim. Is
(vt dixi) à Syracusanis exercitus declaratus
imperator, statim sensit militarem illam pretio-
merentem disciplinam non fore vtilem: cum iam
in ea duces æque essent cõparati, atq; nunc no-
stri Itali. Sed nã cum videret eos se nec retinere,
nec missos facere posse, ad vnum interficiendos
curavit. Ex eo postea tempore neglectis alienis
armis, suis opibus bellum administravit. Ad
hoc institutum exemplum ex veteri lege in me-
moriã reuocatum volui. Cum in prouocato-
rem Palæstinum Goliã Saulo David dimica-
turum sese obtulisset, ei vt Saulus animos ad-
deret

derer, suis eum armis instruxit: quæ in humeros ubi David sibi iniecta sensit, reiecit, nullum esse cum illis, in quiens, sui corporis ad pugnam expeditum usum: hosti propterea, qua esset solitus funda, & gladio congredi, statuisse. Summa illa sit, aliena arma, aut ex humeris decidunt aut sunt tibi oneri, aut te constrictum tenent.

Carolus VII. Aloisii regis pater, cum Galliam fortuna & virtute duce ab Anglis liberasset, hanc sui muniendi propriis armis necessitatem sensit: instituitq; per totum regnum & equitum, & peditum ordines: cuius filius Aloisius pedestrium copiarum sustulit ordinem, atque Helveticæ genti stipendia dare cœpit. Ex quo errore, quæ posteri eius (ut nunc re ipsa constat) secuti sunt, omnia eius regni pericula emanarunt. Nobilitatis enim Helveticis, viliorẽ prorsus omnem suam rem militarem effecit: peditatum vero in uniuersum sustulit, equitatum autem alienis armis alligauit. Militare enim cum Helveticis cum sint assueti, nunquam se vincere posse sine ipsis existimant. Hinc fit quod Gallis aduersus Helveticos non satis vitiũ suppetit, & in alios sine ipsis periclitari nolunt. Gallici itaq; exercitus mixti sunt ex mercenariis, & propriis. Quæ quidem arma in unum cõiuncta meliora sunt iis, quæ mercenaria simpliciter sint, aut auxiliaria, longe tamen propriis inferiora: cuius rei exemplum satis sit, quod est superius adductum. Nam Galliarum regnum ex Caroli aucto, vel saltem retento instituto, foif-

set inuictum. At hominum minuta prudentia aliquid inceptat, quod quia boni non nihil tunc præ se ferre videtur, non aperit ibi (vt supra de hectica febre est dictum) quod delitescit venenum. Quapropter sapiens vere dici non potest Princeps, qui non nisi mala cum nascuntur, agnoscit: id autem longe anteuerti posse, paucis conceditur.

Iam vero Romani imperii prior eversio si consideretur, non aliunde initium sumpsisse quis intelliget, quàm quod Gothi mercede condaci cœperunt. Ab eo enim principio vires Romani imperii infirmiores sunt redditæ: & quæ illi adimebatur virtus, ea Gothis tota tribuebatur. Dictum sit igitur, nullum principatû propriis armis destitutum vnquam fore securum: imo a fortunæ inconstantia (quod virtute careat, qua protegarur) totum pendere. Atqui in ea semper & opinione & sententia fuerunt sapientissimi viri, nihil leuius, nihil ea potentiæ fama infirmius, quam quæ non propria sit suffulta virtute. Arma itaq; propria ea sunt, quæ cōstant aut ex iis qui tuo subiiciuntur imperio, aut ex ciuibus, clientibusve, reliqua omnia aut in mercenariis, aut in auxiliariis numerantur.

Iam vero modus ad ornandam, distribuendamque domesticam militiam facilis inuentus fuerit, perspecta ordinum, quæ à nobis supra posita est, distributione, atq; quo pacto Philippus Alexandri Magni pater, nec nō multæ Resp. & Principes sese armarunt ac instruxerunt, ad
quam

quam ordinum descriptionem prorsus lectorem remitto.

C A P. XIV.

Quid ad militiae & sum habere principem conueniat.

Nihil aliud itaque ob oculos sibi statuendū ducat Princeps, nihil curę nihil quo se exerceat artis, quam bellum, quam militares ordines, quam deniq; ipsam militarem disciplinam. Ea enim sola ars est imperantis. Est autem tantę virtutis, vt non solum eos qui e principū sanguine genus ducunt, sustineat, verū & qui priuatę fortunę inter mortales habentur, ad eum gradum sublimes ferat. Contra vero perspicuum est, Principes, qui magis delicias quā bellicas artes procurarunt, principatum amississe: eius autem amittēdi prima causa est huius disciplinę neglectus, vt acquirendi, eiusdem est professio. Franciscus Sfortia armis instructus, e priuato fortunę statu in Mediolanensiu principatū fuit euectus: cuius filii militiae molestias atque incommoda detrectantes, e principibus ad priuatam conditionem reciderunt. Nam inter alias malorum, quę te armis denu-
darum circumstunt causę, subest et illa, quę tui contētum parit. Quod sane ex iis præcipua est turpitudinis nota, q̄ sunt principi (vt dicitur) summo studio effugiendę Nullus. n. proportionis modus inter armatum cadit, & iner-

mem: nec ẽ ratio ipsa paritur, vt qui inermis sit, securus inter armatos feruos verferur, quoniam fieri non potest, vt inter eos recte agatur, in quorum alteris indignatio, in alteris suspicio resideat. Proinde nulla dignatione apud milites haberi potest princeps, q̄ militiae sit ignarus, quod ad alias (vt dictum est) infelicitates accedit: nec tuto se illorũ fidei cõmittere. Nunquam propterea cogitationẽ ab hoc belli studio auertendam existimet: & pacis quidẽ tempore acrius in eo quã belli sese exercere debet. Id autẽ duplici ratione efficere potest, re ipsa sc. & animi cogitatione. Quod autem ad rei vsum attinet, præter id q̄ quibus præest ita retinere debet, vt probe sint ordinati & exercitati, tum etiam venandi studiis iugiter ipse incumbat: vt & corpus laborib. assuefaciat, & locorum naturam addiscat: tum quo modo assurgant mōres: vallium item ora quo pacto aditum admittant: diffusi campi vti pandãtur: fluminum præterea naturã, & paludum intelligat, atq; in hoc summã iudicet adhibendã curam. Quæ cognitio duplicẽ affert vtilitatem, tum quod explorata sibi pateat tota eius ditionis regio, meliorem notitiam præbeat, qua parte illa defendi possit: tum ex illius iudicio, & locorum vsum, facile situm alium quempiam recenter speculandum sibi propositum, animo complecti potest. Nam qui in Etruria (verbi gratia) siti sunt colles, valles, cãporum æquatę planities, flumina, & paludes, habẽt cum iis q̄ cæterarũ sunt prouincia-

uinciarū, similitudinem quandam: vt ex vnius
 provincia sicuti in aliarum etiam cognitionē de-
 uenire possit. Princeps autem qui hac careat,
 præcipua denudatur, qua parte belli Dux instru-
 ctus esse debet: Quoniam hæc hostē inuenire,
 castris locū capere, exercitum ducere, diem in-
 dicare pugnae: vrbes deniq; docet cum vtilitate,
 obsidione cingere. Philopœmenis Achæorum
 principis, inter alias quæ à scriptoribus ei tri-
 buuntur laudes, ea vna est, quod pacis tempore
 nihil quam de rebus bellicis animo obuersaret,
 atq; campos cum amicis peragrans, sæpius gra-
 dū susteret, vnaq; cum ipsis differeret. Eho quæ-
 so inquiring, si forte collem hostes illum tene-
 rent, nosq; hic cum exercitu cōsisteremus, vter
 nostrum superior esset? Quo pacto seruatis or-
 dinibus, tuto eos aggredi possemus? cupientib.
 item nobis pedem referre, quod id consilio esset
 agendum? Contra si ipsi reuocare gradum vel-
 lent, qua ratione insequi possemus? Atque ita
 proficiscens, omnia quæ in exercitu casu eue-
 nire solent, illis proponebat, eorumq; senten-
 tias intelligebat, suam afferebat, ac rationib.
 confirmabat: sic, vt ex hac iugi cogitatione
 nunquam posset inter ductandum exercitum
 aliquid aduersi casus suboriri, cui ipse non ha-
 beret quo occurreret remedio.

Iam vero quod ad mentis agitationem spe-
 ctat, principi euoluendæ sunt historiæ, in illisq;
 præstantium virorū res gestas inspicere, quid-
 que in bello gerendo consilii tenuerint: victo-

riæ item, & detrimēti accepti causas disquire-
re, quo & has fugere, & illas imitari possit. Il-
lud in primis faciendum curet, quod olim cui-
dam ex præstantibus viris factitatum est, qui
si quem ante sua tempora laudibus & gloria
ornatum audiisset, eum sibi imitandum pro-
posuit, illiusq; semper & res gestas & actiones
apud se retinuit, quemadmodum Achillis A-
lexandrum Magnū. Cæsarem Alexandri, Cyri
Scipionem imitatore[m] fuisse dicunt. Atqui à
Xenophonte descriptam vitam quicumque le-
gerit, facile inde intelliget in Scipionis vita,
quantum ei ex imitatione illa gloriæ accesserit,
quamque in castitate, comitate, humanitate &
liberalitate Scipio ad ea, quæ à Xenophonte,
de Cyro prodita sunt, sese conformauerit. Id
generis modos rerum peritus Princeps obser-
uare debet, nec vnquam tranquillo aut pacato
tempore otiosam vitam traducere: verū sum-
mo studio eos omnes in pretio habere vt in re-
bus aduersis sibi vsui esse possint, atq; fortuna
reflante, ad omnes eius ictus declinandos, pro-
pulsandosq; instructum se sentiat.

C A P. XV.

*De iis rebus, quibus homines, tum maxime
principes aut laudantur aut vituperantur.*

R Eliquum est, vt videamus quænam instituta
Principis esse debeant, quæq; vitæ quoti-
dianæ

diana cōsuetudo est ius qui suo addicti sunt imperio populis & amicis. Et quoniā multos non ignoro in hoc genere scribēdi operam dedisse, vereor ne & ipse ad scribēdum animū de eisdē rebus si intendam, id arroganter esse factū dicant, alienam præsertim, si à cōmuni aliorum ordine de hac re disputationem instituam. Verum cum animus sit ea scribere, quæ intelligēti utilitatē afferant, magis consentaneum visum est, veritatē rei, quam vel eius simulacrum vel imaginem quandam sequi. Et sane complures Resp. & principatus quosdā animo effinxerūt, qui nunquam sub aspectum vllū venerūt, tantum abest, vt reuera extiterint. Nā tantum abest ratio, qua homines viuunt, ab ea qua æquū esset vt viuerēt, vt qui negligit quod fit, sequuturus quod esset faciēdum, is sibi ruinā potius in addiscendo accersit, quam quod suæ salutis consultum velit. Qui enim se virum bonum omnib. partibus profiteri studet, eum certe inter tot non bonos periclitari necesse est. Necessarium est itaq; principi, vt perceptū habeat (si se saluum velit) qua ratione possit esse nō bonus, idq; pro rei necessitate, in suum conuertat, vel non conuertat vsum. Quapropter posthabitis, quæ de principe duntaxat animo sunt efficta, deq; iis quæ vera sunt disserēs, dico omnes homines (cum de his est sermo) principes præsertim, quæditiore in loco positi sunt, harū rerum notari aliqua solere: vt alius liberalis, restrictus & tenax alius dicatur, quidā munificus, raptor

alius

alius: nonnulli crudeles, alii clementes: aliqui
 fœdissimi, religiosi alii: partim effœminati &
 molles, contra alii viri fortes & feroces, multi
 humani, superbia tumidi alii: complures libi-
 dinosi, castitate præditi nonnulli: in non paucis
 vitæ integritas, fraus nocentissima in multis
 cernitur: moribus asperi sint quam plurimi, fa-
 cilitate & lenitate quidam ornati, nonnulli gra-
 ves & seueri, ex contrario qui leues sint, dissolu-
 ti: pietatem colant multi, contra sunt qui plu-
 rimum aduersantur, & his similia.

Nemo non fatebitur scio, fore rem summis
 laudibus celebrandam, si omnibus his princeps
 esset ornatus, quæ ex iam dictis bona existima-
 runt. Verum cum nec haberi, nec aduersan-
 te humanæ vitæ conditione, seruari possint,
 necessarium est ut ea prudentia, qua eorum
 vitiorum infamiam fugiat, quibus illi impe-
 rium adimi posset. Caueat etiam ab iis, si fie-
 ri possit, quæ nihilominus non auferent: sed si
 effici non possit, minore detrimento omitti
 possunt. Nec multum sane laboret, si in eorum
 vitiorum infamiam incurrat, sine quibus do-
 minatum non facile tueri posset. Nam si dili-
 genter animo vsque quaque reputabitur, repe-
 riantur quædam, quæ virtutem præ se ferre di-
 cantur, quæ tamen si sequaris, id tuo magno
 malo fiet, contra vero nonnulla deprehenden-
 tur aspectu vitiosa, quæ si assumas, in tuam
 & securitatem, & incolumitatem sint redi-
 tura.

C A P. XVI.

De liberalitate, & parsimonia.

I Nitium itaque mihi sumens ab ijs, quæ inter
 iam dicta primum locum sunt sortita, nõ ne-
 garim fore optimum, vt Princeps habeatur li-
 beralis: nihilominus ita liberalitate vti, vt me-
 tuaris, sane obest. Nam si ex virtute, vtque par-
 esset benigne quis cui gratificatur, id obscurum
 iacebit, nec contrarij vitij infamia ab eo deci-
 det. Quapropter, vt apud homines beneficen-
 tiæ nomen quis retineat, necessarium erit, vt
 nullius generis luxum omittat, adeo vt qui sic
 fuerit comparatus Princeps, nunquam non o-
 pes suas & fortunas sit profusus, adigereturq;
 tandem (si beneficentiæ nomen sibi conserva-
 tum velit) vt mirum in modum in suos popu-
 los grauem ac molestum se exhibeat, nec non
 exactorem agat: tum demum omnia molia-
 tur, quibus pecunias sibi congerere possit. Inde
 initium ducitur, vt suis, qui suo parent impe-
 rio, maxime sit infensus, atque ad inopiam re-
 ductus, in minore apud quoscunque habeat-
 ur estimatione, sic, vt compluribus hac sua
 liberalitate læsis, paucis contra beneficio affe-
 ctis, ad primum quodque incommodum per-
 moueatur, atque vbi primum discriminis quid
 sese offert, statim pereat: id quod cum ipse in-
 telligat, & ab incepto desistere cum velit, in id
 confestim auaritiæ crimen incurrit, vt habeat-
 ur restrictus & tenax. Proinde Princeps si hac
 benefi-

beneficentiæ virtute (sicut omnibus perspicua fiat) sine detrimento vti non potest, si sapiet, parsimoniam notam non reformidabit. Nam progressu temporis, cum perspectum fuerit ex eius parsimonia abunde sibi vectigalium suppetere: eum posse rem suam ab iis qui bellum essent illaturi, tueri, non gravata multitudine res aggregandi insignes, tunc, inquam munificentior habebitur, ideo ut in omnes illos beneficus censeatur (qui pene infiniti sunt) à quibus nihil ademerit: in reliquos autem, qui pauci sunt, diceretur fuisse parcus, quod in eos nihil contulerit. Ætate nostra nihil laude dignum vidimus esse factum nisi ab iis qui perparci sunt habiti, reliquos autem extinctos esse. Julius II. Pont. max. postquam liberalitatis nomine ad pontificatum aucupandum satis superque cognosceret se fuisse perfunctum illius conservationis postea securus abiit Galliarum regi bellum illaturus, totque bellis gestis, nihil aut tributi aut vectigalis extra ordinem quod esset, est unquam imperatum: nam immoderatis sumptibus subministravit eius diutina parsimonia. Hispaniarum qui nunc regnum obtinet, si magnificentiam nomine commendari voluisset, nunquam tot res gerere, victoriisque potiri potuisset. Proinde Princeps, ne suos dispoliet, utque sese tueri ac sustinere possit, ad pauperiem item, suique contemptum, aut ad rapacitatem ne adigatur, avaritiæ crimen parvi faciendum ducet. Nam vitiorum id est vanum, quod minime impeditur dominandi ratio.

At si quis C. Cæsarem diceret sua liberalitate ad imperium peruenisse, aliosq; complures, quod & essent, & haberentur liberales, ad altissimos honorum gradus fuisse euectos, dicerem: te, aut esse iam principem, aut ad eum dignitatis gradum iter esse ingressum. In prioreratione hæc tua liberalitas tibi foret fraudi, in altera necessarium sane est, vt liberalis habearis. Cæsar autem ex iis erat, qui ad Romanum imperium aspirabāt: verū eo occupato, si superstes fuisset, nec sumptibus fuisset temperatum, totum illud imperium profudisset. Atq; iterum si quis diceret multos extitisse Principes, qui suis exercitiibus res magnas gesserunt, qui tamen illa beneficentia excelluerunt: dicendum est principē vel de suis, vel de aliorum bonis sumptus facere. Si primum, parcus esse debet: si secundum, necesse est vt nullam partem liberalitatis prætermittat. Atqui principi in expeditionem exercitus educētī (qui exercitus præda, direptionibus, tributis sint alendi) alienaq; tractanti, necessaria est hæc liberalitas, alioquin milites illū nō sequerentur. Quod autē non est tuum nec tui populi, id liberalius conferri potest: vt à Cyro, Cæsare & Alexandro factū constat. Non enim id, quod de alienis bonis insumis, tibi existimationē adimit, imo cumulatorem reddit: sed à propriis opibus absumptis tibi detrimentum venit. Atque nihil est quod magis seipsum cōficiat, quā liberalitas, qua inter vtendum facultatem vtendi amittis, atque ad egestatem redigeris, aut ad
tuis

tui contemptum : vel si pauperiem iudicas vitandam, tunc ad rapinas te conuertis : atque ad odium tibi conciliandum. Iam vero quod omnium maxime principi est vitandum, illud est, ne aut neglectui, aut odio habeatur, ad quorum vtrumque beneficentia illum facile impellit. Quare sapientius est nomen *perparci* sustinere (quod infamiam absque odio parit) quam vt *beneficus* dicaris, velle raptoris nomine notari, quod quidem infamiam summo cum odio coniunctam contrahit.

C A P. XVII.

De crudelitate & clementia: atque satius ne sit amari, quam metui.

Iam ad alia eorum que supra recensuimus deuenientes, vnicuique principi optabile foret, vt clemens, non crudelis haberetur: nihilominus cautio adhibenda est, ne hac abutatur clementia Valentinus immanis existimabatur: eius tamen immanitas totam Flaminiam in integrum restituit, eamque in vnum collegit, atque ad pacem & fidem redegit. Quod sane si probe consideretur: Florentino populo deprehendetur illum mitiorem fuisse: qui vt crudelitatis nomen effugerent, siuerunt Pistoriensium urbem euer-
ti. Parui itaque ducat Princeps fauicia nomen,
 quo concordes suos in fide retineat. Paucissimis enim exemplis clementior eris, quam qui ni-
 mia

nia lenitate permittunt, ut rerum perturbationes sequantur: unde cædes aut rapinæ nascantur. Totamenim multitudinem hæc offendere solent, ubi illæ animaduersiones, quæ à Principe proficiscuntur, præcipuum quendam, & singularem tantum lædunt. Atqui inter alios Principes, ille potissimum qui novus est fieri non potest ut inclementiæ nomen effugiat, cum novi dominatus adeo periculis sint referti. Hinc Virgilius sub Didonis persona ex nouitate regni inhumanitatem excusat:

Res dura, inquit, & regni nouitas me talia cogunt Moliri, & late fines custode tueri.

Nihilominus grauitatem quandã adhibeat, quo minus temere omnia credat, aut moueatur, aut sibi ipsi metum iniiciat: verum ita rerum administrationem prudentiã & humanitate temperet, ne nimia confidentia incautum aut diffidentia non ferendum efficiat.

Oritur ex hoc quaestio, satiusne sit amari, quam metui, an metui, quam amari? Vtrumque dici posset fore necessarium: verũ difficile cũ sit ambo simul coniungi, tutius est (si altero est carendũ) metui, quam diligi. Nam de hominibus vniuerse hæc affirmari possunt, eos ingratos esse, inconstantes, simulatores, periculorum fugitantes, lucri cupidi: dumque de eis benemeritis, ac necessitas procul abest, tui omnes sunt studiosi, sanguinẽ pro te effundendũ offerunt, fortunas, vitam, liberos. At ea premente, ut supra docuimus, cõfestim desciscunt: Princeps vero, qui

qui omni alio apparatu nudus, eorū pollicitationibus vetbotenus factis penitus nititur, in præceptis defertur: quandoquidē amicitia, quæ non animi magnitudine & præstantia, sed pretio comparantur, debentur quidem meritis: at quo eas possideas, aut in tempore in usum tuum adhibere possis minime habetur. Homines præterea minore respectu offendunt, qui student, ut diligantur, quam qui metuantur. Nam amor quadam officii lege continetur: at homines cum omni improbitate laborent, ad quamcunque proprii cōmodi leuem occasionem, illam perfringunt. Contra metus, formidine perpetua instantis pœnæ, nunquam non animo obseruans retinetur: ita tamen se metuendum exhibeat Princeps ut inde si benevolentia non concilietur, odium tamen vitetur. Nam satis pulchre coherere possunt, timeri, & in odio non esse: quod quidem nunquam non erit, si suorum ciuium, & populorum bonis abstineat, & mulierum pudicitia. Quod si quando in vitam alicuius fuerit animaduertendum, id tunc ne vereatur facere, cum & facti ratio, & quæ deceat manifesta purgationis causa afferri potest.

Sed illud omnium maxime tenendum erit, ut fortunis alienis temperatū fuisse cognoscatur. Nam citius parentum cædem obliuioni dant homines, quam fortunarum suarum direptionem. Ad hæc eripiendi aliena nunquā non aderunt causæ. Qui est rapinis victitare incipit, perpetuo causas exquiret, quibus alienas opes occupet.

pet. Contra, sanguinis effundendi rationes sunt
causæ, citiusq; prætereunt, atque deficiunt. At
principi iam in exercitu versanti, atq; multitu-
dinis procurationem habenti statuendum om-
nino est, vt inhumanitatis nomen pro nihilo
ducat. Nam huius nominis expertus, nunquam
exercitum coniunctum, nec ad aliquid aggre-
diendum instructum retinere potest. Inter alia
digna omni admiratione quæ gessit Annibal, il-
lud quoq; recensetur, quod cum copiosissimū,
peneq; infinitis gentib. refertum duceret exer-
citum, in alienas terras militaturus, nulla vn-
quã aut inter se aut in ipsum ducem fuerit sub-
orta seditio, idq; constanter in vtraq; fortunæ
conditione tum aduersæ, tum prosperæ fuisse
factum. Quod sane quam ab illa eius effera sæ-
uitia aliunde proficisci non potuit: quæ vna cū
cæteris eius virtutibus, in conspectu totius ex-
ercitus augustū atq; terribilem reddidit. Ad quã
quidem rem cæteræ illi virtutes sine hac satis
non fuissent. Cæterū scriptores parum confide-
rate has eius res gestas admirantur quidem, cū
ex altera parte potissimam earum causam accu-
sent. Cæteras aut illius virtutes ad id non suffe-
cturas, facile est id in Scipione viro singularissi-
mo perspicere: nec solum eius tempestate, verū
in omni rerum quæ sciuntur memoria, cuius
exercitus in Hispaniis ab eo desciuerunt. Quæ
res aliunde non fuerat profecta, quã ab ea quæ
licentiores, quam militari disciplinæ par esset,
milites effecerat lenitate nimirum ei⁹ nimia: id
quod

quod postea in senatu à Fabio Maximo fuit illi exprobratum Romanæ militiæ corruptorem illum appellante. Locrenses à Scipionis quodam legato euerfos non vindicauit, nec de illius legati insolentia pœnas sumpsit, quod omnino ex illius facilitate ingenij nascebatur: adeo vt illum excusandum quidem cum suscepisset, multos, inquit, esse homines, qui melius errata vitare, quam aliorum errata corrigere nossent. Quod quidē ingenium temporis progressu violasset Scipionis & nomen & gloriam, si cum eo in imperio retinendo perseuerasset: sed senatus decretis parenti, hæc vitiosa eius affectio non solum latuit obscura, verum maximæ gloriæ fuit.

Vt autem eo nostra tedeat oratio, ad metum scilicet, & amorem, quo quis aut diligi, aut metui debeat, dico: cum homines ad arbitrium suum ament, metuant autem ad principis voluntatem: Princeps, qui sapiētia valet, eo quod suæ est, non alienæ facultatis, nisi studeat. Illud duntaxat omni diligentia curret, ne in aliorum odium, aut offensionem incurrat.

C A P. XVIII.

Quo pacto fides à Principe sit seruanda.

QVam sit omni laude dignum in principe partam fidem seruare, atque vitæ integritatem sine vlllo dolo malo retinere, nemo est qui non intelligat,

Verum

Verum, cum sint duo genera decertandi, vñ iure legum, alterum per vim: cumque illud proprium sit hominis, hoc belluarum, confugiendum ad posterius, si non satis est vti superioro. Proinde necessarium est, vt Princeps rectum vtriusque, & belluæ & hominis vsum teneat. Inuolucro quodam hæc pars principibus est à veteribus scriptoribus tradita, asserētib. Achillem compluresq; alios ex prisca illis principibus, Chironi Centauro educandos, atq; in eius disciplinā fuisse creditos. In eo enim quod præceptorem mixti generis, & hominis & belluæ habuisse dicunt, nihil quam principi fore necessarium docent vtriusq; naturæ vsum. Cum itaq; principem magni referat belluinum ingenium scire inducere, ei tum vulpis, tum leonis mores assumendi erunt. Nam leo sibi à laqueis non cauet, lupos vero vulpecula reformidat. Quo itaq; laquei sentiantur, vulpeculam agere oportet; lupi vero quo deterreantur, leoninum ingenium est subeundum. Qui igitur leonis vestigiis simpliciter insistent, ij sane re ipsam non tenent. Princeps propterea qui sapientia sit præditus, debet ea promissa vitare, quæ suis commodis contraria fore videt. Atqui homines si probi fuissent omnes, præceptum hoc plane fuisset inutile: verum cum improbi sint, diligenter eorum improbitas perfidiaq; erit eludenda. Jam vero nunquam hominibus defuturæ sunt causæ, quibus in violatam fidem colorem inducant. In hanc rem fere infinita pos-

sent recentia proferri exempla, atque ostendere, quot pacis fœdera, quot promissa & conuenta fuerint perfidia irrita & vana: qui vero sagacior fuit, vt vulpinum ingenium melius exprimeret, ei felicius omnia ceciderunt.

Verum hanc naturam plurimum refert, vt quis recte norit colore vestire, cum simulando, tum dissimulando: homines enim adeo simplices sunt, adeo præsens necessitatibus obsequentes, vt qui fallax, & simulationis artificio eruditus sit, statim sit habiturus qui se illi decipiendum tradat, quo magis tales homines cauendi erunt, eorumq; artificium arte frustrandum.

Nolim Alexandri sexti Pontific. Max. recens exemplum silentio præteritum. Is nihil quam mortalium impostorem egit, nihil quam ad omnem malitiam & fraudem (quo hominum genus falleret) mentem suam exercuit. At qui reperit subiectam quam tractaret materiam. In asseuerando autem qui magis fuerit efficax, aut qui speciosius iuravit iusiurandum, vicissimque qui minus præstiterit, nemo vnquam fuit: nihilo secius doli nunquam non commode ei cesserunt. Hanc enim fallendi artem, moresque hominum probe callebat. Proinde non est quod Princeps eas omnes superius descriptas virtutes ostendet: sunt enim aduersus tales dissimulanda sæpe numero, callideque tergenda. Quocirca ad omnem ventorum & fortunæ conuersionem versatile ingenium Princeps

ceps habeat, est necesse, & (vt iam dictum est) ab eo, quod bonum est, ne discedat: at si necessitas urgeat, edoctus sit, & malum auertere.

In id itaque Princeps acrem curam, diligentiamque omnem adhibeat, ne quid ex eius ore excidat, quod quinque illis iam numeratis partibus non sit refertum, atq; ita conspiciendum, audiendumque exhibeat, vt pietatem, fidem, integritatem, humanitatem, religionem sancte colere videatur. Atqui nihil est, quod magis præ se ferre oporteat, quam postremam hanc virtutem: fere omnes homines magis specie & colore rerum, quam rebus ipsis permouentur, & iudicant. Nam videndi facultas, omnes attingit; at tractandi vero, paucos duntaxat. Nemo non videt quid præ te feras: at pauci sunt qui, quod sis, sensu percipiant. Qui quidem pauci nec audent multorum opinioni, qui defenduntur imperii maiestate, aduersari. In hominum autem, præsertim principum actionibus, vbi nullum habetur constitutum, ad quod vocentur iudicium, rerum euentum pleriq; obseruantes expectant. Vitam igitur Princeps tueatur, curetq; imperium conseruare: quib. autem id fiat rationibus, eæ, modo honesti specie præ se ferant, nunquam non honore dignæ, laudibusque existimabuntur. Ducitur namque captiuum perpetuo vulgus specie recti, & rerum euentu, & plane nihil quam vulgus toto in orbe versatur. Illi vero pauci ibi locum obtinent, vbi plurimi non habent: quo nitantur.

CAP. XIX.

Principi tum contemptum sui, tum odium esse fugiendum.

ET quoniam inter differendum de principis dotibus, quarum superius mentionem fecimus, de ijs duntaxat tractatum est, quæ maioris visæ sunt esse momenti, reliquas nunc breuiter sub vniuersa quadam tractatione disquiram: vt Princeps scilicet cogitet (vt nonnihil superius attigi) ea fugienda, quæ infensum & neglectum eum reddere possunt. Quoties autem hoc declinauerit, suas plane partes absoluerit, neq; a cæteris infamiæ notis vllum, quod sibi immineat periculum, offendet. In odium omnium maxime, vt dixi, adducunt bonorum direptio, & quo cuique temperandum est, suarum raptus mulierum. Quotiescunque bonis parcitur multitudinis, & honori, præclare secum agi ducunt homines: & id duntaxat sit reliquum oppugnandum, ambitio nimirum paucorum, quæ multis modis, nulloque negotio reprimi potest. Spretum deinde & contemptum reddit, si varius, si leuis, si effœminatus, si timidus, si denique habeatur animi dubius & incertus; quæ omnia tanquam scopulos fugere studeat Princeps, adnitaturque, vt in omni curatione & administratione rerum, animi magnitudo, spiritus ingens, grauitas, fortitudo eluceat: nec non apud eos qui inter reliquam

quam suorum multitudinem digniores habentur, ita sententiam suam, quam semel pronuntiârit, ratam ac firmam haberi velit, ut ab ea nunquam deduci aut dimoueri posse pro certo teneant: ac talem de se opinionem sustinere ac retinere studeat, ut illorum nemo veniat, ut illū aut decipi, aut flecti posse cogitet.

Ille igitur Princeps, qui talem de se sententiam & existimationem in hominum mentes inferit, semper habetur maximi. Iam vero in eum, quem omnes magnifaciant, difficilis est coniuratio, difficilis oppugnatio, difficilis irruptio: modo fama ferat eum apud suos lōge excellere, & summa obseruātia coli. Duplici enim metu teneri principem oportet: altero interiore & domestico, eorumq; causa, quos suo moderatur imperio; altero exteriori & alieno propterea, qui potentes sunt, extraneos. Ab hoc se afferit bellicis armis probe instructus, & amicis. Quæ arma si adsunt, nunquam nō bonos amicos habebit. Domi autem firma erunt omnia, vbi firma sint, quæ foris geruntur, nisi aliqua perturbentur coniuratione. Et tamen si quid nouarum rerum molirentur quæ foris sunt, iam ipse, si ita instructus est, & vitæ rationem talem instituit, qualem præscripsimus, semper (modo seipsum non deserat) omnem impetum feret ac sustinebit: quemadmodum Nabidem Spartiatam fecisse ostendit.

At ab ijs, quibus imperat populis, si quando externa quiescant, illud timendum est, ne qua

per eos coniuratio fiat: à qua quidem se facile securum vendicabit, contemptu & odio vitato, populisque per eum cumulate sibi satisfactum afferentibus. Quod ut sequatur (ut latius supra patuit) necessarium est. Atqui omnium quod maximum consequi posset Princeps in coniuratores, remedium illud unum & præcipuum est, odii & contemptus à multitudine vitatio. Semper enim qui in aliquem conspirat, is sibi persuadet principis morte multitudini se satisfacturum. At si in ea fuerit opinione, ut credat id fore apud eum sibi offensionem, nunquam id audaciæ sumeret, ut talia aggredere tur moliri consilia. Coniuratorum enim quæ sibi imminuant difficultates, pene infinitæ sunt. Re ipsa profecto cernitur, multos quidem coniurasse: quibus vero feliciter cesserit, perpauci admodum fuerunt. Qui enim coniurat, nec solus esse, nec socium sibi asciscere potest, nisi ex ijs, quos offensos existimat. Verum ubi primum offenso cuiuspiam animi tui consilium aperueris, facultatem concedis, qua sibi cumulate satisfieri possit: quando quidem detecto animi tui cogitato, in eam ipse spes venit, ut omnia sibi inde commoda polliceri queat. Hic itaque questum ratum & certum cum videat, illic vero incertum, & periculis plenum, par est, ut aut rarus sit amicus, aut quo tibi fidem seruet, peruicaci odio in principem sit affectus.

Ut autem rem ipsam ad pauca redigam, coniuratorum partes metum duntaxat, sollicitudinem

dinem, pœnæ formidinem, perpetuos comites
 habent. At à principis partibus stant imperii
 maiestas leges; ab amicis & toto principatu de-
 fensiones : quæ omnia adeo illum tutum red-
 dunt, vt si his popularis accedat beneuolentia,
 fieri nō potest, vt quis eo temeritatis erumpat,
 vt in illum conspirare velit. Nam fere assolent,
 vt coniurato cum ante admissam facinus sit ti-
 mendum, in hacre eius causa ea est, vt post pa-
 tratum scelus, etiam sit illi extimescendum :
 tam iam ex commisso scelere infensam habeat
 multitudinem, nec propterea possit sperare vl-
 lum per fugii locum. Possent in hanc subiectam
 materiam infinita exempla proferri : sed illud
 vnum, quod patrum nostrorum memoria con-
 tigit, satis mihi fuerit proposuisse. Annibale
 Bentiuolo, huius Annibalis qui nunc est, auo,
 penes quem summa rerum apud Bononienses
 erat, à Canneschis, qui in illum coniurarunt,
 interfecto, nec vlla ex se quam Joanne tunc in-
 cunis agente relicta prole, statim à patrato ho-
 micidii scelere excitata est multitudo, quæ to-
 tam Canneschorum familiam cæde sustulit.
 Quod sane à populari illa in Bentiuolam gen-
 tem, qua illam complectebantur beneuolentia,
 profectum esse constat. Quæ quidem tanta
 fuit, vt cum nemo ad principatum regendum
 superesset, indicio accepto, quod Florentiæ es-
 set, qui è Bentiuolorum gente genus duceret,
 ad illud vsq; re tempus fabri filius habitus, eo
 illum accersitam profecti sunt Bononienses,

ei que suæ ciuitatis administrationem detulerunt : quam quidem tam diu est moderatus, quo ad Joannes ad ætatem imperio regendo idoneam peruenisset. Dico itaque coniurationes omnes principi paruifaciendas esse, vbi populi in eum fuerit propensa voluntas: at eo infenso, & qui sui hostili odio flagret, omnia sunt & ab omnibus timenda.

Principatus præterea, qui bene sunt constituti, principes que ipsi omni diligenti cura stauerunt, ne eorum viri primarij sua causa ad desperationem adigerentur : nec quicquam quo multitudinem æquam ac tranquillam retinerent, negaretur: nam hæc omnium grauissima est, quam tractet Princeps materia.

Inter ea regna, quæ hac nostra ætate bene constituta sunt, quæ que prudenter procurata, Galliarum regnum annumeratur: in quo multa sunt sapienter præscripta, à quibus regis & libertas, & securitas pendet: quorum primum est ipse Senatus, eiusque authoritas. Quandoquidem qui illud regnum instituit, cognita potentum ambitione, eorumque insolentia, censuit aliquo freno esse corrigendam: cæterum animaduertens quo odio esset multitudo in potentiores metu duntaxat innixo, cupiens eos securos reddere, noluit id muneris regis esse proprium, vt omni apud regni proceres liberaretur inuidia, si multitudini faueret: & apud multitudinem, si procerum partes complecteretur. Ob id tertium quendam constituit iudicem,

eem, qui sine Regis inuidia proceres cæderet, & tenuiores tueretur. Nihil melius, nihil sapientius hoc decreto esse potuit: nec regni, aut ipsius Regis potior securitatis causa. Hinc alterum, quod notandum est, elici potest: vt nimirum *ea Princeps alijs procuranda decernat, quæ inuidiam parere possint: sibi vero quæ grata sint reseruet.* Conclusum denuo sit, existimationem suorum procerum principi in pretio esse habendam, ita tamen ne populi sibi odium conciliet.

Compluribus fortasse videri possunt, huic meæ opinioni pugnancia exempla, cum ex Romanis multorum imperatorum vita, & morte perspecta, aliquem inuenerint, qui, etsi egregie vixerit, & ingentem animi magnitudinem præ se tulerit, imperium tamen amiserit: aut à suis, qui in illum conspirarunt, fuerit interfectus. Cupiens itaque ad hæc, quæ obijci possent, respondere, nonnullorum imperatorum mores & ingenium disquiram, & causam cur perierint, examinabo, quam causam non dissimilem his, quæ proposita sunt, ostendā. Tum ea considerata proponam, quæ res gestas illorum temporum legentibus digna sunt, quæ notentur. Mihi vero satis esse velim, eos omnes imperatores oratione complecti, quibus imperii successio obuenit, à Marco Philosopho ad Maximinum usque initio ducto, qui quidem hi recensentur: Marcus, eiusque filius Commodus, Pertinax, Julianus, Seuerus, & Antoninus Caracalla:

E s   eius

eius filius, Macrinus, Heliogabalus, Alexander, & Maximinus.

Illud principio obseruandum est, cum vnicum certamen duntaxat in omni procuratione principatus cernatur, potētiorum scilicet ambitio, & populorum insolens ingenium, Romani Imperatores tertia quadam afficiebantur difficultate, quod illis ferenda esset militum crudelitas & auaritia: idque cum difficile esset, causam exitii multis attulit. Nam factu haud facile est, militum & populorum votis satisfacere. Hi enim quietam & otiosam vitam traducere cupiunt, ob idque principes, qui modesti sunt, complectuntur: milites vero eorum studiosi sunt, qui bellicoso animo, insolenti, crudeli, & rapace sunt insignes. Quæ omnia in populos cupiebant ab imperatoribus exerceri, quo sibi duplicatis stipendiis, auaritiam & sæuitiam suam explere possent. Hinc factum est, vt qui talem de se natura, vel arte pacam opinionem imperatores, non afferrent, qua vtrumque hominum genus freno compescerent, ij ruina oppressi interibant. Atqui eorum maxima pars (illi præsertim, qui tanquam noui principatum inibant) perspectis vtriusque gentis diuersis ingeniorum naturis, eo animum inclinarent, quo militibus gratificarentur, iniurias populi contemnerent. Quod quidem consiliū necessarium erat. Nam cum principes vitare non possent, quin in aliquorum odium incurrerent, illud in primis contendendum erat, ne mul-

multitudinem sibi infensam facerent: id autem si obtinere non possent, in id omnium maxime incumberent, ut eius multitudinis offensio- nem declinarent, quæ essent potentiorum.

Hac de causa Imperatores, qui ob principa- tus nouitatem studiis & fauore extra ordinem opus habebant, militibus libentius, quam po- pulis sese adiungebant. Id tamen vel damnum, vel commodum illis afferebat, ut Princeps ipse dignitatem suam & auctoritatem retinendi peritus erat. Ab his causis profectum est, ut Mar- cus, Pertinax, Alexander, viri modestioris vite, & iustitiæ cultores, crudelitatis hostes, huma- nitate & comitate præditi, tristeis exitus sint consequuti, præter unum Marcum, qui qui- dem longe honoratior vixit, & idem obiit. Im- perii, n. successio hæreditario iure ei cum obti- gisset, non erat cur aut militibus, aut populis acceptum ferret. Tanto præterea virtutum co- mitatu, quæ illum venerandum & augustum effecerant, septus cum esset, semper quoad vi- xit, vtrumque ordinem, ab omni odio, & sui contemptu liber, intra officii fines continuit. At Pertinax repugnante exercitu fuerat ad im- perium euectus: qui exercitus, cum sub Com- modo assuetus esset dissolute viuere, non po- terat id genus honestæ vitæ, ad quod illum cupiebat adduci, æquo animo ferre: hinc odio sibi eorum conflato, cui odio sui neglectus (quod iam senex esset) cum accessisset, inter iniria

delati imperii concidit. Hinc & illud animad-
 uertere licet, honestæ æque ac turpis vitæ fa-
 ctis odium conciliari. Quocirca Princeps im-
 perium qui saluum velit, cogitur nonnunquã
 esse non bonus: quandoquidem si ea multitu-
 do; quæ sit populi, aut militum, aut optimatũ,
 cuiusque opera ad imperium sustinendum se
 indigere cognoscat, fuerit deprauata, obsequi
 eius studio, atq; illi morem gerere necesse est.
 Quo quidem tempore, quæ factu forent hone-
 sta principi vehementer essent contraria.

Sed veniamus ad Alexandrum, in quo vis
 tanta extitit probitatis, vt inter alias laudes,
 quæ illi tribuuntur, illa accenseatur, quod toto
 illo 13. annorum spatio, quo imperium fuerat
 moderatus, nemo vnquam indicta causa fuerit
 interfectus. Nihilominus cum effœminati ani-
 mi fuerit habitus, & qui maternis consiliis si-
 neret se duci, ob idque in contemptum dela-
 psum, ab exercitu in eum conspirante fuit inter-
 fectus.

Nunc vicissim mores & ingenium Commo-
 di, Seueri, Antonini Caracallæ, & Maximini
 examinantes, atrocissimos illos deprehende-
 mus, rapinis inhiantes. Qui vt militum cupidi-
 tatem explerent, à nullo iniuriarum genere,
 quod in populos committi posset, fuit ab illis
 temperatum. Omnibus tamen, Seuero exce-
 pto, tristes obrigerunt vitæ exitus. Seuerus e-
 nim tanta excelluit animi virtute, vt militum
 animos in se propensos postquã continuisset,
 tametsi

tametsi populi essent à se duriter oppressi, potuerit tamen imperium feliciter, semperque retinere. Illius namq; virtutes ita illum in conspectu cum exercitus, tum reliquarum gentium suspiciendum efficiebant, vt hi attonitis quodammodo hærentes animis, & stupore percussi, illi vero eius reuerentia tacti æque quiescerent.

Et quoniam huius viri res gestæ præclaræ fuerunt, paucis ostendam, quam pulchre vulpculæ personam, & leonis in vsum suum induerit: quorum ingenia & naturam, principi imitanda (vt dixi) existimo.

Seuerus cognita Iuliani imperatoris ignauia, persuasit exercitui, cuius ipse in Illyrio ductor erat, optimum fore, vt Romam Pertinacis imperatoris cædem vindicaturi proficiscerentur: à prætoriana enim militum cohorte fuerat interfectus. Sub hac itaque specie, ne ad imperium aspirare videretur, exercitus contra Romam mouit: ac prius in Italiã transmisit, quam de illius ex Illyrio discessu fuerit rescitum. Cum autẽ Romam deuenisset, Senatus metu adductus, imperatorem illum, Iuliano vita functo, declarauit. Post hæc principia duo supererant Seuero ad absolutũ imperium occupandum: alterum in Asia, vbi Niger exercituum Asiæ præfectus, imperatorem & ipse se salutare iusserat: alterum in occidente ab Albino, qui vicissim de imperio occupando animo cœperat agitare. Verum cum perspiceret periculosum fore si se

in vtrumq; hostem declararet, statuit Nigrum adoriendum, Albinum verum dolo circumuenire: ad quē propterea literas dedit: cum ab senatu imperii procuratio fuisset sibi delata, se statuisse eam dignitatem vtriq; communē fieri: atq; Cæsaris titulo ad illum misso, ex Senatus decreto illum ad imperii procurationem collegam sibi adiunxit. Quæ omnia ab Albino pro veris bona fide fuerunt accepta. At Seuerus, deuicto atq; interfecto Nigro, orientisq; rebus probe compositis, Romam reuersus, contra Albinum, (quod beneficii à se accepti immemor, in suam cædem per prodicionem perpetranda esset molitus) apud senatum conquestus est: ob idq; sibi fore necessarium, vt eo se conferret, & de illius ingratitude meritas pœnas sumpturus: inde in Galliam ad illum profectus, vna cum imperio vitam illi ademit.

Qui itaq; huius viri res gestas exacte animo reputabit, eum leonem ferocissimū dicet, vulpeculamq; maxime subdolam: aduersusq; eum & timorem, & reuerentiam ab omnibus fuisse adhibitam: & ab exercitu nec spretum, nec cōtemptum vnquam fuisse intelliget: desinetque mirari, si homo nouus cum esset, tandiu imperium retinere potuerit. Nam summa eius dignitas & existimatio semper illum ab omni populorum odio, quod ex rapinis in se concipi potuisset, vendicarunt.

Eius filius Antoninus, æque ac ipse pater, vir præstantissimus habitus est: ac multis rebus excel-

excelluit, quæ illum in omnium gentium conspectu maiestate conspicuum reddebant, & exercitui summe gratum. Erat enim vir plane bellicosus, omnium laborum patientissimus, & qui omnem ciborum lautitiam, vitæq; molli-
 tiem vniuersam sum opere aspernaretur. Quod sane militum animos erga se beneuolos, ac propensos efficiebat. Nihilominus tanta extitit ferocia, & inaudita eius crudelitas (nam præter alias, easq; multiplices, præcipuasque causas, maiorem populi Romani partem, Alexandri-
 nam vero vniuersam multitudinem cæde sustulit) vt omnium pene mortalium in se concitaret odium: coeperatq; iis etiam terrori esse, qui illum medium seferant, sic, vt à centurione in medio sui ipsius exercitus fuerit interfectus.

Qua in re illud considerandum venit, id generis cædes, quæ ab obfirmati & obstinati animi proposito accidunt, vitari à principe non posse. Qui enim instructus est ad mortem contemnendam, ei factu perquam procliue id fuerit. Verum hoc mortis genus minus est principii rimendum, quod longe rarissimum sit. Videntum est duntaxat, ne quempiam ex iis graui aliqua iniuria laceſſat, quorum opera ipse utatur, quosq; ad imperii procurationem circa se retineat. In quod erratum Antonius prolapsus est, qui centurionis prædicti fratrem contumeliosissime interfecerat, eiq; quotidie minabatur: nihilominus, inter sui corporis stipatores retinebat. Cuius quidem consilii ratio temeraria

raria erat, atq; (vti postea accidit) in ea pereundum fuit.

Sed ad Commodum nostra redeat oratio. Is nullo fere negotio imperium retinere poterat. Iure enim hæreditario, quod Marci filius esset, obtigerat: satisque fuisset si paterna vestigia institisset, quo vniuersis populis fuisset etiam cumulatissime satisfactum. At animo truculento cum esset, & effero, totum se conuertit ad exercitus, quem licentiosem effecerat, gratiam retinendam, quo suas posset in populos exercere rapinas. Cæterum dignitatem, & amplitudinem suam cum nec tueretur, nec conseruaret, atq; in theatra cum gladiatoribus decertaturus sæpenumero descendisset, aliaq; sordidissima indignissimaque imperii maiestate admisisset, despicabilem prorsus in militum conspectum atq; abiectum se præbuit: atque cum partim odio omnibus esset, partim neglectui: in eum conspiratum est, & interfectus.

Reliquum est, vt de Maximini ingenio differamus. Is bellicosissimus fuit, atque Alexandri, de quo iam superius narrauimus mollicies, cum summo esset omnib fastidio, hoc vita functo, illum ad imperium euexerunt: quod tamen non diu retinuit. Nam duo illum infensum ac contemnendum effecerant. Alterum quod ignobilissimus esset. Pauerat enim ouium gregē in Thracia, quæ res vbiq; gentium erat notissima, atque ob id omnes illum abhorrebant, alterum erat, quod cum ingressi sui
 priu-

principatus Romam profectionem suam distulisset, atq; in possessionem imperii veniret, opinionem quod crudelissimus esset, attulit. Nam & Romæ, & per totam imperii ditionem, à suis præfectis multiplici immanitate sæviturum fuerat grauiter: sic, vt torus pene orbis ira in eum, tum ex generis obscuritate permotus, tum odio, quod efferati esset ingenii metuens, primum Africa, deinde Senatus vna cum vniuerso populo Romano, atque Italia tota in illum conspirarunt. Ad hæc exercitus ipse, qui ad Aquileiam cum esset in castris, expugnationem difficiliorem nactus, illiusq; sæuitiæ pertæsus, torque in illum hostes cum cerneret, minus illum timens interfecit.

Omittam de Heliogabalo, Macrino ac Iuliano dicere, qui contempti, spretri, atque abiecti cum essent, statim fuerunt oppressi. Sed ad huius propositæ rei narrationem totam peroraturus accedam: Qui nostrorum temporum sunt Principes, minus dico hac difficultate premi, quam militibus in imperii sui administratione reneantur extra ordinẽ satisfacere. Nam etsi illorum aliqua est habenda ratio, id tamen paulo momento definitur, cum nemo horum principum collectos in vnum exercitus habeant, qui vna cum gubernatione, & prouinciarum procuratione, vti imperii Romani exercitus, consenuerint. Quare si tunc militibus citius, quam populis erat satisfaciendum, id erat quod milites, quam populi potentiores essent:

nunc vero longe magis est necessarium, ut populis mos geratur (semper Turcarum imperatorem, & Ægypti Syriaq; Sulthanum excipio) quam militibus. Populi namq; copiarum exercitibus potentia (Turca excepto) facile præstant. Hic enim Turcarum imperator peditum XII. millia, equitum autem XVI. semper qui se circumstant, cum retineat, à quibus regni securitas, & robur pender, necessarium est, ut populorum neglecta, quæ habenda esset, ratione, sibi propensos foueat. Huic persimile est Sulthani regnum: quo in militum manu constituto, necessarium est, ut & ipse nulla populorum habitatione, eos sibi in amicitia firmos complectatur. Atqui illud videre licet, hoc Sulthani regnum longe diuersum à cæteris principatibus esse. Accedit namque quam maxime ad Christianorum pontificatum, quem nec hæreditarium, nec nouum appellare possumus. Principis enim iam demortui, qui liberi supersunt, nec testamento relinquuntur hæredes, nec principatum domini: sed ille, qui in eum gradum per eos, penes quos est eligendi potestas, eligi solet. Qui mos vna cum tempore cum inueterauerit, recens dominatus dici non potest. Nulla enim earum difficultatum afflictaur, quibus noui obnoxii patent. Nam & si nouum est imperium, illius tamen dignitatis decreta antiqua sunt: atque in eum finem facta, ut illum tanquam hæreditarium admittant, & complectantur dominum.

Verum ad nostrum redeamus institutum. Si quis, inquam, ea quæ iam supra expendimus, animo reputabit, facile intelliget ab eo, quod odio flagrarint, nec non quod contempti & sprete fuerint imperatores illi, eorum calamitatem esse profectam. Perspicuum & illud fiet, qui factum sit, quod eorum nonnulli, administrandam quandam sequuri, cui contrariam alii cum inierint, in vtraq; tamen parte eiusdem administrandæ rationis reperi sint, tum quibus felix, tum quibus tristior contigerit vitæ finis. Inutile namq; fuit, & noxium pertinaci, & Alexandro, principes novi cum essent, Marcum imitari voluisse, non secus atq; Caracallæ, Commodo, & Maximino perniciosum, Severi voluisse vestigiis insistere. Non enim tanta præditi erant virtute, quæ ad eorum vestigia implenda satis esset. Quapropter novus Princeps in imperio retinendo non potest Marci res gestas imitari: nec etiam necessarium est, ut quæ Severus egit, ipse curet præstanda: verum eas Severi parteis complectatur, quæ ad imperium confirmandum fuerint necessariæ: à Marco autem eas mutuetur, quibus imperium iam stabilitum & confirmatum, digne ac gloriose tueri ac sustinere possit.

CAP. XX.

Sint ne arces. & quæ ad dominatum retinendum, à principibus plerunque fieri solent, vtilis, an noxia.

QVO tuto dominatum retinerent nonnulli principes, populos, qui in eorum ditio- nem concesserant, armis spoliarunt: Alii in factiones discissas vrbes continuerunt: inimicitias in sese fouerunt quam plurimi: arces item fuerunt qui extruxerint, vbi nonnulli suas iam extructas euerterunt. Nam pauci in id animum intenderunt, vt qui sibi initio principatus initi, suspecti essent, eos in suam ipsorum amicitiam adiungerent. Quare etsi de his omnibus definita ferri sententia non potest, nisi ad præcipuam quandam horum principatum formam deducatur, quæ esset tractanda quæstio: tamen perinde vniuersam de iis orationem instituiam, atque subiectæ rei materia patietur.

Nunquam itaque est factum, vt qui nouus sit Princeps, arma suis detraxerit: imo inermes nactus, semper armis instruendos curauit. Ea enim arma quibus instruuntur, iam tui iuris esse cœperunt. Qui tibi suspecti habentur, ij fideles euadunt: in fide aut qui hætenus perstiterunt, confirmantur. Iam quibus imperio præes, tui adhærentes fiunt. Et quoniam quæ in tuam potestatem cessit multitudo, vniuersa amari non potest,

potest, si de iis qui iam armis sunt instructi, bene merearis, securius cum reliquis agere potes, & diuersitas illa inter administrandum, quam liberaliorem erga se agnoscunt, eos tibi deuictos reddit: reliqui qui sunt, excusationem pro te defendendo afferunt: iudicantes necessarium fore, vt qui periculorum plus subeunt & oneris, eos etiam videri plus iure meritos esse. Verum cum illis arma detrahis, iam illis iniurius esse incipis, atque ostendis, quod animi tui vel abiectio, vel in eos exigua fide illis omnino diffidas: quarum vtraque opinionum odium in te concitant. Cum autem sine armis esse nequeas, ad mercenariam militiam te conuertis, de qua cuius virtutis esset, supra differuimus. Quæ & si bona esset, non ea tamen est virtute, quæ te à præpotentibus hostibus, & ab ea quam suspectam habeas, multitudine tueri possit. Quocirca nouus Princeps (vt dixi) in nouo, cui præest, principatu nunquam non descripta ac disposita habebit arma. Harum rerum exemplis historiæ pene omnes sunt refertæ.

At principe noua aliqua prouincia aucto, quo veluti pars veteri suo adiungatur imperio, tunc necessarium est, vt sic parua prouincia, armis exuatur, in qua illi excipiatur, qui in ea occupanda sui se studiosos declararunt: qui quidem tamen temporis progressu & occasionibus molles reddendi sunt & effœminati: atque ita sese comparet Princeps, vt totius ditionis arma
in iis

in iis militibus collocentur, qui proprii sint, & qui in veteri principatu vitam apud illum traducunt.

Maiores nostros, & qui sapientes habebantur, solitos dicere accepimus, *Pistoriensium ciuitatem factionibus, Pisas vero arcibus retinendas esse*. Hinc factum est, vt in nonnullis, quæ eorum subiiciebantur imperio vrbibus, dissidia fouerint, quo earum possessionem facilius retinerent. Recte hoc factum esse poterat, dum Italia sursum deorsum quodammodo ferebatur: at hoc tempore id præceptum præscribi posse non arbitror. Nam quod dissidia aliquid commodi ex se vnquam pariant, certe non puto: imo necessarium est, vt ad hostium accessum, vrbes factionibus distractæ, statim amittantur. Semper enim debilior pars viribus externis sese adiungit: cum altera nec tueri, nec se sustinere possit. Veneti superioribus rationibus adducti (vt ego existimo) Guelforum factiones, & Gibellinorum in ciuitatibus sui imperii alebant: & tametsi nunquam permittebant, vt in cædes faciendas irrumperent, nihilominus huiusmodi dissensiones fouebant, vt sic controuersis occupari populi, haud in illos motum aliquem excitarent. Quod sane, vti postea patuit, ex sententia illis non cessit. Nam ad castellum, quod *Vaila* appellatur fractis, statim partium altera audentior facta, omne imperium illis ademit. Hæ rationes igitur administrandi, principis imbecillitatem arguunt: quandoquidem viribus

viribus potens imperium, nunquam id generis
urbium distractiones feret. Pacis quidem tem-
pore duntaxat vsui esse possunt, cum per eas fa-
cilius, qui in tua sunt potestate, homines regi
possint: at bellum si instet, tunc suam declarat id
genus consilii fraudem. Haud dubie superandis
difficultatibus, & quæ struuntur rebus aduer-
sis, clari euadunt principes: ob id fortuna cum
aliquem præsertim principem nouum euehen-
dum curat: quique maiorem, quam qui hæredi-
tario iure principatum tenet, necessitatem ha-
bet hostes illi excitat, expeditiones parat: quo
illas ex oblata occasione superet, atque quos ad
ascendendum gradus hostes attulerunt, per
eosdē altius euolare nitatur. Quare multi sunt,
qui sentiunt, vt rerum peritus Princeps si quan-
do occasio datur, astu aliquid inimicitiarum in
se alere debeat, vt illis oppressis, maior illius no-
minis subsequatur & dignitas & amplitudo.

Nacti sunt maiorem fidem & vtilitatē prin-
cipes, præsertim noui in iis, qui in principatu
ineundo iudicabantur suspecti, quā in iis, qui-
bus maxime initio confidebant. *Pandulfus Pe-
truccius* Senensium princeps per eos magis prin-
cipatum administrabat, quos suspectos habuit,
quam per quosuis alios. Verum de hac rerum
administrandi ratione quod ex subiectæ rei na-
tura varia sit, haud quaquā fusius disserere pos-
sum. Illud duntaxat dictum velim: si homines,
qui initio principatus hostes fuerunt, eius ge-
neris sunt, vt quo se sustineant auxilio indigeant,
nun-

nunquam non principi factu perquam facile fuerit, eos sibi amicos conciliare : ipsi vero eo magis coguntur principi inservire, quo opinionem de se inique conceptam, factis delendam esse cognoscunt. Ita fit, ut maior inde fructus ad principem redeat, quam ab iis, qui nimia à securitate illi inservientes res illius negligunt.

Cæterum postquam res ipsa postulat, prætermissum nolim, quo minus in memoriam revocem principi, cui nuper provincialiũ favore parta est aliqua provincia, ut probe consideret, quæ causa impulerit, ut ei fauerent, atque studium illud in se, nisi à naturæ quadam propensione profectum esse cognoscat (sed quod tantum illa rerum prior administrandi ratio non placeret) negotii plurimum & difficultatis erit, eos in amicitia retineri posse: ut enim illis satisfaciatur, fieri non potest. Atque huius rei causa per ea exempla, quæ ex vetustis & recentioribus rebus colligi solent, probe perspecta & examinata, longe facilius eos Princeps intelliget in suam amicitiam pertrahi posse, qui in primo illo dominatu quiescebant, & qui propterea hostes in se fuerunt, quam eos, qui quod illis displicebat, in suam amicitiam inclinarunt, atque ad eam provinciam occupandam studium suum omne, & favorem ei præstiterunt.

Consuetudo inualuerat apud principes, ut quo tutius principatum obtinerent, arces erigerent, quæ tanquam habenis & frenis com-
pescerent.

pefcerent illos, qui in fe aliquid molirentur: at-
 que ad fe repentinum quemque impetum secu-
 rum haberent, quo fe reciperent, perfugium.
 Equidem cōfiliū hoc, quod iam peruetuftum
 & vfitatum fit, improbatum nolim. Nihilo fe-
 cius ætate noſtra vidimus Nicolaum Virelliū
 duas, quæ Tipherni erant arces, vt ditionem il-
 lam retineret, diruiſſe. Guidus Vbaldus Me-
 taurenſium Princeps, in principatum vnde à
 Valentino fuerat eiectus, reſtitutus, omneis il-
 lius prouinciæ arces funditus euertit. Illis enim
 fic euerſis, exiſtimauit difficilius prouinciam
 illam iterū amitti poſſe. Bentinoli, Bononiam
 recuperatam cum rediſſent, eadem cōſilia ſunt
 ſequuti. Ex temporum itaq; conditione arces
 ſunt, vel non ſunt vſui: ſi qua autem in parte
 quid boni inde ad te redit, in altera maxime læ-
 dunt. Hoc ſane fic examinari licet.

Principi, qui populos ſuos magis quam ex-
 ternos timet, arces ſunt erigendæ: at qui ab ex-
 ternis magis quam à populis metuit, ab eo præ-
 termitti debent. Plus enim bellorum iutulit, il-
 laturumque eſt Sfortianorum familiæ. Medio-
 lani à Francisco Sfortia extinctum caſtrum,
 quam quoduis aliud in eo dominatu admiſſū
 erratum Proinde propugnaculum quouis alio
 firmitus illud eſt, multitudinis odio carere. Nā
 qui in odium populi incurrit, tametiſi munitiſ-
 ſimas poſſideat arces, eum tamen liberare non
 poſſunt. Populis enim tum iam arma ceperint,
 nunquam deerunt qui ſuppeticas ferant exteri.

Nunquam ætate nostra obseruatum est, principum cuiquam eas profuisse, præter vni Catharinæ Foroliuiensium dominæ eo tempore, quo Hieronymus eius vir fuerat interfectus. Potuit enim per illam, quam retinebat arcem popularem imperum effugere, subsidium Mediolanensium expectare, & ditionem vniuersam recuperare. Temporibus etiam talis erat tunc conditio, vt alienus Princeps non posset auxilio esse populo: veruntamen nec ei profuit, cum in illam Valentinus impressionem fecisset, ac populus ei infestus, extero principi est adiunctus. Quare securius illi fuisset tunc temporis, & prius in popularem offensionem non incurere, quam arces possidere. His itaque perspectis, probabo equidem, cum qui arces condunt, tum qui de illis non admodum laborabunt: accusabo tamen eos, qui illis confisi, parum aut nihil ducunt populari odio premi.

 C A P. XXI.

Quo pacto Princeps gerere se debeat, quo existimationem sibi comparet.

NVLLA re vna magis princeps commendatur, quam rerum præstantiũ tractatione, & raris exemplis inter alios elucere. Hac nostra ætate Ferdinandum Aragonium, nunc Hispaniarum regem habemus. is fere nouum principem dicere quis nosset: cum ex imbecillo rege, eo & fama, &

fua, & gloria processit, vt inter Christianorum
 reges facile primus euaserit: si quidem suarum
 rerum gestarum rationem spectabis, maximas
 vtrique, & extra ordinem nonnullas deprehen-
 des. Initio enim sui imperij Bæticum regnum
 inuasit, quæ expeditio illius fundamentum ex-
 titit. Primum eam otiosus, & ab omni, qua pos-
 set impedire interpellatione, securus confecit.
 Castellani vero regni procerum animos occu-
 patos in ea continuit: qui in id bellum intenti,
 ab innouandis rebus animum auocabant: ipse
 autem & auctoritatem & imperium in eos, sic
 nec opinantes, interim sibi comparabat. Potuit
 copiarum exercitus sacris, & populorum pe-
 cuniis alere, atq; diutino illo bello ad militiam
 suam firmandam, (quæ postea celebrem illum
 reddidit) fundamenta iacere. Ad hæc vt maiora
 aggredi posset, pietatis nomen perpetuo præ-
 texens, ad piam quandam sæuitiam animum
 conuertit, semiuudæorum secta è toto regno e-
 iecta. Hoc exemplo nihil aut mirabilius, aut ra-
 rius esse potuit. Hoc etiam pallio reclusus, Aphri-
 cam est aggressus, in Italiam expeditione con-
 fecit: omnium postremo Gallias est adortus,
 atq; ita semper ingentia facta contexit, quib.
 populorum animos suspensos, & admiratione
 obstupefactos, atque rerum euentu occupatos
 detinuit. Hæ autem omnes illius res gestæ, ita
 aliæ ex aliis enatæ sunt, vt nullum quiescendi,
 nullum ad eum oppugnandum spatium homi-
 nibus reliquerit.

Plurimum item refert, principem rara de se exempla in urbana administratione præbere: & quæ proxime iis accedat, quæ Bernardi Mediolanensis fuisse dicuntur, cum sc. occasio alicuius sese offert, qui aliquid præter morem, & civilis vitæ consuetudinem, vel honeste, vel turpiter gesserit, rationemq; inuenire ad illum vel præmio cohonestandum, vel supplicio afficiendū, de qua multum diuq; loquatur homines. Illud in primis diligenter studeat Princeps, vt in omni vitæ suæ ratione, famam existimationemq; de se magni & excellentis viri exciret. Eo etiam nomine maxime commendatur Princeps, vbi proprie vereq; amicus, vel inimicus fuerit: hoc est, si abscisso omnium rerum respectu, fauorem alicui in quempiam alterum sese declarat. Quod consilium utilius semper erit, quam vel se in neutram partium inclinare.

Nam si inter se duo potentes confligant, tuā qui attingant regionem qualescunque illi fuerint, siue quod altero debellato sit tibi à victore timendū, siue non, utilius semper foret in vtraq; huius rei conditione, si te patefacto apertum bellum geras. Si quidem primo loco nisi te aperias, semper eius, cui victoria cesserit, eris præda, maxime cum victi, tum voluptate, tum iucunditate, nec vllum ius, vllamve rationem habebis, qua aut defendi aut recipi possis: nam belli victor suspectos amicos, qui que in rebus aduersis auxilio sibi esse nolunt, negliget: qui autem domitus iacet, is cum tu armis arreptis
 eius

eius aleam sequi nolueris, te recipiet nunquam. In Græciam Antiochus transmiserat, ab Ætolis, ut inde Romanos expelleret inductus: legatos ad Achæos Romanorum amicos misit, hortaturos ut neutram in partem inclinarent. Vicissim Romani eis suadebant, ut arma pro se caperent, res ad Senatum Achæorum delibanda deducta est: ibi Antiochi legatus, ut neutram partium sequerentur, eis suadebat: contra Romanus legatus excipiens; Id, inquit, quod optimum, atq; ex usu vestræ Reipub. maxime fore isti dicunt, ne vos scilicet hoc nostro bello implicemini, nihil est quod vobis magis sit contrarium. Quandoquidē si absq; gratia atq; estimatione vlla bello abstiteritis, victoriis præmium relinquemini. Nunquam non eueniet, ut qui tibi haud amicus est, non contendat a te, ut neutrius partis esse velis. at amicus quæ est, id à te petet, ut arreptis armis palam prodeas. Principes verò qui sunt animi dubii, ut qui cernunt præsentia pericula vitent, sæpenumero eam sequuntur viam, qua neutri habeantur: ex quo etiam fit, ut non raro periclitentur. Verum cum Princeps audacter alterius partis fautorem sese aperit, si is, cui se adiunxi, victor euaserit: tamen si præpotens habeatur, & ad eius arbitrium relinquatur, nihilominus iam beneficii vinculum est illi iniectum & amor propterea iam intercedit conciliatus, homines præterea non adeo inhonesti sunt & iniqui, ut tanto ingritudinis exemplo illū oppressum velint.

Ad hæc, victoriæ ipsæ nō ita feliciter parantur, quin victor aliquam cogatur habere rationem præfertim iustitiæ & æquitatis. Porro si is, cui adhærendum iudicauit, victoria cadat, recipietur tamen ab eo, & quoad illi fuerit facultas, nunquam non aderit suppetias laturus. Deinde in socium rite adscribis eiusmodi fortunæ, quæ iterum facile erigi potest.

Secundo loco, si illi qui armis congregiuntur, tales sunt, vt tibi ab altera partium, quæ victoriam sit consequuta, non sit timendum, maiori etiam prudentiæ fuerit, si te eorum alteri adiunxeris. Nam vnus auxilio fretus, ad alterius excidium accedis, qui alter ab altero, si seperet, seruandus erat sic, vt adempta victoria tua relinqueretur voluntati, nec fieri potest, quin tuo subsidio fultus, victor euadat.

Hic autem principi cauendum est, ne, vt dixi alterum offensurus, ducat societatem esse in eundam, nisi necessitas cogat, cum eo, qui se potentiorē agnoscit. Illius enim arbitrio (quod plane principibus omnibus obnixè fugiendū) relinquitur tractandus. Societatem Veneti cum Gallis conuerunt contra Mediolanensium principem, quod tamen ne fieret, vitari poterat: id autem postea attulit eis calamitatem & exitium. At si vitari non potest, vti accidit Florentinis, cum Pontifex & Hispani Cisalpinam Galliam sunt adorti: tunc enim in alteram partium ob eas quas commemorauimus causas, descendere non recuset.

Nec illud vnquam quisquã sibi persuadeat, vt in iis reb. certũ consilium capi possit imo omnia ambigua cogitet capeffenda. Quandoquidem in rerum ordine id maxime cernitur, vt quo quis studiosius discrimen vnum declinare cõtendit, eo magis in alterum incurrat. Verum ibi prudentia cõspicua fit, vbi quis discriminis naturã prospicit, atq; iniquæ rationis quod est, id tanquam cõmodum ad rem præsentem arripit. Virtutum præterea amator haberi studeat Princeps: at in vnaquaq; artium excellentes viros honoret. Ad hæc ciuibus suis animos addat, quo sperent se tranquille sua negotia, tum in mercaturis, tũ in agris colendis, nec nõ in quocunq; hominum, vel studio, vel cõmercio exercere posse, ne ab agrorum cultu, eorũ alteri direptionis opinione, alteri ab instituẽda noua aliqua mercaturæ ratione tributorum magnitudine deterriti, abstineant: quinimo præmia iis constituat, qui aut hæc faciunt, aut ciuitatem & ditionẽ quacunq; ratione augetam putabunt. Statutis item anni temporib. populos detineat ludis, & spectaculis occupatos. At cum ciuitas omnis in artificum manum, aut in tribus sit distributa, eorum cõtus Princeps in honore curet apud se habẽdos: vnaq; cum ipsis nonnunquam congregetur, atq; humanitatis, & magnificentia specimen de se illis dare studeat: suæ tamen dignitatis maiestatem, perpetuo ac constantex retineat. Hæc enim nulla in re, neq; vllam ob rem prætermitti, aut negligi debet.

CAP. XXII.

De iis qui Principibus sunt à secretis.

NON est minimi momenti in ministrorum delectu habendo principis acre iudicium, eam ad eorum electionem, illius de prudentia iudicium fiat. Prima enim omnium, quam de principe ducunt homines coniecturam, ab iis potissimum capiunt, quos circum illum versari cognoscunt. Qui si rerum periti & fide præditi sunt prudens & ipse existimari potest; quod optime nouerit eos iudicare fore viros idoneos, potueritque eos prudenter sibi fideles retinere; secus autem si fuerit, nunquam non perperam de eo iudicari poterit. Primum enim erratum, quod admittit Princeps, in eorum delectu habendo maxime cernitur. Nemo erat, qui Antonium Venafium Pandolfi Petruccii Senensium principis ministrum cognosceret, non arbitraretur. Pandolfum summæ prudentiæ virum, cum apud se talem retineret administrum. Cæterum cum triplex hominum sit ingeniorum natura; vnum per se intelligit; alterum, cum fuerit ei præmonstratum; tertium, quod ne admonitum quidem, nedum per se id præstare potest. Primū illud maxime excellit: quod huic additur, excellit quidem: at quod tertium est, prorsus inutile. Necessè itaq; erat, vt Pandolfus, si non primum, at certe secundum obtine-

ret

ret gradum. Quoties enim quis, ea quæ fiunt, quæq; dicuntur, recta & praua suo quodam assensu diiudicare potest: tamen si inueniendi aut excogitandi rationem non habeat, ab administro tamen, quæ gerantur recte turpiterue, facile percipit: & illa quidē effert, hæc vero deprimēdo corrigit. Administer, deinde, cum illū falli posse diffidat, in sua perstat probitate. Iam vero vt administri agnosci possit ingeniū, modus ille affertur minime fallax: cum illum sibi magis deprehendis quam tibi prospectum velle, quique in omnibus rebus gerendis suam quærit vtilitatem, hic sic comparatus, nunquā probi administratoris fungetur officio, nec unquā illi fidere poteris. Qui enim alterius principatum in manu habet, nunquam de se, sed de principis commodis cogitare decet: nec quid aliud, quam quod in rem illius cadit, illi in mentem reuocare. Vicissim principis est, quo illum virum in probitate contineat, de administratore suo cogitare, honoribus & dititiis, sibi illum deuinciendo, honorum item, atque obeundorum munerum communionem iungendo, vt multiplici, tum honore, tum diuitiarum copia cumulato causam afferat, ne alios, aut honores, aut diuitias expetat, & quæ illi sunt obeunda multiplicia munera, adigant illū, vt rerū vicissitudinem reformidet, cum sine principis favore cognoscat se consistere non posse. Cum igitur sic fuerint comparati, & princeps, & minister, facile alter alteri fidere possunt: secus au-

tem, nunquam non perniciosus fuerit vel vni,
vel alteri exercitus.

C A P. XXIII.

De ratione fugiendi assentatores.

EAM partem, atq; errorem illum prætermitti nolim, à quo vix Principes, nisi summa præditi prudentia, & acri præmuniti indeligen- do iudicio, se tueri possunt, nimirum de assentatoribus: de quibus fugiendis monimenta fere omnia referta sunt præceptis. Homines enim adeo in rebus suis sibi indulgent, adeoq; se falli sinunt, vt vix ab hac hominum peste sibi cauere velint. Vt autem se defendant, periculum est ne in contemptum cadant. Nam nulla alia ratione ab assentationibus se vindicare quis potest: quã vt homines intelligant, se non offensum iri, si tibi libere veritatem dicant. At si hoc ab omnibus fieri liberum fuerit, iam tua imminuetur existimatio. Princeps propterea qui sapit, tertium quẽdam modum constituet, & eos in suo principatu eligendos curabit, qui rerum vsu periti sunt, iisq; duntaxat integrum sit veritatem loqui, deq; iis rebus, de quibus ipse interrogabit, vt præterea nihil in medium afferant, quod deliberandum videatur: de omnibus tamen eos sciscitari debet, eorumq; audire sententias: verum ex eorum consiliis, quid sibi visum fuerit, per se postea constituat, atque cum quoquoq; eorum ita se cõparet, vt omnes intelligant

telligant, quo liberiores fuerint in dicendo, eo apud se acceptiores fore, seq; præter ipsos neminem eorum auditurum, qui rem iam deliberatã persequi audeat, seq; a sua semel suscepta sententia, nulla vi depelli posse: secus autẽ qui fecerit, aut præceptis fertur adulatorum causa, aut sæpius de sententia discedere cogetur propter sententiarum multiplicem varietatem: inde exigua nascetur, quæ de eo postea habenda erat, existimatio. Proferã ad hoc institutum recentis memoriæ exemplum.

Lucas sacerdos, è Maximiliani hoc tempore Imperatoris familia, semel cum de eo verba faceret: Maximilianus, inquit, a nemine cõsiliũ capit, nec tamen quod cupit, vnquam efficit. Hoc sane inde fiebat, quod diuersam à præscripta rationem tenebat. Suorum enim consiliorum tacitus est, nemini sui animi secreta detegit, neminem in consilium aduocat: at vbi primum in exequendo eius consilia aperiuntur, tunc ab iis, qui illum circumstant cõradici solent: ipse verò, ea qua est ingenii facilitate, statim à sententia discedit. Hinc fit, vt quod die extruit vno, altero cõuellat: nec quid sibi velit, aut quid animo verset intelligi potest, nec etiam in eius deliberationibus vllum fundamentum agi potest. Quapropter Princeps de omnibus rebus semper consilium capiat, ad suam tamen, non aliorum voluntatem; imo omnium animos, à dandis vlla de re cõsiliis se non rogante prorsus auertat. Ipse vero in consultãdo cre-

ber esse debet, rerumque consultandas quas proposuit, præbeat se vicissim veritatis patientem auditorem. Quin si quempiam nouit inter consiliarios, qui aliquo ad se respectu eam reticeat, ea de re maxime succenseat.

Quoniam vero nonnulli sunt, qui arbitrantur principem, prudentiæ de se qui opinionem afferat, sapientem existimari, non quod eius sic ferat naturæ præstantia, sed quod virorū prudentum, qui illum circumstant, optimis fulciatur consiliis. Hisane sic opinantes sciant propterea se maxime falli. Quoniam hæc regula certissima est, generatimque traditur: *Principi qui per se non sapit, recta ei consilia nõ facile dari posse.* Fortuito quidẽ & casu quodam ita contingere posset, cum vna duntaxat se totum regendum traderet, hac ratione optime regi posset: verum ad exiguum, breueque tempus duraturus esset in principatu: nam statim moderator ille ab imperio principem exturbaret. Si vero plures quam vnum in consilium Princeps imperitus rerum adhibeat, nunquã inter se coherentia habebit consilia: nec ipse per se idoneus erit, vt illa conciliet. Eorum autẽ, qui sunt ei à consiliis, de propriis cõmodis vnusquisque cogitabit, ipse veronec eos cognoscere, nec corrigere poterit: qui aut illis meliores futuri sint, non facile inueniri possunt: nam nunquam nõ vsu tibi veniet, vt homines in te improbi sint, nisi aliqua cogantur vi, vt sint probi. Illud itaq; maneat, necessarium esse: *Recta consilia à quocunq;*

enq; proficiscantur, à principis prudentia, non autem principis prudentia à rectis cōsiliis derivetur.

C A P. XXIV.

Qui factum sit, nonnullos Italos principes suos electos esse principatu.

SI quæ iam dicta sunt prudenter obseruentur, fiet ut nouus Princeps antiquæ videatur successisse hæreditati, eaq; ipsa statim illum securiorem firmioremq; in principatu constituent, quam si in eo consenuisset. Non enim principis rerum administrationem intentiori animo obseruant homines, quam eius, qui hæreditario iure imperat. Quæ rerum procuratio, si virtute excellere conspiciatur facilius homines sibi conciliat, magisque illos sibi deuincit, quam ipsa stirpis antiquitas. Potius enim præsentibus, quam præteritis rebus capiuntur homines: atque in iis si commoda inueniunt, eorum fructu contenti, facile conquiescunt: imo omnem defensionem pro principe suscipiunt, modo ipse cæteris in rebus sibi non deesse velit. Hoc modo duplicatam gloriam cōsequetur: tum quod nouum principatum instituerit, tum quod eundem bonis legibus, armis, amicis, bonis deniq; institutis decorauerit armaueritque: quemadmodum duplicatam ignominiam reportabit, qui principum sanguine natus, imperitia rerum illum amisit.

Nunc si qui sunt, qui velint eos principes, qui in Italia hac nostra ætate principatū amiserunt, considerare, vti Neapolitanum Regem, Mediolanensium principem, & id generis alios, animaduertet in eis communem quendam in patandis armis (vt supra fuit expositum) defectum. Deprehenderur præterea eorū nonnullos multitudini fuisse inuisos: vel si illam amicam habuerunt, ab iis tamen, qui potentiores essent, nesciuerunt se securos reddere. Nunquam enim sine harum rerum maxima imperitia, ea imperia amitti solent, quæ tantum virium habeant, quantum sat est ad exercitum in aciem proferendum. Philippus Macedo (non Alexandri Magni pater, sed qui à T. Quinio superatus fuit) habebat non satis amplum principatum, ad Romanorum, & Græciæ totius magnitudinē, qui illum inuaserant: nihilominus cum esset vir bellicosus, multarumq; rerū vsu peritus, ad retinendos populos maxime idoneus, & qua se securum à potentioribus redderet rationis gnarus, plures annos contra eos bellum sustinuit: & licet non nullarum ciuitatum possessionem amiserit, regnum tamen retinuit. Quapropter hi nostræ ætatis principes Itali, qui diu principatum tenuerunt, non est quod fortunam incusent, si illum amiserint, verum suam ipsorum socordiam. Nam cum tranquillis temporibus de eius mutatione nunquam cogitarint (quod commune est omnium hominum vitium, qui tempestatem dum trā-

quil-

quillitas adest, parui ducunt) aduersis temporibus irrumpentibus nulla defensionis cura, sed turpi fuga sibi cōsulere cogitarunt: speraruntque populos, victorum insolentiæ permotos fastidio, se reuocatuos. Quod sane consilium, cum cætera desunt, bonum est: at turpissimum videri debet ob id vnum, reliqua neglexisse remedia. Nunquam enim concidendum est ea spe, vt inuenturum putes, qui te postea erigat. Id quidem aut nunquam accidit, aut si fit, cum turpis sit tui illa defensio, nihil securitatis habet, nec à te pender. Vnæ illæ defensionum bonæ, certæ ac constantes sunt, quæ à te tuæque virtute prodeunt.

C A P. XXV.

*Quantum in rebus humanis fortuna valeat
& deratione, qua illi obsisti possit.*

HAud illud mihi obscurum est, eius sententiæ complures esse, ac olim fuisse, ita rerum humanarum procurationem à fortuna omnino, ab ipsoque Deo teneri, vt ab hominum prudentia nulla ratione corrigi queat: imo nullo posse occurri remedio. Ob id existimari posset, in iis rebus non multum laborandum esse, sed quo fortuna impellit, eo se ferri permittendū. Hæc opinio maiori persuasione his nostris temporibus, propter rerum multiplicem con-
uersi-

versionem, recepta est, quodq; nunquam non
visæ sint, quotidieque videantur mutationes,
extra omnem humanam, quæ capi posset, con-
iecturam. Hoc ego nonnunquam animo cum
cogitasset, aliqua ex parte eo inclinaueram
sententiæ. Sed ne arbitrium nostrum extin-
guatur, eam opinionem sequor, vt alteram no-
strarum rerum partem fortunæ arbitrato iudicem
procutari, alteram vel paulo minus nobis ad-
ministrandam relinqui. Fortunam enim monta-
no flumini omnia prostermenti comparare so-
leo, quod cum præceps fertur, in agros effun-
ditur, arbores sternit, conuellitq; domos; hinc
terræ multum abripiens, alio idem illud regerit,
omnia item præ se agit, omnia eius conspectum
fugitant, omnia illius furori cedunt, sublata om-
ni qua posset ratione reprimi: nihilominus
cum tali feratur ingenio, nihil impedit, quo mi-
nus homines pacatioribus temporibus possint
obicibus, aggeribusque prospicere, vt iterum
exundans canalibus defluat, aut impetu repres-
so, tam effuse perniciosèque non feratur. Idem
accidit de fortuna, quæ vim suam exerit, vbi
nulla adest ad resistendum instructa virtus: eo
suos imperus conuertit, vbi nullos aggeres, nul-
la impedimenta, quibus sibi obuiam iri possit,
nouit esse extructa. Iam vero Italiam harum con-
versionum sedem, & quæ his motum exciuit, si-
quis consideret, facile intelliget illam vastam
quandam, & sine aggeribus, sine obicibus de-
sertam terram: quæ, si qua deceret patria virtu-
re sus-

te suffulta esset, vti Germaniam, Hispaniam, Galliam cernimus: hæc inundatio, aut in illam non irrupisset, aut tot enormibus mutationibus vt fecit, non redundasset. Atq; de ratione qua fortunæ obsisti possit, hæc sint dicta. Sed vt ad ea quæ speciatim dici possunt, arctius orationē dirigam, dico, hūc vel illum principē hodie videri feliciter agere, cras vero præcipitē ferri; cum tamen, nec animum, nec ingenium mutatum videre possumus: quod ex iis, quas supra fusius disquisiimus, causis primum proficisci arbitror; nimirum, quod qui fortunæ tutus incumbit, is princeps ad illius conuersionem ruinae medit. Illum etiam felicem existimo; cuius in administrando consilia, temporum cōditioni respondent: vicissimque infelicem illum puto, à cuius rerū gerendarum procuratione tempora discrepare videntur. Constat enim homines in iis rebus, quibus ad finem deducuntur (quem finem ob oculos propositum habent, nempe gloriam & opes) non vna ratione deliberare. Nonnulli circumspecte quodam modo, alii impetu, complures vi, arte multi; sunt qui patienti animo, effrenato quam plurimi & vnusquisque his modis inter se repugnantibus eo peruenire potest. Alterum præterea è duobus videmus cui in agendo obseruatio est, quo destinavit peruenisse, alterū nequaquam. Vicissim, ex duobus alteris videmus vtrunque contrariis studiis æquè felices fieri. Quæ res aliunde non manat, quam à temporū conditione
quæ

quæ cum eorum agendi modis vel consentit,
 vel repugnat. Hinc oritur quod iam dixi, duos
 aliquando fore, qui pugnantis consiliis ali-
 quid conantes, ad eundem pene exitum veniunt
 utriq;. Ex duobus item in quippiam æque incū-
 bentib. altera ad finem deducitur, alteri negatur.
 Hinc etiam bonorum vicissitudo deriuatur.
 Nam si cui in reb. suis procurandis, respectu, &
 sedato animo sese gerenti, tempora & rerum
 status ita circumuoluantur ut eius administrā-
 di ratio cum illis consentiens sit bona, feliciter
 omnia contingent: at si tempora & res ipsæ cō-
 mutantur, & repugnent cum rerum procura-
 tione, is statim perit: quoniam in agendo ratio-
 nem ille non mutauit. Nec quisquam reperitur,
 qui ea prudentia sit præditus, ut sciat cum hac
 temporum natura vel congruere, vel consenti-
 re tū quod ab ea, ad quod natura vniuscuiusq;
 impellit, deuiare non potest, tum quod non fa-
 cile sibi persuaderi patitur, ut rectum sit ab ea
 ratione discedere, in qua perpetuo cursu insi-
 stens, nunquam non secum feliciter sit actum.
 Quapropter qui ex circumspectione agit, is dū
 tempus adest, ut impetu feratur ad agendum,
 impelli non potest: hinc illius casus erumpit:
 quod si cum temporum & rerum conditione
 naturam illam lectam commutasset, eadem &
 fortuna perstitisset. Iulius II. Pont. Max. in v-
 naquaque re, quam suscepisset agendam effre-
 nate se gessit, reperit & temporum, & rerum
 statum adeo cum eius agendi ratione cōsentien-
 tem ut

tem ut semper felicem exitum fuerit consequutus. Perperdatur inceptum illud primum de expeditione Bononiensi: Ioannes Bentiuolus eius urbis Princeps adhuc vivebat. Veneti illam expeditionem ægre ferebant; inter Hispaniarum æque ac Galliarum Reges de ea re sermones habebantur: ipse tamen ea, qua erat excitus ferocia, præsens ad eam expeditionem conficiendum profectus est. Quo motu suspensos reddidit, ac ne quid rerum nouarum tentarent, in officio continuit & Hispanos, & Venetos: hos quidem metu, illos vero spe recuperandi totum regnum Neapolitanum. Parte alia Galliarum Regem ad se traxit: qui Rex, cum videret illum iam ad arma paratum, cupiens in suam illum amicitiam adiungere, quo facilius Venetos opprimeret, existimavit fieri non posse quin illum aperta afficeret iniuria, si suas ei denegasset copias. Iulius itaque ferox in illo motu ad finem usque perduxit, quæ nemo unquam Pontificum, quacumque humana prudentia perducere potuisset. Nam si aliquot profectio ex urbe Roma protraxisset dies, quoad scilicet omnia rite fuissent decreta & sancta, ut sane quiuis Pontificum iudicasset faciendum, omnem illius expeditionis felicem successum amisisset. Galliarum enim Rex sexcentas commentus esset tergiuei sandi vias, reliqui infinitis pene illum obruissent terroribus. Omittam reliquas eius res gestas, quæ cum his prorsus similitudine quadam cohærent, omnes ex animi voto ei contigerunt. Vitæ au-

tem breuitas impedimento fuit, quo minus que
iis contraria subsequi potuissent, experiretur.
Nam si in ea incidisset tempora, quibus accura-
ta consideratione fuisset agendum eius exitium
pariter fuisset subsequutum. Quandoquidem
nunquam ab eo, ad quod ingenio feroci impel-
lebatur, recedendum putasset.

Stet itaque sententia, si cum fortunæ vicissi-
tudine pulchre consentit hominum obstinata
in procurandis rebus ratio illa, & modus, feli-
ces dicentur. Contra, si cum illa dissidet, miseri
sunt. Satius tamen esse iudico ferocem esse,
quam circumspeditione duci. Fortuna namque
fœmina est; & vt quis eam sibi subiiciat, neces-
se est vt fuste eam subagitat, atque instiget. Ne-
mo non videt eam libentius ab iis, qui arden-
tiores, quam ab illis, qui in agendo frigidi sunt,
pati se vinci. Proinde, qua fœmina est, ea iuue-
num amicitiam amplectitur. Minus enim re-
rum rationem habent, & ad omnia sunt fero-
ciores, sic, vt & in ipsam etiam fidentiori ani-
mo imperium exercent.

C A P. XXVI.

*Adhortatio ad Italiam à Barbaris liberan-
dam.*

Q Vamobrem perspectis omnibus, quæ à
nobis supra sunt exposita, animoque ver-
santi, nunquid Italiæ temporum cursus talis
esse nunc videretur, vt nouo aliquo principe ad
hono-

honores excitato aliquam adhuc subesse vim & facultatem ostēderetur, qua cuiuspiam viro, virtute & prudentia præstanti, occasionē offerret, ut aliqua inter illius gentis homines viuendi forma per illum constituta, cum sibi honores: tum Italicæ genti commune aliquod afferret emolumentum. Tot tantæq; utilitates visæ sunt mihi & opportunitates concurrere, ut quæ aptius hoc extiterit tempus, plane ignorem. Atqui (ut dictum est) Mosis virtus ut perspicua fieret, necesse erat Israeliticum populum in Ægypto captiuum teneri: & ut Cyri magnitudo animi illustris esset; oportuit Persas Medorum sæuitia premi: ad illustrandum item Thesei excellentiam, magni referebat Atheniensium gentem vagam offendere, atq; dispersam. Sic hoc tēpore, quo Italici spiritus virtus aliqua excitata eluceret operæpretium erat Italiam eo miseriarum redigi, in quo nunc miserrima iacet: atq; duriori seruitio teneri, quam Hebræi, asperiori seruitute premi, quam Persæ, longius latiusq; dispersi, quàm Athenienses, nullo duce, nullo ordine, flagris cæsa, bonis dispoliata, in parteis discissa, vndiq; excusa, atq; omne calamitatum genus perpessa. Et quāquam ad hoc vsq; tempus emicuit, qui hanc virtutem non nihil spiraret, sic ut inde iudiciū facile fieri poterat, illum ad eam redimendam à Deo fuisse ordinatum, nihilominus perspectum est in summo illo scaram rerum cursu, quo pacto fuerit à fortuna tandem reiectus: sic, ut ceu sine vita iacens, expectat, quis sibi

fibi dari possit, qui sua vulnera sanet, atq; Cisalpinæ Galliæ direptionib. incendiis, vastationibus nec non Regni Neapolitani Etruriæq; ex-
 pilationibus, & tributis finem imponat, easque plagas curet, quæ iam ex longo tempore, in fistulosum morbum abierunt. Iamq; illam Deû opt. max. precantem cernimus, vt alleget, qui à præfenti Barbarorum immanitate & insolentia se redemptam curet. Perspicitur etiam, quæ pronam quam paratam, quam deniq; expositam se præbeat, vt ad aliquod vexillum conuollet, illud sequutura, modo qui illud proferat excitatum videat. Nec hoc quidem tempore quempiam circumspicit, quem huius redemptionis ducem, authoremque constitui posse speret, quam illustrem tuam Mediceorum familiam: suarum cum virtutum splendore, & fortuna ita euecta sit, atque à Deo opt. max. Pontificeque Reipub. (cuius ipsa nunc principatum tenet) fauore sit illustrata. Idq; illi nõ admodum arduum esse poterit, si ob oculos eorum virorum, de quib. supra mentio facta est res gestas, & vitæ rationem expositam habebit. Et licet rari fuerunt, & admirabiles, mortales tamen & ipsi fuerunt, atq; minor hac se illis obtulit occasio. Quæ enim aggressi fuerant egregia facta, nec iustiora nec faciliora extiterant, nec ipse Deus sese illis amantiorem quam nobis exhibuit. Hic iustitia summa est. Nam id bellum est iustum, quod est necessarium: & ea arma pietatem redolent, cum nulla alia in re, quam

quā in illis spes omnis vertitur. Hic summa rerum dispositio est, quæ maxima vbi cernitur, nulla difficultas, quæ magna esse possit inesse videtur, modo instituta & legum formam ab iis ducat esse petendam, quos tanquam finem, ad quē collimet propositos habet. Ad hæc multa extra ordinem etiam sine exemplo hic adfunt Dei opt. max. ductu, singulariter proposita. Aditus maris patet: nubes viæ ducē se præstitit, petra aquam effudit: manna cælitus effluxit, omnia tandem ad amplitudinem familiaritatis conuolant: quod reliquum est suarum est partium: non omnia sibi agenda assumit Deus, ne nobis nostrum eripiatur arbitrium nec ea pars gloriæ, quæ nobis obuenit.

Non est quod quis admiratione ducatur, si Italorum, quos supra recensuimus, nemo potuit efficere, quod effectum dari nunc, ab illustri tua familia quis sperare potest: tamen in tot Italiæ conuersionibus, & bellorum administrationib. militaris eius virtus extincta esse videatur. Quandoquidem id inde adeo factum est, quod bellicæ artis prisca illa instituta & ordines, illis temporibus minime congruerent, nec quisquam hæctenus prodiit, qui noua sciret inuenire, quæ constitueret. Nihil est, quod tantum nominis recens ad honores emergenti homini conciliet, quantum nouarum legum constitutio, & bellicæ disciplinæ nouarum rationum adiuuentio. His enim probe firmatis, & præstantiam quandam præ se ferentibus

augustum

angustum illum, & suspiciendum reddunt. In Italia aut nulla deest facultas, quominus quaelibet viuendi forma introduci possit. Hic plurima in mēbris virtus, modo in iis, qui capita esse dicuntur, non deesset. Singularia certamina, & qui armis fiunt singulares cōgressus, tanquam in speculo contemplari licet, quantum Itali ceteris omnibus præstent viribus, corporis agilitate, & animi præstantia. Sed tamen cum in actionem prodeundum est, nusquam apparent. Id autem quicquid est, totum ex capitum imbecillitate oritur. Qui enim rerum periri sunt, nemo est qui iis parere velit, rerum & ipsi omnes multarum usum se tenere arbitrantur. Nec hactenus extitit, qui & virtute & fortuna eo magnitudinis & authoritatis processerit, cui reliqui omnes loco cederent. Hinc fit, ut in tanto temporum cursu, in tot bellis per hos 20. annos elapsos gestis, nunquam non turpiter exercitus, si quando totus ex Italica gente fuisset conflatus, de se periculum fecerit. Hoc sane restatur primo, quod ad Tarium flumen gestum est bellum: deinde ad Alexandriam, ad Capuam, Genuam, oppidum Vailam (quod appellant) Bononiam denique, & Mestrem. Si itaque sedet hoc animo illustri tuæ familiæ, ut eos viros virtute præstantes sequi velit, qui suas prouincias liberarunt: omnium primum illud ducat necessarium, tanquam omnium rerum gerendarum fundamentum, domesticam ac propriam militiam esse comparandam. Nam qui

qui magis iis sint fidi, magisque certi ac idonei, profecto non est quod quis sperare possit. Et licet singuli boni sint, in unum tamen coeuntes meliores fient, cum proprium & germanum principem imperantem, seque honorantem & conservantem, sibi obtrigisse intelligant. Quo igitur ab exteris se tueatur, permagni refert, ut iis armis se instruendum comparet. Et quamvis Heluetiorum & Hispanorum pedestres copiae terrori multis esse videantur, nihilo secius nec ipsa in omnibus respondent. Ob id medium si quis constitueret militiae ordinem, posset non modo illis obsisti, verum & superandas sperari. Equitum imperum Hispani sustinere non possunt: Heluetii vero habent quod timeant peditum copias, quando aequae ac ipsi peruicaces suis copiis sese in certamine obuiam obsterent. Qua in re perspectum est, & re ipsa constabit, Hispanos Gallicum equitatum sustinere non posse, Heluetios autem ab Hispanorum pedestri exercitu fuisse fusos. Et licet huius postremi facti non ita integrum exemplum experientia constet, specimen tamen in praelio Rauennate perspicuum dedit, cum ab Hispanorum, & Germanorum (qui & ipsi eundem, quem Heluetii in acie ordinem retinent) pedestri exercitu concursus est. Vbi Hispanorum copiae, tum corporis agilitate expeditiores, tum clypeis protecti in aciem irruerant, sic, ut subeuntes conferti agmini praelongas hastas tuti eos ferirent, sine ullo quod

afferre possent Germani, remedio. Et nisi equitum turme in eos impressione fecissent, ad unum omnes ferro absumpsissent. Nova igitur institui posset militaris disciplina, postquam harum utraq; natio, ostenderunt quid cui deesset. Quæ nova militandi ratio equitatum sustineat, & pediatum non reformidet. Id autem non armorum genere, sed priscorum ordinum commutatione fiet.

Hæc autem inter ea accensentur, quæ recens ordinata, nouo principi cum existimationem tum amplitudinem conciliant. Non est propterea, quod hæc occasio è manibus effluat, ut tandem Italia suum contempletur redemptorem. Nec facile oratione assequi possem, quo amore, qua anhela vlciscendi siti, qua fidei constantia, qua animi pietate, qua lacrymarum vi excipere eadus ab iis prouinciis esset, quæ tantam exterrorum illuuiem tam diu sustinuerint. Quæ portæ illi clauderentur? Qui populi parere recusarent? Quæ inuidia sese opponeret? Quis ex Italica gente obsequium illi detrectaret? Non est, non est (inquam) cui hic foetidus barbarorum dominatus nauseam non faciat. Aggrediatur illustri tua familia nobile hoc opus, eo animo, eaque spe, qua omnes res iustæ suscipi solent, ut sub eius insignibus hæc patria nobilitetur, & eius auspiciis Petrarchæ dictum vere contingat:

Virtus in barbaricum furorem

Arma capiet, nec longum erit belli certamen.

Nam antiqua Virtus

In Italicis animis nondum extincta iacet.

AGRIPI.

AGRIPPÆ ET MÆCENATIS ORATIONUM Argumentum,

Cælio S. C. Aureo.

 CTAIVIUS Cæsar Augustiss potestus rerum, paceque per orbem terrarum parta consilium de armis ponendis, ac Republ. S. P. Q. R. reddenda, cum Agrippa & Mæcenate duobus intimis amicis cum quibus arcana omnia communicabat, cepit. At prior Agrippa ei principatum dissuasit, & ut Rempublicam Romanis redderet, suaserit. Mæcenas autem contra, consilium de retinendo principatu dedit: sed ita tamen, ut eum optimum principem, non tyrannum esse vellet. Cæsar utriusq; consilio audito, utrunq; tum à prudentia, tum à eloquentia, tum etiam à dicendi libertate cõmendavit: Verum Mæcenatis potius, siue quod ita secum statuisset, siue eius oratione persuasus, consilium secutus est, imperiumq; retinuit. Et quanquã Agrippa contrarium consilium dedisset, nihilominus tamen sic ei semper favit, ita illum complexus est, ac si ipse eius cõsili, quod sequebatur, autor extitisset. Ut tamen utriusq; satisfaceret, utq; maiore gloria afficeretur, ac principatum suum hominũ voluntate ac

decretis, non si armis tenere videretur: septimo consulatu suo dispositis in Senatu Senatoribus iis qui ad eam rem apti viderentur, Reipub. imperium velle reddere simulavit: at id vult, obtinuit, nam partim motu, partim amore principatum postularunt, atque ad Imperatoriam maiestatem accipiendam eum coegerunt. Cum igitur altera oratio sit contra Monarchiam, altera pro Monarchia, ex eo harum orationum utilitas elucet. Agrippa quidem ratio breuior est, sed tamen locum nullum pretermittit, ex quo popularis Reipub. dignitas, principatus incommoda demonstrari possunt. Macenatis vero amplior, propterea quod ea parte omnia complectitur, quae ad optimum principem instituendum requiri posse videantur. Quasi, qui vocantur Principes hodie, vellent attingere atque exprimere, melius res humana haberent. Surget igitur ille Augustus in iudicio. Et Regina Austri, cum hominibus nostris, eoque condemnabit quod is Macenatis prudentis consilium audierit, cum hi audire vocem filii Dei recusent. Verum his omissis, duos summos viros de Reipub. contrariis sententiis dicentes, audiamus.

AGRIPPAE AD OCTAVIUM CAES. AVGVSTVM ORATIO, CONTRA MONARCHIAM, EX DIONE lib. 52. Cælio S. C. interprete.

NE mireris Cæsar, me, qui ab isto tuo principatu tot tantisque bonis affici possem, tibi hunc ipsum dissuadere: qui si tibi quoque utilis & commodus futurus esset, ipse eum tibi pariter optarem. Verum quando nulla inter principes principumque amicos similitudo est, quod amici quem cupiunt fructum, à principibus sine invidia & periculo percipiunt; in principes autem ipsos tum odia, tum pericula omnia redundant: existimaui, ut in cæteris rebus, sic etiã in hac ipsa, me non meum proprium commodum, sed commune omnium potius respicere debere. Itaque animo tranquillo, quæ in hoc principatu continentur, omnia consideremus. Ac primum in eam partem conuertamus animum, in quam ratio nos ipsa ducit. Nemo enim est, qui hunc dominatum à nobis expectandum esse diceret, nisi sit nobis utilis futurus: alioqui aut rebus secundis elati, & victoriis inflati videbimur, aut multo ante hoc regnum

gnum affectasse (quanquam patrem, & nostram erga ipsum pietatē, causati sumus) aut senatum populumq; Romanum nobis proposuisse, non ut eos, ab infidiatoribus ipforum vindicaremus, sed ut in seruitatem adduceremus: quod quidem vtrumq; vituperabile est. Nam quis animaduertens nos aliud clausum in pectore, aliud promptum in lingua habere, non indignaretur? Quis non maiore nos odio nunc prosequeretur, quam si ab initio cupiditatem nostrā prae nobis tulissemus, & ad principatum palam aspirassemus? audere enim per vim aliquid agere, quamuis iniustum videatur, tamen naturae hominis consentaneum esse, creditur: quod quisquis se aliqua in re alicui praestari atque antecellere studet, etiam plura habere, eo cui praestare vult, cupit. Quod si ei prospere cedit, fortunae potentiae fertur acceptum: sin conuersum euenit, fortunae inconstantiae totum adseribitur. Qui autem eiusmodi quippiam per fraudes & dolos machinatur, is primum homo dolosus, & varius, & nequam habetur: quibus vitis te implicatum esse, etiamsi totius orbis imperium consequerere, quemquam vel dicere, vel sentire te nullo modo velle, mihi ipse persuadeo. Deinde si res ei successit, iniustum lucrum fecisse videtur: sin minus, merito tibi omnia mala accidisse mortales existimabunt. Quae quanquam ita sint, tamen aliquis vitio nobis verteret, quod tamen si initio nihil de principatu cogitassemus, nunc tamen illum optare-

optatemus. Longe enim maiore is vituperatione dignus est, qui praesenti fortuna vincitur, nec se continere, nec moderatae fortunae bonis uti potest, quam qui in rebus aduersis quempiam afficit iniuria. Homines enim saepe numero calamitatibus, non voluntate, ad peccandum, atq; ad propriam commoditatem persequendam impelluntur: illi vero voluntate ac proposito contra utilitatem incontinentes sunt. Quis vero cogitaret, eos recte aliis imperaturos, aut in aduersa fortuna constantes fore, qui nec vlla animi simplicitate praediti sunt, nec recte munera, quib. aucti sunt, metiri possunt? Nos igitur, qui nihil horum sustinuimus, quiq; nihil praeter rationem facere cupimus: sed, quod optimum esse videatur, sequuturi sumus, de hoc ipso consilium capiemus. Libere tecum agam: neq; enim aliter quicquam possem dicere. Eum enim te esse noui, qui mendacis & assentatione audiendis minime capiaris. Iuris aequabilis, & nomen habet sanctissimum, & opera iustissima. An non aequum est, ut qui eiusdem & naturae & nationis sunt, atq; iisdem & moribus & legibus educati, quique communem corporum animorumque usum patriae conferunt, alia etiam communia habeant? Neque enim decet alterum anteponi alteri, nisi propter virtutem: quod par nascendi conditio, parem quoq; distributionem desiderat: quam si consequitur, gaudet: sin minus, dolorem capit. Ac cum humanum genus a diis originem habeat.

beat, atq; ad eos rediturum sit, sursum spectat, nec semper vni homini subesse vult: nec ferre potest, vt laborum, periculorum, impensarum particeps sit, à præmiis autem & utilitatibus excludatur. Ac tametsi huiusmodi ferre cogatur eum odit qui vim affert, eumque quacunq; occasione vlciscitur. Omnes enim homines principatus cupiditate tenentur: idcirco ex parte dominatum patiuntur, nec tamen opprimi sustinent, atq; ob id etiam iidem ipsi alios opprimere non coguntur, gaudentq; iis honoribus qui ab æqualib. ipsorum eis tribuuntur pœnas etiam laudant, quæ legib. inferuntur. Hoc igitur rerum statu, bona & mala esse communia arbitrantur, civium neminem lædi volunt, eisque optima quæq; semper optant. Quod si quis aliqua virtute præditus est, ipsemet eam & libenter ostendit, & alacriter exercet. Si vero in alio eam elucere cernit, intrepide fouet, augere studet, & magnifice prædicat. Quod si quis improbus sit, eum omnes odere: eius vero qui malis premitur, omnes miserentur, damnum & ignominiam quæ eorum causa accipit ciuitas: communia arbitrantur. Hæc popularis status forma est. At in tyrannide omnia cōtraria inveniuntur. Sed quid opus est plurib. agere? In summa, nemo est qui in se aliquid præclarum esse videri velit, quoniam ei omnes fere domini eam ob rem inimici sunt: mores principis, legem vitæ suæ omnes faciunt: ac quod sine periculo superare se posse cogitant, in eo elaborant, qua ratio-

ne in-

ne inducti; plerique omnes priuatis suis utilitatibus student: ceteros omnes odere, eorumque felicitatem in propriis damnis, calamitatem verò incommodis ponunt. Quæ cum ita se habeant, cur ad principatum appetendum mouere, non video: quippe qui præterquam quod populis molestus est, tibi quidem multo molestior sit futurus. Nonne vides Urbem, eiusque res adhuc perturbatas esse? ac difficile fore populum nostrum, tot iam annos in libertate versantem dissoluere: neque minus difficile socios & vectigales nostros, quorum quidem olim iam suis legibus vtuntur, alii à nobis ipsis libertate donati sunt, in seruitutem redigere: cum præsertim tot circa nos hostes habeamus? Atque vt ab eo quod primum, & breuissimum est, exordiar, multa tibi quacūq; ratione pecunia inuenienda erit: quod præsentis facultates cum ad alias res, tum maxime ad alēdos exercitus satis esse nullo modo possunt. Quæ difficultas quāquam in populari statu etiam inuenitur: quod nulla res publica sine sumptu esse possit: tamen in eo statu plerique multa libenter conferunt, quod quidem maiorum honorum cupiditate factitant, ex eo digna præmia capientes. Quod si viritim necessaria tributa exiguntur, sibi ipsi in eo satis faciunt, feruntque non grauare, vt qui propter propriam utilitatem pendant. In principatu autem, omnes æquum existimant principem, vt pote opibus affluentem, sumptum omnem sustinere: eius facultates diligenter

inquirētes, at non pariter sumptuum rationes subducētes. Itaq; inuite priuatim singuli quid quam cōferunt: sed nec libenter tributis communibus assentiuntur. Nam illud nemo faceret; ne se diuitem esse proderet: nec etiam principi vtile esset, si faceret quod statim is propter opinionem, quam obrineret popularis, superbia elatus, nouas res agitare scuderet: alterum vero, nimirum in commune conferre tributa, multis graue & molestum est: praesertim cum illi detrimentum, alii emolumentum capiant. In statu enim populari, qui tributum pēdunt, magna ex parte militiae nauant operam: ex qua rursum eadem pecunia quodam modo in eorum redit manus. At in vnius principatus plerunq; alii sunt qui terram colunt, qui nauigant, qui Remp. gerunt, à quibus magna pecuniae pars extorquatur: alii vero qui bella gerunt & praemia accipiūt. Hoc igitur vnum ex iis est, quae tibi negotium facessent. Alterum est quod exponam. Qui scelus concipit, cum puniri oportet: bona enim hominum pars castigari nec obiurgatione, nec exemplis possunt: sed omnino aut ignominia, aut exilio, aut morte multandi sunt, quae in tanto imperio tanquam hominum multitudine, ac praesertim in Republic. mutatione solent accidere. Hi vero fontes, si eos aliis iudiciis tradideris, absoluentur, maxime si ex iis fuerint, qui tibi infensi esse credantur: tunc enim iudices se potentes esse putant, si quando contra principis sententiam iu-

am iudicent: si qui vero condemnabuntur, tuo impulsu eam calamitatem sustinere videbuntur. Sin ipse iudex eris, te in æquales tuos multos animadvertere necesse erit. Quæ res ab hominis felicitate aliena est, videreque prorsus à nonnullis ita potius quam æquitate pœnas exigere. Qui namque vim possunt afferre, à nemine æqua iudicia facere putantur: existimant enim omnes, eos imaginem atque umbram tantum Reipublicæ præ se ferre, ac legitimorum prætextu iudiciorum suas explere libidines. Hæc igitur in vnius dominatu accidit. In populari autem administratione si quis aliquod scelus priuatim concepisse arguitur, is etiam ad priuatos iudices causam dicit. Sin publice peccauit, etiam ex similibus ei iudices, quos tulit sors proponuntur: quo fit, ut quicquid accidit, facilius feratur: quod homines iudicis nec potentia nec gratia coactum quicquam se sustinere arbitrentur. Deinde præter eos qui alteri iniuriam faciunt, plerique aut genere, aut opibus, aut alia quauis re elati, quamuis in alios improbi non sint, tamen vnius potentia aduersantur. Nemo autem qui huiusmodi homines crescere sinit, tutus potest viuere: nec si eos coercere velit, id iure potest. Quoniam igitur pacto huiusmodi hominibus utere? quomodo illos tractabis? Nam si stirpem illorum delebis, si opes minueris, eorumque altitudinem depresseris, nullam gratiam apud tuos tibi conciliabis, Nam qui

amari possis, cum nemini nec bene nasci, nec iure diuitias acquirere, nec fortē fieri, nec magnanimum, nec sapientem liceat? Quod si hæc crescere siueris, post haud facile eis vti poteris. Si namque solus & Rempub. & quæ ad bellum pertinent administrare posses, nec vlllo collega aut adiutore vlla in re opus haberes, alia esset ratio. Nunc autem omnino tibi multis sociis in eis administrandis opus est, in tanta præsertim mundi portione: parque omnino est, vt illi ipsi fortes & sapientes sint. Itaq; si in horum manus exercitus & imperia tradideris, an non te cum Rep. in extremum periculum conieceris? fieri enim non potest, vt insignis aliquis & magnus vir sit, quin idem excellat audacia: nec infima seruilique conditione quisquam fere magnanimus esse potest. Vbi autem quis audere cœpit, illico in eo libertatis cupiditas odiumque principatus innascitur. Sin vero his nihil credideris, maluerisque vulgaribus vti hominibus, statim in aliorum odium incurres, quod eis fidere nullo modo videare. Præterea hoc pacto in rebus maximis cito offendentes. Quid enim recte homo imperitus atque abiectæ fortunæ faceret? à quo hoste non contemneretur? Quis sociorum ei parere vellet? Quis miles tali homini subesse non indignaretur? Sed nihil opus mihi omnia mala enumerare, cum tibi notissima sint, quæ ex eo solent euenire. Illud tantum necessario dicam: si huiusmodi homo nihil

nihil recte gereret, tibi id maius quam hostibus afferret detrimentum: si quod opus est faceret, superbia, propter ignorantiam suam inflatus, post tibi terrorem incuteret. In populari autem Repub. nihil tale inuenitur: sed quo ditiores & fortiores sunt, eo sunt honoris appetentiores: idcirco augent ciuitatem, atque cum in eos ipsos, tum in ciuitatem utilitas cum lætitiâ redundat: nisi quis ad tyrannidem spectat: tunc enim seuerè in eam animaduertitur. Hæc autem ita se habere, ac multorum administrationem vnius potentiaæ anteponendam esse, Græciæ demonstratur exemplis. Nam dum vnius nutu omnia gerebantur, nunquam magnas res gesserunt: postea vero quam in illam alteram popularem potestatem deuenerunt, clarissimi euaserunt. Idem quoque aliorum exemplis demonstrari potest: quorum quidam sub tyrannis degentes, semper seruiunt, semperque suis dominis insidiantur. Quidam vero annuos, aut paulo diuturniores magistratus habentes, in libertate legibus vtentes propriis, perseuerant. Sed quod externis exemplis vtor, cum domesticis abundemus? Nos enim Romani, cum priore dominatu fracti essemus, postquam multa aspera sustinuissemus, in libertatis desiderium venimus? quam vbi fuimus consecuti, ad hanc magnitudinem nullis aliis quam Reipublic. freti bonis, progressi sumus. Senatus enim primum censebat, post populus iubebat: exercitus præ-

isto erat, gloriæ cupidi Imperatores: quarum
 rerum nulla in vnus dominatu similis reperie-
 tur. Has quidem ob causas tantopere maio-
 res nostri odere, vt eum dominatum execra-
 bilem & detestandum esse sanxerint. Atque vt
 hæc missa faciamus, si de his quæ ad te perti-
 nent, loqui volumus, qui tot tantisque rebus
 dies ac noctes gubernandis durare: quod si et-
 iam bona valetudine non fueris, qui satis esse
 poteris? quo autem hominis naturæ consen-
 taneo bono frui? His autem priuatus bonis,
 quonam pacto beatus eris? & quanam re ob-
 lectari possis? quando vero sine magna mole-
 stia futurus? Qui enim tam amplum habet im-
 perium, eum multarum rerum curam merum-
 que habere, paucissima vero quæ oblectent
 sentire necesse est: semperq; omni in loco mo-
 lestissimas res videre & audire, facere & pati.
 Quas ob res quosdam Græcos & Barbaros, sibi
 oblatos principatus respuisse arbitror. Hæc in-
 gitur prospiciēs, delibera priusquam ingredia-
 re. Nam vituperabile est, semel ingressum pedē
 referre: imo fieri non potest, vt qui semel in eo
 immersus est, emergat. Vide ne te fallat ampli-
 tudo potestatis, possessionum copia, multitudo
 stipatorum, seruorum turba. Qui enim multum
 possunt, multum quoq; habent negotii: & qui
 multa possident, multum sumptum faciunt
 necesse est. Stipatorum vero caterua, pro-
 pter insidiarum multitudinem reperta fuit:
 assentatores citius homini exitii causa erunt,
 quam

quam salutis. Hæc igitur ob res, nemo quidē
qui sapiat, fieri Princeps cupiat. Quod si quis
imperium expetendum putet, quod in eo opes
sint, quod quosdam seruare possit, multaque
bona facere, etiam mala, si ei videatur: hic in
magno errore, versatur. Nam improbum esse,
aliis nocere, quam sit diis hominibusq; inui-
sum, quamq; periculosum, nihil attinet dicere,
quod nec tu talis es: nec ut talia posses, eligeres
principatum. Nec mihi nunc propositum est
dicere, quanta mala is faceret, qui nō iuste vel-
let dominari: sed potius, quæ faciēda & patien-
da sunt etiam eis, qui recte potestate vterētur.
Ad id autem quod dicitur, posse in eo magna
mortalibus bona conferri: fateor, hoc esse desi-
derabile. Sed cū in priuato homine est, tū hone-
sta, laudabilis, gloriosa & secura res est: at in v-
nius dominatu ea res non est par aliis, quæ in
ea sunt, malis, adeo ut propter id ea mala eli-
gantur, cum præsertim eius beneficentiæ fru-
ctus in alios, malorum vero dolor in eū redun-
daturus sit. Non est præterea ea res tam facilis,
quam alii putant: quod vnus omnibus egenti-
bus explendis satis esse non possit: qui enim se
dignos ducunt, qui ab eo beneficium accipiant
ii fere omnes mortales sunt, etiam si nullum ab
eo beneficium promeriti fuerint: omnes ete-
nim homines natura sibi placent, voluntque
ab eo qui potest, beneficium accipere. Verum
quæ dari possunt, honores videlicet, ac dignita-
tes, atque interdum etiam pecuniæ, paucissima
sunt

sunt, si cum tanta hominum multitudine comparantur. Quod cum ita sit, plus odii ab iis qui cupita consequi non possent, consequeretur, quàm benevolentiam ab eis qui ea obtinerent. Hi enim quasi debita accipiant, se haud sane magnam gratiam ei qui beneficium dedit debere arbitrantur: quasi nihil præter spem suam invenerint. Præterea tardi ad gratias agendas sunt, ne ob id beneficiis acceptis indigni videantur. Qui vero quod cupiebant consequi non potuerunt, molestiam duabus de causis accipiunt. Primum, quod se priuari putant re propria & sua: (omnes enim suum esse, quod cupiunt existimant) deinde quod si patienter repulsam ferunt se ipsi eo beneficio indignos esse videntur deputare: quod qui iuste huiusmodi res distribuit, cuiusque merita diligenter videtur expendisse: & alios honorare, alios contemnere: idcirco ob eius iudicium aliis superbia, aliis dolor, vel ex ipsorum conscientia accrescit. Quod si quis hoc metuens, sine delectu & modo ea vellet distribuere, erraret omnino: quoniam improbi præter meritum honoribus affecti, deteriores fierent, se aut laudari quasi boni essent, aut deliniri, quasi formidabiles, arbitrati: boni vero nihilo plus quam illi accipientes, sed se illis æquari cernentes, magis dolerent ob eam æquationem, quam gauderent, quod aliquod beneficium essent consecuti. Quamobrem rerum meliorum usum relinquere, ac se se potius deterioribus applicarent: quo fieret
 vt ex

ut ex honoribus qui eos conferrent, aliquē fructum non perciperent: & qui acciperent, deteriores efficerentur. Itaque quod plerisque in principatu placeret, id factu esset difficillimum. Hæc igitur atque alia, quæ paulo ante commemoravi tecum reputans, dum licet, sapito: ac populo arma, nationes, magistratus, pecuniamque restituito: quod quidem si nunc volens atque ultro feceris, omnes mortales gloria superabis, erisque turissimus: sin, dum vis aliqua tibi affectatur expectaueris, forsitan una cum ignominia aliquid mali sustinebis. Exempla sumere potes à Mario & Sylla & Metello & Pompeio, qui initio rerum potiti, regnare noluerunt: ex quo nihil mali sustinuerunt. At Cinna, & Strabo, & alter Marius & Sertorius & ipse Pompeius, post regnandi cupiditate incensi, male perierunt. Difficile enim est, hanc civitatem, quæ tot annos libera fuit, quæque tot mortalibus imperitavit, nunc alicui subesse velle. Camillum maiores nostri, quod albis equis in triumpho usus esset, relegarunt. Scipionem cum multum crevisse viderent everterunt. Patrem tuum propter affectati regni quandam suspicionem, quæ misere mulctauerint, recordare. Atqui nulli unquam his viris præstantiores fuerunt. Haud tamen suadeo, ita simpliciter imperium deponas: sed ut prius omnibus populi utilitatibus prospicias: decretisque ac legibus Syllæ exemplo quod opportunum videbitur, constituas. Nam tametsi post illud tempus plerisque

ræque abrogatæ fuerunt, maior tamen earum
 pars, eaq; melior adhuc viget. Nec mihi dicas,
 iterum seditiones orituras, ne tibi respondeam,
 multo citius tyrannide pressos res novas moliri-
 turos. Quod si omnia quæ quamque rem sequi
 solent, reputare voluerimus, sine vlla ratione
 plus metuemus discordias, quæ ex populari re-
 publ. existunt, quam quæ ex vnius dominatu
 solent euenire: de quarum magnitudine nihil
 dicere tentavi, ne rem per se tam aperte vitupe-
 rabilem videar vituperare velle. Sed eam talem
 esse, illud vnum satis arguit, quod ea est
 eius natura, vt vel bonos vi-
 ros in improbos con-
 uertat:

F I N I S.

*In fine huius orationis, aut nihil, aut paruum
 deesse videtur, in sequenti, principium omnino
 desideratur.*

M A E C E.

MÆCENATIS O-
 RATIO PRO MONARCHIA,
 AD CÆS. AVGVSTVM, EX
 DIONIS LIB. LII. CÆLIO
 S. C. interprete.

SI tibi, Auguste Cæsar, patria chara est pro qua tot bella gessisti, & pro qua vitam impendere non dubitares: eam componere, atq; in meliorem formam reuocare stude. Libertas enim illa loquendi, faciendiq; quod quisque velit, si eam tu in viris sapientibus cogites, ex ea in reliquos omnes redundat utilitas: sin in stultis, calamitas ad omnes permanat. Itaque qui talibus hanc potestatem facit, gladium puero & furioso tradit: qui vero bonis & sapientibus, præter alia bona etiam illud consequitur, ut improbos vel inuitos conseruet. Quamobrem æquum & iustum arbitror, ut non nominum magnificentiam spectes, sed quod ex illis euenire solet peruidens, populi refrenes audaciam, & gubernacula Reipublicæ ipse cum aliis optimatibus tractes: ut qui sapientissimi sunt, consilium dent: qui rei militaris scientiam habent, ordines ducant: qui vero robustissimi & egentissimi, pugnent, & stipendia capiant. Nam si ita fiat, quisque suum

munus alacriter obibit: hacque mutua utilitate fiet, ut nemo egestatem sentiat: atque hac ratione verum populi principatum secumque libertatem obtinebunt. Illa namque imperitæ multitudinis libertas, derissima fortium virorum servitus est, atque utrisque affert exitium: hæc autem, de qua loquor, quæ in honoribus semper virtutem anteponebat, quæ cuique distribuit pro dignitate cuiusque, eos omnes pariter qui ea utuntur, beatos facit. Ne credas me tibi suadere velle, ut hunc populum, huncque Senatû servitute premas (hoc enim nunquam aut ego dicere, aut tu posses facere) sed hæc cum tibi tum Reipub. utilia forent, ut scilicet cum viris præstantibus quæ agenda sunt (multitudine contradicere aut aduersari non audente) ordinares: ut bella nostris cõsiliis disponeres: ut cæteri parerent, ut magistratum creandorum potestas penes nos esset: ut de præmiis, & pœnis nos statueremus: quo protinus lex esset, quicquid tibi ac tuis æqualibus placeret: ut bella clam atque in tempore susciperentur: ut qui aliquod munus gerere deberent, hi non sortitione, aut ambitione, sed virtutis habita ratione legerentur: ut sine invidia bonis honos haberetur, & improbi sine seditione plecterentur. Hoc enim pacto negotia optime disponi possent, si nec ad populum referrentur, nec aperte tractarentur, nec cohortationibus committerentur, nec ambitione periclitarentur. Ita bonis præsentibus sine vlla molestia frui possemus.

mus, neque bella periculosa, neque seditiones iniustas faceremus : quæ omnia in populari Republ. sunt : quod potentiores principatum appetentes tenuiores conducant, omniaq; confundant. Quorum multa huiusmodi apud nos factitata sunt: nec vlla præterea ratione his mereri possumus. Atque huius rei argumentum est, quod iam dudum decertamus, atque inter nos dissidemus. Huius autem rei causa est, multitudo hominum, negotiorum magnitudo. Illi enim cum multi ac inter se diuersi natura, & sanguine sint, studiis quoq; & desideriis variis feruntur : quæ iam eo processere vt difficilime regi queant. Hæc autem in hunc modum se habere, ex iis quæ facta sunt, demonstratur. Nam dum pauci fuimus, nec dum magnopere supra finitimos nostros creueramus, Rempub. præclare gerebamus, ac totam fere Italiam subieceramus. Postea vero quam extra eam profecti in multa continentis & iusularum loca transiimus, totumque mare, totamque terram nomine & potentia nostra impleuimus, nullis bonis frui potuimus : sed domi primum & intra muros dissidere cœpimus, post etiã hunc morbum in exercitus transtulimus. Quibus de causis ciuitas nostra instar nauis variis gentib. onerata, magnaq; tempestate diu sine gubernatore agitata: nunc fluctibus fertur, modo hac, modo illac inclinans, vt quæ nullo clauo gubernatur. Ne igitur illam in hac tempestate contempseris (quam. n. onerata sit, vides) nec vt frangatur

gatur permittere : putris enim est , nec diu su-
 perstes esse poterit. Sed quando dii eius miser-
 ti, te illi iudicem & principem præfecerunt , ne
 desere patriam: vt quæ nunc aliquantum respi-
 rat , in posterum etiam per te secura persistat.
 Meum hoc cõsiliũ , quo tibi principatum ca-
 pendum esse suadeo , bonum esse te multo
 ante cognouisse existimo. Quod cum ita sit, ca-
 pesse: siue vt melius dicam, ne desere hunc prin-
 cipatum. Etenim non de aliqua re capienda
 nunc deliberamus , sed potius de non amittenda:
 ac vt ne iterum in periculum incidamus. Nã
 quis tibi vnquam ignoscet , si Remp. in populi
 aut alterius , vt ante fuit, reliqueris manu? cum
 multi à te vexati fuerint , qui omnes ferme
 principatus cupidi sunt: quorũ nemo erit , qui
 non propterea quæ abs te facta sunt, vlcisci ve-
 lit, quiq; te aduersarium è medio tollere non
 studeat. Exemplo tibi Pompeius esse potest,
 qui amissa potestate, speritus & proditus fuit: &
 ob id cum recuperare eam non posset , inter-
 emptus est: & Cæsar pater tuus , hoc ipsum fa-
 cere cum vellet cæsus fuit. Quin & Marius &
 Sylla, eandem nisi ante fuissent mortui , cala-
 mitatem sustinuissent. Quanquam sunt qui di-
 cant , Syllam hoc ipsum veritum anteuertisse,
 sibiq; manus attulisse. Ipso autẽ viuo, multa e-
 ius decreta iam dissolui cœperant. Itaq; multos
 Sertorios , Brutos & Cassios te inuenturum
 puta. Hæc igitur cum videas , ac per te reliqua
 omnia reputes : ne te vna cum patria velis pro-
 dere,

dere, ne callide dominatum appetere videare. Nam primum etiam si quis hoc de te suspicaretur, huiusmodi desiderium à natura humana alienum non est: honestaq; sunt pro huiusmodi re pericula. Præterea quis, quæ te in hæc negotia adduxit, necessitatem non agnoscit? in qua si qua culpa est, merito iis ascribi potest, qui patrem tuum necauerunt: quem nisi tam iniuste & miserabiliter trucidassent, tu nec arma sumpsisses, nec legiones congregasses, nec cum Lepido & Antonio consensisses, nec eos ipsos vltus esses. Ac nemo est, qui hæc iure & recte facta esse non agnoscat. Quod si qua in re error commissus est, nos eum corrigere possumus. Quamobrem cum nostra, tum vero ciuitatis causa fortunam quæ tibi principatum dedit, sequamur, ei que gratias agamus. Illa enim non modo domesticis nos malis expleuit, verum præterea huius Reipub constitutionem in tuo constituit arbitrio: vt te eam, vt par est, gubernante, omnes mortales agnoscant præterita facta: & malè ab improbis hominib, administratâ fuisse, te vero bonum virum esse. Neque te terruerit imperij magnitudo: nam quanto maius est, tanto maiora in eo sunt ad id conseruandum bona. Multo enim facilius est, rem quampiam conseruare, quam acquirere: quod in acquirendis bonis labores & pericula sunt ad eunda, at in præsentib, conseruandis vel exigua cura abunde est. Nec etiam timueris, quin secure in eo victurus sis, bonisque humanis omnibus vsurus,

rus, præsertim si omnia voles, vt tibi iam dicam, constituere. Quod si hac de re paulo copiosius verba fecero, tibi longus videri non debebo. Id enim non dilatandæ orationis causa faciam, sed vt perspicue intelligas, facile esse viro sapienti, recte & sine periculo imperare. Primum igitur omnium opus esse censeo, eos qui in Senatu sunt, inquiras atq; discernas. Quidam enim indigni lecti in eum sunt. Hi autem in quibus aliqua virtus elucet, erunt retinendi, reliqui dimittendi. Nemo autem bonus propter egestatem senatu mouendus: sed potius ei danda pecunia est, aliaque necessaria suppeditanda. In locum eorum qui moti fuerunt, generosiores, meliores, & ditiores introducendi: legendiq; non modo ex Italia locis, verum etiam fortiorum & stipendiariorum. Hoc enim pacto multos adiutores habebis, & fortibus viris eris munitus, qui in singulis erunt nationibus. Itaque illæ nullam nouitatem illustrem facient: qui vero in eis primarij erunt, te, quasi tecum imperij participes, amabunt. Id ipsum etiam in equitibus faciendum est, quod qui sanguine secundi quocunq; in loco sunt, itemq; virtute & opibus, ii in ordinem equestrem adlegendi: tot quot tibi videbitur, introductis, nulla numeri ipsorum habita ratione. Nam quo plures fortes viri tecum erunt, eo facilius omnia administrabis: quo pacto tributariis persuadebis, te eis non quasi seruis, aut inferioribus nobis vti: sed tecum ipsis, vt alia bona sic etiam principatum com-

communicare, ut eum ipsi tanquam communē
 conseruent. Atq; ego hoc consilium tāti facio,
 ut te horrer, cum eis omnibus communices
 Rempub. ut quoniā ipsi nō æqualiter eius sunt
 participes, bonam post partē capiant, tanquā
 in eadem nostra ciuitate habitent: hanc nostrā
 verē urbem & ciuitatem esse existimantes, suas
 vero villas & agros esse. Sed de hisce rebus de-
 inceps accuratius, quid agendum sit, delibera-
 bimus, nec eis omnia simul concedamus. In e-
 questrem autem ordinem xviii. annos natos
 adolescentes legito, quod in hac ætate multum
 animi alacritas, bonaq; corporis habitudo sese
 proferat: in Senatum vero annos quinque & vi-
 ginti. Nam qui nō vituperandum & periculo-
 sum est, ut nos qui ante hęc ætatem rerum do-
 mesticarum curam nulli cōmittendam esse du-
 cimus. Respublicas iunioribus cōmittamus?
 Quæstores, Ædiles, Tribuni xxx. annorū, Præ-
 tores creantor. Hos n. magistratus patriæ con-
 suetudinis tantum memoria, atq; etiam ne to-
 tam Reip. formam cōmutasse videre, vnā cum
 Consulatu à te confirmandos censeo. Hos autē
 penes te solum eligendi potestas esto: nō penes
 multitudinē & populum quod discordes inter
 se essent, nec in Senatus arbitrio: discreparēt n.
 sententijs: nolo tamen veterem illam horum
 magistratuum potestatem retineri, ne rursus
 in easdem contentiones incidamus: sed volo te
 dignitatem solum conseruare: tantumque de
 potestate detrahere, ut tamen nihil de honore

diminuas, ne, qui nouis rebus studēt, quicquā
 moliri queāt. Quod quidem effeceris, si præter
 reliquas cautiones, eos in urbem reduxeris, &
 magistratus tempore arma eis ademeris: id quæ
 non statim, sed temporis progressu, quantum
 cuique satis esse videatur. Hoc enim pacto, nec
 etiam vlli exercitibus præfecti, nominis sui al-
 titudine elati, noui quicquā molientur. Itaque
 in vita priuata aliquandiu cōmorati, mitescēt:
 qui vero ad eum pertinebunt, conciones haben-
 to: omnesq; iudicandi, magistratus popularis
 tempore causas, præter capitales, potestas esto.
 Volo enim te iudices partim ex senatoribus,
 partim ex equitibus legere: sed omnium summa
 sita in illis sit. Præfectus urbis ex præstantissi-
 mis creetur, atq; ex illis qui, quæ ad Rempubl.
 pertinent, omnia tractauerit. Id autem non ut
 is præfectus sit, tum Magistri equitum extra
 urbem sunt: sed ut partim reliqua omnia urba-
 na curet: partim causas ad alios magistratus
 reiectas, ut ante dixi, sine appellatione cogno-
 scat. Iudicet etiam in vrbe causas capitales præ-
 ter quorundam, de quibus dicam, & extra vr-
 bem, vsque ad septingenta & quinquaginta sta-
 dia. Alius quoque eiusdem conditionis homi-
 num legatur, cuius munus sit de stirpe, opibus
 & moribus senatorum atq; equitum inquirere
 & inuestigare: isq; eos errores corrigat, qui le-
 gibus non vindicantur, qui multorum magno-
 rumq; causa malorum essent, si contemneren-
 tur. In rebus autem grauioribus te consulat.
 Hoc

Hoc autem munus senatori, ac potius optimo cuique, secundum urbis præfectum, quam ex equestri ordine cuiquam, demandetur: isque à tua censura appelletur. Te enim omnino Censorio muneri præfectum esse, necessarium est: ex quo is Subcensor nominetur. Sint vero duo, qui per totam vitam hocce magistratus gerant, nisi forte eorum alter deterior fieret: aut morbo, aut senio deficeret. Et quanquam hi magistratus diuturni sunt, tamen nullum ex eo incommodum sequetur: cum præsertim alter inermis sit, alter paucis militibus stipatus: cumque bona temporis parte in oculis tuis versaturi sunt. Præterea in quenquam insurgere non audent, suam debilitatem, aliorum vero quorundam potentiam agnoscentes. His porro certum stipendium, cum propter ipsorum otium, tum propter horum dignitatem, assignari debet. Hoc meum consilium est. Sed Prætores, antequam præturam capiant, magistratum aliquem inter vectigales populos, quos dicam, tenuisse oportet. Primo atque iterum sint Proprætores: deinde Consules, si se bene gesserint, creentur: post ad maiores dignitates admoucantur. Ita enim res constituas, consulo: Italiam omnem, quæ ab urbe ultra septingenta quinquaginta stadia distat, omnesque reliquas partes quæ in insulis & continenti sunt, quæ quidem nobiscum consentiunt, in gentes & nationes distribuito, eas præsertim in ciuitates, quæ ab vno idoneo viro gubernari possunt:

ibiq; milites aliquot constituito præfectos ite
 in singulis locis. Vnum mitto ex ijs qui Con-
 sules fuerint: duosq; qui præturam gesserint, vnũ
 qui paulo ante ex vrbe sit egressus, cui cura pri-
 uatarum rerũ apparatusq; necessariorum incũ-
 bat: alter ex ijs qui hoc gesserint munus, cui res
 vrbanae curæ erunt: idemq; militum præfectus
 esto, præterquam in publicis & capitalib. cau-
 sis. Id enim præfecti consularis tantum est mu-
 nus. In his Centuriones quoque priuatosq; vi-
 ros, qui primarij apud vnumquemq; eorum e-
 runt, excipio: huiusmodi enim viros vllius al-
 terius iudicio subesse non patiere: ne eos ita ti-
 meant, vt quicquam vnquam cõtra te faciant.
 Quod autem dixi, oportere te militibus præfi-
 cere vnum ex ijs qui Prætores fuerint, eius ge-
 neris est, vt si pauci milites in præsijs exter-
 nis, siue in aliqua vrbium fuerint, recte id fiat:
 si vero duæ ciuitatis exercitus in vna eadẽq;
 gente, ad hybernandum collocati fuerint, quo-
 niam sic plusquam duos vni duci cõmitteres,
 tibi non suaderem, vt duos illos Prætorios vi-
 ros, singulis exercitibus separatim præficeres:
 similiter etiam ciuilibus & priuatis rebus, sed
 consularis Dux, & hæc quæ ad causas, quæ de
 comitiis agentur, & quæ ad ipsum à suis præ-
 toribus venient, cognoscet. Mirari vero teno-
 lim Cæsar, quod te ad Italiam, in eas partes di-
 uidendam hortor: quoniam cum ampla & fre-
 quens viris sit, fieri non potest vt ab vrbani-
 magistratibus recte gubernetur. Præfectum
 namque

namque urbis in Vrbe semper esse oportet: alijsq; magistratibus, quæ faciendæ sunt, imperare. Omnibus vero ijs qui magistratus extra urbem gerēt, certa stipendia, maiorib. ampliora, tenuiora inferioribus, & mediocrib. mediocria constituuntur. Fieri. n. nullo modo potest, ut in aliena regione quis suis sustentetur facultatib. sumptumq; incertū faciat, & sine modo. In sua quisq; provincia nō minus triennio maneto: nisi quid forte iniuste fecerint: nec plus quinquennio, tum q̄ annui & brevis temporis, ubi aliquis quæ agenda sunt, didicerit, prius eum dimittant, q̄ quod didicit demonstrare possit: tū quod diuturniores magistratus, plerosq; clariores efficiunt, eosq; ad res novas agendas inducunt. Itaq; minime censeo, magistratus vni alios atq; alios esse continuandos: nihil enim interest, retineat quis in vna natione, an in plurib. alium ex alio, diutius quā par est magistratum. Meliores autē fiunt temporis intermissione, dumq; domum redeunt, & vitā priuatam agunt. Igitur à senatorib. hæc in hunc modum administranda esse censeo. Equitum vero duo præstantissimi, ad tui corporis custodiam primi deliguntur: vni. n. eam cōmittere, periculosum: pluribus confusione non vacaret. Duo igitur huic muneri præficiuntur: ut si alter male quid sentiret, viris qui te custodiant, non careas. Hi vero duo ex ijs deliguntur, qui diu militiam exercuerint: quique aliis multis munexibus præfuerint. Hi stipatoribus tuis,

cohortique prætorix, cæterisque qui in Italia
 sunt militibus imperant: eisque capitis conde-
 mnare fontes ius esto, præter Centuriones ali-
 osque qui magistratibus assignati sunt, modo
 Senatorii ordinis non sint. Hi enim ab illis ipsis
 iudicandi sunt, ut eis uti quocunq; possint tem-
 pore: ut penes quos eos pœnis & præmiis affi-
 ciendi potestas sit. Reliquis vero omnibus qui
 in Italia sunt militibus, illi duo præfunt: ali-
 osq; præfectos sibi obsequentes habent. Præ-
 terea Cæsarianos, qui in tua familia sunt, libe-
 rosque & cæteros, qui alicuius existimationis
 sunt, moderantur, quoniam hæc ab eis com-
 mode apteque administrari possunt. Nam si
 plura quam ferre queant, eis committerentur,
 necessaria munera obire, aut omnibus eis re-
 bus intenti esse possent. Horum autem munus
 eis perpetuum esto, ut præfecti urbis & sub-
 censoris. Alius præterea præfectus vigilum le-
 gatur, itemque præfectus annonæ, aliarumque
 rerum, quæ in Equitum foro venalia sunt: qui
 quidem viri, primi post eos sunt, eoque munere
 ad certum fungantur tempus, ut qui ex ordine
 senatorio lecti sunt. Ærarii populi atque Impe-
 rii tam Romæ, quam alibi in Italia curam e-
 quites habent. Hi vero aliique eiusdem ordi-
 nis viri, qui publicum gerunt munus, cæteri-
 que alii maius pro ipsorum dignitate, aut negotio-
 rum magnitudine, stipendium capiunt: idque
 duabus de causis. Primum, quod fieri non pot-
 est:

sit: ut hi qui Senatoribus tenuiores sunt, etiam
 Romæ suis facultatibus viuant: deinde, quod
 fieri etiam non possit, ut iidem homines & fa-
 cultatibus suis & publicis pecuniis præsent. Vtile
 præterea est, ut omnia qua ad imperium spe-
 ctant, à multis administrantur, multiq; ex eo
 utilitatem capiant, expertiq; in rebus gerendis
 fiant. Hac etenim ratione & populi subiecti ex
 communibus bonis varios & diuersos fructus
 percipientes, obsequentiores erunt: & tu omni-
 bus in rebus necessariis semper quam plurimis
 optimis viris uteris. In vrbe autem, pro cuiusq;
 exactiois modo: extra vero urbem, in singulis
 nationibus satis erit vnus ex equitibus, aut
 quis libertis, qui tot habeat milites, quot neces-
 sitas poscet. Huiusmodi enim homines erunt
 adiungendi, ut & tui serui aliquo virtutis præ-
 mio afficiantur: & tibi non desint, per quos ve-
 rum possis cognoscere, si quid vel contra eorū
 voluntatem committatur. Quisquis igitur ex
 ordine equestri in multis negotiis exercitatus,
 vir magnanimus fiet, adeo ut Senator esse pos-
 sit: huic ætas impedimento esse non debebit;
 quo minus in Senatum ascribatur. Volo enim
 ex his etiam eligi, quamuis eorum aliqui in ci-
 uilibus copiis ordines duxerint: præter eos
 qui alicui muneri destinati sunt, ut qui vasa a-
 liaue onera portant: horum enim aliquem tur-
 pe foret in Senatum ascribi. Nihil etiam obstat,
 quo minus in Senatum eligantur ex illis qui ab
 initio Centuriones fuerint; hæc de Equi-
 tibus

tibus & consularibus, censeo. Ac præterea etiam illud, ut dum pueri sunt, ad scholas eant: ubi autem ad firmiorem ætatem peruenerint, equitare, armaque tractare discant, à magistris in hoc publico stipendio conductis. Hoc. n. pacto à teneris edocti & exercitati in his omnibus, quæ in virili ætate agenda sunt, post tibi erunt ad omnia munera utiliores. Optimum namque principis est, non modo ipsum ea facere quæ decent, oportet: verum etiam ut alij omnes probi & fortes fiant, prouidere. Hos autem consequere, si quæ volent, facere eos permiseris. Deinde in eos qui deliquerint animaduertes: si modo priusquam delinquant, eos ad ea institueris, quæ si fecerint, tum tibi, tum sibi utiles esse possint. Illud autem in primis cauendum erit, ne eis ullam occasionem præbeas, ut aut diuitiis, aut nobilitate, aut alia quauis re virtuti affini freti, mollitiei se atque inertiae dedant. Plerique enim inuidiam metuentes, ob huiusmodi præsertim opera, multa se indigna committunt, tanquam per ea tutiores futuri sint, ob eamque causam misericordiam inuenturi: quasi iniuriis idcirco afficiantur, quod eis recte viuere non liceat. Sed eorum princeps, qui ex eo detrimentum capit, simulque quod viris probis priuetur, ex ea culpa ignominia afficitur. Tu igitur hoc haud paruifacies; nec dubitabis, hominem his moribus ideo rebus nouis studere non ausutum: quin potius contra omnes imperiti & vitiosi tibi suspecti esse debent. Huiusmodi enim homines facile ad ma-

ad magnas res agitandas inducuntur: primum in seiplos, deinde in alios. Illi autem qui liberaliter educati atque instituti sunt, ad iniuriam cuiuspiam faciendam haud impelluntur: ac praesertim ei, qui eius educationis atque institutionis curam habuit. Quod si quis etiam improbus ingratusque fieret, ei nihil committes, quamobrem aliquod scelus patrare possit. Qui si quid novi tentarit, is ut redarguatur & puniatur efficiet: qua in re nullius reprehensionem formidabis, si meum consilium sequere, quonia in facinorosum animaduertens, non errabis: ut nec medicus, cum igni & ferro sanat aegrotum: sed illum omnes culpabunt, qui educationis atque institutionis eiusdem cum aliis factus particeps, vitae tuae insidiarius sit: haec igitur cum Senatoribus & equitibus erunt agenda. Praesidia praeterea in singulis nationibus habenda erunt maiora minoraue pro necessitate: quae praesidia tum ex ciuibus, tum ex vectigalibus populis, tum ex sociis eligantur. Hos semper in armis esse oportet, semperque in militaribus rebus exerceri. Domicilia in locis opportunis habeant, atque ad certum ac definitum tempus stipendia faciant: ita ut aliqua pars aetatis ante senectutem vacationi relinquatur: quae praesidia nisi habuerimus, cum tam longe a nostri imperii terminis semoti simus, cumque in omni parte hostes finitimos habeamus, eis uti opportune non poterimus. Quod si eis omnibus qui in perfecta aetate sunt, exercere arma permiserimus, sem-

per propter hos dissensiones bellaq; ciuilia cō-
 sequentur. Sin etiam omnino rem militarem
 interdixerimus, cum auxilium ab eis petemus,
 nostro cum periculo milite tyrone & inexerci-
 tato vtemur. Hanc ob causam alios inermes &
 sine munitionibus viuere volumus, robustissi-
 mos autē eligi & exerceri. Hi enim melius pu-
 gnabunt, si in ea tantum meditatione & studio
 erunt occupati: alii vero melius agros colunt,
 nauigabunt, aliaque pacis munera tractabunt:
 cum auxilia dare non cogantur, aliosq; suarū
 fortunarū custodes ac defensores habeant. Qui
 vero in ætate firmiore viridiorēque sunt, quos
 latrociniis viuere necesse alioqui esset, in hoc
 pacto sine molestia sustentabuntur: reliquūq;
 vitæ tempus expertes periculi ducēt. Hic mihi
 dicet aliquis: Vnde pecunia, quæ in hosce & a-
 lios erit infumenda, capietur? Docebo, si prius
 vnum illud te monuero: nos etiam si in popu-
 lari Republica ageremus, pecunia tamen opus
 habituros. Neque enim fieri potest, vt sine ar-
 maris nos tueamur: hi autem sine pecunia te-
 neri non possunt. Ne igitur vnus principatū
 nos grauari dicamus, quasi in eo tantum pecu-
 niarum aceruis opus habeamus: nec ob eam
 rem ipsam fugiamus: sed tanquam necessaria
 sit, quacunque Reipub. forma vtamur, pecuni-
 arum coaceruatio, ita consilium capere debe-
 mus. Censeo igitur, omnia bona publica ven-
 das (hæc autem video multa bellorum causa
 esse: exceptis quibusdam, quæ multum utilia
 tib

tibi & necessaria sunt) omnemque pecuniam
 quæ ex eis redigetur, fœnori moderato tradas.
 Hoc enim pacto agri, utpote à propriis domi-
 nis bene colentur: ex quo etiam occasione
 rei amplificandæ inuenerunt, Reique publicæ
 vectigal idoneum ac perpetuum constabit. De-
 inde quæ ex eo, atque ex fodinis & metallis,
 & quacunque alia cetera ratione summa sit, vi-
 dendum erit. Ratio præterea non solum impē-
 sarum quæ in milites fiunt, verum etiam in a-
 lias res omnes, quibus ciuitas bene habitatur,
 item quæ in tumultuarios exercitus atque alia
 quæ ad tempus solent accidere, putanda erit:
 & ad horum rationem si quid deerit, vectigal
 omnibus bonis quæ aliquam possessori utilita-
 tem afferunt, imponendum. Tributa quoque
 ab omnibus quibus imperamus, nationib⁹ exi-
 genda. Æquum enim & conueniens est, ut nul-
 la earum immunis à tributo sit: non priuatus,
 non populus, ut qui ex eis utilitatem pariter
 cum aliis capiunt. Publicani in omnibus lo-
 cis erunt collocandi, qui tempestiue omnia ve-
 ctigalia, quæ ad illorum munus pertinebunt,
 exigant. Eo enim fiet, ut ipsi facilius exigant:
 & qui pendent, minus grauentur: quia pau-
 latim quod debebunt, ordine exponant: nec
 postea, si qua intermissio facta fuerit, totam
 summam simul pendere cogentur. Neque
 tamen me latet hæc vectigalia & tributa, v-
 bi primum imponentur, graua fore. Sed
 nec illud ignoro, si non fraudabuntur, cre-
 dentque

dentq; quod reuera est, se hæc omnia pro salute propria collaturos, suis que bonis sine periculo vsuros: nihil à præfectis & gubernatoribus, & militibus plus, quam quod constitutum est, exactum iri metuentes: tibi magnâ habebunt gratiam, pauca pro multis pendentes, ex quibus fructum à te sine vlla iniuria percipiant: præcipue vero videntes te moderate viuere, nullumque sumptum superuacaneum facere.

Ecquis nam est qui animaduertens te in propria domo parcissimum esse, in rebus autem cõmunibus liberalissimum, non libenter sit collaturus, cum tuas opes cogitabit securitatem & abundantiam esse propriam ac suam? Hoc igitur pacto magnâ pecuniæ vim coaceruare possis. Reliqua vero suadeo in hunc cõstituas modum. Hanc urbem omni sumptu exornabis, omni que genere iucundissimorum collegiorum illustrem facies. Nam par est, vt qui multis imperamus, reliquis in omni genere præstemus. Hæc enim in fociis nostris reuerentiam aduersus nos inducunt, hostibus vero terrorem incutiunt. Cætera vero sic constitues. Primum, populi nullam potestatem habento: neque in cõsiliū yllo modo veniunto, nam præterquam quod nihil boni sentirent, sæpe omnia perturbarent. Quapropter censeo, ne populum quidem nostrum aut in iudicia, aut ad creando magistratus, aut vllum in alium cœrum, vbi aliquid tractandum sit, adhibendum esse. Præterea nec multitudine ædificiorum, nec magni-

magnitudine, præter necessitatem vti posse: nec impensas in ludos multos & varios facere, ne studiis inanibus consumantur: nec inimici fiant stulta ambitione. Volo enim eos certas sodalitates, & ludos, præter æquorum cursum, qui apud nos vsurpatur, habere: (non tamen tot, vt publica res, aut priuatæ illorum domus detrimentum capiant) vtque peregrinus aliquis apud eos aliquid impendere cogatur, cibumque perpetuum victori quibusdam in ludis præbere. Æquum enim est, vt diuites extra patriam aliquem sumptum facere cogantur. Gladiatores autem præmiis, quæ singulis in locis instituta sunt, contenti esse debent: nisi quis eorum Olympia, aut Pythia, aut quemuis aliorum ludorum, quibus vtantur ipsi, vicerit. Hi .n. soli nutriri debent, ne ciuitates frustra atterantur: nec quisquam, præter dignos victoria, exerceatur, cum aliud tractare, sibi & reipublic. vtilius possit. Hæc igitur mea est hisce de rebus sententia. Equestres vero ludos, qui præter gymnicos fiunt, nulli alii ciuitati permittendos censeo, ne frustra magna pecunia infumatur, virique misere insaniant: atque imprimis, vt equites nostri bonis equis abundant. Hac ipsa de causa haud prorsus dissuadeo, quo minus alibi quoque celebrentur: aliis vero moderationem adhibendam censui, vt homines spectaculis, & musicis canticis moderate vtentes maiore cum tranquillitate ac sine discordiis viuant.

Nemo eorum monetas & mensuras proprias habeat, sed nostris omnes utantur. Nemo ad te legationē mittat, nisi negotium quodpiam sit, quod decisionem tuā postulet: sed omnes Præfecto suo, quid velint, declarent, ac per eum tibi petitiones suas, quas ille approbauerit, offerāt. Hoc enim pacto nullam ipsi impensam faciēt, nec male res suas gerent: sed responsa integra sine vllō sumptu & labore habebunt. Alia quoq; optime in hūc modū geres, si legationes hostiū, fœderatorum, Regū & populi, in Senatū introduxeris. Nā præterquā quod honestū & æquū est senatū videri omniū rerum moderatōrē, atq; etiam vt hostes nostri se multos aduersarios habere cognoscāt: Leges quoq; omnes & decreta velim te, autore senatu sancire, hac enim via imperii maiestas magis stabilietur, legumque authoritas apud omnes certior erit & clarior.

Si senatorum quūpiā; filiiue fœminæue graue aliquod delictum comiserint, propter quod aut ignominia aut exilio, aut mortē mulctandi sint, Senatus iudicio sine vlla tua sententia, permittes, eique iudicium integrum & liberum trades: vt qui deliquerint, ab æqualibus suis puniantur, quo fiet, vt & tu extra odium sis, & illi ignominiam publicam metuentes, meliores euadant. Ha autem nunc maleficia intelligo, propter quæ leges sunt latae. Nam si quis in te conuiuium iecisset, aut de te ineptius locutus esset, accusationem ne audito, neue eiusmodi res inquirito. Turpe enim est, credere quenquam in
te con-

te contumeliosum fuisse, cum tu nemini iniuriam feceris, sed potius beneficiis omnes affeceris. Soli namque improbi principes hæc credunt, ex sua conscientia, talia quod vera fiat, de se dicta esse existimantes. Deinde dura res est, de eis reb. si vera sunt, molestiam suscipere, præstat enim ab eis abstinere. Sin falsa sunt, stultum est maiorem anam præbere huiusmodi sermonibus: vt plerique hoc modo fecerunt, de quib. multo turpiora post dicta sunt. De iis igitur qui in te contumeliosi fuisse insimulati fuerint, hæc mea sententia est. Te enim omni iniuria superiorem atque altiorem esse oportet, nec unquam in opinionem venire, aut existimare, quenquam turpe aliquid posse facere: vt de te ea opinio sit, quæ ex diis ipsi immortalibus habetur: nimirum te sacrosanctum, atque non violabilem esse. Quod si quis quempiam ad te detulerit, qui tibi insidias facere voluerit (quod quidem interdum accidere poterit) tu de huiusmodi re ne iudicato, neue sententiam ferto. Iniquum enim foret, eundem & accusatorem & iudicem esse: sed tunc in Senatum ducito, ibique causam dicere iubeto: qui si conuictus fuerit, pœnas ab eo quam moderatissimas, vt ea iniuria fidem inueniat, sumito, nemo enim facile credet, inermem armato insidias facere ausum esse. Quod quidem vt credatur, hac vna ratione obtinere poteris, si in puniendo absit iracundia & crudelitas. Hæc dico, non de eo qui exercitum habeat: huiusmodi enim

non disceptatione, sed armis, quasi hostis, illico
 vlciscendus erit. Hæc igitur, atq; huiusmodi
 multa gravissima, quæ ad publicam rem spe-
 ctant, senatui permittito. Publica .n. per pu-
 blicas personas gerenda sunt. Est enim hoc o-
 mnibus fere hominibus à natura datum, vt
 tanquam pares eius, qui dominus eorum est, se-
 tractari gaudeant: laudentq; quicquid aliquis
 vna cum ipsis decreuerit, & quasi suum ipsorum
 decrerum ac voluntarium amplectantur. Ita-
 que vt ea ad Senatum referantur, æquum esse a-
 io, vt omnes reliqui præsentés dicere suam sen-
 tentiam possint. Cum autem ex ipsorum ordine
 quispiam deferetur, tunc non omnes, nisi qui
 ante Senatores fuerint, aut Quæstores, senten-
 tiam dicant. Etenim absurdum fuerit, vt qui
 ante aut Tribunus, aut Ædilis non fuerit, sen-
 tentiam in eiusmodi hominem, aut horum ali-
 quis contra eos qui Prætores fuerint, ferat, aut
 horum etiam quispiam contra virum Consul-
 larem: sed hos volo potestatem in pares, ac et-
 iam in inferiores tantum habere. Tu vero eas
 causas cognoscito, quæ à maiorib. magistrati-
 bus, à Procuratoribus, ab Urbis Præfecto, à Sub-
 censore, ab Hipparchis, ab annonæ, iteq; vigi-
 lum præfecto ad te reiectæ fuerint: quia nemo
 tã integram, potestatem in iudiciis habere debet,
 quin ab eo prouocare liceat. Eadẽ de Equitibus
 & Centurionibus adscriptis, deque privatis ho-
 minibus primariis, cum de infamia aut nece il-
 lorum agitur, intelligenda sunt. Etenim huius-
 modi

modi res à te pendere omnes debent, nec à quoquam per se, ob iam dictas causas, iudicari. Ea enim iudicia ab honestissimis senatoribus & equitibus, atque etiam à consularibus & prætoribus viris ferri tecum debent, vt tu in eo ipsorum rationibus cognitis, eis post tutius vri possis: vicissimque illi moribus & consiliis tuis assuefacti, tales in prouincias proficiscantur. Horum autem sententias quæ diligentiolem deliberationem poscunt, ne palam rogato, ne forte vt eos decet, libere loqui non audent: sed sententiam suam ad te, scedulis inscriptam, mittant facito, quæ in tuas tantum perueniant manus, ne quis præter te eas videre possit: mox eas statim aboleto: hoc enim pacto cuiusque sententiam maxime perspicias: si eam aliis non patefactum iri existimabunt. Præterea in cubiculis, tum in literis, tum decretis ciuitatis, petitionibusque priuatorum hominum: itemque in aliis rebus omnibus quæ ad imperii administrationem pertinebunt, adiutores & ministros ex equestri ordine habeto, hac enim ratione facilius & singula procedent, & tu neque inique aliquid committes, nec offendens: nec laborem, vt si solus administrares, vnquam senties. Facultatem te ad eundem cuiunque tibi consilium aliqua in re dare volenti, præbeto. Si enim eius verba tibi satisfecerint, non exiguam utilitatem capies: sin apud te pondus non habebunt, nullam iacturam feceris. Quorum autem consilia bonum exitum habent, eos laude

de honoreque afficito : quorum vero minus procedunt, eos ne vituperato, neue inculato. Mens enim cuiusque expendenda est, non euentus rerum reprehendendus. Hoc ipsum etiam in rebus bellicis obseruato, neq; enim grauior cuiquam propter infelicitatem esse debet, nec inuidere propter eius res secundas : vt omnes alacriter & libenter pericula pro te adire non dubitent, cogitantes, etiam si minus successerit, se tibi pœnas tamen non duros : si successerit, inuidiam non subituros. Plerique enim inuidiã apud eos qui cum imperio sunt, metuentes errare, quam res ad felicem exitum adducere maluerunt, quam obrem illi quidem tuti fuerunt : sed in principes damnum redundauit. Itaque ipse maiorem ab vtrisque & deterioribus & præstantioribus fructum percepturus, nunquam velis verbo quidem aliis, re autem tibi ipsi inuidere. Dicit o facitoque omnia, quæcunque alios facere & sentire volueris. Hoc namque pacto eos melius institueris, quam si legum seueritate eos retinere coneris : quoniam aliter eos æmulatione prouocaueris, aliter metum eis incusseris, nemo enim est, quin magis recte factorum exemplo in admirationem traducatur, quam vt quæ legibus vetita sunt, vitet. Omnia autem diligenter facito, nec tibi vlla in re indulgeto : vt qui certo noueris, quicquid dixeris fecerisue, illico cunctis mortalibus notum fore : ita vt ne minimum quidem delictum occultare queas, Nihil enim solus va-

ius vnquam facere poteris, quod nunquam sis
futurus solus, omnesque reliqui mortales li-
benter Principum facta inquirunt. Qui si semel
animaduenterint, te alia eis præcipere; alia vero
agere, nihili tuas deinceps minas fecerint; sed
facta potius imitabuntur. Aliorum vitam ipse
inspicio, haud tamen in eâ diligentius inquiri-
to: sed ea tantum iudicato, quæ ab aliis delata
erunt. Nec eam, quæ nemo accusauit, rescire
cura: præter delicta, quæ in Rempublicam cõ-
mittantur, eiusmodi enim vel sine accusatore
inquirenda sunt. Alia vero ad rem priuatã per-
tinentia, idcirco scire vales, ne vnquam erres in
ministro inepto ad aliquod munus vocando:
tamen eos redarguere non curabis. Nam sæpe
numero natura homines ad peccandum contra
leges inducit: quos si quis in iudicium vocare
voluerit, aliquem aut nullum impune abire ne-
cesse est. Quod si quis æquitate leges tempera-
bit, hæc forte via eos ad meliorem frugem re-
uocabit. Leges enim etsi seuerè exigant pœnas,
tamen vincere semper naturam non possunt.
Quidam enim quod se latere posse putant, alii
leniter admoniti fiunt meliores: illi conuinci
verentes, hi iterum peccare verecundantes. At
si in lucem pertrahantur, & ignominia affician-
tur, aut vltra modum puniantur, tum confun-
dunt & proculcant omnes leges, naturæque
tantum suæ libidinem sequuntur. Quamobrè
haud facile est, omnes castigare: nec tam è æquũ
est permittere, vt aliqui palam sint vitiosi. Hoc
igitur

igitur meum de delictis & pœnis consilium est: eis exceptis quæ ferri nullo modo possunt. Benefacta vero maioribus etiam, quam res postulat, præmiis afficito: quod hac ratione homines liberalitate à vitiis reuocabuntur, & magnanimitate tua ad virtutem expetendam incitabuntur: Pecuniæ autem atq; alia quib. benefacta hominum remunereris, vt tibi desint, ne metuas, nam multo paucissimos fore puto eos, qui tuis beneficiis digni sint, cum tu tam amplum terra mariq; imperiũ habeas. Nec etiam metuas, ne quidam à te beneficiis affecti in te ingrati fiant, nihil enim tam vel subigit, vel conciliat aliquem, etiam si alienus sit aut hostis: quam non affici iniuria, & insuper etiam beneficiis affici. Erga alios igitur te vt in hunc modum geras suadeo. Quæ tibi dantur, quæ quidem aliquam præstantiam aut elationem contineant, omnia cogita, siue à senatu, siue ab aliis deferantur siue factò, siue verbo: quod honos abs te aliis habitus, ipsis ornamento sit: tibi vero nihil maius rependi possit, quam quod in te est. Omnino enim nemo videtur, volens huiusmodi res decreto, potentiori tribuere: quod si quis suo iure sibi omnia vendicet, is non modo non laudatur, sed contra potius irriderur. Itaque tu aliam gloriam, aliumque splendorem ex benefactis tibi comparabis. Vt tibi imagines aureæ aut argenteæ fiant, ne permittito: propterea quod hæc non modo sumptu onerant, verum etiam fragilia & caduca sunt: sed in ho-

minum

minum animis beneficiis alias imagines fabricari studeto, quæ æternæ sint & immortales. Templum nullum tibi fieri sinito: magna enim pecunia in huiusmodi res inaniter impenditur, quæ utilius in res necessarias infunderetur. Magnæ namque opes non tam multa capiendo, quam pauca infumendo comparantur. Ex his autem delubris exigua gloria comparatur; quoniam virtus est, quæ mortales Diis similes efficit: hominum autem decretis nemo unquam Deus factus est. Igitur si bonus fueris, æquitateque imperaueris, terra vniuersa tibi loco sacrarii erit: omnes vrbes vice templorum, omnes homines instar statuarum, quod tu in eorum mentibus cum vera gloria perpetuo fixus hærebis. Qui vero secus imperant, tantum abest vt ex his rebus gloriosi sint, quam in omnibus vrbibus in altum tollantur, vt potius vituperentur: quod ea vitiorum & iniustitiæ quædam trophæa & monumenta sunt: quæ quo erunt diuturniora, eo diutius illorum extabit infamia. Itaque si vere immortalis esse cupis, hæc quæ à me dicta sunt, facito. Præterea deos patrio ritu ipse venerator: alios vt idem faciant cogito. Qui peregrinos colendi ritus inuexerunt, eos detestator, punitoq; non modo deorum causa (quos qui parui facit, is nec alium quempiam Deum coleret:) verum etiam quod, qui novos istos deos introducunt iudicio plerunque sunt, se peregrinis legib. viuere, atque ex eo coniurationes & seditiones existunt,

existunt, quæ ab vnius dominatu alienæ sunt.
 Ne igitur quenquam aut sine Deo, aut venest-
 cum esse pati. Divinatio tamen necessaria
 omnino est. Auspices, auguresque certos
 constituito: quos, qui opus habebunt, consu-
 lant. Magi nulli sunt: quod eiusmodi homines
 vera interdum dicentes, sæpenumero autem
 mentientes, mortales ad res novas agitandas
 incitant. Hoc ipsum quidam etiam faciunt, qui
 se fingunt philosophari. Hos igitur etiam vitato.
 Et quanquam Arium Athenodorumque
 bonos atque honestos esse homines compere-
 ris: non tamen omnes alii, qui se dicunt philo-
 sophari, eorum similes sunt. Quidam enim no-
 mine & prætextu Philosophiæ infinitorum ma-
 lorum causas, populis priuatique hominibus
 attulerunt. Te igitur animo tranquillo esse o-
 portet, nec quidquam præter id quod habes, o-
 ptare. Quod ad apparatus attinet, te bellicosis-
 simum esse volo, ne quis velit, audeatue tibi in-
 iuriã facere, si quis deprehensus sit, facile & su-
 bito det pœnas. Et quoniam tum propter hæc
 tum propter alia, quosdam intentos esse specu-
 landis & subauscultandis omnibus ad impe-
 rium tuum spectantibus, necesse est, ne quid te la-
 teat, quod aut custodiam aut correctionem de-
 sideret: memineris omnibus eorum sermoni-
 bus fidem habendam non esse, sed omnia dili-
 genter expendenda. Plerique, siue quorundam
 odio, siue quod eorum fortunas appetant, siue
 quibusdam gratificandi gratia, siue quod pe-
 tunt.

tant, pecunias obtinere nequeunt, hisce de causis homines quasi nouarum rerum studiosos, aut quasi sentiant dicantue turpe quidpiam contra Imperatorem, deferunt. Decet igitur te, eis haud ita facile assentiri, sed omnia diligenter expendere atq; inuestigare. Nam si assensionem sustinueris, nullum in sine detrimentum ceperis: sed si cito credideris, forte errorem commiseris, quem post emendare non possis. Itaque bonos libertosque, & alios qui circa te sunt, honore afficito: ex qua re te magnum ornamentum, magnaque securitas consequetur. Nullam tamen eis intolerabilem ac superbam potestatem indulgeto, sed moderate se gerant facito, ne illorum causa male apud alios audias. Quicquid enim beni malie fecerint, tibi ascribetur, ipseque talis ab omnibus habebere, quales ipsos esse patieris. Ut igitur potentior quispiam cuiuspiam iniuriam faciat, eum ue calumnietur iniuria, ne permittito, ne quisquam illorum nimie potentie accusari possit, etiamsi nullum conceperit scelus. Qui iniuriam sunt passi, eos summo iure tuetor, ne tamen aures delatoribus facile prebetor, sed res perse diligentissime expendito. Qui quidpiam faciunt, inueniuntue quod utile sit, eis honorem habeto: inertes autem, tum qui rem quampiam noxiam conflagrant, odito, ut recte facta propter utilitatem expetentes, male vero facta suppliciorum metu fugientes, in priuatis meliores, in publicis utiliores euadant. Priuatorum hominum

controuersias ad quam paucissimas fieri poterit, contrahito: easque quam ocyssime dissoluito, populorum motus cohibeto: qui si quod votum pro tua salute, proque imperio & fortuna tua nuncupare voluerint, & quempiam ad sumptum supra facultates faciendum adegerint, ne annuito: omnes æmulationes quæ inter eos sunt extirpare studeto. Nomina eos vsurpare ex quibus facile in dissensiones inciderent, ne finito. Omnes enim tibi in his atque aliis rebus tum publicis tum priuatis, si hæc non permiseris, contemperabunt. Præterea quoniam inæqualitas ædificia alioqui bene coniuncta dissoluit, idcirco quod concessurus non sis, ab initio perere prohibeto: ac statim ne quis quæ verita sunt, petat, adigito. De his igitur ita sentio. Omnino autem ac generatim tibi consulo, ne tua vnquam abutare potentia: neue si minus simul omnia quæ potes, effeceris, de tua potentia aliquid decedere existimes: sed quanto maior erit libertas faciendi quæ uoles, tãto magis quæ honesta sunt uelle studeas, semper quod ages, æquum ne sit an contra, & quibus rebus faciendis à quibus ameris, quibus ue non ameris, tecum expendito: ut quædam facias, quædam uero omittas. Ne te tunc iuste agere putato, cum à nemine te redargui audieris: nec vnquam aliquem tam stultum fore, qui te uelit palam reprehendere. Hoc enim nemo faceret etiam magna à te affectus iniuria: quin potius cõtra fieri solet, ut uidelicet multi, dum se mi-

se minime iratos esse conantur ostendere, eos laudent à quibus iniuriam acceperunt. A Principe enim cuiusq; animus non ex verbis, sed ex rebus quibus verisimile est aliquem ita sentire considerandus est. Hæc & multa similia quæ prætereo, te vt facias hortor: neq; enim omnia simul comprehendi dicique possunt. Repetam igitur summam, quæ à me dicta sunt, & quæ restant complectar. Hæc autem illa sunt: si quæ alium Principem erga te velles facere, ea tu si sponte feceris, nunquam errabis: omniaque ad felicem exitum perduces, magna que cum suauitate, & extra periculum vitam deges. Omnes enim te tanquam parentem & conseruatorem suum intuebuntur: te moderatum, vita inculpara, strenuum, & pacificum amabunt, cum nemini iniuriam feceris, cum non rapies aliena, cum te æqualiter cum illis geres: cum is non eris qui diues fiat alienamque exigat pecuniam: cum is non eris, qui in deliciis vitam agens, alios ad labores compellat: cum non tu libidinose viuens, alios castigabis: sed in omnibus cum illis æquo iure viues.

Quamobrem cum tu magna septus custodia sis, quod neminem vnquam læseris, nemini iniuriam feceris, confide, & mihi qui hoc tibi confirmo, crede, te nunquam odia hominum insidiasue sensurum. Quæ cum ita sint, necesse erit te in magnis voluptatib. vitam agere. Quæ namque maior voluptas quam aliquem omnium humanorum bonorum fructum cum vir-
I
tute

194 MÆCEN. ORAT. PRO MONAR.
tute percipere, & cum aliis communicare
posse.

Hæc itaque atque alia quæ tibi exposui, te
cum reputans, mihi credito: fortunam quæ te
elegit, cæterisque omnibus principem impo-
suit, ne dimittito. Quod si omnino principatum
eligere decreuisti, regni tamen nomen tãquam
detestandum metuis, id ne accipito: sed Cæsa-
ris appellatione contentus, regiam potestatem
apud te retineto. Quod si aliis titulis opus e-
rit, tibi Romani nomen Imperatoris dabunt,
vt etiam patri tuo dederunt: aliisque te nomi-
nibus ornabunt, adeo vt omnia regni in-
strumenta sine vlllo odioso aut in-
uidioso titulo re ipsa pos-
sideas.

ANTO.

ANTONII POSSEVINI

Iudicium

DE NICOLAI MA-

CHIAVELLI ET IOANNIS

Bodini quibusdam scriptis, quo-

rum Catalogum in uersa pa-

gina indicabit.

I 2.

CATA-

CATALOGVS LIBRORVM.

1. De Nicolao Machiauello, & libro, cui Antimachiauellum nomen est.
2. De Ioannis Bodini Methodo historiae: Libris de Republica & Demonomania.

CAVTE

CAVTIO DE IIS

QVÆ SCRIPSIT TVM MA-
CHIAVELLVS, TVM IS, QVI

aduersus eum scripsit Antimachia-
vellum, cui nomen haud
adscripsit.

DE Machiauelo statuendum est, ho-
minē fuisse, cuius consiliis qui ad-
hibuerit fidē, facillime sentiet, non
ita multo post, quantuncunque so-
lidum Principatum, Remp. Regnum, Imperiū,
conuelli & cadere. An vero poterat consilium
dari pestilentius, quam quum Principi suaderet,
vt spreto alieno consilio, suæ ipsius prudentiæ
innitatur? Pietatem & religionem, quam etiam
non habeat, præ se ferat? Si quid in religione
falsum sit, comprobet ac firmet, dum id pro-
fit fouendæ qualicunq; religioni? Religionem
ethnicam præferat Christianæ? Doctores Chri-
stianæ religionis nihili faciat: De Ro. Cath. Ec-
clesia pessime sentiat? Moyse auctoritatē & le-
ges, vi & armis, non fide ac Deo nixas fuisse
credat? Fortunæ & casui felicitatem, non virtu-
ti, & religioni veræ tribuat? Et hæc quidē sce-
leratum illud Satanæ organum, priorib. duob.
libris,

libris, quibus de Principe agit, sic insipienti mūdo obtrusit, vt hoc veneno epoto, plerique sese ingentes politicos, & consiliarios æstimantes, cõstitutas optime optimorum Regnorum res, facili negotio pessum dederint. At naturalis & diuini luminis radii secus illustrent sapientum hominum mentes, qui à Deo conditi quum seclari essent ductum maiorum, qui probissimi & fortissimi fuerant, experti sunt, pietate, ac vna Catholica religione, mox consilio, veritate, humilitate, Imperia stetit; contrariis autem vitis corruisse. Id quod pluribus hoc sæculo ex prouinciis ac Regnis quondam florentissimis, in oculos passim incurrit. Inter multas Ecclesiarum notas, vna est (inquit Bellarminus) felicitas temporalis diuinitus collata eis, qui Ecclesiam defendunt. Nunquam enim Catholici Principes ex animo Deo adhæserunt, quin facillime de hostibus triumpharent. Notæ sunt in primis victoriæ in Testamento veteri Abrahæ, Moysi, Iosue, Gedeonis, Samuelis, Dauidis, Ezechiae, Iosue, Maccabæorum. In Testamento nouo Constantinus, qui primus ex Imperatoribus Ecclesiam defendit, eo fere modo Maxentium vicit, quo Moses Pharaonem. Et de eo sic ait Augustinus libro 5. Ciuit. cap. 25. Constantinū Imperatorem, non supplicantem dæmonis, sed ipsum verum Deum colentem, tantis terrenis impleuit muneribus, quanta optare nullus auderet vniuersum orbem Romanum vnus Augustus tenuit ac defendit; in administrandis & gerendis

gerendis bellis victoriosissimus fuit, in Tyrannis opprimendis per omnia prosperatus est; grandævus ægritudine & senectute defunctus est, filios imperantes reliquit. De Theodosio seniore scribit idem Augustinus ib. cap. 26. quod quia Catholicus erat, adeo prospere illi omnia succedebāt, vt in præliis tela hostium in ipsos, Deo agente, retorquerentur. Addit Theodoretus lib. 5. hist. cap. 24. SS. Ioannem & Philippum Apostolos apparuisse in equis albis in eodem prælio, qui pro eo pugnabant. De Honorio etiam plane Catholico, & Romano Pontifici addictissimo, vt patet ex eius epistolis ad Bonifacium Papam, scribit Aug. lib. 5. ciuit. capit. 23. ita Deum pro illo pugnassee, vt vno prælio amplius quam ceterum millia hostium prosternerentur, & Rex ipse hostis cum filiis caperetur, & occideretur, ex Romanis ne vno quidem vulnerato, ne dicam extincto. De Theodosio iuniore scribit Socrates lib. 7. cap. 18. hist. quod eius exercitu pugnante cum Persis, quum Saraceni venirent in auxilium Persarum, Angeli turbauerunt Saracenos, & eorum circiter centum millia in Euphrate submerserunt. Iustinianus, donec catholicus fuit, felicissime imperauit, ita vt Italiam, & Africam, & alias multas regiones Romano Imperio restituerit; vt patet ex Euagrio lib. 4. hist. cap. 16. & seq. At vbi hæreticus factus est, & edictum proponere voluit de sua hæresi recipienda, mox repentina morte sublarus est, & Ecclesiam magno metu liberauit,

raui; vt idem Euagrius scribit lib. 4. cap. vltim.
 Heraclius similiter dum Catholicus esset, præ-
 clarissimam victoriam de Persis reportauit, &
 crucē Domini recepit, quando res Romanæ de-
 speratæ videbantur. At postquam factus est he-
 reticus Monothelita, omnia infeliciter succel-
 serunt, & ipse nouo atq; inaudito morbo extin-
 ctus est. Constat etiam ex historiis Græcorum,
 Zonaræ, Nicetæ, Nicephori Gregoræ Laonici
 Calchocondylæ Imperatores Orientis ab eo
 tempore, quo propter dissidium circa Imagines
 se ab Ecclesia Romana separauerunt, semper
 magis & magis decreuisse, donec tandem Im-
 perium amiserunt. In Occidente vero li-
 quet ex historiis nostris Nauclero, Sabellico,
 Antonino, &c. semper Imperatores magis vel
 minus floruisse, prout magis vel minus Roma-
 næ Ecclesiæ se filios & protectores ostende-
 runt. Tempore Innocenti III. in Gallia ab octo
 millibus Catholicorum caesa sunt vno prælio
 cētum millia partim Albigenium hereticorum,
 partim eorum, qui illis fauebant, vt scribit Æ-
 milius lib. 6. hist. Francorum. Nostris tempo-
 ribus anno 1531. quinque prælia commiserunt
 Heluetii Catholici cum hæreticis Heluetiis, &
 semper Catholici vicerunt, cum tamen essent
 numero, & armis multo inferiores. Vide Co-
 chlæum in actis Lutheri anni 1531. Carolus V.
 miraculo Diuino victoriam reportauit de Lu-
 theranis anno 1547. In Gallia quoque, & Bel-
 gio multas victorias Catholici de hæreticis,
 non

non sine miraculo, reportarunt; imo vix unquam fuerunt hæretici superiores, quando iusto prælio dimicatum est.

Sed redeo ad easdem labeſ Machiaueli, vt *Lib. 3.*
cognita peſtis magis caueatur. Neque enim quidquam pernicioſius eſſari poterat, quam quum belli iuſtitiam in ea, quam quiſq; putat ſibi eſſe neceſſitatem, ſtatuat: quippe hac occasione iuſte inflammate orbem vniuerſum Nerones, & impii quique, hæreticique omnes pro ſua libidine dicerentur; quum tamen belli iuſtæ tantummodo cauſæ ſint deſenſio, aut reſtitutio Religionis, patriæ, pacis, & aliorum bonorum magni momenti; à legitimis poteſtatibus. Nihil item magis venenatum, quam quum ait, Principi, vt omnem penitus pacis ſpem ac deſiderium præcidat inſignibus iniuriis violandos eſſe aduerſarios. In prouinciis ſubactis Colonias ſic eſſe collocandas, vt veteres ablegentur incolæ; Quibus autem mutatio grauis eſt, omnes eſſe ſubuertendos, & familias funditus tollendas (Viden. hinc Mahometiſmum palam ſtatui?) Præuis moribus eſſe implendam ſeu prouinciam, ſiue ciuitatem, quas ſine bello velit vlcifci. Stultū eſſe, ſi quis putet, veterum iniuriarum obliuionem induci nouis benefactis. Principi tyrannum aliquem inſignem imitandam eſſe, remnendumque crudelitatis famam, dum in officio ſubditos contineat Expedire, vt meruatur plus, quam ametur. Amicitia hæud fidendum. Si quem plætere velis,

velit, speciosum aliquid esse prætexendum: Leonis & Vulpis induendum ingenium: Immanitatem vno impetu, sensim vero exerceendam beneficentiam: Factiones esse alendas inter subditos; tollendos autem de medio boni publici amantes: pessima deniq; omnia, arte, dolo, & ruina subditorum esse patranda. Hæc igitur & huiusmodi alia nebulo ille impius, naturæ, iuri, religionis osor, & Athesmi inuictor: quare & blasphemans euomuit damnatam animam.

At etsi à prudentibus ethnicis haud male, à Christianis aut optime ista omnia fuere prius refutata, quam à Machiavello collecta, fuit tamen non ita pridem inter Calvinianos, qui quum Geneuam aufugisset, librum edidit, quæ Antimachiauellum, celato suo nomine inscripsit. In eo ex antiquis historiis ducit quidem argumēta, quibus Machiavelus oppugnatur: sed vbi hic Catholicam oppugnat Ecclesiam, vel vbi occasio sese dat, facile Machiauellum blasphemando æquat, & superat. Quare quod poterat vsui esse, ac quicquid præmii consequi apud Deum & homines, si in Machiavello confutando perstitisset, vtrumq; perditè perditus amisit. Quod sane hæretici fere faciunt, dum antidotis abutuntur, non ad tollenda, sed ad insinuanda, & tegenda venena.

Quanto rectius Sanctus Thomas aureo opere de regimine Principū, regem Cypri docuit: Quis Rex, quæ necessitas sit, vt & ipse ratione

regatur, quam natura passim ordinem spirans
in omnibus etiam quæ sensu carent: Qui finis,
quum regimen iniustum sit atque peruersum,
si priuatum, non publicum commodum quaer-
at: Quæ ratio administrandi potior, nempe
per vnum: quando quidem & hoc Deum ipsum
referat, & naturam imitetur. (Sicut enim v-
nius administratio optima est, quum iusta est: sic
si sit iniusta pessima est.) Quomodo regimina
vel vnius, vel plurium, vertantur in tyranni-
dem: Quomodo hæc tollenda, vel declinan-
da, aut etiam interdum toleranda sit: Quid
præcipue Regem debeat impellere, vt recte ad-
ministret, honosne, vel gloria, an alia. Quo-
niam vero mundanus honor, & hominum
gloria Regiæ sollicitudinis non est sufficiens
præmium, ideo expectandum esse à Deo præ-
mium. Non enim (ait ex Augustino) Christia-
nos Principes, quia diutius imperarunt, vel im-
perantes filios morte placida reliquerunt, vel
hostes Reipublicæ diminuerunt, vel ciues ad-
uersam se insurgentes & cauere, & opprimere
potuerunt; sed felices eos dicimus, si iuste im-
perant, si malunt cupiditatibus potius, quam
genibus quibuslibet imperare: si omnia faciunt
non propter ardorem inanis gloriæ, sed pro-
pter charitatem felicitatis æternæ. Tales Impe-
ratotes Christianos felices interim dicimus spe
postea re ipsa futuros, quum id quod expecta-
mus, aduenerit. Hæc Sæctus Thomas ex Augu-
stino: quæ postea sapientissimis rationibus fir-

mat, dum & monstrat, præmiū Regum tenere
 excelsum gradū in beatitudine cœlesti; quare
 & bono regimini studendum esse ob bonum sui
 ipsius, atque ob id, quod inde percipitur fru-
 ctus, quum sic quoque magis diuitiæ, potestas,
 honor, & fama potius quam ex improba admi-
 nistratione consequantur. Cæterum, Regem
 in Regno debere esse sicut animam in corpore,
 & sicut Deum in mundo, qui cuncta ordine,
 propria operatione, loco disponit: sic tamen
 ut distinctæ sint administrationes, Sacerdota-
 lis, & Regia, & suum vnaquæque præstet offi-
 cium. At sicut ad vltimum finem consequen-
 dum requiritur, ut Rex subditos suos disponat
 ad viuendum secundum virtutem, ita requiri-
 ut eos disponat ad fines medios, quos expli-
 cat, rationibus additis, quibus impedimenta
 tollantur.

Quæ cum summam prioris libro egisset,
 descendit secundo libro ad ea, quæ pertinent
 ad instituendam ciuitatem, ad arces statuen-
 das ad pecunias recte comparandas, ad probos
 administratores (ubi & de Dominio politico,
 & despotico) ad itinera tuta, & commoda, ad
 iustas mensuras, & pondera; ad pauperes suste-
 tandos, ad cultum diuinum rite, solideque
 exercendum.

Tertio libro adhuc altius atque præstantius
 docet, omne Dominium esse à Deo, ex confide-
 ratione naturæ entis, & motus cuiuslibet creaturæ
 naturæ, ac finis: Post quæ de antiquo Roma-
 norum

norum dominio, de Pontificatu Christiano, de cæteris Imperatoribus, & Regibus, & aliis gradibus sapienter differit.

Quantum librum absoluit tractatione, ea quæ ad plurimum Dominium spectat, quod Politicum dicitur: ubi varia recenset administrationum genera, quæ ethnici adhibuere, quæue Socrates, Plato, Aristoteles, & alii de hac re attingerunt: quæ eo refert, ut constitutionem integram ciuitatis per tale regimen tradat.

Hoc igitur paucis ad optimum librum indicandum, satis est, quo rectissime quoque aduersus Machiaueli, & Antimachiaueli imposturas possit præmuniri: quum quæ postea Chrysostronus Iauellus copiosius, & optima methodo hac de re, aliue scripserunt, maxime versanda sint iis, qui vel administrant, vel administrantibus consulunt,

EX LIB. III.

DE NOBILITATE

CHRISTIANA,
HIERONYMI OSORII
EPISCOPI.

De Nicolao Machiavello.

Vin etiam impurus quidam scriptor
atque nefarius, in libris, in quib. &
suae ciuitatis historiam, & multas
quaestiones ad Reip. statum pertinen-
tes Etrusco sermone complexus est, non putauit
dissimulandum, quid de nostrorum sacrorum
religione sentiret. Christianam religionem scri-
bit, illam magnitudinem animi, quae in anti-
quis elucebat, funditus sustulisse Romani Im-
perii ruinam, laudis & gloriae labem, virtutis
etiam militaris interitum, huic sanctissime summis
& aeterni Dei Religioni assignandum putat.
Tum postremo, ut aliqua ex parte vitet of-
fensionem bonorum, id inquit non vitio Reli-
gionis, sed interpretum, qui illam male intel-
lexerunt, accidisse: cum tamen non posset o-
stendere quae fuerit illa peruersa interpretatio
quae tantorum malorum causam praebuerit.
Sed ut infixo aculeo honeste posset quacunque
ratione

ratione discedere, ineptissimam illam medicinam iusti doloris adhibuit. Parcerem mortuo, si non plures nunc monumentis inquinatissimis, quam olim vita contemptissima læsisset. Sed quando tam indignum conuiciũ Christianæ nobilitati, illius defuncti scripta faciunt, non dubitabo Christi præsidio tectus, cum hominis conscelerati manibus configere. Quod tamen non studio pugnandi faciam, sed ut eorum amentia, atque sceleri resistam, qui in eadem mentis cæcitate versantur. Late enim disseminatum est hoc malum multosque funesta contagione grauiter infecit.

Primum igitur illud requiro, quid in nostris hominibus videris, quod posset vlla ratione contemnere. Nam si magnitudo animi perspicitur ex rerum humanarum despicientia, & ex quadam elatione, nihil nisi diuinum & inclytum cogitante; nihil certe illustrius esse nostris potest: qui cum se intelligerent, in diuinã familiam vocatos, omnes res mortales infra se positas esse dixerunt, omniaq; vitæ consilia ad diuinitatem, & immortalitatem retulerunt. Si fortitudinis est omnis inuicta patientia; quis nostrorum animum nõ admirabitur, cum viderit ipsas etiam virgines, pro Christi nomine acerbissima supplicia, & omnes corporis cruciatus appetuisse? Quantis laudibus celebratur Leæna meretrix, q̃ multis tormētis lacera- ta, conscios coniurationis non indicarit? Quantis Anaxarchus eadem ipsa de causa? Quantis deniq;

denique Syracusanus ille Thrafo, quod nullis suppliciis adduci potuerit, ut socios coniurationis proderet? Hos certe Machiauellus ipse (licet enim appellatur præclarus scriptor, cum quo mihi res est) nullo modo contemnendos putabit, propterea quod expertes veræ Religionis extiterunt, quam solam laudis experte esse vult, & coniurationis participes fuerunt, cuius experiendæ ratione in summa laude ponit. At quam obscura est illorum constantia, si ad nostrorum virtutem conferatur? Si enim causam respicias: illi Tyrannorum odio, à quibus læsi erant, supplicia perferebant; nostri Christi amore, à quo diuinis beneficiis ornati fuerant, tormenta omnia leuia putabāt. Si cruciatus magnitudinem consideras atque diuturnitatem in nostros; non vsitata, ut in illos, sed noua & inaudita genera tormentorum inuenta fuerūt, quæ diutissime viuorum corpora lacerarent, atque contunderēt. Illi deinde in desperatione omnium fortunarum dignitatis speciem aliquam retinuerunt; nostri cum sibi utrum vellent liberum fuisset, non inuiti tamen mortem claram cum ignominiosa vita commutarunt. Si ad numerum aduertas, ridiculum est, paucissimos infinitis opponere. Hanc tu disciplinam, è qua tam præclara documenta virtutis extiterunt contemnis: Hac institutione, quæ infirmam et naturam mulierum, imbecillam atque puerorum incredibilem constantia armavit, quæ tantam multitudinem in laudis & gloriæ studio incitauit,

tauit, abiectos animos, atq; demissos effici contendes? Quæ est ista mentis peruersitas, vt virtutis vmbra admireris, veram virtutem pro nihilo habendam putes? Sed nimirum illud est: Faciem tantum Crucis adspicis, virtutem illam excellentem sub specie Crucis occultatam non intueris. Nec enim mens angusta, tenebris op-
pleta, & sordibus inquinata, tantæ lucis splendorem sustinere vllomodo potest. Christi enim disciplina, vt inquit Paulus, perditis & profi-
gatis hominibus, inscitiae & humilitatis speciem præbet; moderatis vero, diuinoque beneficio confirmatis ostendit sapientiæ cœlestis, atq; diuinæ virtutis amplitudinem. Atque quemadmodum in Christi persona omnes illam faciem videbant, in qua, vt erat Esaiaë vaticinio prædictum, non erat species neq; decor: non tamen omnes illam gloriam diuinitatis, quam Ioannes vidit, inspexerunt: sic etiam multi propter similem mentis caliginem, Christianorum vitam inanissimis ornamentis nudatam despiciunt; illam vero excellentem Christianæ dignitatis lucem aspicere nulla ratione possunt.

Sequitur vt etiam de virtute militari aliquid dicamus, quam ille Christianis moribus & institutis longe alienam putat. Qui cōuenit (inquit ille) cum istius virtutis celebritate gloriæ contemptio, quæ Christianis omnibus præscribi solet? Nemo enim nisi laudis studio inflammatus fuerit, pericula sibi subeunda putabit.

Iam

Iam quod asserit, neminem, nisi qui laudis studio adductus sit, fortem fieri posse: non credo facile concessuros illos philosophos fuisse, qui simul & de contemnenda gloria conscripserunt, & fortitudinis innumera præcepta tradiderunt. Nam si illa mutuo sese perimere existimarent, nunquam essent tam amentes, ut eadem opera homines à cupiditate laudis abducendos, & in studium virtutis incitandos esse ducerent. Virtutem autem illam esse statuerunt, quæ non ex vulgi rumore penderet; sed quæ præclaras actiones ipsius honestatis causa susciperet. Hic autem sic argumentatur quasi sola laudis cupiditas ad virtutem acuat, & non alii multi potiores sint virtutis & industriæ stimuli, quibus bonorum animi dies & noctes concitati, pericula libenter, & studiose suscipiant: nempe insignis in patriam benevolentia, ipsius virtutis amor, egregia deinde legum, atque Religionis observantia, quæ quidem omnia sunt in Christianorum institutis perfectissima. Quid si laudis etiam studiosissimi sunt? Tamen isto erit quisquam vel furore, vel impudentia, ut hoc nomine dignitatem illorum imminuere conetur? Sunt illi quidem ab inanis laudis cupiditate remotissimi; immortalis tamen, & veræ gloriæ cupiditate vehementer incensi. Despiciunt hominum famam, ad veram tamen laudem, quæ Christi omnia conspicientis testimonio continetur, ardentem incumbunt. Nō cupiunt homines rerum suarum spectatores ha-

res habere, nempe qui sciant, se Angelis inspe-
ctantibus omnia præclara facinora suscepturos.
Hoc magni animi est, hoc generosi, atque ma-
gnifici, nõ pendere ex imperitæ plebis opinio-
ne, infima omnia negligere, cœlestia tantũ atq;
diuina contemplari. Quid enim iste dicat in
Christianis moribus humile atq; demissum, non
satis intelligo. Si superbiam, & insolentiam, si
mores immanes, si animos contumaciter cla-
tos, atque inflatos, animi magnitudinem indi-
care putat: fateor nihil in terris esse Christiano-
rum natione contemptius: nempe quæ sum-
ma contentione in studio moderationis, man-
suetudinis, lenitatis euigilet. Si vero virtutes o-
mnes, ut etiam eruditissimi prodiderunt, vno
coniunctionis vinculo continentur: nec vlla
pugna inter illas esse potest, tantum abest, ut
mansuetudinis atque modestiæ laus splendori
fortitudinis aduersetur, ut etiam nullo modo
à se inuicem diuelli atque disiungi queant. Ita-
que nemo vir fortis esse potest, nisi idem sit mā-
suetus atque moderatus. Longe enim fallitur
opinio: qui animi impetum non æquitatis,
& humanitatis studio, sed cupiditate atque fu-
rore concitatum, fortitudinem appellandam
potius, quam importunæ cuiusdam belluæ ve-
ritatem putat. Iste autem præclarus auctor, qui
Principes ad communis salutis perniciem in-
struit, q̄ Imperii opes non tam æquitate & cle-
mentia, quam perfidia, & crudelitate stabilire
docet, appellet sane quo velit nomine furorem
illum

illum, cunctam barbariem scelere & immanitate superantem, dummodo nemo sanus tam stultæ atq; nefariæ opinioni assentiatur. Nos vero nunquam ita amentes erimus, ut illam animi moderationem, quam sacræ literæ appellant humilitatem, ut clementiam & mansuetudinem, cuius nobis idem auctor extitit, qui & eximia fortitudinis exemplum ipsam fortitudinem impedire dicamus. Nam cum virtutes inter se conglutinatæ sint, tum vel maxime animi moderatio, atque fortitudo. Utraque enim ab eadem animi magnitudine profecta, eandem propemodum retinet dignitatem. Nec enim maioris animi est imperum hostium sustinere quam cohibere iracundiam, & omnem perturbationem reprimere, nec vlla offensione ab humanitate, & à mentis constantia deturbari. Non itaq; ferme fuit vir egregie fortis, quin etiã laudẽ mansuetudinis sibi adsciuerit. Quanta gloria fuit illa Themistoclis, cum esset in consilio Græcorum à reliquis ducibus cõuiciis indignissime vexatus, ille vero petulantiam illam non conuicio, sed patientia comprimendam putaret? Quid hic Periclem referam? Quid Iulium Cæsarem, & alios complures, qui non maiore studio virtutis Imperatoriæ nomen, quam mansuetudinis & patientiæ laudem venabantur? Contra vero, ut quisque maxime angusti animi est atq; demissi, ita est ad iracundiam & feritatem maxime propensus. Omnes illi barbari, qui à disciplina fortitudinis abhorrent-

horrent, ita crudeles habiti sunt, ut loquendi consuetudo crudelitati ipsi barbariei nomē adscripserit. Quid de mulierum natura dicam? Quibus ut nihil est imbecillius, ita nihil ad iniuriam persequendam cōcitatus. Quod si modestia atque mansuetudo virtutis splendorem non excludit, sed cum ab eadem animi magnitudine nascatur, ipsam fortitudinem exornat: ista tamen erit quisquam dementia, ut Christianam mansuetudinem imbecillitatem vocet, præceptis fortitudinis repugnantem? Quæ malum est ista peruersitas, atq; impius furor, ut ea, quorum tenuē vmbra in aliis suspicimus, in nostris vera & summa contemnamus? Magnanimi semper habiti sunt, qui contumelia lacerati, & iniuria laceſſiti, ira non efferuntur. At nostri illam disciplinam à Christo acceperunt, ut humanitate conuicia, beneficiis iniuriam viciscantur. Ergo dicet aliquis, cum ita mansueti sint, nunquam impetum hostium à suis finibus depellent, neque sceleri armis resistent, sed quemuis furorem beneficio compensabunt. Hoc qui dicit, minime expendit officiorum momenta: nec intelligit alia aliis personis, locis, temporibus, causis conuenire. Christiani ipsi, qui in priuatis offensionibus & iniuriis moderationem, atque patientiam amplectuntur, iidem in publicis periculis acerrimi & vehementes publicæ salutis, atque libertatis vindices existunt, præsertim vbi simul agitur dignitas Religionis. Tunc enim mansuetudinem

dinem indignum flagitium, patientiam scelus
 nefarium arbitrantur. Hac mente præditus fuit
 diuinus ille Moyses, quem sacraliteræ perbi-
 bent fuisse inter omnes mortales mitissimum,
 qui tamen & hostiuni copias singulari virtute
 repressit, & læsi numinis offensionem multo-
 rum supplicio placauit. Talis fuit etiam Da-
 uid, quem vnum Diuina oracula laude man-
 suetudinis vnice commendant. Hic tamen in-
 credibili virtute maximos & fortissimos ho-
 stium exercitus profligauit, & ingentes alieni-
 genarum strages edidit. Sic etiam multi Chri-
 stiani Principes ad omnem rationem humani-
 tatis commodissimi, bellicæ fortitudinis glo-
 riæ laudem mansuetudinis æquarunt. Quid?
 ipse Christus nonne satis exemplo suo nos ad-
 monuit, quatenus esset vtendum mansuetudi-
 ne, quo rursus in loco seueritatis persona su-
 scipienda esset, cum sacrilegos, qui sacras cere-
 monias polluebant, flagris seuerè & acriter in-
 secutus est? Non est igitur cur quisquam Chri-
 stianam mansuetudinem aspènetur, cum ita
 cum vera fortitudine coniuncta sit, vt nihil
 possit esse copulatius. Vtraque enim ab eodem
 fonte manat, & altera alteram incredibiliter il-
 lustrat.

Nunc ad postremum egregii scriptoris ar-
 gumentum veniamus quod totum in Religio-
 ne consistit, & in illis antiquis ceremoniis o-
 mni scelere contaminatis. Tantam enim vim
 habuisse putat hostiarum cædē profanam, atq;
 pecu-

pecudum stragem, vt repente ex timidis feros
& audaces efficere. Nos itaque qui nec hostias
cædimus, nec quadrupedum sanguine aras cru-
entamus, nec exta inspiciamus, magnis ad vir-
tutem instrumentis hoc religionis incommo-
do priuari. Hic profecto nescio, quid vel ad im-
pietatis furorem, vel ad mentis cæcitatem, &
stultitiam addi possit. Nefariam superstitionē
cum sanctissima Dei immortalis Religione
comparare, facinus est inexpiabile, atque ne-
fandum: existimare autem, illum qui pecudū
carnificinam intrepido vultu conspexerit con-
tinuo fortem euasurum, extremæ dementiæ
argumentum. Cur enim isto auctore non
conquirimus omnes lanios? cur non etiam
carnifices (hos enim oportet magis efferatos
esse, à quibus hominum corpora lanientur) ad
arma similiter euocamus? Vt scilicet illa virtu-
te, quam aut sanguine pecudum; aut supplicio
damnatorum adepti sunt, in hostes irruant, & à
nobis omnia pericula propulsent. Quid si ostē-
do, omnia in illis gentiū sacrificiis, & ceremo-
niis ad imbecillitatem, atque formidinem spe-
ctauisse, nec aliquid fuisse quod animum con-
firmare posset? Primum preces illæ priscis
arque solemnibus verbis institutæ, quantum
anxietatis habebant? In quibus si quid tituba-
tum fuisset, si quid præposteris verbis, aut
sinistris ominibus effatum, putabant conti-
nuo omnes Deos P. R. iratos fore. Deinde
quanta illa formido erat hominibus, anili su-
persti-

perstitutione implicatis iniecta, cum non satis ex animi sententia litabatur? cum exta dirum aliquod & tristem minabantur exitum? Cum vero accidisset, ut multas eodem tempore hostias immolarent, & casus ita tulisset, ut aliarum exta darent illa signa, quibus homines existimabant, Deos omnia secunda promittere, aliarum vero tristia denunciarent: necesse erat, ut essent incredibili metu suspensæ mentes illorum, quineque secundis extis propter veritatem, & inconstantiam confirmari poterant, neque rursus dira propter religionem, qua erant penitus imbuti, contemnere. Quid ostentant prodigia, aruspicum responsa, quantam vim habebant ad animos debilitandos atque frangendos? Cum nihil omnino neque natura, neque fortuito accidisset, quod non interpretarentur, Deorum id consilio fieri, cladem aliquam portendentium. Itaque vel alitis inuolatus, vel terræ fremitus, vel dextrum fulmen, vel quæuis eiusmodi monstra, atque conficta interdum prodigia terrorem, atque metum miseris hominibus incutiebant. Quid autem solistima tripudia commemorem? quæ cum essent coacta, nec illis quidem supersticiosi hominibus, & auspicio valde deditis firmam spem facere poterant. Si vero pulli casu aliquo non pascerentur, eaque res ad militum animos permaneret, quasi de pernicie à Diis ipsis præmoniti, attoniti religione manus cum hoste conferebant, ancipiti formidine pertur-

perturbati, atq; impediti. Multis itaq; in locis proditum memoriae est, exercitus fuſos, atque caſos eſſe, quod vitio contra hoſtes educti fuſſent. Quod quidem minime mirum eſt. Cum enim eſſent iſta religione perfuſi, vt crederent, non ſine Deorum conſilio, & numine, cladem atque peſtem denunciantium, pullos iniectam offam neglexiſſe, ob idq; omnium mentes concidiſſent, manuſq; metu obtorpuſſent, neque ſolita ſpe, atque audacia praelium commiſſent, neceſſe erat, vt cladem aliquam inſignem acciperent. Inde adeo factum eſt, vt omnes illis religionibus valde dediti, quos fanaticos appellabant, in timore perpetuo, & cura mente ancipiti verſarentur. Quid? quod multi viri ſtrenui leuiſſimis oſtentis permoti, magnam multis in locis timoris ſignificationem dederunt? Lacedaemonij, vt de Graecis etiam aliquid dicamus, cum bellum aliquod ſuſcepſſent, Regesq; ipſi in patriae finibus de more ſacrificaret, ſi caſu non litabant, exercitus continuo domum reducebant. Cumq; eſſent Lacedaemonij moribus, & iſtitutis ad duritiem atque virtutem militarem educati, tamen ea imbecillitate ducta ex ſacrorum impura religione tenebantur, vt bellum intermitterent. Jam ſi ſtrepitus aliquis auditus fuſſet, omnia belli conſilia ab illis deſerta, & omiſſa iacebant. Quid autem quaero aliud, vt Lacedaemonios omittamus, Athenienſium opes euertit, quam anilis quaedam, & miſera ſuperſtitio? Cum enim Imperator ſane

fortis Nicias, & classis & exercitui simul cum
 Demosthene præfectus esset, & Syracusas op-
 pugnarer, intelligeretque civitatem illam &
 suis viribus, & totius Græciæ auxilio munitam
 capi non posse: Demosthenesque instaret, ut
 classem à portu deducerent, ne præcluso exitu
 ab hostibus, omne robur Atheniensium, quod
 in illa classe continebatur, misere periret: id
 Nicias ipse comprobabat, religione tamen im-
 peditus, salutare consilium executus non est.
 Paucis. n. illis diebus Lunæ lumen, terre, ut cer-
 tis temporibus fieri necesse est, interiectu defe-
 cerat. Id Nicias ostentum ratus, ad religionum
 interpretes deferendum statuit. Illi nefas esse
 respondent intra triginta dies classe nauigare,
 aut quippiam aliud moliri. Interea Siculi ma-
 gnis molibus portus fauces obstruunt, & exi-
 tum multis nauibus obiectis intercludunt. Clas-
 sis igitur illa, in qua flos Atticæ iuuentutis, &
 Atheniensium robur inerat, cum iam frustra
 classem hostium perumpere, & è portu pro-
 gredi conaretur, inepta illa Niciæ superstitione
 miserrime dissipata, atque depressa est, o-
 mnisque nobilitas occisione consumpta. Hæc
 tu sacra impia, has religiones impuras & aniles
 ad virtutem erudire, & instituere dices, quæ
 homines etiam impuros, & audaces, horribili
 formidine replebant, mentem à constantia de-
 ducebant, consilia salutis impediebant? Eam
 tum gratiam Christo optimo maximo refers,
 cuius munere, atque beneficio tam impia, tam
 impura,

Impura, tam dementi superstitione leuati, atq;
liberati sumus, vt illam etiam Christi religioni
anteponas? Nam si animi Christianis institu-
tis informati, fracti, languidi, atque demissi ef-
ficiantur: illis vero antiquis, & impuris cere-
moniis, quibus diuini honores habebantur im-
piorum hominum simulachris, ad virtutem in-
citabantur: illa certe videntur his nostræ reli-
gionis institutis omnino præferenda. At vide
in quanta erroris opinione, atque amentia ver-
fatus sis. Qui vere Christiana religione imbuti
sunt, non a litis inuolatu, non oscinis cantu, nõ
extis tristitia manantibus permouentur: non
terræ motu, non fulmine, non prodigiis vllis,
aut monstris conturbantur. Nihil est denique
quod animum hominis Christiani conuellere,
aut labefactare possit. Sic est enim institutus, vt
si orbem terrarum bellis ardere videat, si omnia
sibi pericula intendi, si cuncta incendia con-
flagrare, atque pene consumi, ipse tamen opti-
ma spe planus constantiam retineat, nec vllò
vnquam horrore perfundatur. Primum, quia
credit esse se fortissimis copiis constipatum,
atq; cõmunitum. Didicit .n. è sacris literis esse
quosdã cœlestes exercitus, qui piorũ hominũ
salutẽ tueantur, & ab illis, cum eõmodum est
omnem imperũ, atq; furorem hostium propul-
sant. Hoc enim se præsidio vallatum esse sensit
Jacobus cum castra Dei se conspiceret testifi-
catus est, Rursus cum Syriæ exercitus Elisæã

capiti immineret, ipsiusq; minister formidine perterritus opem imploraret, Noli timere, inquit Helisæus: plures enim nobiscū sunt. Subiungit deinde sacra historia, Cumque orasset Helisæus, ait: Domine aperi oculos pueri huius, vt videat. Et aperuit Dominus oculos pueri, & vidit, & ecce mons plenus equorū, & curruum igneorum in circuitu Helisæi. Atque ne quis in paucos illud Diuinum præsidium collatū esse putet, alibi de vniuersis, qui pietatem colunt, Deumq; caste, & pure venerantur, sic

Psal. 33. scriptū est. Imittet angelus Domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos. His igitur testimoniis qui firmissimam fidem adiungit, seque diuino præsidio munitum esse credit, trepidare metu non potest, sed elato animo, atq; confidenti, id quod alio in loco scriptum est, v̄surpabit:

Psal. 26. Si consistant aduersum me castra, non timebit cor meum. Si exurgat aduersum me prelium, in hoc ego sperabo. Item illud: Hi in curribus, illi

Psal. 19. in equis, nos autem in nomine Domini inuocabimus. Ipsi obligati sunt, & ceciderunt, nos autem surreximus, & erecti sumus. Hæc igitur spes gentem Christianam imbecillo animo esse non sinit. Deinde immortalitatis cogitatio, atque certa gloriæ futuræ præsentio, quantam vim habet ad constantiam stabiliendi? Refert Cæsar, Gallos ita Druidū disciplina, quæ persuadere nitebatur, non interire animas, sed ab aliis corporibus, ad alia post mortem transire, fuisse vehementer ad virtutem excitatos. Itaq;

metu

metu mortis neglecto, intrepide sese in quodcunque capitis periculum, atque vitæ discrimen inferebant, cum nihil aliud esse mortem opinarentur, quam mutationem vitæ, atque in alia corpora migrationem. Ita ne tandem? Prisci illi Galli immortalitatis opinione vanissima, ex inani quadam superstitione concepta, nulla pericula recusabant: Christiani qui non imbecilla opinione, sed constanti fiducia credunt, se postquam ex hac vita excefferint, fore beatissimos, mortem horrebunt? Quid enim magis in Christiana religione celebratum, quam omnes eos, qui coluerint iustitiam & pietatem, posteaquam è corpore quasi è vinculis emissi fuerint, in cœlum euolatuos, ut immortali gloria ævo sempiterno perfruantur? Quid deinde est magis animis nostris infixum, quàm fore aliquando, ut corpora, quæ iam penitus consumpta sunt, instaurentur: atque cœlesti splendore collustrata, rursus cum animis ipsis inuiolabili fœdere coniungantur: ut sic diuinitus renouati, omnibus sumis & æternis voluptatibus animo & corpore potiamur? Hoc qui persuasum habuerit, nunquam, mihi crede, ab ista vita, innumeris ærumnis, atque calamitatibus inquinata, inuitus & iniquo animo discedet. Quid autem postremo dicam de amore illo, quo illi, qui vere Christi sacris imbuti sunt, quotidie magis inflammantur? Illud certe perspicuum est, nulla re magis incitari ac incendi animos ad omnia capitis pericula subeunda, quàm benevolentia

& charitate. Nihil est enim amanti difficile, nihil non suaue, & iucundum, quod pro re quam habet caram, suscipiatur. Mortem ipsam, quæ omnibus horribilis est, & maxime pertimescenda, vltro etiam appetendam interdum putat, non modo contemnendam. Quod si tantum valet amor, leuissimis sæpe de causis inter homines conciliatus, vt contemptiõnem mortis etiam inducat: quid de illius charitatis magnitudine dicam, quæ munere spiritus diuini, puris & integris mentibus concessa est? Eius certe vi concitata Christiana nobilitas, omnẽ vitam suauitatem in laboribus, & periculis ponendam esse duxit, omnes corporis voluptates, & fluxuos honores, omniumque rerum affluentiam aspernata. Illa Christi cupiditate vehementer incensa, neque minis, neque terroribus, neque inauditis suppliciis à pietate dimoueri potuit. Illa postremo faciebat, vt omnia tormenta, quæ pro Christo, quem vnice, & ardentè amabat, patiebatur, leuia, atque iucunda putaret. Quin etiam nihil videbatur Christianis æque optabile, & expetendum, atque pro Dei immortalis religione vitam in summis totius corporis cruciatibus amittere. Quod minime mirandum est. Nam cum amor omnem animi cogitationem auertat à formidine; necesse est, vt summum, atque diuinum amorem, grandis constantia atque diuina consequatur. Vtra igitur tandem religio ad virtutem facilius incitabit? Ea ne, quæ hostiarum fibris, aut alicum in-

molatu,

uolat, aut apud examine, atq; confictis mon-
stris suspensam tenet hominum imbecillitatē?
An illa potius, quæ animosita confirmat, ut
neq; totius orbis conuersione labefactari pos-
sint? Illa deinde, quæ demeriti superstitione i-
psam humanæ virtutis exercitationem sæpe-
numero impediuit? An illa potius, quæ infir-
mam naturam mulierum, & teneram ætatem
puerorum virtutis constantia roborauit? Illa
postremo, quæ nulla firma spe mentes huma-
nas confirmare poterat? An illa, quæ diuini
auxilii ostensione, certissima spe immortalita-
tis Dei amore, atque studio, ad diuinam virtu-
tem erudiuit, & ad omnium rerum humana-
rum despicientiam instruxit? Sed quid opus
est hominis istius impurissimi vel impietatem,
vel amentiam multis argumentis conuincere,
cum utrumque sit adeo manifestam, ut nihil
facilius deprehendi possit? Impietatis scelus,
cum istis maculis velit aspergere Christianam
dignitatem; quod nunquam fecisset, si ali-
quam præclaram opinionem de Christi diui-
nitate habuisset. Furoris amentia, cum tam
falsis, ineptis, male cohærentibus rationibus
nefariam illam sententiam confirmet. Arque
scio quidem me longius oratione prouectum,
quam fortasse necesse fuit. Hoc autem si quis
vitiosum putabit, velim ut partim tribuat
hanc veniam iusto dolori, quo sum mirabili-
ter elatus: partim existimet id instituto nostro
minime alienum fuisse. Cum enim de Chri-

stianæ claritatis splendore sermonem instituit-
sem, Etruscus autem ille scriptor, eandem im-
purissimo genere orationis obscurare conatus
esset: non dissimulandum putavi, præsertim
cum eorum numerum, qui vel scriptis illius
incitati, vel sponte sua eiusdem sceleris, at-
que furoris affines sunt, late & varie
diffusum intellige-
rem.

Scripte-

Scripsere vero alii aduersus Nicolaum Machiauellum, viri præstantes, atq; Catholici, Ambrosius Catharinus, Politus Senensis Archiepiscopus Compsanus, in Disputationibus quibusdam Romæ, anno huius seculi quinquagesimo secundo, editis apud Antonium Bladum: inter quas vna est, De libris à Christiano detestandis, & à Christianismo penitus eliminandis.

¶ Vbi mox subdit alterum caput: Quæ execrandi Machiaueli Discursus, & institutio sui principis.

Ioannes item Molanus, qui octogesimo quarto anno huius seculi Coloniae apud Godefridum Kempensem est editus.

Ioannes Boterus, in libro de ratione status Italice scripto, & Venetiis emisso superioribus hisce annis apud Iolitos.

Et alii plerique, quibus Christiana, & vera Politica sapientia plus sapit, quam callida, & Atheismi plena versipellis hominis.

Sed & nouissime aduersus Nuæ mi-
litis Discursus politicos, & militares
altera è Belgio Tractatio proditi in lu-
cem à Petro Coreto viro Ecclesiastico
conscripta, quæ digna est, vt perlega-
tur.

DE

IOANNIS BODINI
LIBRIS*Consideratio, & Cautio.*

Quod de ingenio, scriptisq; Bodini, qui multorum manibus teritur, existimari potest, hoc eo magis scribendum est, quod rerū vsus, variarumq; in homine scientiarum species incautis sensim instillat Catholicæ Religionis obliuionem, vt mitissime loquar. Eo vero etiam magis, quod non ita pridem commendati sunt Italicæ genti versi ab Interprete aliquot eius libri tanquam viri (vt vocat) diuiniissimi, & perfecti Theologi.

Et scripsit quidem ille (quæ ad nostras manus venerunt) Methodum historiæ, ac librum de Dæmonomania Latinè, sex vero de Repub. libros Gallicè, quibus & mentionem facit libri de Imperio ab se editi, & aliquorum aliorum. At quoniam qui de Repub. sunt, non integri omnino Italicè exierunt, quod qui eos purgant, minus forsan hæreticorum nouerunt insidias, aut alijs distenti negotijs, multa prætermiserunt; ideo in primis ex eius Methodo historiæ, vnde in reliquos libros plura transtulit, certius inchoandum iudicium est.

Vniuersa igitur hac tractatione hæresim sapit, quod Lutherū, Caluiū, Melanchthonem, ceterosq; nominet honorifice Historicos, itē

Peucerum, Carionē, & alios vsurpet ad faciendam fidem, qui & hæretici fuere, & turpissime in historiis lapsi sunt. Quod si catalogus historia, qui methodo adiunctus est, ab eo sic prodijt, quemadmodum Basileæ editus est, anno huius seculi septuagesimo secundo, sane hominem, qualis tunc fuerit, cum ea scribebat, manifeste arguit, eo enim tanquam manu, ad libros quosque hæreticos, atque pestilentes Magdeburgensium Centurias tractandas lectorem ducit. Cum & antea D. Joannis Apocalypseos auctoritatem, sectatus Calvinum (cuius & hoc de libro, tanquam festiuum, sed impudentissimum dictum refert) non tam impudenter eleuet, quam prorsus tollat, cum tamen antiquissimi * Patres, totaque Ecclesia Catholica, ut sacrosanctam, & plenissimam diuinorum mysteriorum Apocalypsim illam semper agnouerit.

* Dion.
Areop.
sap. 3.
hierar.
Eccl. 1-
ren. 1.5.
Tertul.
l.4. cōt.
Mar-
cionē.
Chryf.
hom. 3.
in Psal.
91. C
alii pa-
gin. 322
pagin.
325.

Negar porro, Deum efficere posse Deum, quia (inquit) infinitum ab infinito fluere nequit. Quæ ratio isti, nec Philosopho, neque Theologo suavit, nec Deum ex Deo, neque Filium ex Patre, neque Spiritum sanctum ex ambobus procedere: nam vtraque procedens persona infinita est. Quod si quæras, vnde homo iste politicus hæc hauserit, Ex terra sensibusque cum D. Chrysofomo respondebo.

Ait vero Deum esse causam mali & interitus *νετρί ουπεβεβητός*, hoc est per accidens. Et subdit, Cum aut scelerati, aut viri boni curam amittit,
in

in quo errat: Deus enim nunquam non curat homines, & humana, licet subtrahat gratiam quib. ea pro sua infinita sapientia subtrahenda est: ac tam etiam tunc humana maxime curat.

Cum autem furiosorum actiones, inquit, *Pagin.* magis esse diuinas quam humanas, nō ita mul- *23.* to post inquit. Quem Deus, aut furor Diuinus ad vaticinandum afflauerit, &c. At diuinis vaticiniis nihil æque aduersatur, vt furor, vt infania, vt mentis perturbatio, quemadmodum optime vt D. Chrysoftomus ostēdit: nec ipsemet Bodinus in libro de Dæmonomania negat.

Affirmat intemperantes nihil scelerate sponte agere: itaque intemperantes Bodinus libertate spoliat arbitrii, quamuis liberum arbitrium non neget, eo potissimum libro, quem de Dæmonomania scripsit. *Chryf. in 12. c. epistol. Corint. pagin.*

Pontifices, & Sacerdotes sub imperio Magistratum ait contineri. Quare pluris erit secularis Dominus, quam Romanus Pontifex, & Principes quam Episcopi, hoc est oues quam pastores, præualebitque diuinæ & cœlestibus clauibus humana potestas. *23.*

Cornelium Tacitum impium iudicaret, nisi pro sua tuenda Religione aduersus nostram scripisset. Quod sane impium per se est, neque vero à Christiano scriptore, (qualis haberi volebat Bodinus) probandum. *pagin. 64.*

Historiã de ænea CHRISTI Domini statua *pagin. 72.* à Nicephoro Callisto, à Nicephoro Gregora, & ab Eusebio diligenter scripta, cuius statuæ

ora vim morborum omnium expultricem cui-
dam nascenti herbæ tribuebat, fabulam, & nu-
gas appellat. Sed non hominis potius audaciã,
qui rêrrium haud leuiũ auctorũ scriptis testa-
tã, & in quarta Actione septimæ Synodi gene-
ralis aduersus Imaginum hostes recitatã perne-
gat, non rã fabulolam, quã perfidã appellamus.

Crasso aere putat Dæmones egere, quo susti-
neri queant Sed hoc inscitix potius, quam per-
fidix tribuendum est.

Temporib. impietatis gloriam tribuit reli-
gionis, Christianis seculis eam adimit. Quod
quam sceleste dicatur, ex iis, quæ contra Ma-
chiauellum obseruauimus, licebit perspicere.

Et nonnullis anilibus Mathematicorum su-
perstitionibus erui quadantenus veritatem
posse profiterur. At quod tempori tribuit, id
peccatis & aliis iustissimis causis, non aspectui
syderum, docet liquidissime diuina Scriptura
esse tribuendam.

Bohemi (inquit) & Saxones, primi Romanos
ritus deseruerunt. Quam sapienter (inquit) nõ
disputo: Quasi vero de eo in vtramuis partem
disputari possit, debuerint ne Bohemi, & Saxo-
nes ab Ecclesia Catholica desciscere.

Italia (inquit) à veterere opinione ægre diuellit
potest. Vbi cum opinionem vocat fidem ortho-
doxam, in qua Italia non perinde nutat, vt reli-
quæ prouinciæ Transalpinæ, intelligit corda-
tus, & Deum amans lector, quid in animo scri-
ptoris residebat, quum hæc scriberet.

Platonis

pagin.

113.

pagin.

117.

pagin.

117.

pagin.

118.

pagin.

121.

pagin.

122.

Platonis & Xenophontis probat institutum *pagin.*
 qui magistratibus Reip. causa mentiri permit- 123.
 tunt. Atqui non id lex Dei, neque recta ratio
 permittunt.

Ait necesse esse fingere nouum Orbē. Quod *pagin.*
 sane fingere, hominis est aut ficti, aut fanatici. 169.

Negat Pontifices habere Imperium, Vocatio-
 nem, Prehensionē, Viatorem, aut lictorem. Quę
 præsidia, cum nō solum ad Pontificiā auctori-
 tatem diminuendam, verum etiā ad CHRISTI
 potestatem obscurandam Pontificibus demat
 quantum in se est non clauam de manu Hercu-
 lis, sed clauum de manu Dei conatur eripere.

Optimus, inquit, quisque vir, pessimus ciuis *pagin.*
 est. Quare ex huius hominis decretis, fœlicitati 186.
 Reip. & optimo ciuium statui virtus obesset: id
 quod vt solum cogitetur, indignum sane est, ne
 & impium dicam.

Inter falsas Religiones, quę Regna atque *pagin.*
 Imperia euerterunt, Christianam etiam audaci 127.
 blasphemia numerat: cum vbi Christiana Re-
 ligio integre seruata sit, Imperia semper & Re-
 gna floruerint, quę ve antea subiecta dæmoni-
 bus, & perfidis eam postea admiserunt, mirabi-
 lem ilico pietatem assecuta, fructus edant v-
 berrimos, quales Indiæ, ac nouus Christianus
 Orbis hodieque ostendunt.

Aut Pontificum (ait) libidini ad vsq; tempora *pagin.*
 seruit. Loquitur autā de Romanorum Imperio, 140.
 Romanorumq; Pontificum sacrosanctam, & à
 Christo ipso traditam potestatem arrodit.

pagin.
145.

Geneuensem Remp. hæreseos atq; impietatis labe pollutissimam, homo hic virtutibus, ac pietate florentem appellat.

pagin.
253.

Reuerentiam, quæ ob diuinitus impertitam potestatem Romanis Pontificibus defertur, irridet. At Deus qui eam statuit, ac seruat, non irridebitur.

pagin.
284.

Pontifices grauissimis censoribus egere confirmat. At quosnam iste censores adhibebit? hereticosne, an viros laicos politicos? Sed certe quæcunque à Deo sunt, ordinata sunt, nec suæ defuit sapientissimus Dei filius Ecclesiæ, in qua posuit Apostolos, Doctores, & alios; per quos uti & per Synodos, Pontifices maximi iuuarentur, penes quos interea tamen staret summa, & ipsamet plusquam censoria potestas.

pagin.
192.

Ecclesiasticam Monarchiam beatiorem futuram esse existimat, si iure legitimæ successio- nis, non electionis, huic illiue traderetur. Ita igitur Christus in sua instituenda Rep. minus vidit, quam Bodinus, & faceret Ecclesia, ut succedat synogoga, & patebunt fores amplexibus carnalibus, ut abeat cælibatus: quemadmodum fusius infra dicemus.

pagin.
315.

Tradit formas omnes in materia ex nihilo generari, quod tanquam Physiologiæ imperito ei adscribendum est.

IOANNIS BODINI
LIBRO,

de Dæmonomania.

DOrro in libro de Dæmonomania, quo de Sortilegis, Magis, Lamiis copiose agit, plura sunt, quæ quum limam necessario requirant, sententiis veracioribus supplenda essent omnino.

Et primo, quod tum de hoc, tum de libris de Republ. dici potest, quum in his omnibus Methodi sua de historia mentionem sæpe faciat, id prorsus expungendum est: quippe quæ pelliat incautos ad tractandum librum, qui iam ipso iure prohibitus est, & refertus erroribus, uti supra monstratum est.

Adde vitium, quo alios libros aspersit, ut vix unquã, aut certe (ut dixi) parcissime de CHRISTO Dei Filio, tanquã de Salvatore, & JESU, loquatur in retanta, quantã hæc tractatio requirebat. Et D. quidẽ Paulus, paucis epistolis circiter quingentes nominis JESU reuerentissime meminit. Sciebat enim cui credebat, unde & sic loquebatur. Insignissima item Euangelii Bodinus loca, ubi apprime decebat, omisit; quibus locis habentur variæ nocendi artes in Dæmonibus & Principem huius mundi eiectum fuisse

*Versus
finem 3.
libri.* fuisse foras à Domino, & obsessos ab eodem mirabili sapientia, & auctoritate sanatos. Nam et si postea Bodinus de Christiana lege, ac de Evangelio aliquid commemoravit, reliqua tamen eiusmodi sunt, ut dubitari possit, id ipsum non excidisse, sed additum à piis, & catholicis viris, qui silentio illo Bodini offendebantur.

Et materiam quoque de creatione Angelorum in dabo initio reuocavit è Rabbinis, quibus & hoc libro tam videtur addictus, ut ad eos sæpius recurrat, quam ad Evangelii filii Dei Domini nostri JESU CHRISTI. Ut etiam secundo libro minus causè de Sabbato loquatur, quidquid postea assatum est de die Dominico, tenui (ut ita dicam) filo.

Apocalypsim autem quum citat, tacet tamen eam à D. Ioanne Evangelista fuisse conscriptam, quum & in historiae Methodo planius, quid adversus illum sentiret, pronunciaffet, ut diximus.

Nusquam pene, nisi semel (si tamen id illius est) Ecclesiam Catholicam Romanam appellat, licet Theologorum sententias in suas narrationes non raro conferat, & citet.

Tertii libri capite 1. & 6. quum fusius dissertat de ratione eiiciendi Dæmones, deque vi eorum tollenda, quam per Magos, Lamias, Sortilegos in humana corpora, & iumenta, agrosq; & domos exerunt, affert quidem aliqua, quæ pietatem sapiunt, & vera sunt. At, reliqua, quæ Spiritu sancto edocti Apostoli, & Ecclesia semper adhibuerunt, vel dissimulat, vel certe liquidius

dius explicare poterat, quod ipse (si tamen eius
 ista fuerunt) nimis cōcise attigit. Quale, quod
 Energumeni sistebantur Ecclesiæ, dum diuina
 Eucharistia consecratur: Quodq; in Bapti- *Aug. l. 1.*
 sm mystice fit per sanctas illas exufflationes, *1. de ci-*
 & orationes, quæ vsque à temporibus Apосто- *uit. Dei*
 licis habebantur: quod item fit per reliquos sa- *c. 1. Et*
 cerdotum (& quidem horum tantummodo ca- *l. 22. ca.*
 tholicorum) exorcismos: per inuocationem *8. Et de*
 nominis JESU, in quo flectitur omne genu, *cura*
 celestium, terrestrium, & infernorum: per si- *mor-*
 gnum Crucis cum inuocatione sanctissimæ *tuorum*
 Trinitatis: per peccatorum exomologesin, & *c. 17. I-*
 confessionem coram Sacerdote: per Diuorum *gnatius.*
 reliquias: per sacrosanctum Christi Domini sa- *in epis-*
 crificium; quod terribilissimum Diuus Ioannes *ad E-*
 Chrysostronus vocat *φροντιστήριον* *phes.*
 diuinæ Eucharistiæ attractum, aut sumptio- *Chryso-*
 nem: per aquam benedictam. Nam & Dæmo- *bo. 2. ad*
 num infestationem oblato Christi Domini sa- *Antio-*
 crificio cessasse; & Dæmones eiici, ac torqueri *chum.*
 in memoriis, templis Martyrum, res ipsa, & *Prosper*
 Patres semper ostenderunt. Vbi tota (inquit *Aquit.*
 D. Augustinus) feriendi (in Dæmone) refrena *li. pra-*
 tur immanitas, & captiuandi cupiditas frangitur. *dict. c.*
 Quare & S. Ignatius id vocabat catharticum, *6. Vita*
 expellens malum in nobis, ac potestates Satha- *S. Bern-*
 næ: quod vermes, & serpentes (inquit Chryso- *ard. lib.*
 stomus) exitio eradit: vt sexcenta alia loca *2. ca. 3.*
 mittam, quibus hoc ipsum liquet in Prospe- *ro*
 ro Aquitanico, in Diuo Bernardo, & aliis.

Et in Sed & Bodinus, qui tam sedulus est in recensendis, quæ suo tempore contigerunt in Galliis, rem totam bona debebat fide suis scriptis insere, quæ anno huius seculi sexagesimo quinto accidit in Diocesi Laudunensi Galliaë Belgicaë, quamq; ex actis publicis Bartholomæus Faivus in Senatu Parisiensi Inquisitionum Præses, suo libro quem Energumenicum inscripsit, vitæ integerrimus retulit. Id erat de Nicola Petri Alberici filia, annos nata paulo minus sedecim, & iam nupta Ludouico Petreio; in quam quum Dæmon intrasset, cum indices perius haberet, & grauius torqueretur, consulti eius loci Curio, atq; alii religiosi viri, suspicati sunt nescio quid de maligno spiritu: qui per exorcismos tandem, quis nam esset, coactus edere, se Beelzebulem Dæmoniorum principem palam fatebatur, nec se de sua possessione deici, vel deturbari posse, quam ab vno aliquo, qui tum in Regio comitatu ageret. Dictum hoc res comprobavit de nobili, ac pio Episcopo Laudunensi Joanne Bursio. Nam cum aliorum cõiurationes parum, aut nihili faceret Dæmon, mulier in urbem Episcopalem deportatur mense Januario; & graue certamen, ac diurnum Episcopo cum Beelzebule incubuit, per continua ieiunia, quotidianas & publicas supplicationes, atque oblationes, totiesque palam iteratas depulsiones. Media in Ecclesia Cathedrali tabulatum fuit extructum, in quo vndeuicis, spectante populo, decertarunt Episco-

Episcopus, & Satanas, ne expelleretur, omni conatu obstitens, atque omnia diraminans. *Observa hic rationes ad expellendos Demones.* Cruciabatur quidem ad solemnes cōtra ipsum imprecationes, & Crucis signaculum, atque aquæ benedictæ asperisionem; sed vix ullis vinculis, aut viribus contineri poterat, quum ad altare staret Episcopus, & rem Diuinam faceret: tum vero maxime furebat, & agitabatur, cum propius admouebatur sacrosancta Eucharistia, cuius virtutem, & præsentiam nō ferens, quoties sentiebat, iam sibi opponendam, solebat vexare misellæ corpus vehementius, atque repente totum contortum, ac quasi exanime, remisso impetu destituere, quod per applicationem summis labris Eucharistiæ, statum naturalem, ac sensum recipiebat: ad diemque vnum, aut saltem aliquot horarum spatium, ab omni intemperie quiescebat. Rogabatur sæpe Dæmon, quid ita ad Eucharistiæ oblationem, & præsentiam expauesceret. Respondebat, de ea dictum: Hoc est corpus meum; & se inuitum credere, ac tremere, tandemque se eius virtuti omnino cessurum: quod circa Idus Februarii, post ne quicquam furias omnes tentatas & conduplicatas, in omnium conspectu accidit.

Atqui mirum est, quum Bodinus identidem ad libros Inquisitorum, & ipsius Pauli Grillandi de Sortilegis, ad Olaum quoque, & Ioannem Magnum, & alios prouocet de iis, quæ in Suetia, & Liuonia euenerunt, tã multa nihilominus,

minus relinquat, quæ ipsi ad obligandam vim
 Dæmonum experti fuerunt. Et certe in Livo-
 nia ubi frequens ista Dæmonum vexatio cer-
 nitur, benedictionibus Sacerdotum (dunta-
 xat Catholicorum) & aqua benedicta domus,
 agri, fructus, infantes aspersi, mirifice (quod
 ipsi oculis vidimus) aduersus potestates ha-
 rum tenebrarum præmuniuntur. Cæterum
 Bodinus hoc libro perstringit è Sortilegis, &
 Magis, potissimum eos, qui commenta esse
 ac nugas effecta Dæmoniorum idcirco spar-
 gunt in vulgus, vt satanæ propageretur impe-
 rium, noxiique tanti criminis iudicium sub-
 sellis eripi possint. Quamobrem Magistra-
 tum vrget, vt memor sit diuinæ & legis, & vin-
 dictæ, quæ vna in hariolos, & Magos fuerit à
 Deo acerbissima constituta. Sic Amorrhæos,
 Ægyptum decem tribus Judæorum, quæ se-
 cesserunt in Samariam, Chaldæos, & Babylo-
 niam, Hierosolymam item quinquaginta post
 annos ob Manassis talia peccata igne, ferro-
 que excidit, sicuti prædixerit. Vnde illa
 Dei vox per Hieremiam, Gladius ad Diui-
 nos, gladius ad Chaldæos (quippe hi maxime
 sortilegi habebantur.) Addit vero inter reliqua
 Bodinus, Trescalem illum insignem Magum,
 cui ad enunciandos alios maleficos vita con-
 cessa fuit, dixisse trecenta fuisse millia, qui fœ-
 dus cum Dæmone in Regno Galliæ sanxissent:
 inter quos præcipuos quosdam, atq; hosce im-
 primis aulicos, per quos tantum scelus latissi-
 me-

me derivabatur. Quamobrem non obscure inde colligit, tam florentis Regni prope casum esse consecutum, consecuturum autem magis, nisi iudices diuinam legem in rem conferant. Quæ cum vera sint, cur hæreticos dixit in libris de Republ esse ferendos? quandoquidem non minus hi quam malefici diuinis, vt Dionysius inquit aduersus Apollophanem, contra diuina vtuntur.

DE IOANNIS BODINI LIBRIS

De Republica Cautio.

Hoc etiam in libris Bodini de Rep. obseruatum est, eum de sanctissima Trinitate nunquam, parcissime autem de Christo Domino, idq; potius ex aliorum relatu mentionē facere. Deinde cum de omnib. Reip. & Regnorum formis accurate differere conatus sit, Christianæ tamen Reipub. & hierarchiæ formã non attigit, quæ à Dei filio, qui est æterna Sapientia, firmissimis vsq; ad cōsummationem seculi præsiidiis constituta; vim imperiis & Rebuspub. omnib. præbet, qua stent & floreat. Cum ipse Dominus Iesus non venerit legem soluere, sed adimplere. Quod vnum Christi verbum, si ii omnes qui Politici volunt haberi, altius perpēderent, Christianamq; cum omnib. administrandi formis, siue ethnicorum

Romanorum seu Græcorum, & aliorum Imperiorum diligenter conferrent, exclamarent illico: Anathema prudentibus huius seculi, Anathema claudicantibus, Anathema hominibus, qui diuinam prouidentiam ore commendantes, vias eius sanctissimas negant, & veritatem in iniustitia detinent. Tum vero de huiusmodi scriptoribus, ex animo & fidenter dicerent. Narrauerunt nobis fabulationes, sed non vt lex tua. Porro diuinitus de hac hierarchia scripsit D. Dionysius Areopagita: quæ & ex Synodorum generalium formis perspicui potest, ac præter sanctos antiquos Patres, hoc seculo à Sandero de Monarchia Ecclesiæ, atq; à Bellarmino, & aliis magna cum laude est ob oculos posita. Et vero indignissimum est Christianis Senatoribus, fæces quasq; minutarum Rerumpub. antiquarum, & politica exempla hinc inde è fortibus cuiusque magno conatu lambere, ac naturæ legem legi gratiæ præponere; interea vero non versare manibus cordeque quidquid perfectissimum est in Christi Domini lege, Christianaque ratione populos regendi. Nam & Bodinus cum sæpe ad istam naturæ legem prouocet, nusquam legis gratiæ, quæ à Christo facta est, meminit, insigni subterfugio, ne dicam impietatis suspicione. Cum etiam qui identidem Rabbiorum Hebræorum loca citat, lucē interea quam Patres sanctissimi prætulerunt, & fraudem à Rabbinis in tegenda, & tollenda veritate vsurpatam, tacendo passim dissimulet.

Expe-

Expediebat enim, vt qui Christianis laborem suum (vt ita dictum) laborabat impias illas istorum blasphemias in Deum, & Sanctos contumelias, in Christianos impedimenta Evangelii, errores contra legem naturæ, corruptelas diuinarum Scripturarum indicasset, quod sane nunquam fecit. Ex hoc igitur etiam factum est, vt cum de summa Principum potestate agat, non solum prætermittat insignissimas notas, quibus eminet Pontificis Max. potestas, verum etiam tum carpat, tum gentilium sacrificulorū potestati latenter ostendat similem, ac denique omnem ei potestati potestatem & iurisdictionem vel tollat, vel si quam agnoscat, hanc testetur ab industria, vel humana quorundam prudentia profectam, non à Christo Dei filio datam, qui tamen disertissimis verbis Petro claves Regni cœlorum tradidit, & potestatem imperitiit confirmandi fratres, pascendi oues, & discernendi alios, dispensandi diuina mysteria, submouendi ab Ecclesia indignos, & summa quæque præstandi pro salute hominum, fideque ex Christi mandato & tuenda, & in vniuersum Orbem propaganda. Hinc quoque factum est, vt Bodinus Episcopis inferioribus interdum neget potestatem, iusque in suas oues, quasi corpori plus insit virtutis, quam animo: & quam populi auctoritatem Principibus huius seculi tradere vnanimi consensu potuerunt, hanc DEVS ac multo maiorem tradere nequiveritis, quos vniuerso populo præ-

L

feca-

fecerit, & per quorum os responsa edere voluit, quosque ipsimet denique populi professione fidei, & vnius agnitione Ecclesiæ, quæ sine visibili capite esse non potest, passim admiserunt. Quod si quis dixerit: Et tamen in Bodini Italicis de Republica libris aliquid extat, quo vnius Romanæ Ecclesiæ religionem vnicam esse veram, cui & potestatem adesse non negat? Id sciat pie additum fuisse ab iis, qui librum cupiebant emendatum, cum certe cum iis quæ præcessere, ac subsequuntur, illa cohærere non possint.

Ad hæc vero ipsa pertinent, quæ tradit de permittendis sectis, & hæresibus, vbi radices aliquas egerunt: Quo fallaci astu & hamo subtilia, cui liber iste à Satana propinatus est, inficari se permitteret, hem quantam repente omnium rerum ruinam & confusionem cerneremus? Et meminimus vero, cū Varsoviæ postrema à Magno Poloniae Stephano Rege Comitia haberentur, hunc ipsum Regem viris Ecclesiasticis, ex Senatorio, & equestri ordine delectis, animum addidisse, vt intrepide proponerent, quæ nam damna Regno Poloniae, Publicæque

22. Februar,
1585.

illata sunt, posteaquam hæresis fuisset permissa. Ea vero erant, quæ sequuntur, quæ Posnaniæ postea typis publice sunt data.

1. Religionis sanctæ Catholicæ violatio, hæresumque variarum in Regnum inuectio.
2. Iurisdictionis Ecclesiasticæ, eiusq; spiritualis gladii excommunicationis eneruatio.
3. De

3. Decimarum contra ius Diuinum retentio, & ademptio.
4. Prærogatiuarum, & libertatum diminutio.
5. Ecclesiarum profanatio, fundationum, censuum, prouentuum, thesaurorum Ecclesiasticorum, & bonorum aliorum ademptio, & spoliatio.
6. Fori pro iniuriis realibus & personalibus, tam primæ & secundæ instantiæ, quam executionis suspensio, Brachii secularis, remissarum ex tribunali Regni & aliorum subselliis causarum nulla executio.

His autem omnib. addita fuit breuis interrogatio, & quasi explicatio superiorum capitulum, hoc, qui sequitur, modo qui quidem egregie aduersus ipsum etiam Bodinum facit.

Ad Primum.

1. *Utrum expediat Reipub. Et fas decorumque sit Apostasias fieri.*

Schismata, & peregrinas religiones innumeras inuehi.

Deum blasphemari.

Christum publice negari.

Hæresibus modum nullum & finem imponi.

Atheismum, Paganismum, Saracenisum induci.

Iniurias in Deum impune fieri.

Magistratum, qui Dei Maximi, & Religionis

Christianæ causam agat, & tueatur, sicut est in

Polonia status spiritualis, nullum fieri.

Ad Secundum.

2 *Vtrum expediat Reipub. & fas decorumque sit Sacrilegia impune tolerari.*

Periuria, incantationes, veneficia, magias, incæstus, bigamias, & trigamias, adulteria publica, homicidia absq; pœnitentia solemni, vsuras impune tolerari.

De diuorriis, matrimoniis, legitimitate, excessibus occultis & publicis in Deum & loca sacra nullum ius institui.

Ad Tertium.

3 *Vtrum expediat Reipub. & fas decorumque sit Seculares sacerdotum officia sibi vsurpare, & Decimas manipulares, & alias contra iura diuina & humana à subditis suis extorquere, & in proprios vsus conuertere: hæreditatē Christi, panem Ecclesiæ Dei, alimoniam & victum pauperum, his quibus iure, & consuetudine debetur subtrahere.*

Ad Quartum.

4 *Vtrum expediat Reipubl. & fas decorumque sit Seruos Dei & Sacerdotes Ecclesiæ sanctæ, sine honore esse, & contemptui haberi, ac pro gratia fidei, & Religionis vna cum libertatibus publicis introductæ, & semper impendi solitæ, iniuria affici, exactionibus onerari, & quodammodo exauctorari.*

Ad Quintum.

5. *Virum expediat Reipub. & fas decorumq; sit*
 Ex Ecclesiis Deo dicatis, stabula fieri, de solationem, & abominationem intueri, sepulchra Christianorum violari, sine Sacramentis, & cultu diuino plebem passim viuere, & mori secundum more, thesauros Ecclesiarum, & ornamenta distrahi, & in usus profanos contra leges Dei & Regni conuerti fundos, & census ad laudem Dei adscriptos adimere.

Ad Sextum.

6. *Virum expediat Reipub. & fas decorumq; sit*
 Solos sacerdotes sine lege, sine iustitia, sine iudice, tam reales, quam personales iniurias patientes, & persecuciones Cleri impune grassari, Sacerdotes Iudæis, Scythis, & quibusuis obscurentissimis hominibus, iudicem tamen iustitiam, & defensionem habentibus, postponi. Deum in seruis Ecclesiæ sanctæ sperni, & contemni.

Ad horum aut caput disquisitiones propositas, cum nemo hæretico si respondere potuerit, sicut nec Bodinus posse, perrexit quidem Rex diuinam rem restituere, Collegiorum ad erudiendam nobilitatã institutione, & Seminariorum ad excipien das nationes varias excitatione, atq; librorum Catholicorum multa editione ac disseminatione, & auditione publicarum Concionum, quas per decennium, ne in ipsa quidem Moscouia (in tentoriis, & summo

gelu) intermisit, & deniq; Ecclesiasticæ potestatis, defensione, quam ipse sapientissime, ac acerrime in Senatu sæpe suscipiebat. Sed non ita multo post optimus Rex naturæ concessit, qui altissime retinebat animo, quod D. Augustinus scriptum reliquit, quodque cum iisdem propositionibus in lucem prodiit.

Fac iustitiam, & habebis pacem, ut osculentur se iustitia & pax. Si enim non amaueris iustitiam, pacem non habebis. Et alterum illud eiusdem Patris: Quando Imperatores veritatem tenent, pro ipsa veritate contra errorem iubent, quod quisquis contempserit, ipse sibi iudicium acquirit. Nam & inter homines pœnas luit, & apud Deum sortem non habebit, qui hoc facere noluit, quod ei per cor Regis veritas iussit.

Hæc igitur (quæ acerbissimos etiam in Gallia Regno fructus tulere) si Bodinus, & alii Christiano calore concoxissent, nunquam ad agendos aduersus Catholicas prouincias cuniculos suis scriptis inspersissent, præsertim quod ubi sapientem Politicum præse fert, validis nititur rationib. efficere, Religionẽ etiam ethnicis Magistratibus summæ curæ semper fuisse, nec de dogmatibus, quæ recepta sunt, permitendam esse disceptationem, quam ne Philosophi quidem de primis scientiarum principiis permittant. Et vero initio libri sui de Dæmonomania ostendit; diuinam legem esse accuratissime obseruandam, qua Sortilegi, & Magi inter-

interficiendi sunt. Quin etiam tertio eiusdem tractationis libro: mortem Caroli noni Regis tribuit, quod Trescalem Magnum interim non curauit; Diuina iustitia (inquit) exigēte, vt moriantur Reges, qui noxios eiusmodi permittunt viuere. Quod cū ita sit, cur ex eadem lege pseudoprophetæ, & alii, qui sacerdotis imperio nolunt obedire, non plectantur? Cæterū, quod obiter innuit, alicubi ab Magistratu sacerdotes sapienter amandari, de deliberationib. de Repub. intersint, si catholico animo pronunciasset, ferri quadantenus poterat. Sed quoniam ad explodendam postea vniuersam Religionem detorquere hæretici facile solent, propterea ista aperienda sunt. Cur enim non adiecit ab eodem Magistratu sapientissime retentam summis in periculis Catholicam fidem, pro qua & vitam, & Rempub. quotiescunque fuit opus, omnibus periculis exposuerit? Insulas autem Catholicis manuisse colonias, in quibus primi essent Episcopi, monachi, & cæteri, qui Ecclesiæ inferniunt, quod scirent è schismate, ex Orientalibus hæresibus, nil firmi in Repub. posse consistere? Cur inquam non addidit, hæreticis notandis, puniendisque vna cum Ecclesiastico Magistratu, bis singulis hebdomatibus Rempub. diligentissime incumbere? Neminē vero pene è tāta nobilitate, licet plurimi circumquaque mundum prouinciasque hæreticas obeant, in hæresim incidisse Lutheri, Caluini, aut similibus? Cur denique

niq; Italiae, & aliarum prouinciarum exempla non proposuit, in quibus quoniam ista haeresos tolerantia non fuit, vnius fidei populi sunt, qui alioquin (vbi contigit in Galliis, & in Germania) & dissecti essent in sexcentas partes, & plura centena millia, vel in haeresim, vel in os gladii, & inferni ruissent.

Cap. 6.

Atqui tanto mirandum est magis ea ex Bodini pectore manasse, cum versus finem sexti de Repub. libri haec habeat verba. Maximum discrimen est inter eos Iudices, qui qualibet in re legibus astricti sunt, vel quibus iustitiae administratio sine legibus licet. Alterum vero in facto situm est, alterum in iure, aequitate, ratione: praecipue vero cum aliquid eius sit ponderis, vt tradita antiquitus lex declaranda sit, quemadmodum dixi, Praetori. At diuina lege hoc ad magnum Pontificem refertur, aut ad eum qui a Deo summus Iudex delectus est, vel hisce absentibus, ad Levitas (hoc est Sacerdotes.) Id quod deinceps sub vltimi Asmonaeae familiae Principib. translatum est ad Senatum. Hic mos erat in Aegypto, & Gallia, vbi Sacerdotes, & Druides erant iustitiae custodes, tanquam omnium in mundo rerum sacratissimae rei: primusque Druidum Praeses (inquit Ammianus) lapidem appensum ad collum gestabat, in quo veritas erat insculpta. In Asia quoque, ac maiore Africae parte viget eadem consuetudo, vt Sacerdotes iustitiam administrent, & magnus Pontifex leges exponat, deq;

deque difficilioribus, & maioribus causis decernat. Sic magnus in Turcia Pontifex Muphti, & Sophianus in ciuitate Tauris, ac Tamarisuum Smarcandæ habent; Regibus autem Fessæ, Caroani, Telmesseno saus vnicuique est: vt intelligatur æquitatem defectur legum administrandam esse ab Iudicibus, & viris peritioribus. Hæc igitur Bodinus, de quo quæro, cur Christiani Pōtificatus nullam hic mentionem facit? Videlicet, perfidis quibusque aliquod diuinæ legis vestigium reliquum fuit, quod per Bodinum prorsus Christianis sublatum fuerit, vt à mille & sexcentis annis quoddam quasi iustitium securū sit. Latet ergo serpens in istis de Republica Bodini libris: Ac tamen adhuc (pro peccatorum nostrorū demerita) reperere passim permittitur, & tractatur manibus, & animis, absq; vllō rati veneni antidoto.

At vero (vt ad Bodini alia redeam) cum Gallia Regnum optimo genere administrandi cōstitutum asserat, cumque inter Reipublicæ formas primas deferat partes Monarchiæ, in eo autem Regno inquit triginta quinque siue Cardinales, siue Episcopos fuisse Cancellarios, totidem in Anglia; sane intelligit, administrationi Christianismi Regni, quod per vndecim secula durauit, tantum abfuisse, vt adhibita Sacerdotum consilia obfuerint, vt per eos potissimum steterit, Et in Polonico Regno haud inficiatur Archiepiscopum Gnesnensem solere esse Cancellarium. Quod quamuis ita non sit

(nam & modo e proceribus, qui non sunt Ecclesiastici, vel, ut ipsi vocant, spirituales, alius eomunere fungitur) Archiepiscopus tamen ille primum in Senatu locum obtinet, ac Rege demortuo, Regni habenas suscipit, quas moderatur cū reliquo Senatu, donec Rex alter suffectus sit: Episcopi que omnes Regni & Senatores sunt, & in dextera Senatus parte cōsident. Pro-cancellarius itē regni Episcopus est; ceteri vero qui in sinistra parte sedent, Castellani. Palatini, & reliqui nobiles, minime Ecclesiastici sunt. Quo ordine si Respublica illa caruisset, profecto iamdiu est, cum ab hæreticorum iustibus concidisset. Quin etiam Hungaria, illa quidem, quæ a Cæsare adhuc obtineretur, eandem per Ecclesiasticos Præsules administrandi rationem retinet. At & Germanico in Imperio, quod Bodinus inquit esse Aristocraticum, e septem Electoribus primas tenent Archiepiscopi in Senatu, qui & Electores vocantur. Ne quid dicam de aliis Regnis, ubi consiliorum præfides sunt, & maxima quæque administrant sine vlllo Reipublic. periculo. Porro mendacium est, Theodosium Magnum Arianos cum Catholicis; & Valentinianum sustinuisse, cum grauißima edicta in eos rulerint. Et meminisse debuerat, quod alibi ipse dixit, ex antiquitate petens, SALVS POPVLI SV-
PREMA LEX ESTO.

Lib. 3.

cap. 7.

Vers. fr-

nem.

Lib. 4.

cap. 3.

Lib. 4.

cap. 7.

Singulare autem certamen, quod duellum dicitur, permittendum esse iudicat, præsertim in

In capitalibus causis, quibus aliunde nō adfint *Concil.*
 certi testes sed aliter, & iustitiæ ratio, & Chri- *Trid.*
 stus Dominus per Ecclesiam suam docet, cum *ses. 23.*
 dicat, Detestabilem duellorum usum fabrican- *cap. 19.*
 te diabolo introductum, vt cruenta corporum
 morte, animarum etiam perniciem lucretur, ex
 Christiano Orbe penitus exterminandum; Im-
 peratores, Reges, Duces, Principes, Marchio-
 nes, Comites, & quoscunq; alios Dominos tē-
 porales, qui locū ad monomachiā inter Chri-
 stianos cōcesserint, eo ipso esse excommunica-
 tos, & iurisdictione, & dominio ciuitatis, castri,
 aut loci, in quo, vel apud quem duellum fieri
 permiserint, quod ab Ecclesia obrinent, priua-
 tos intelligi, & si feudalia sint, directis Domi-
 nis statim acquiri. Qui vero pugnam commi-
 serint, & qui eorum Patrini vocantur, excom-
 municationis, ac omnium bonorum proscri-
 ptionis, ac perpetuæ infamiæ pœnam incurre-
 re, & vt homicidas, puniendos, & si in ipso cō-
 flictu decesserint, perpetuo carere Ecclesiasticā
 sepultura. Illos etiam, qui consiliū in causa du-
 elli, tam in iure, quam in facto dederint, aut a-
 lia quacumq; ratione ad id quenquam suase-
 rint, nec non spectatores, excommunicationis,
 ac perpetuæ maledictionis vinculo teneri.

Maximū (inquit) & forsan præcipuum, Re- *Lib. 4.*
 rumpub. fundamentum est naturalem ciuium *cap. 1.*
 statum, ingenio ciuium; edicta vero & leges,
 naturæ hominum, temporis, ac locorum accō-
 modare. Quod si ita omnino sit, non erit æqua

via Domini, neque permanens natura lex, nec commune gratiæ donum, neque vna Ecclesia, quando per hunc, pro tempore, loco, personis, tanquam regula Lesbia, mutanda sit. Quin etiam pro ætate cuiusque non erit eadem lex, quippe iuuentuti remittendæ erunt habena quæ senectuti contrahenda: Adde etiam pro constitutionibus corporū: quippe sanguineis cholericis, phlegmaticis, melancholicis vniuersale institutum, vel Decalogus haud erit præscribendus. Nam & quoniam sub diuersis cœli regionibus, & climatib. diuersa ingenia sunt, putat ille cothurnum vniuscuiusque pedi mutandum. Quanto igitur rectius (quidquid Bodinus alter sentit) inquit Baldus, ius & æquitatem naturalem non esse inclusam, nec alligatam locis. Rectissime autem Christus, qui omnib. gentibus eadem præcepta, Sacramenta, formam item Christianæ Reip. & Ecclesiæ iisdem pene legib. & Archiepiscopatibus, Episcopatibus, Sacerdotiis, Religiosis sanxit. Tam videlicet viuida vis Spiritus sancti est, & tam valida diuinæ sapientiæ, ac gratiæ virtus, quæ efferas gentes mansuefecit; naturæque lapsus erexit, & humanam ipsam carnem edentes illexit ad cœlestis Eucharistiæ esuriam, & in vnum vagos facili negotio collegit. Et denique quod omnibus seculis, hoc vero potissimum apparuit, nouum ipsum Orbem ad eundem viræ Christianæ tenorem adduxit, quamcunq. ad mundi partem vergat. Vt certe, quando aliud non

Baldus.

non esset, quo mentes nostræ excitarentur ad talem Reipub. formam suspiciendam, esset hoc vnicum ad captiuandum in obsequium fidei intellectum.

Anglos ait fuisse inhospitales, quique cum *Lib. c. i.* aliis nationibus degere non possent, vt etiam Antuerpiæ secretum ab illis domicilium haberent, postea tamen, vbi cum Gallis pacē inierunt, suavissimisque eorum Regina, ac pacificis modis tractati sunt, cicures factos, & mites: Gallos contra, qui nulli nationi humanitate cederēt, post bella ciuilia deperdidisse naturam, & mores auitos. Sed & hic in vtraque hac re cæcutiit Bodinus. Primum, quod nunquam Angli crudeliores fuerunt, quam cum Catholicam fidem exuerunt, aut Ecclesiam persecuti sunt. Missis superiorū temporum euentis, quæ Anglici historici, Bedaq; persecuti sunt; an ne diriora vnquam tormenta commenti sunt antiqui Ecclesiæ persecutores, quam quæ aduersus suos adhibuerunt, quoniam Catholici veram religionem colebant, & optimorum Regum, totiusque regni sæpe promulgata edicta seruabant? Non temperatum sacris locis, non virginibus innoxiiis, non religiosis, qui inermes arma spiritualia pro populo strinxerant, non Regina ipsi Scotia, cui caput superioribus annis amputatum est. Extant passim hac de re verissimæ historiæ: Sed & Sæderi librū de schismate Anglico, qui reipub. consultum velint, attentelegant. Inde enim occasiones, & causas, casusque

casusque Regnorum, & mutandi homines in
 feras facillime noscent. De Gallis autem, ne-
 go quod Bodinus inquit. Ex tot enim ciuitati-
 bus, & prouinciis, vbi adhuc Catholica Reli-
 gio viget (nam & primariæ omnes vrbes ca-
 tholicissimæ sunt) vix aliquem inueneris,
 quin antiquum obtineat, & mitissimos sapiat
 mores. At quos transuersos non ciuilia bel-
 la, sed hæresis egit, hosce si intelligat, vt nomi-
 ni Diuino, sic veræ pietati esse rebelles, Re-
 gnoque truces, & efferos euasisse non infi-
 cior. Nam si quis in Caluinianum acutius in-
 spexerit (licet neque loquentem audiat) ex o-
 culis tamen torue aspicientibus, ex male sana
 nimirum reclamante conscientia statim id a-
 gnoscet.

*Libr. 5.
 cap. 3.*

Fuit ne vnquam (ait) Ludouico nostro Regi
 sancto Princeps quisquam virtute, pietate, in-
 tegritate par? Hæc ille, quæ & alibi sæpe, cum
 de Carolo VII. & aliis quibusdam Galliarum Re-
 gibus commemorat. At præstabat, sapientem
 Politicum addere, hæreticos ab eo Rege Albi-
 geos eiectos, vnde Caluiniani virus suum su-
 xerunt: Ecclesiam vnã Catholicam Roma-
 nam constantissime omnes esse tutatos: vixisse
 summo cum Dei metu, cæteros verò quosque
 Galliarum Reges semper Catholicos fuisse, opti-
 mos autem quosque iisdem artibus restituisse
 in pristinum statum quotiescunque concide-
 rat, Regnum: hæc videlicet vera fuisse Reipu-
 blicæ fundamenta, non mentiente qui dixit:
 Quæ-

Quærite regnum Dei, & hæc omnia vobis adiciantur.

Principes (ait) fuisse coactos, vt novos honores, & præmia bene meritis decerneret. Edwardum igitur Angliæ S. Georgii, Ioannem, & Ludouicum XI Galliæ Reges, hunc S. Michaelis illum Stellæ, philippum II. Burgundiæ Ducem Velleris aurei, Duces Sabaudix, Beatae Virginis Annunciatae ordinem instituisse. Sic ille. At etiam hic præstabat, quum dicat nullum inter istos adscitum, qui nobilis non sit nomine, armis, & sine vlla labe, expressisse, quænam potissimum ea putabatur labe: Næpe Catholice fidei defectio: quando nec ordines vnquam vlli fuerit instituti, nisi à Principib. Catholicis. Quod sane hæretici nunquam potuerunt efficere, quippe qui deferta fide omni prorsus ordine destituuntur.

Postquam, inquit, defensio vitæ, ac persecutio latronum ad ius diuinum, naturale, humanum pertinent, profecto subditi exercendi sunt in militari ad probos subleuandos, deprimendos improbos. Et voco (inquit) latrones, atque improbos, bella iniuste mouentes, ac fures, & eiusmodi alios. Verum si hoc fit, tanto magis curandum erit in hæresi exterminanda, si qui primo sanis cõsiliis acquiescere noluerint. Eadem enim omnino hæresis, ac tanto quidem nocentius perpetrat, quanto præter Regnorum euersionem inuadit ipsos animos, quos & cœlestibus priuat bonis, & densissi-

Lib. 5.
cap. 4.

Lib. 5.
cap. 5.

densissimus tenebras in Regna inducit: Quod restantur Asia, Africa, & hodie bona Europæ pars.

Mox subdit, ad explodendos seditiosos, & fures expedire, vt mittantur ad bellum, hancq; medicinam summopere necessariam, & vtilem esse Reipublicæ. At secus, & diuinum præceptū vrget, & sapissime latronū exercitus dissipati sunt, & nisi vires attritæ sunt, Reipublicæ certe hinc existimatio imminuta fuit. Quam enim tu solidam reportaueris de hoste victoriam, ad quem expugnandum sceleratas, & inimicas Deo copias adducas? Et vt de inimicis, inimicos suos Deus vlciscitur, sic de Regnis, tanquam de hostibus idem facit, à quibus in expeditionem ii mittuntur.

*Lib. 6.
cap. 1.*

Afferre Bodinus ex Deuteronomii capit. 16. Diuina lege mandatum, vt ter saltem quisque singulis annis ad templum adeat, quare esse Atheos quosdam, qui ne semel quidem id præstant. Sed cur non potius Ecclesiæ, quæ id singulo saltem octiduo iubet, quam veteris Testamenti præceptum proposuit nobis qui Christiani sumus? Sed verum est, Bodino plus sapere veteris legis quam nouum gratiæ Testamentum.

*Lib. 6.
capit. 2.*

Vbi Augustum collaudat, quod pœna multauerit, qui exactis viginti quinque annis, vel uxorem non duxerant, vel liberos non susceperant; sapientissimi Politici id fuisse dicit, quoniam ita adulteria, de restabilioraque alia sce-

scelera præciderit, mox Iustinianum, & Con- *Plato*
 stantinum, Honorium item, atq; Theodosium *sub finē*
 imp. reprehendit, qui vel Augusti legem ab- *Dialogi*
 rogant, & pœnam cœlibatus sustulerunt, vel *6. de le-*
 priuilegia concessere subditis, qui liberis ca- *gib. Cic.*
 tuissent Veruntamen maluissent, vt Christi *3 de leg.*
 magis quam Augusti prædicationem suspexis- *capit.*
 set. Sunt eunuchi (inquit) qui se castrauerunt *quādā*
 propter regnum cœlorum. Nec vero melatet, *etiam*
 cur secundum ciuiles leges, Politici hoc nego- *leges*
 tium metientes vltra humanos limites progre- *dis. 1. l.*
 di haud potuerunt. Assenserunt enim Platoni *penult.*
 in cœlibes cœlibatus pœnas statuenti, & legi *C. dicit*
 xi i. Tabular. ac legi Papiæ (siue Pompeiæ, vel *nup. l.*
 Poppææ) quam iterum Augustus tulit de ma- *vl. c. de*
 ritandis ordinibus. Et veteres leges (scribit Eu- *infirm.*
 sebius) priuant orbos liberis eorum successio- *nam.*
 ne, qui liberos gignunt, τοὺς ἄπαυδάς παλαμοὶ νό- *pœn.*
 μοι σερήσει τῆς τῶν γονίμων διαδοχῆς ἐπιμορῆντο Ve- *cal. Eu-*
 rum enim uero imprudenter omnia lata sunt *seb li. 4.*
 Euangelicæ autem legis virtus tanto compro- *de vita*
 batur apertius, quanto Christus scientia *Constā-*
 Patris æterna Apostolos cœlibes eo ipso tem- *tinil. 2.*
 pore quoquo versim diligentius mittebat, *ff. de*
 quo leges illæ inualuerant, virginesq; & alios *vac.*
 ad castitatem perpetuo colendam per eosdem *mul. l. 1.*
 Apostolos serio non solum hortabatur, sed *c. de his,*
 sæpe sanguinis Apostolici, virginumque mar- *qui nu.*
 tyriis inuitabat. Ecce videntne iam Politici vias
 CHRISTI non esse politicas tantum, aut
 huius mundi? At quum Augustus non tam
 pœnis

Lib. se pœnis, quam præmiis, omnes ad capeſſenda
excus. matrimonia vocaret (vacatione quippe trien-
lib. 10. nii à publicis muniis propoſita omnibus, ma-
Inst. de ioraque, vt deinde eſſent pro maiore filiorum
excus. numero præmia, atq; immunitates) quis cogi-
tut. vel taſſet à Chriſtiano pectore prodire debuiſſe
curat. tantum (vt videbatur) obicem Euangelio pro-
in prin. pagando, cum eius rei prædicatio, & exempla
 ubique à Chriſtianiſ posita, non ſolum pœ-
 nis, & præmiis Imperatorum, ſed & inſitæ na-
 turali ad coniugia præpenſioni aduerſaretur?
 At ita Deus comprehendit ſapientiam ſapient-
 tum, & ſtultos facit principes Taneos, & rei
 ipſa probat, excellentiores ſuo (non hæreti-
 co) Euangelio ſe reſeruaſſe vias, quas ſi mun-
 dus non caperet, eas tanto magis vult eſſe
Euseb. probatas, & fixas. Quamobrem & Conſtan-
de Vita tinus Magnus leges illas abrogauit, & eius
Coſtan- filii aboleuerunt, uſuſque ille eſt his verbis
tinis. aduerſus iniquiſſimum legem: Per infirmita-
 tem (inquit) naturæ priuatos ſuo magno libe-
 rorum gignendorum deſiderio, miſereri ma-
 gis, quam mulctari conuenit. At rei melio-
 ris amatorem non quidem punire, ſed admi-
 rari maxime dignum eſt. Hic rei melioris a-
 matorem *καίριονος ἐργάσιον* vocabat, qui ſe Dei
 ſacerdotio conſecraſſet, ac pudicitiam, ſiue vir-
 ginitatem profeſſus caſtę vitæ ſe addiſſet Sed
 reliquũs, inueteratam hominum labem, & ſa-
 cerdotum lapſum in magnis diœceſibus, arbi-
 trantibus haud eximi poſſe, niſi vxorum con-
 ceſſu.

cessu, responderi: Nescitis scripturas, neque virtutem Dei (addamus autem) nec pœnitentiæ vim, quæ meretrices (si ad cor redeant) virginibus interdum æquat, atque ex contumeliæ vasis vasa honoris, & gloriæ Dei facit.

Deniq; alii ætatem, qua vota ediderunt, non aptam fuisse obtendunt iudicandis propriis viribus in sustinendo cælibatus onere. Sed cur non idem quoque prætexant in deferendis vxoribus. laici, quibus onera plerumq; intolerabilia ex re vxoria incumbunt? Itaq; ei, qui diceret. Non solum immaturo consilio, verum etiam vi adactus, initiatus sum sacris, quare & peto per Canones mecum dispensari; responderi potest: Quid sit te vel minus maturum consilium, vel alicuius vis adegisset, vt vxorem adulescens duceres, deinde aliquot post annos eam reiicere velles, num vllum tibi Canonem patrocinari putares? Sane non dubito, quin plures laici mallent vxore carere, quam pii sacerdotes matrimonio iungi. Licebitne igitur illis diuortium à Christo prohibitum facere, ac (quod æterna esset non minus infamia dignum, quam pœna) causasnectere, cur nunc illam, iam alteram, modo nullam vxorem aliquis habeat? Sed vt hæc abesse ob ipsis laicorum mentibus debent, sic multo magis illa facefiant à sacerdotum cordibus, qui ad cœleste vitæ genus vocati, à mulieribus se abstinent, vt sint sancti corpore & animo, ac proxime Deo adhæ-

Lib. 6.
cap. 4.

adhæreant. Atqui neq; verum est, quod ait Bodinus, calibatus professione, peccatis fenestram aperiri. Nam & quæ scelera publice patrabantur Augusti tempore, quum tam seduli essent in maritandis ordinibus, satis ad Romanos notat Apostolus, ne quid dicam de aliis. Et Bodinus hic quoque nimis politice tribuit Augusti sapientiæ, aut præstantiæ Monarchiæ, quod cum antea Romani ne decennium quidem in pace vixerint, is quinquaginta annos pacare Rempub. & Imperium administraverit, cæterisque id ipsum reliquerit tranquillum. Optandum igitur erat, ut totum hoc quicquid fuit, Diuinæ dispositioni tribuisset, quæ Romanum Imperium præparauerat, totque antea secula per Esaiam prædixerat. Ut Roma (inquit S. Leo primus) per sacram B. Petri sedem caput orbis effecta, latius præsideret religioni diuina, quam potestate terrena. Quamuis enim multis aucta victoriis ius imperii in terra mariq; protuleris minus tamen est, quod tibi bellicus labor subdidit, quam quod pax Christianiana subiecit. Dispositio namq; diuinitus operi maxime congruebat, ut multa regna vno confederarentur Imperio, & cito peruios haberet populos prædicatio generalis, quos vnus teneret regimen ciuitatis. Hæc autem ciuitas ignorans suæ prouectionis auctorem, cum omnibus pene dominaretur gentibus, omnium gentium seruebat erroribus, & magnam sibi videbatur assumpsisse religionem, quia nul an re-

respuebat falsitatem. Vnde quanto erat per dia- ce
bolum tenacius illigata, tanto per Christum est ce
mirabilius absoluta. Hæc D. Leo; quæ utinam
Bodinus in Monarchia Augusti considerasset.
Sic enim humanæ Diuinam administrandi ra-
tionem præposuisset.

Et caput quintum libri sexti id maxime cō- li. 6. c. 5.
tinet, vt ostendat, in successione Monarchiam
rectius, quam in electione consistere, ac dura-
bilem fore Pontificatum, itaque multa passum
esse, quoniam eliguntur, non succedunt gene-
ratione carnali Pontifices. Videlicet, si succes-
sisset puer filius Pontifici demortuo, hinc Eccle-
siam vniuersam regere, creare Archiepiscopos,
Episcopo, Cardinales, ipse non Sacerdos pro
tribunali sedere, per tutores id agere debuisset.
Quæ vt sunt absurdissima (præsertim in pleni-
tudine temporis) sic dici permittuntur ab iis,
qui politicæ lance diuinas res pendunt, vt in ba-
rathrum temeritatis corruât. Quid ergo? Chri-
stus sapientia æterni Patris minus in Ecclesiæ
regimine statuendo vidit, quam Bodinus? mi-
nusq; Christianæ Reipubl. Christus quam ille
cauit, cum Dominus & virgo nasci ac mori, ac
Petrum cælibem Pontificatui præfecerit, cui i-
tidem alij fuerunt hætenus subinde suffecti? At
tamen Monarchia hæc, quam Dei filius insti-
tuit, vniuerso mundo oblatrante & obsistente
sexdecim secula stetit, tantoq; latius Christiani
fines propagauit Imperii, quanto hæresis, per-
fidiaq; illud acrius hodieq; oppugnant, certissi-
mo

mo indicio firmitatis eius quam requirebat, quæ futura in seculum erat firmamentum, & columna veritatis. Sed & ostendat Bodinus, quam firma successione subsistat Lutheri, & aliorum hæreticorum regnum, qui propagatione carnalium filiorum, quot capita, tot hydras posteritati reliquerunt.

Cæterum quod ad periculum attinet: quod Pontificii interregni tempore aliquando contigit, nescit iste, sic diuina in terris regi à Deo, vt cum liberam hominum voluntatem non tollat, (quam etiam quotiescunque peccat, non finit impune abire) nihil tamen hinc pereat stabilitatis Ecclesiæ, cum & in iis qui parentibus carnalib. successere, peiora sæpius, diuturnioraque mala, euenerint.

Eodem rursus capite adlucit, Eugenium quartum Pont. Max. à Concilio Basiliensi excommunicatum, & Pontificatu spoliatum. At quod Eugenius non errauerit, neq; in hæresim incidit, idem Concilium Basileense Lausannæ continuatum ostendit, quod acta sua priora irritauit & Nicolaum quintum Eugenij successorem, vti verum Pontificem, veneratum est, quemadmodum ex literis eiusdem Nicolai cognosci potest.

Ex his igitur vir quisque prudens intelliget, quam circumspecte verlandum sit, quidquid à Bodino scriptum est. Neque vero quidquam attingi de libera in filios iurisdictione, quam parentibus restituendam esse, etiam ad necem, disse-

differit ex veteri Testamento. Id enim si expedi-
diuisset, vel Dei filius exposuisset, cui cura, nō
tantum vsque ad atramentum (vti Bodino)
sed vsque ad sanguinem fuit de nobis: vel apo-
stoli meliore spiritu, quam fuit Bodinus, af-
flati, per vniuersum terrarum orbem docuis-
sent. Ac certe Euangelicam mansuetudinem
haud decebat, vt patres dira illa, quæ etiam in
Scythis reprehenduntur, supplicia de filiis su-
merent. Facerent hoc leges, si faciendum sit,
& gratiæ Diuinæ nitor ne immanitate tolla-
tur. Et vero pleraque alia sunt, quæ Bodinus
refert de aliis seu Regnis, siue rebus publicis,
quæ cum non ita sint, condonari possunt ho-
mini ex tanta rerum mole fatigato, neque sem-
per vera ab omnibus inaudienti. Ac tamen
haud tacendum est non recte fecisse, qui quum
in pluribus de *Repub. Veneta* fuisset halluci-
natus, tum adiecerit, solere à Veneris eligi Du-
ces minus prudentes, quiq; aliis virtutibus ca-
reant. Quod falsum est. Si enim spectasset qui
hoc seculo, eoq; ipso tempore, quo libros istos
de *Republ.* scribebat, principem locum obti-
nuerunt, sententiam, & verba mutasset. Quippe
viri præstantissimi aut armis, aut vitæ sanctita-
te, vel sapientia, & vsu rerum delecti sunt, qua-
les fuere præter alios multos, Priuli, Triuisianus,
Mocenicus, Venerius, Nicolaus de Ponte, qui
que nunc præsidet, Paschalis Ciconia, qui
cum sapienter, & pacate decennium Cretam,
& Orientalem illam ditionem administrasset,
vitamq;

vitamq; vixisset innocentem, nō minus admi-
nistrationi Reip. quam propagandæ pietati dat
operam. At quoniam hi de Rep libri magnam
rerum politicarum suppellectilem habent, quæ
plures allicit ad legendum, videant quibus ani-
marum salus potissimum incumbit, num serio
danda esset opera, vt quam primum non solum
purgarentur, verum etiam ea apte infererentur
quæ in Religione Catholica, & pietate firmare
Principum, & Politicorum animos possent.
Quod sane maximum esset ad Dei gloriam o-
peræ pretium.

INDEX

INDEX RERVM ET VERBORVM IN MACHIA- VELLI PRINCIPEM.

A Equirendi studium à natura pag. 25.	Auaritia siue parcitas Vitium quidem, sed dominantirationem non impedit 92 93
Actionum contrariarum principum disputatio pag. 115. 116	Aloysij regis Gallia error ingens 8E
Adhortatio ad Italiam à Barbaris liberandam 141	Annibalis Bentiuoli coniu- rationis exemplum 103
Agathocles ex infimo in regem euasit 51. in quibus laudandus & vituperandus sit 52	Annibalem scuitia in exercitu augustum reddidit 95
Agathoclis & Olixerrotti collatio 54	Antonius Venafrus Petrucij administrator, hero estimationem conciliauit 128. 129.
Alexander Imperator tam probus cur interemptus 108. eius laudes ibid.	Antonini Imper. Virtutes & vitia 110
Alexander VI. Pontifex, summus impostor & fa- cur interfectus 98	eius error ibid.
Alexandri Sexti cogitationes noui principatus & artes 41. ibid.	Auxiliaria arma euocantè perniciofa 77. 78
	Arcem Mediolani constru- xisse

I N D E X.

<i>x</i>isse magnus error 122 Arces qui male adificant 121 Arces seruanda, an destruēda 121. 122 Arma qui primi in Italia excitauit post exactos Caesares 76 Arma principis qua 70 Arma propria & mercenaria quibus differant 80 Dauidis exempla 81 Arma propria mercenarijs mixta ibid. Arma propria qua sint qua ratione ordinanda ibid. Arms conductitia perniciofa exemplis probatur 71. 72. &c. Arma mercenaria periculosa 72. 73. 74 Arma pia qua 143 Arma quibus auferenda à principe 117 Ars Imperantis qua & quanta virtutis 83 Artificum Tribus principi in honore habenda 127 Assentatores qua ratione à principe fugiendi 130. 131	B. Bellum iustum, quod necessarium 142 Borgia forma principatus fundamenta 48 Borgia factum in signe 46. 47. 48. animi magnitudo 44. Vide Cas Borgia 48. C. Carmagnola cur à Venetis occisus 17 Caroli VII. Gall. Regis prouidens consilium in paradis proprijs armis 81 Carthago cur deleta 32 Causa cur pontificius principatus in rebus profanis ante Alexandrum VI cōtemneretur 66. 67 Casar Borgia ut principatum adeptus sit 40. exemplum noui principatus 30 Cas. Borgia artes, consilia 42. 43. fundamenta ad principatum 41 Verba ad Machiavellum 53 Casar Borgia actiones nouo principi praecepta esse possunt 41 Cas. Borgia imprudētia 49. Cas.

I N D E X.

<i>Casa Borgia quid defuerit</i>		D.
46. 47. qui cardinales ti-	<i>ibid.</i>	<i>Darius & regnum adeptus</i>
<i>mendi</i>		39
<i>Casaris Borgia laus</i>	48	<i>Decertandi duo genera, le-</i>
<i>Casarum interfectioꝝ præ-</i>		<i>gibus & viribus</i>
<i>cipua causa</i>	105. 106	97
<i>Ciuitates quæ seipsas per-</i>		<i>Defectio subditorum quid</i>
<i>dunt</i>	32	<i>principi proficit</i>
<i>Ciuitates quæ libertatem à</i>		17
<i>miserunt, & regi debe-</i>		<i>Disciplina noua militaris</i>
<i>bant</i>	32 33	<i>instituenda ab Italis</i>
<i>Ciuitates principi parere</i>		145.
<i>assuera</i>	33	146
<i>Clementia ne abutantur,</i>		<i>Dominatus nouiter partiẽ</i>
<i>danda opera principibus</i>		135
92. 93		<i>Duces exercitus mercenarij</i>
<i>Clemens princeps esse debet,</i>		71. 72.
<i>non crudelis</i>	<i>ibid.</i>	E.
<i>Columnij à Borgia auriti</i>		<i>Existimationem quomodo</i>
43		<i>quis sibi compareret</i>
<i>Columnenses & Vrsini cur</i>		129
<i>quiescant</i>	69	<i>Exercitus Imp. sauis po-</i>
<i>Colonia cur fideles</i>	20	<i>tius, quasi clemens esse</i>
<i>Colonias ad retinendã pro-</i>		87. 88
<i>uinciam prodesse</i>	<i>ibid.</i>	F.
<i>Commodus Imp. cur inter-</i>		<i>Felices qui dicuntur homi-</i>
<i>fectus</i>	112	<i>nes, qui infelices</i>
<i>Coniurationes paucis felici-</i>		138
<i>ter cessisse</i>	102	<i>Ferdinandi Aragonij res</i>
<i>Capua cur deleta</i>	32	<i>gesta & gloria</i>
<i>Cyri exemplum</i>	36	122. Pia
		<i>sauiã</i>
		123
		<i>Fidem seruare in principe</i>
		<i>laude dignum</i>
		96
		<i>Flaminia restituta Valen-</i>
		<i>tini crudelitate</i>
		92

I N D E X.

Florentinorum imperium	Germania civitates cur nō	
cur armis mercenarijs	facile timeant 64.	bene
auctum	73	munita
Fœdera & conventa à ma-	Germanorum & Heluetio-	ibid.
lis non servari, quare nec	rum eadem disciplina	
illis servanda fides 96. 97	militaris	140
Fortunam torrenti ex mon-		
tib. fluenti comparat au-	H.	
ctor	136 Heluetij an vinci possint	
Fortunam Iulio 2. effrenate	139	
agenti, fuisse	138 139 Hieron Syracusanus ex pri-	
Franciscus Sfortia princi-	mo princeps factus	38
patum acquirat	40 Hieronis Syracus. ars re-	ibid.
Francisci Sfortia & filiorū	gnandi	
contraria exēpla 83. 84	Hispanos ab equitatu Gal-	146
G.	lico proteri	
Gallia num difficulter oc-	Hominum improbitas &	
cupari possit, & cur	perfidia principi eluden-	98. 99
Galliam occupare volenti,	da	
difficultates occurrunt	I.	
& cur	31	
Galliarum regni qua ma-	Imperator militaris liber-	
ior securitas	ralis de alieno esse debet	
Galliarum regnum bene	91	
constitutum & sapien-	Imperatores & principes li-	
ter.	beralitate res magnas cō-	
	fecisse & intelligendum	
Gallorum error	24	ibid.
Galli regem suum reueren-	28	
tur	Imperatorum cades ex odio	
Graciam cur Turca confer-	& contemptu profecta	
ret	18. 19	115
		Impr.

J N D I X.

Imperiorum nomina	14	Legum conditores Et ex-	
Immanitas Valentini Bor-		pendendi	37
gia quid boni peperit		Leges novas dare difficile	
91		Et cur	ibid.
Inclementia novitate regni		Lenitas in exercitum Sci-	
excusanda	ibid.	pioni exprobrata	96
Iniuria Unde fiant	49	Liberalitas erga milites &	
Ioann. Aucuthus Florenti-		tilis	91. 92
norum dux	73	Ludouicus XII. Mediolan-	
Ioann. Foglianus	53	um non potuit retinere	
Italia excidium à merce-		17	
narijs auxilijs.	71	Ludouicus XII. rex Gallia	
Italorum ingnauia	144	leges administrandi non	
Italos belli imperitos, ait		seruauit	23
Gallus: Italus respondet,		Ludouici XII. regis Gallia:	
Gallos regnandi ratione		consilium prudens ibi-	
non tenere	27	dem	
Iulius II quantum Ponti-		Ludouici regis XII. errores	
ficiū regnum auxerit		26	
69		Ludouici regis Gallie XIII.	
Iulius II. quæ bella parci-		maximus error	25. 26.
te suæ gesserit	90	M.	
Item Ferdinandus Hispan.		Machiavelus principem	
rex catholicus	ibid.	hypocritam instruit	98.
		99	
L.		Maximini errores, Et cadis	
Legislatores armati	37	causa	115.
Leges bona, ubi arma bona		Maximiliani ingenium in	
sunt	82	gubernanda rep.	131.
Leges auita seruatæ princi-		cur in proposito non ma-	
pem conseruant	18	nebat	ibid.

I N D E X.

<i>Metui an amari princeps</i>	<i>ius solertia</i>	55	56
<i>curare debeat</i>	103	<i>Opinio qua rerum conuer-</i>	
<i>Militia Italica cur corru-</i>		<i>siones fortuna tribuit</i>	
<i>pra</i>	144	134	
<i>Militia in Italia inutilis</i>	76	<i>Oppugnationes in quibus prin-</i>	
<i>Milites si loco coloniarum</i>		<i>cipem difficiles</i>	101
<i>substituuntur</i>	20	<i>Optimates a principe dili-</i>	
<i>Militaris disciplina princi-</i>		<i>gendi aut odio habendi</i>	
<i>pis ars</i>	76	60	
<i>Militaris disciplina quot</i>		<i>Optimates in libera ciuitate</i>	
<i>sine forma</i>	70	<i>te imperare volunt</i>	58
<i>Modi tres regendi princi-</i>			
<i>patus nouiter parti</i>	32	P.	
<i>Mesis, Cyri & Thesei Vir-</i>		<i>Pandulphus Petrucius se-</i>	
<i>tus quando enituit</i>	141	<i>nensum princeps</i>	119
<i>Mosen more aliorum non</i>		<i>Paulus Vitellius</i>	53
<i>esse affectum principa-</i>		<i>Paulus Vitellius Florenti-</i>	
<i>tum sed Dei iussu</i>	35	<i>norum dux</i>	74
N.		<i>Paulus Ursinus quibus artib.</i>	
<i>Nabidis Spartani exemplum</i>		<i>deceptus</i>	44
60		<i>Pertinax cur occisus</i>	105
<i>Numantia cur deleta</i>	32	<i>Philopœmenii laus</i>	81
O.		<i>Pisani in Gallorum client-</i>	
<i>Occasio adipiscendi princi-</i>		<i>tela</i>	47
<i>patum</i>	35	<i>Pisanorum exemplum</i>	34
<i>Odiu inueteratum nouis</i>		<i>Pontificatus Turcico impe-</i>	
<i>beneficijs non deleri</i>	50	<i>riosimilis</i>	75
<i>Oliuerotus Firmanus, eius</i>		<i>Pontificatus quantum pot-</i>	
<i>virtus & facinora</i>	53	<i>tentia valeat</i>	66
e-		<i>Pontificius principatus cur</i>	
		<i>secus</i>	

I N D E X.

<i>Securus & indefensus</i>	<i>Providentia in imperijs re-</i>	
666 <i>cur tantum in reb.</i>	<i>tinendis opus</i>	22
<i>profanis accreuerit & à</i>	<i>Prudentia & biperspicua fi-</i>	
<i>regib. timeatur</i>	<i>ibid. at</i>	127
<i>Pontificium regnum post</i>	<i>Prudens princeps quid pro-</i>	
<i>exactum Italia imp. qui-</i>	<i>videat</i>	22
<i>bus artibus creuerit in</i>	<i>Principatus nouus acquisi-</i>	
<i>profanis</i>	<i>tus</i>	34
<i>Popularis aura quando &</i>	<i>Principatus & acquiran-</i>	
<i>cui non captanda</i>	<i>tur</i>	24
<i>Populus interdum & ni im-</i>	<i>Principatus iure heredita-</i>	
<i>perium defert</i>	<i>rio acquisitus & eius gu-</i>	
<i>Populus sibi ab optimat. im-</i>	<i>bernandi ratio</i>	<i>ibid.</i>
<i>perari non & ult</i>	<i>Principatus qua ratione</i>	
<i>Pralia quibus Itali succu-</i>	<i>confirmetur</i>	58
<i>buerunt</i>	<i>Principatus ex qua causa</i>	
<i>Premijs qui à principe affi-</i>	<i>magis firmus fit</i>	58.
<i>ciendi</i>		59
<i>Propugnaculum firmum o-</i>	<i>Princeps liberalis exactor</i>	
<i>dio populi carere</i>	<i>intolerabilis efficitur</i>	89.
<i>Prouincia nuper parta qua</i>		90
<i>ratione retinenda</i>	<i>Princeps militiae ignarus</i>	
<i>in Prouincia offensa reti-</i>	<i>nullius pretij apud mili-</i>	
<i>nenda à quibus cauend-</i>	<i>tes & quibus studijs or-</i>	
<i>dum</i>	<i>natus esse debeat</i>	84 85
<i>Prouincia qua facile &</i>	<i>Princeps erga ministros</i>	
<i>difficiliter retineantur</i>	<i>qualis esse debeat</i>	128.
18. 19		129
<i>Prouincia externo milite</i>	<i>Princeps quibus de cau-</i>	
<i>retenta qua patiatur</i>	<i>sis contemnatur</i>	100.
21		
	M 4	quam

I N D E X.

quam opinionem in hominum animis infigere debeat	101	dum, ne in odium incurrat	94
Principis boni primum preceptum ut discat quare ratione, loco, tempore possit esse non bonus.	88	Principi à fortunis populi & pudicitia mulierum abstinendum	ibid.
Principis ars præcipua militaris disciplina.	83	Principi coniurationes parari faciendæ.	103
de Principis institutis, quæ auctor scribere velit & utilia & vera, non simulaehra	87. 88	Principi cur crimen auaritia non sit fugiendum	90
Principum vires quomodo æstimandæ	52	Principi consilium capiendum	131
Principis quæ sit præcipua cura	104	& cum cepit, quomodo se gerendum	ibid.
Princeps probum vel improbum administrum unde cognoscat	129	Principi expendendum proprijs an alienis viribus consistere possit	63
Principi temperantia opus esse	119	Principi ut beneficia instilanda populo	56
Principi modo leonis, modo vulpecula ingenium induendum	97	Principi salubrius amicum vel inimicum se declarare quam in nullam partem inclinare	124
Principi quæ vitia cauenda si virtutes omnes affectus non sit	83	Principi cauendum ne odio aut neglectui suis sit	92
Principi quæ cauenda	100	Principi curæ esse debet procerum existimatio citra odium populi	104. 105
Principi a quibus abstinenda		Principi nouo quæ præcepta danda	41

Principem parcum esse praestare quam raptorem	92	Sauonarola quid acciderit	28
Principi nouo semel tantum sauiendum	256	Scipioni cur lenitas gloria fuit	95. 96
Principi historia sunt legenda	122. 123	Secretarij qui à principibus deligendi	128
Principes qui imitandi	49	Sententia notanda	28
Principes qui in Italia principatum amiserunt & cur	134. 135	Spartiatæ & Athenas rexerint	32
Principum diuersa natura & contraria	88	Sauitia nomen principali quando parui ducendum	ibid.
Principes nostri cur magis satisfacere debeant populis quam militibus	113	Seueri imperatoris laudes	108. 109. Sulpecula & leonis ingenium induit ib.
à quibus optimatibus Princeps cauere debeat	158. 159	Simile de flumine montano & fortuna	99
R.		Societas cum potetiori, non inuenda Venetorum exemplo	126
Recta consilia à principis prudentia deriuari, non e contra	133	Studia libera ciuitatis	98
Remedium aduersus coniuratos	101	Sultanici & pontificij imperij similitudo	114
T.			
Romani quæ obseruarint in subactis provincijs retinendis	21	Thesei exemplum	36
Romani cur ciuitates principes tres deleuerint	32	Turca & Gallus in quibus conueniant	28
Romani Imperij euersio ex conductiis armis	82	Turca imperium, Darj simile	30
		Turcis imperaturo maior est habenda militum ratio	
		M. S. quam	

J N D E X.

quam popalorum	114	re omnia cōservanda	99
Turcia qua ratione occu- panda	29	Vitia illa principi non ca- uenda sine quibus prin- cipatus retineri non po- test 88. qua Virtutes ab- ijcienda	ibid.
Turcia cur non facile occu- pari possit	ibid.		
V.			
Valentinus Borgia	27	Virtute qui regnum adipi- scuntur	39. 40.
Valentinus maior Floren- tino populo	92	Virtutis amator studeat ha- beri princeps	127
Veneti quando feliciter bel- lagesserint, quando non	73	Urbis primaria munitio principi admodum Sti- lis & necessaria est	63
Venetorum error	24		
Vita et imperiū principi an		Ursini deleti à Borgia	43

F I N I S.

De hisce Vindicijs Naamang Bensenijs in exerci-
tatione sua Politica De summa Potestatis subiecta
vindicata à Johannis Tiglorij calurnijs, Helmes-
dij impressa sic statuit.

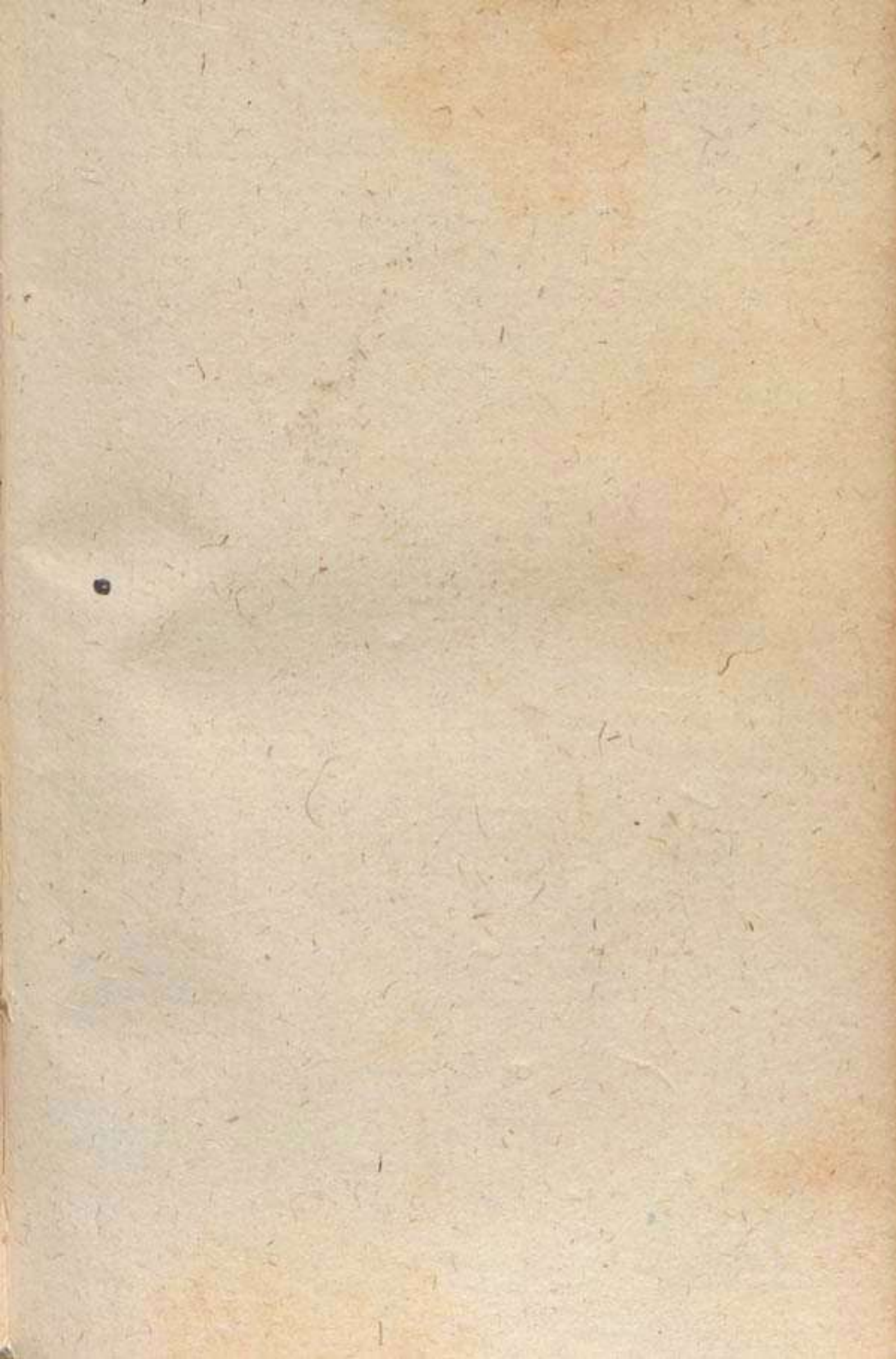
Certe, q sub Stephani Junij Bruti, aut et Junij Stephani
nomine edita est liber, (sic n. ipse se in prooemio, qd. alieno
noie editi, appellat) s. Philippo Morand Plesiacq (ut Hugo
grotij in apologia q Livetium existimat) s. ut alij autem po-
liticoz sumq, H. Langretq, s. utcumq et alij fuerit, ubi
rem gerit, ut haud solummodo privato potiq odio, qm so-
lida veritatis amori debet.

In vindicijs suis n. iq jurat, regij et Aristocratici
Junij hostem noiat.

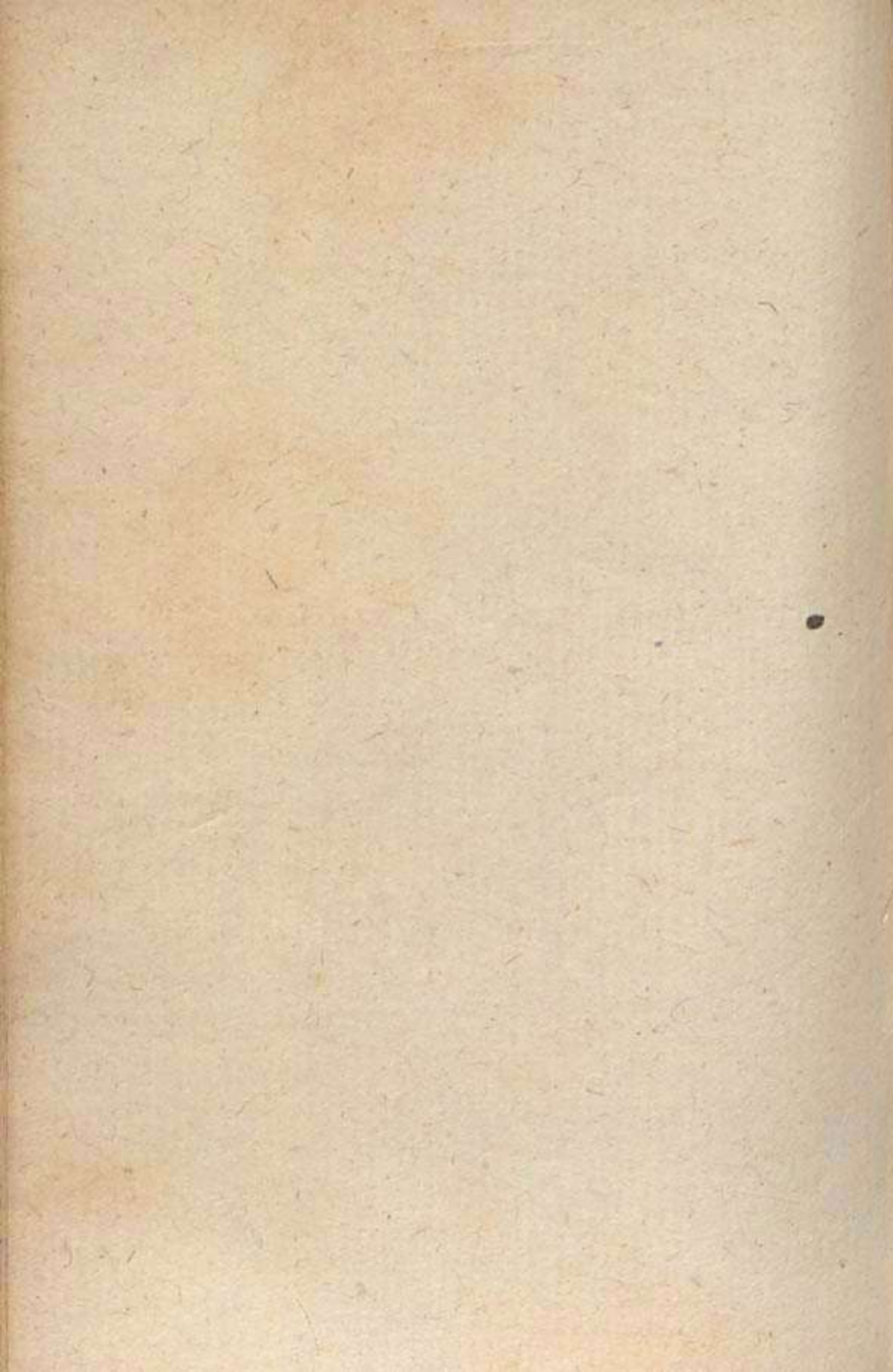

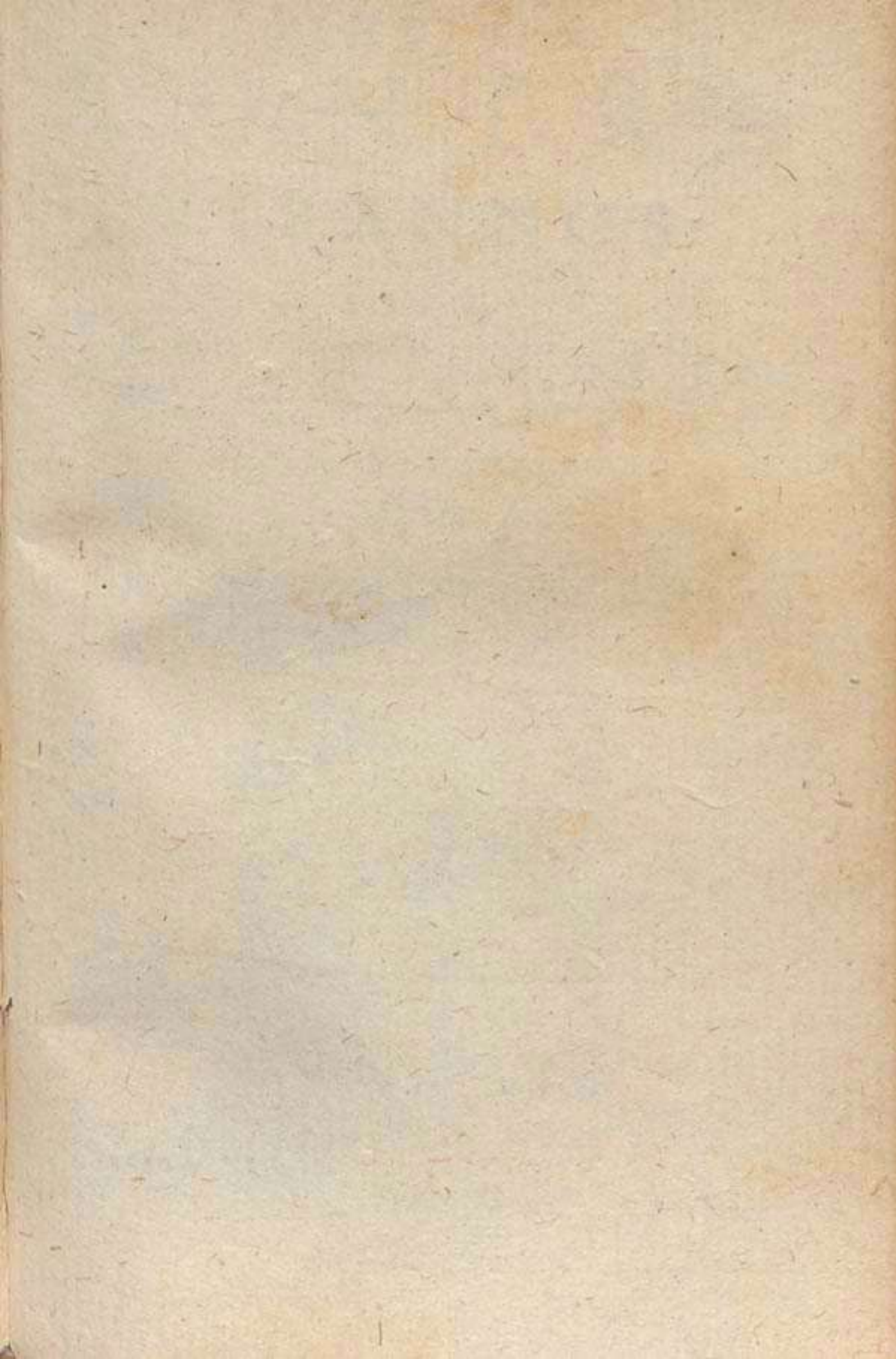

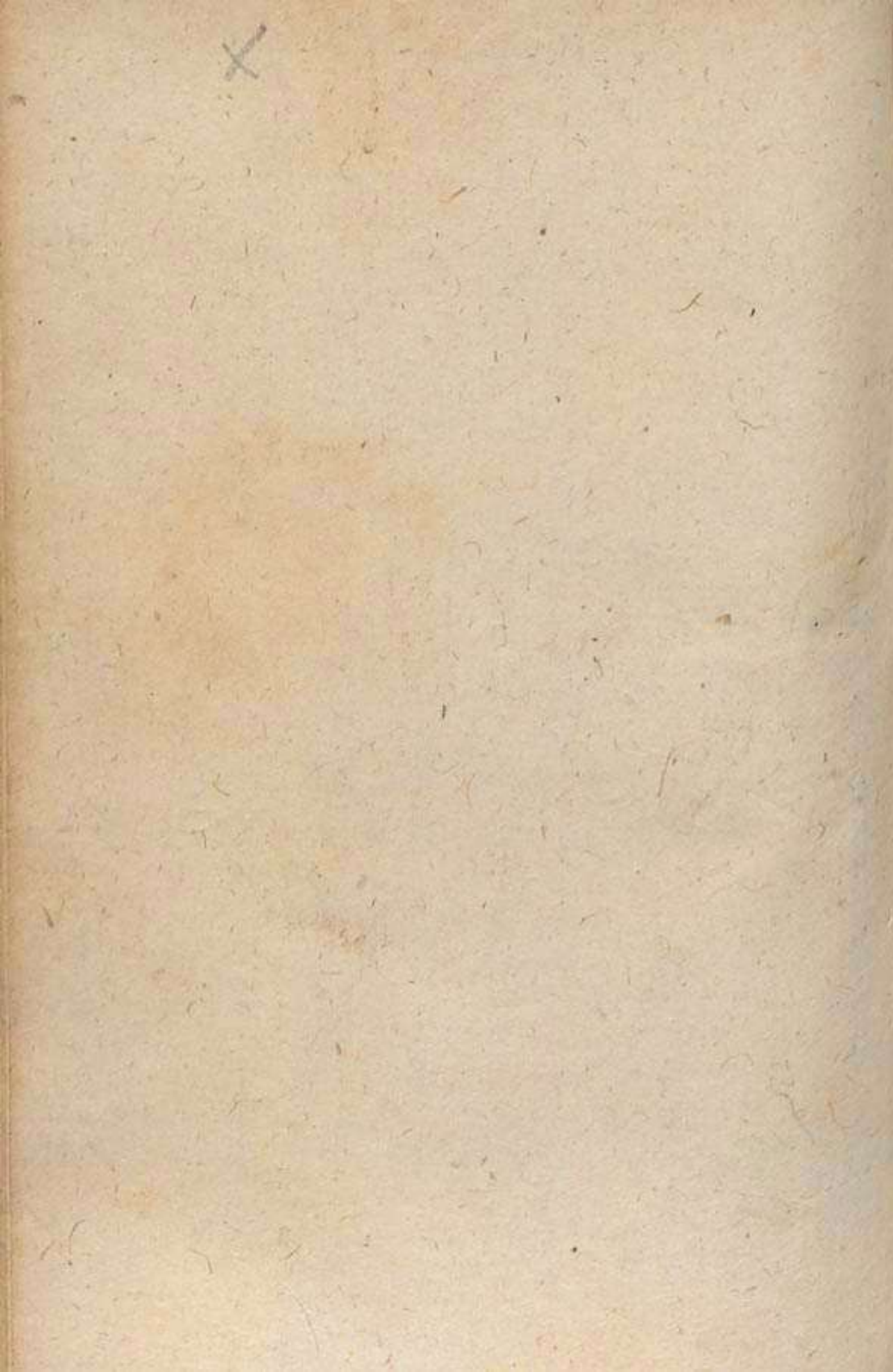

XVU
1152(2)

VINDICIÆ
CONTRA
TYRANNOS:

SIVE,
DE PRINCIPIS IN PO-
PVLVM, POPVLIVQE IN
Principem, legitimapo-
testate.

STEPHANO IVNIO BRV-
to Celta, auctore.

FRANCOFVRTI.
Sumpt. Hæred. LAZARI ZETZNERI.
M. DC. XXII.

MAGNÆ

HOC LIBRO INFRA SCRIPTAE
Questiones explicantur.

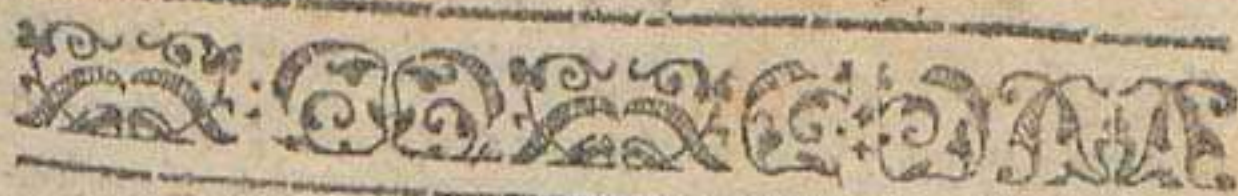
I. An subditi teneantur, aut debeant Principibus obedire, si quid contra legem Dei impeterent.

II. An liceat resistere Principi, legem Dei abrogare volenti, Ecclesiamne vastanti. Item quibus, quomodo, & quatenus.

III. An, & quatenus Principi Republicam aut opprimenti, aut perdenti, resistere liceat. Item, quibus id, quomodo, & quo iure, permissum sit.

IV. An iure possint, aut debeant vicini Principes auxilium ferre aliorum Principum subditis, Religionis pure causa afflictis, aut manifesta Tyrannide oppressis.

CONO SVPERAN-
TIVS VASCO PRINCI-
bus Reipublicæ Piis Fide-
libus.

Non eram nescius, o Viri Principes,
cum has Stephani Iunii Bruti, de
Vero Principis in Populum, & popu-
li in Principem, iure & potestate
QUESTIONES in vulgus emitterem, fore non-
nullos, qui me reprehenderent. Pugnare enim ex
diametro cum Nicolai Machiavelli Florentini,
quem in gubernanda Republ. ducem illi habent,
malis artibus, pravis consiliis, & falsa pestife-
raque doctrina. Mihi igitur, ut audaci, vitio ver-
tent, opinor, quo aliquid ad calumniam rapiat,
quod ego nulla vobis nominis fama cognitus, hi-
sce rebus de rebus ad vos, hoc tempore maxime
scribere non vereor. Sed constans in Rempubli-
canæ meæ amor, & animus quem in eam perpe-
tuo defixum gero, hunc mihi metum excusserunt.
Deinde iudicavi, has disputationes vobis sane
precipue deberi. Nec enim de levis rebus ha-
turbationibus cognita necessariis. itaque differunt
de Vera Principis & regum, à quibus antiquum
ducitur genus, tuenda Maiestate, & de eo Popu-
licor-

P R A E F A T I O.

li conseruando iure, quod optima leges, ac gentiū
 probati mores Vno omnium consensu constitue-
 runt. Ac certe Vestrorum quidam, quo hac Re-
 gis maiestas, & Vetus Populorū iura in Gal-
 lis restituantur in integrum, Imperatores eo ex-
 ercitu duxerunt, aduersus eam gentem, quae
 coelitu & hominum contemptrix, calliditatis
 & perfidiae viribus artibusq; subnixa, eo inge-
 niū omne contulit, potentiam & robur, ut Gal-
 los natura liberos, & omnis antiquitatis morib.
 legibus & institutis penitus ingenuos, in barba-
 ra crudelitatis seruitutem redigat. In his au-
 tem Quaestionum decursibus Veterem illam Re-
 gna gubernandi, nimirum perfectam effigiem,
 tanquam matronam legitimam, castam, inte-
 gra, nec ullis comptam calamistris, intuebimur,
 pro qua nobis Machiavellicani illi spuriam fuca-
 tam, impudicam & improbam, substituere non
 dubitant. Quae Vetus prouincias, Regna & im-
 peria administrandi ratio Maiorum Vestrorum
 fuit, eamque Principes omni Regiarum virtu-
 tū genere cumulatiſſimi, veluti per manustra-
 ditam, quandiu Vixerunt, diligēter obseruauit.
 Merito ergo has à Vobis Quaestiones oportuit co-
 gnosci. Postremo mihi iure persuasi, si Vobis has
 Dissertationes inscriberem fore, ut a multis di-
 legerentur: quas alioqui tamen nō pauci cupide
 propter inuidiam & motus discutient, omnes p-
 amanter ob elegantiam doctrinae aequitatemque
 causa, etiam obuiis & inis excipient. Et quidē ea
 restu-

P R A E F A T I O.

re studiosius, quoque nulla quinquam insectandi cupiditate, aut Ultrarum partium gratia scripta sunt, sed solo Veritatis ob oculos ponendae desiderio, ex Gallicarum calamitatum necessitate, ac ruinis, quo promptum aliquod firmumque remedium, perpetuumque posteritati quaeratur, fuerunt diffusius explicatae. Id quod, qui eas attente legent, etiam quocumque tempore legent, cuiuscumque partis quoque sint, aut nationis, conditionisue, modo tamen Christianam Religionem, vel quam Pontificiam, vel quam Reformatam, appellent, profiteantur, facile certoque perspicient.

Itaque cum de Gallia calamitatibus mihi multus cum Bruto, erudito, prudente, nobilique viro, sermo esset circiter ab hinc biennium: & utroque non pauca de earum originibus, causis, initiis & progressibus percussissemus: eo tandem scitum est, ut, inter cetera, studio librorum Machiavelli, maxime crederemus acui quorundam ingenia, artes perturbandi Rempubl. ex eorum auctoritate, qui eam regunt, amplecterentur. Quarum artium fundamenta, eum in iis libris, sparsim pessimis eade re praeceptionibus, editis iecisse, satis utriusque constitit remedium nullum certius promptiusque fore, quam si Principum imperium, ac ius populorum, qui eis subsunt, ad sua legitima certa quoque prima principia referretur, intra certos fines, utrorumque potestatem, ea ratione conclusum iri, quos ultra citraque recta Reip. administratio plane non possit consistere: neque

II.

P R A E F A T I O.

tradita à Machiavello disciplina, nempe ab iis
 principibus prorsus eversa recipi. Mihi deinde ha-
 rum *Questionum* librum, in quibus hæc princi-
 pia continentur, atq; probantur & exponuntur,
 misit quo eas ipse legerem, & sententiam de iis
 meam significarem. Praclare equidem Iunius
 Stephanus, qui nihil antiquius habuit, quam
 ut has *Questiones*, publici comodi gratia, Chri-
 stianaq; Religionis sartatectâ tuendi causa, ma-
 gnis laboribus studijsq; perficeret. Eas ego o Prin-
 cipes Viri, Machiavellianis & hominibus & li-
 bris, quorum sceleratis consiliis Respublica in tot
 civiles dissensiones, partes, motusq; dissecta est,
 opponi posse censeo, tanquam Principia, qua vo-
 cant firmissima, vel columnas, aut Regulas, et
 hoc præsertim tempore, recte reformanda & col-
 lapsa, legitima gubernandi ratione denuo sur-
 sum erigenda, certe piis prudentiaq; præstanti-
 bus Viris summe placituras esse confido.

VII.

Tametsi autem Machiavellianos quosdam
 vel Tyrannorum mancipia, in Iunium insurre-
 cturos non abs re suspicor: quia tamen id hoc no-
 mine facturi sunt, quod per harum *Questionum*
 Principes rationes, si vos eas audietis, metuent
 malas suas artes in ordinem quasi redactum iri,
 & se a vobis Regibus Principibusq; Populoq; de-
 regendâs: quisq; eorum iras Brutus, vir magna-
 nimus, aut clandestinos susurros curet? Latet ut
 ille, eorum iniustitiam, scelera, rapinas fraudes
 tandem aliquando ad certissimam Regum Popu-
 lorumq; salutem, inquam unam rem omnibus
 Viri-

P R A E F A T I O.

Viribus incumbendum est, diligentia curaque sua patefieri. Quod si falsa doceri dicunt, id ostendant, necesse est. Sed id quomodo, quaeso, praestabunt? Nam quaecunque in his Quaestionibus adferuntur, ea claris equidem, non vero detortis Sacrarum literarum testimoniis esse certa, demonstrantur ex morali, Politicesque scientia doctrina, & natura, ac legum iussis, iuriscōsultorum responsis, Imperatorumque rescriptis confirmantur, diuersarum gentium moribus & institutis adstruuntur: in illustribus ac variis variorum Historicorum exemplis, tanquam in speculo spectanda proponuntur. Ad docēdi rationem quod pertinet (Philosophos, ac disputatores alloquor) ille, quo planius & certius rem ostendat, ex effectibus & consequentibus causas & maximas illas propositiones, siue Regulas, colligit, ob oculosque ponit, & cognoscendas exhibet, Veluti gradibus quibusdam ad summa conscendens: Ut Geometrarum more, quos hac in re imitari videtur voluisse, ex puncto lineam ducat, ex linea superficiem, ex superficie corpus constituat, quo genere quidquā ostendendi, vel probandi, quid clarius, aut breuius, quid denique certius firmissusque esse potest? In quibus expendendis summam quandam animi moderationem attulit, inquirenda diligenterque perscrutanda rei Veritati, tanquam in puteum demersa, deditus. Quam erutam ex profundo, & omnium oculis expositam, si qui si nolint intueri, plane sunt improbi: si qui, quā vniuersi vident, eam cōspicere nequeunt, plane caci.

P R A E F A T I O.

Ad hunc ergo modum discussis illis nostris Quaestionibus, dilucide necessarioque consequitur: quodnam Principis in populum sit munus, & quod Populi in Principem ius & officium, & haec munera inter se distincta esse, mutua tamen & reciproca. Porro utriusque certos esse terminos a Deo & natura, Gentiumque moribus constitutos; qui transibit suos, eum graviter in Deum ac leges, iusque Genium peccare: his metis transgressis, manere in Repub. rerum confusionem; ab ea civilis humanaeque foederis dissolutionem; inde Tyrannidem; ex Tyrannide immanem seditionem; ex ea, civile bellum radices agere. Constituto autem vinculo illo humanae societatis firmo, atque metis illis ac finibus positis, ut Quaestiones ostendunt; & eos veris iustisque principibus decernunt atque stabiliunt, anne Machiavelli doctrina funditus, nulloque negotio, plane corruit? & uti furilis impia, & humano generi perniciosissima, radicitus evellitur? Neque fulcra ei sic ruitura quisquam potest subicere, quae illam illo omnino modo munitae queant. Verum tamen est liberum Machiavellianis in hanc arenam descendere: prodeant illis, quae diximus, scriptura Sacra, Philosophi de moribus ac Reipublicae legum Morum, Gentium & Exemplorum veris ac legitimis armis utemur, pedemque cum iis adducter conferemus. Si se congressuros negant, tamen metum suum prodent: seque eo victos testabuntur: Si singulare certant propter arma, cum iusta sint, tamen detrectant; quid nos cum iis porro pugne-

P R A E F A T I O.

pugnemus? Confitemur, neq₃ palam cōfiteri pu-
det, nos esse Christianos, nec nobis cum ea gente,
quæ hac arma repudiet, commercium ullum, tã-
quam cum iis, quibus sit aqua & igni inter-
dictum, esse velle. Iam vero, quoniam, æquitate
causa destituti, nihil equide sunt, quod obijciât,
habaturi, seditiosas esse Quaestiones, fortassis ex-
clamabunt, atq₂ falsa esse earum Principia dis-
sertabunt: rationibus, nō gladiis, agant. Sin au-
tem Vera, cur seditiosas appellent? cur Principiũ
manipulos in illas arment? An Princeps id quod
Verum est, ignoret? in re maxime, quæ & sua tã-
ti, & Reip quidem, interest? Veritas solis sane
tyrannis, qui omnia non ex Utilitate publica sed
ex propria libidine metiuntur, quos a deo opero-
se illi instituunt, seditio esse potest. Sapienti au-
tem pioque ac fideli Principi, quam Quaestiones
istæ docent & erudiunt, summa tantum Vir-
tus.

Sed & hæc Quaestionum Principia, & decreta IIII.
esse scitis, ô Principes Pii, Fideles, multo iustissi-
ma. sic etiam, ea vos, re ipsa probare, tot illustres
Vestra actiones, perpetuumq₂ Vestrum Pacis cõ-
ciliandæ studium, & tot Vestra demum expedi-
tiones, clare restantur. Itaq₂ par est, & indicato
ex his decretis pharmaco & vero remedio, con-
iunctis & una omnes Virib. certe tandem aliquan-
do medicandis huius temporis dissidiis, & na-
tis inde malis, salutare manus adhibeatis. Vos
equidem Deus opt. max. iis animis & consiliis
erexit, & Imperatoribus armavit, atque tot
gentium

P R A E F A T I O.

gentium favoribus eo usq; beavit, et vestra
 constantiam nostri temporis adulationibus et
 vestram fortitudinem nostrorum Gigantum au-
 dacia, et huius deniq; seculi socordia, virtutem
 inclyta vestra familia, ac gentis, in tot Galli-
 sis perturbatis negotiis, rebus, provinciis, Pro-
 ceribusq; viris opposuerit. Vos igitur harum Qua-
 stionum principia secuti, iustitiam in Gallia de-
 fendendam suscepistis, eo exercitum conscrip-
 sistis, collegistis, duxistis. Demonstrant vero il-
 la, vos non solum id iure potuisse, posseq; facere,
 Verum etiam debere. Nos igitur pro vestra salu-
 te et a libenter concipimus, atq; speramus, vos
 piis victoriis et rebus illustres tandem aliquan-
 do composita firma pace, contra crudelem illum
 immanissimum Tyrannum Turcam, diuino be-
 neficio ex communi omnium ordinum (vos om-
 nes compello Christiani Principes) decreto, ani-
 mum, copias, militarem scientiam, virtutem,
 auctoritatem, atq; fortunam esse conuersuros.
 quo vobis ducib. Respublica Christiana de hoste
 potentissimo, longe q; superbissimo ad summam
 Christi gloriam, Ecclesia salutem, et Reip. quie-
 tem triumphet. Id quod Deus opt. max. faxit
 obtestamur vniuersi, supplicesq; poscimus.

Valete, Kalend. Ianuar.

M. D. LXXVII.

Soloduro.

EMT.

(Decorative border)

IMP. THEOD. ET VALENTIN.

Cas. ad Volusianum præfectum

Prætorio.

DIGNA vox est maiestate regnantis, legibus adligatum se Principem profiteri. Ad eo de auctoritate iuris nostra pendet auctoritas, & re vera maius imperio est, submittere legibus Principatum. Et oraculo præsentis Edicti, quod nobis licere non patimur, aliis indicamus. Dat. III. Id. Iun. Rauennæ, Florentio & Dionysio Coss.

IUSTINVS LIB. II. DE LYCVR-
go Legislatore.

Non habentibus Spartanis legis instituit, non inuentione earum magis, quam exemplo, clarior. Siquidem nihil lege vlla in alios sanxit, cuius non ipse primus in se documenta daret. Populum in obsequia Principum, Principes ad iustitiam imperiorum firmavit.

L. SCRIBONIVS SPIN-
ter Belga, Lectori.

CONTEMPTOR *Superum Maculosi nomine*
no. 165

VELLERIS, *Etruscus scurra Sophista lo-*
quax,

Artemala, Populi Harpyias senosq; Tyrannos
Instituit, Pestis maxima Christi adum.

Iunius hoc Reges Veros, Procereſq; libello
Efformat, Populos & sua iura docet.

Nempe caput magno Civili in corpore Reges,

Corporis & Populum cetera membra facit.

Membra sed ut languent, capiti aduersantia:

Sanum,

Tusce erit anne caput, quod sua membra pre-
mit?

Sint igitur Reges Populis re, Et ſædere, Leges,

Nomine reque Patres, iustitiaq; duces.

Totus ad exemplum Regis componitur Orbis,

Rex quoq; sic Populi se sciat esse caput.

Hunc veteri Reges referant de more triumphu,

Quod Patriæ Patres, quod Populi socii.

QVÆSTIO PRIMA.

Ad subditi teneantur, aut debeant principibus obedire, si quid contra legem Dei imperent?

VIDEBITUR fortasse prima fronte hæc quæstio plane otiosa & inutillis, qua nempe Christianorum axioma certissimum, tot Scripturæ sacræ testimoniis: tot seculorū exemplis, tot piorum Martyrum rogis comprobatum, quasi etiamnum controuersum in dubium vocari videatur. Vnde etenim, dices, tot tantæq; piorū ærumnæ, si ex vna hac causa quod Deo simpliciter & absolute, Regibus vero, quatenus aduersus legem Dei nil imperent, obtemperandū esse, perpetuo iudicarint? Quorsum vero alioqui Apostolorum responsum, *Deo magis quam hominib. parendū esse?* Deinde, cum sola vnius Dei voluntas perpetuo iusta sit, cæterorum iniusta subinde esse possit: quis ambigat, quin illi vni absq; vlla exceptione, his cū aliqua semper exceptione parendum sit? At certe cum hodie multi Principes existant, etsi Christi nomen iactitant, qui immensam potentiam ne ab ipso quidem Deo pendentem sibi audacter arrogent, multi adultores, qui quasi Deos terrenos eos adorent, multient, qui seu metu occupati, seu alia vi coacti, nulla in re denegandum esse

principibus obsequium aut censeant, aut censere videri velint: & vitium præterea nostrorum temporum hoc esse videatur, vt nil tam firmum sit, quod non cõuellatur: nil tam certum, quod non controuertatur: nil tam sanctum, quod non violetur: vereor sane, nec cuius rem accurate perpendenti, non modo non inutilis hæc quæstio, sed plane necessaria, nostro præsertim seculo, videatur. Mihi certe causam tot tantarumq; calamitatum, quibus abhinc annis aliquot orbis Christianus diuexatur, examinanti. succurrit illud Osee Prophetæ: *Principes Iudæi tuis similes fuerunt, qui terminum mouent. Itaq; iram meam aqua instar in eos effundam. Ephraim vero conteritur in iudicio, quia impia mandata sequutus est.* Peccatum & Principum, & populi, vno verbo, hic habes. Terminos vero mouent ii principes, qui illa iurisdictione non contenti, quam ipsis tribuit Deus opt. max. eã quam sibi supremam in omnes retinuit, vi inuadere conantur, quib. inquam, nõ sat est, bonis corporibusq; subditorum pro arbitrio & libidine vti, ni etiam miserorum animas, quod Christi merum peculium est, sibi vendicent, qui solo non contenti, cælum etiam ipsum audacter aggrediuntur, ad motisq; scalis inuadere conantur: nimirum, vt ait Poeta Ouidius:
*Qualicet, affectant cælum isti. Tempus Quirintus
 Liber & Alcides & modo Caesar habent.*
 Populus vero impia mandata sequitur, qui aduersus legẽ Dei quicquam iubentibus aut assentitur,

Osee. 5.
 v. 10.

sentitur, aut assentatur qui tanquam diis thura
quodammodo adolet, qui folium Dei affectan-
tibus. cum possit, nō repugnat: qui quæ proprie
Dei sunt Cæsari tribuere non veretur. Nemo
vero est, qui hæc non videat. Si quis principi
impia iubenti non obtēperat, continuo, rebel-
lis, perduellis, Maiestatis reus habetur. Iis calu-
mniis petebatur Christus, iisdem Apostoli &
primi omnes Christiani. Si quis, *Esdra. 4.* aut *Ne-
hemias. 5. 6. 7.* exēplo templum Domini extruere
parat, regnum affectat, res novas molitur, in
temp. cuniculos agit. Obstrepere vero Regibus
continuo adulatōres innumeros audias, si se-
mel restauratū fuerit tēplum istud, actum est de
regno: non est, quod vlla amplius tributa, aut
vectigalia ab istis hominibus expectes. Quæ
vero isthæc infania est? Hæc demum Respublicæ
firmæ censendæ sunt, quarum in medio Tem-
plum Dei collocatum est, quæ ipsæ templum
Dei sunt. Ii principes vere regnāt, qui cum Deo
regnant. At contra quæ cacozelia hominum
est, nec Rempublicam bene cōstitutam, nisi e-
uerso tēplo, nec Regnum, nisi expulso, si fieri
possit, Deo opt. max. tutum firmumq; putarit?
Hinc vero tot Gigantæi ausus, & Gigātorum
consimiles exitus, tot Principum exitia, tot Gē-
tiū excidia. Quod si nossentii, quid inter Deū
& Cæsarem intersit, inter Regem regum & Re-
gem, inter Dominum & vasallum, quid sibi ille
a subditis tributi nomine poscat, quid ipsis in
subditos permittat? procul dubio neq; tot Prin-

Sap. 75

cipes regnum Dei turbare conarentur, neq; etiam in ipso conatu, iusta Dei iudicis & vindicis ira, proprio regno deturbarentur. Neque vero præterea tot calamitates, direptiones, vastationes populus pateretur. Interest ergo principum scire, quatenus imperare debeant: subditorum quatenus parere, ne aut illi alienam iurisdictionem inuadendo, aut hi extra iurisdictionem iudicandi parendo in pœnam incidant. Hic vero est quæstionis propositæ scopus, cuius sacram præcipue scripturam iudicem faciemus.

Quæritur, an subditi teneantur Regib. obedire, si quid aduersus legem Dei imperent? id est, utri potius, Deo, an Regi obediendum sit. De Rege, cuius amplissima censetur potestas, si cõstiterit, de cæteris magistratibus eadem via cõstabit. Primum docent sacrae Literæ, Deum suapte auctoritate regnare, Reges quasi precatio, Deum per se, Reges per Deum, Deum iurisdictione sua uti, Reges delegata tantum. Sequitur itaque, Sap. 6. Prov. 8. Job. 12. &c. Dei infinitam esse iurisdictionem, Regum dimensam, Dei infinitam potentiam, Regum præfinitam; Dei Regnum nullis limitibus circumscriptum esse, Regum contra certis regionibus regi, certis cancellis terminari. Deinde Deus ex nihilo creatis cœlum & terram. Itaq; iis iure cœli & terræ dominus est, & vere proprietarius. Quicunque vero terram inhabitant, eius tanquam coloni sunt & emphyteutæ: quicunque in terra ius dicunt, & aliqua ratione terris præsunt, Dei bene-

beneficiarii & clientes sunt, ab eoq; inuestituram capere & agnoscere tenentur. Deus denique solus proprietarius est, solus dominus: homines omnino omnes, quo gradu tandem ii sint, coloni, villici, ministri, vasalli, qui quo ampliores fructus percipiunt, eo maiorem censum debent: quo maiori auctoritate potiuntur, eo seuerius rationem reddere tenentur: quo clariorem honorem consequuti sunt, eo grauiori oneri sunt obnoxii, quod & Scriptura sacra passim docet, & pii omnes, imo præstantissimi quique Ethnici semper agnouere. *Domini*, ait Dauid Rex, *est terra & plenitudo eius*: ac ne homines suis vomeribus sacrificent, nil terra absque cæli pinguedine proferre solet. Ideo vero Deus sibi à suis omnium frugum primitias consecrari poscit: & Ethnici ipsi vltro dicauere, quibus sese colonos, ipsum vero Dominum profiterentur. *Calum Domini solium est*, ait rex Salomon, *terra subsellium*. Itaq; cum reges omnes eius pedib. subiecti sint, non mirum, si Deus Rex regum, & Dominus dominatium: Reges vero omnes, ministri regni eius, iuri dicundo constituti, vocitentur. *Per me*, inquit Dei sapientia, *reges regnāt, & principes iudicant terrā*. At ni faxint, soluo ego baltheum regum, & cingo renes eorum cingulo, ac si diceret: Meum est, stabili re reges in solio, aut deturbare pro meo arbitratu. Hinc solium Regum, solium Dei dicitur *Benedictus*, ait Regina Sabæ Salomoni, *Deus tuus, qui te posuit super solium suū, & te regē loco domi-*

Pf. 24.

Esa. 66.

Ver. 1.

1. Reg. 3.

Sap. 6.

Ver. 1.

Prou. 8.

v. 15. Job

12. v. 16.

Dan. 2.

Ver. 21.

1. Chron

e. 9. v. 8. domini Dei tui, et facias iudicium & iustitiam.
2. Chro. Sic & Salomonem alibi in throno Domini aut
c. 29. in throno regni Domini collocatum legimus.
v. 23. Eadē ratione Populus ipse, Dei Populus & hæ-
1. Sam. reditas perpetuo dicitur: Rex vero administra-
c. 9. v. 16 tor eius hereditaris, & dux populi Dei quo ritu-
c. 10. v. 1 lo David, Salomon, Ezechias & cæteri pii Prin-
2. Sum. cipes nominatim afficiuntur. Cum vero sancit-
c. 6. v. tur foedus inter Deum & Regem, ea conditione
21. sancitur, ut Populus sit, & perpetuo maneat Po-
2. Reg. pulus Dei, nempe ut ostendatur, Deū sua se pro-
c. 20. prietate & possessione non exuere, cum Popu-
v. 5. lum regib. tradit: sed regendum, curandum, pa-
2. Chro. scendum tradere non secus ac is, qui gregi pa-
c. 1. v. 9, storem eligit, gregis nihilominus dominus ma-
Ec. net. Hoc perspicue agnouerunt pii reges, Da-
2. Reg. uid, Salomon, Iosaphat & cæteri; qui etsi Deum
c. 11. Regnorū & Gentium Dominum agnoscebant,
2. Chro. nihilo tamen minus regnabant; imo eo magis
c. 33. quo alacrius Deo seruibant. Hoc idem Nabu-
v. 16. chodonozor ipse, quantumvis Ethnicus & po-
2. Chro. tens Monarcha, tandem profiteretur: quem cum
c. 20. Daniel Regem regum vocaret, cui Deus cælorū,
v. 6. regum potentiā, & gloriam dedisset. Quin imo,
ait, o Daniel, Vere Deus tuus est Deus Deorū, &
dominus Regum, qui regna tradit quibuscunq;
vult, vel omnium hominum vtilissimis. Propter-
1. Chro. ea vero & Xenophon ipse, in inaugurando Cy-
c. 29. ro Deo imprimis litatum dicit: & passim Ethai-
v. 11, ci etiam auctores Deum optimum maximum
regem summum prædicant. Hodie vero in Chri-
stiano-

Atianorum Principum inauguratione, ii perpetuo Dei famuli, Populo suo regundo destinati nuncupantur. Cum itaq; reges, Dei vicarii tantam sint, in Dei solio ipso auctore constituti, Populusq; sit Dei Populus; nec vero vicariis, nisi eorum, quorum personam gerunt, causa honos deferatur: sequitur procul dubio, regibus propter Deum, non aduersus Deum; Deum serui-entibus non aduersantibus; Dei iuramentibus, non inuadentibus obtemperandum.

Dan. 8.
2. 6. 37.
c. 4. 6.
14.

Hic obiiciant forte nobis assentatores aulici; Deum suam omnem in reges auctoritatē contulisse, calum sibi retinuisse, terram agendam ferendamq; pro libito regib. tradidisse: Casarē deniq; diuisum cum Ioue imperiū habere. Digna sane vox Cleone aliquo impurissimo Alexātri adulatori, aut Martiale, qui Domitiani edicta, *Domini Deiq;* edicta vocare non veretur. Digna & nefandissimo Principe Domitiano, quem *Dominum Deumq;* etiam vocari voluisse Suetonius narrat. At certe & pii Principis auribus & piorum subditorum ore prorsus indigna. Manet semper illa *DEI* omnipotentis sententia: *Non dabo nomen meum alteri, non transferam gloriam meam in alium*, id est, non eam cuiquā potētiam tradam, quin summum ius mihi perpetuo recipiam. Deus sua se potentia & auctoritate nunquam exiit. Sceptrum in manu tenet, quo frementes reges compescat, & contumaces contra. Libram in altera, qua ius inique distribuentes examinet. *Supremi vero imperii*

Esa. 48.
6. 11.

Psal. 20
Sap. 6.

mul-

nulla certiora signa dari possunt. Quod si aut
 Imperator, cum Regem aliquem creat, saluo
 semper summo imperio id facit: aut Rex, puta,
 Franciæ, cum extraneo, vel etiam fratri filiove
 ditionem regendam possidendamue tradit: ca-
 sus regios, animaduersionem Regiam & supre-
 mum dominatum perpetuo recipit, quin & si
 minus in formula inuestituræ fiducia express-
 ferint, ipso iure excepisse putantur. Quanto
 verius Deus in omnes Reges, in seruos, in-
 quam, & ministros, eam sibi auctoritatem re-
 tinet, à quibus & rationem cum repositurum,
 & pœnas de iis sumpturum, si suo officio male
 fungantur, toties legimus? Reges itaque regis
 regum vasalli sunt, per gladium regiae aucto-
 ritatis insigni, inuestiti, ut eo gladio legem di-
 uinam tueantur, bonos protegant, malos per-
 dant, non secus ac per enssem, scutum, vexillum
 vasallos à Domino superiori feudo inuestiri vi-
 demus, ea lege, ut ei iisdem armis, quando cun-
 que opus fuerit, militent. Ut vero vasallos eos
 definiamus, & quæcunque vasallis, regibus
 apprime etiam conveniunt. Vasallus feudum
 à domino superiore accipit, cum munere iuris
 dicendi & onere militiae coniunctum. Rex re-
 gum à Deo ut iudicet Populum suum, & ad-
 uersus hostes tueatur. Vasallus legem & condi-
 tionem à Domino superiori accipit. Rex à Deo
 iubente, ut legem suam perpetuo obseruet, &
 ante oculos habeat. Si fecerit, tum ipsum, tum
 posteros regnum diu possessuros; sin contra,
 con-

I. Sam.
 c. 8. &
 c. 9. &
 20.

contrarium experturos. Vasallus sese domino superiori iureiurando deuincit, fidemque & obsequium promittit. Rex pariter ex legis diuinae præscripto sese imperaturum iurat. Vasallus denique, nisi iusurandum seruet, feudum committit, ipsoque iure sese omni prærogatiua priuat. Rex quoque; si Deum negligat, si ad eius hostes transfugiat, si feloniam aduersus Deum committat, & ipso iure regnum committit, & ex facto plerunque amittit. Hæc ex scœdere inter Deum & regem fieri solito (confœderatorum enim nomine seruos suos dignatur Deus) perspicua erunt. Duplex autem fœdus in Regū inauguratione legimus: primum, inter Deum & Regem, & Populum, vt esset Populus, Dei Populus. Secundum vero, inter Regem & Populum, vt bene imperanti bene obtemperaretur. De secundo postea videbimus: de primo hic nobis agendum est.

Deut.
17.

In Ioæ inauguratione legimus sanctū fuisse fœdus inter Deum & Regem & Populum, aut, vt alibi dicitur, inter Ioiadam summum sacerdotem, & vniuersum populum & Regem, vt esset populus Dei. Similiter Iosiam & vniuersum Populum fœdus iniisse cum Deo. Vnde intelligimus in hoc fœdere faciundo stipulatū fuisse summum sacerdotem Dei nomine, à Rege & Populo, tanquam verbis conceptis *An non curaturi essent, vt Deus pure & rite in regno iudaico coleretur. An non sc. ita regnaturus esset Rex vt populū Deo seruire sineret, inq. Dei lege*

Fœdus inter Deū & Reges. 1. 2. Reg. 11. 2. Chron. 23. 6. 16. 2. Reg. 18.

contineret. Deinde, *an non ita populus Regi ob-*
temperare vellet, & nihilo secius Deo in primis
obsequeretur. Regem vero & Populum tanquam
reos promittendi, in legem Dei iurasse, seseq; so-
lemni sacramento Deo colendo in primis obligas-
se. Unde ex facto, cum primum istud fœdus san-
 citum est, Iosias & Ioas destruunt idololatriam
 Baal, & cultum Dei restitunt. Capita vero fœ-
 deris hæc erant in summa: Vti cum rex ipse, tum
 et Populus vniuersus, Deum ex legis suæ præ-
 scripto, & singuli colerent, & vniuersi colendū
 curarent: si facerent, Deum ipsis affuturum rei-
 que publicæ illorum præfuturum. Sin minus,
 missos facturum & disperditurum: q̄ ex mul-
 torum scripturæ locorum collatione apparet.
 Deut. 31 Moses moriturus, eas conditiones fœderis vni-
 uerso Populo recenset, moxque legem, id est, i-
 psa pacta conuenta Domini, in Arca fœderis
 afferuari præcipit. Mose vita functo, Iosue cō-
 stituitur Dux Populi Dei. Dominus itaq; ipse
 eum admonet, si res suas prospere gerere velit,
 ne à lege latum vnguem recedat. Is vero cum
 primum Israelitæ terram Chanaan ingressi
 sunt, vt palam eis faciat, qua conditione in eam
 possessionem à Deo mittantur sacrificiis rite
 peractis, legem coram vniuerso Populo legit,
 moxq; mira, si iis pactis starent, pollicitus: di-
 ra, si negligerent, minatus. In summa, si legem
 seruarent, prospere rem gesturos: sin secus, dif-
 fectum ac pessundatum iri obtestatur. Idem
 quoq; moriturus, & euidentius quidē. Quoties-
 cunq;

cunq; vero eam deserunt, in manus Chanaanorum traduntur, & Tyrannis mancipantur. Iam idem omnino fœdus, quod inter Deum & Populum sub iudicibus fuit, sub Regibus & cum Regib. obtinuit. Postquam Saul vnctus, electus & plane constitutus est, Samuel his verbis Populum affatur: *En Regem, quem elegistis, & petiistis. Ecce Deus posuit eum Regem super vos, Obedite & seruite Deo tam vos, quam Rex Vester qui est super vos. Alioqui & vos, & Rex Vester peribitis.* Quasi dicat: Voluistis Regem, Deus hunc vobis regem dedit. Ne tamen putetis Deum quidquam de suo iure imminui velle, velim intelligatis, Regem nō secus ac vos, huic legi custodiendæ deinctum esse, ac, ni fecerit, eandem pœnam passuram: deniq; Saulem esse Regem quidem vobis datum, qui in bellum, vt capiistis, vobis præcat, at ea lege, vt legem Dei interim sequatur.

1. Sam.
c. 2.

Eiecto Saule, quod pacto non steterit, David eadem lege Rex cōstituitur, vt & Salomon quoq; Davidis filius. *Si legem meā obseruaueris, ait Dominus, ego confirmabo tecum pactum? & pepigi cum Davide.* Quodnam vero hoc est pactum? Extat in lib. Paralip. his verbis: *Nunquā auellerur à facie mea successor ex tua stirpe in seculo Israelis, modo filii tui obseruent legem meam tuo exēplo. Sin vero idolis seruiāt, expellā vos è terra, q̄ vobis possidendam dedi, &c.* Hinc liber Legis tēpore Iolix repertus, vocatur *liber fœderis Domini* (quem Deus Sacerdotes regi trade-

1. Reg. c.
2. v. 4.
2. Reg.
c. 6. v. 12
2. Chron.
nic. c. 6.
v. 16. c.
7. v. 17.
1. Reg. c.
23. v. 2.

Deut. re iuber, proindeq; Samuel Sauli tradit) ex cu-
10. & 18. ius præscripto Iofias ipse in it fœdus coram Do-
Sam. c. mino. Hinc etiam Lex, quæ in arca servabatur,
19. & 25 vocatur. *Fœdus Domini cum filiis frael.* Deniq;
2. Chro- Populus servitute Babylonica liberatus, fœdus
nic. 6. cum Deo renouat, & quod pactû Domini vio-
& 15. lasset, tot se calamitates merito passum agno-
Nehẽ. 9 scit. Pe spicuum ergo est, Reges tanquam va-
 fallos in legem Dei, tanquam superioris omni-
 um Domini, iurare. At vero, quod antea atti-
 gimus, si fidem non seruant, si legem violant, vt
 illos feudum propter feloniam, sic hos regnum
 committere legimus.

Iudic. 9 Diximus idem esse fœdus inter Deum & Re-
& 33. Iu- ges Iudæorum, quod ante inter Deum & po-
dic. c. 2. pulum sub Iosue & Iudicibus. Videmus vero
& 24. c. passim populum, si quando legem neglexit, aut
4. & 1. fœdus pepigit cum Baal, mancipatû fuisse ser-
Ec. uitudi Regum Chanaan, Iabini, Eg'lonis & cæ-
1. Sam. terorum. Vt autem idem fœdus est, ita eadem
c. 13. & est fœdi fragorum pœna. Saul contra quam lege
13. Dei sancitum erat sacrificia tractare audeat,
1. Sam. mox etiam contra disertum Domini mandatû
c. 15. & Agagum Regem Amalecitarû seruat. Propter
26. ea & rebellis vocatur à Samuele, & rebellionis
 demum pœnas luit. Sacrificasti tu, ait. At præsti-
 tisset te obsequutum esse Deo. Obsequium e-
 nim præstat sacrificio. Reiecisti Dominum Deû
 tuum, at ipse te reiecit, ne amplius regnes super
 Israelem. Adeo vero hoc iuris obtinet, vt non
 secus ac propter Maiestatis, affectatiue pro-
 prie

prie regni crimen filii paterno feudo priuantur, non ipsi modo Reges, sed ipsorum adeo liberi easdem ob causas regno spolientur. Salomon à vero Deo ad idola deficit. Ahias Prophe-
 ta, Regnum Israeliticum continuo sub Roboamo filio diuisum iri prædicit. Complectitur denique verbum Domini ac decem tribus pars regni potissima, à Roboamo, ad Ieroboamum eius seruum deficit. Cur ita vero? *Quia ait Dominus, defecerunt à me ad Astaroth, Deum Sidoniorum, & Chamos Deum Moabitarum, &c.* disrumpam ego vicissim regnum eorum. Ac si diceret: Pactum violarunt, conditionem non impleuerunt: neque ego itaque amplius teneor. Maiestatem meam imminuere volunt: ego regnum ipsorum vere imminuam. Cum serui mei sint, me à meo regno eiicere student. At ego per Ieroboam, per seruum, inquam, eos regno eiiciam. Quid vero, cum hic idem seruus veritus, ne populus Dei colendi desiderio, Hierusalem reuertatur, vitulos in Bethel erigit, & occasionem peccandi Israeli offert? cum, inquam, Populum Dei à Deo, seruum ab hero abalienat & adducit? quænam tandem est tam ingrati clientis in patronum, tam nefandi plagiarii pœna? Moritur ei primum filius, deinde vniuersa eius gens per Baasæ facinus, extirpatus ad vltimum masculum usque, Propheta illa idcirco fieri protestante, quod à domino suo defecisset. Est igitur causa hæc & frequens, & idonea, propter quam Rex

2. Reg.

cap. 11.

v. 33.

feudo à Deo accepto priuetur, si legem Dei op-
 pugnet, & à Deo ad ipsius hostes, ad deos, in-
 quam, gentium transfugiat. Et vt paria crimi-
 na pares poenæ decent, consimilem omnium
 Regum Israelis & Iudæ, qui talia patrarunt, ex-
 itum, summum, in sacris literis legimus. Tam-
 etsi mutata est & Ecclesiæ Iudæicæ, & Regni
 quoq; ipsius forma, cum q̄ prius Iudæa termi-
 nabantur, per totum orbē diffusa esse possint: de
 Regib. tamen Christianis idem prorsus dicen-
 dum est. Euangelium successit legi, Reges Chri-
 stiani Iudaicorum loco sunt. Idem pactum est,
 eadem conditiones, eadem poenæ ni implean-
 tur, idem vindex perfidię Deus omnipotens. Vt
 illi deniq; legi, sic hi Euangelio obseruando, te-
 nentur, cuius propagationē singuli in primis &
 ante omnia se curaturos sp̄dent, cum inaugu-
 rantur: Herodes Christi Domini Regnum, q̄
 prouehere debuisset, reformidans, Christum i-
 psium, quasi regni affectati damnat. En, vero &
 misere perit, & regnum ipse suum perdit. Iulia-
 nus à Christo ad Gentiles transfugit. At paulo
 post idem Galilæi (ita. n. Christum probrose vo-
 cabat) vindicem dexterā experitur. Plenæ vero
 sunt superiorum seculorū historiæ consimilib.
 exemplis, q̄ nec nostro etiā seculo nobis desunt.
 Aliquot ab hinc lustris pleriq; Reges Babyloni-
 cis poculis inebriati, Christi hosti aduers^o Chri-
 stū Lupo aduersus agnū militarunt, vt etiā un-
 pleriq; militant. Vidim⁹ vero nonnullos, in fla-
 granti crimine, in ipsoq; adeo, quod agitabant,
 scelere

Scelere petiisse : quosdam etiam à triumpho in
 tumultum elatos fuisse. Nec ceteros melior ma-
 net exitus. Stat nempe perpetuo hæc sententia:
*Coniurèt licet omnes reges terræ aduersus Chri- Ps. 2.
 stum, & Agnum nostrum diripere conentur, ne Ps. 110.
 cesse est tãdem illos manum cedere, pedib. Chri- Apocal.
 sti subiaci, & Agnum Regem Regum, & domi- c. 19.
 nũ dominantium, velint, nolint, confiteri. Quid
 vero de Regib. Ethnicis statuemus? Proculdu-
 bio & si ii extrinsecus non vngũtur à Deo, sunt
 tamen eius vasalli, & ab eo vno potentiam suam
 acceperunt, seu forte, seu alia quavis forma eli-
 gantur. Si suffragio : Deus regit corda hominũ,
 & dirigit quo ipse vult. Si vel forte : fors conii-
 citur in sinum, inquit Salomon, & iudicium e-
 ius à Domino. *Is perpetuo vnus est, qui pro suo Pro. 16.
 arbitrio Reges tollit, & statuit, firmat, & euer-
 tit.* Hac ratione Cyrum vnctũ Domini vocat E-
 saias. Daniel vero Nabuchodonozor & ceteros Dan. 2.
 à Deo potentiã accepisse ait, vt & Paulus, oēs G. 21.
 omnino magistratus. Et si enim Deus legem suã Esa.
 non ita dilerte his atq; illis cõmendauit : est ta- 45.
 men q̄ agnoscant, se, q̄ regnant, Deo supremo Dan
 Regi debere. Itaq; si tributum eo nomine Deo Rom
 persoluere minus curent : saltem q̄ Deo à sub-
 ditis debetur, intercipere & auertere ne tentent,
 aut vlla alia in re diuinã sibi iurisdictionem ar-
 rogent. Id vero proprie affectari regni crimen
 est, quod Deus in ipsos reges Ethnicos grauissi-
 me vltus est Principes, ne intã atrox crimen in-
 cidũt, suã à diuina iurisdictionem in primis di-*

Attingant necesse est; & eo quidem accuratius, quod in eodem solo, in eadem re, in homine, inquam, Deus & Rex, ius suum ambo capiunt. Constat homo ex corpore & anima, Deus corpus finxit, & animam quoque inspiravit. Vtroque ergo optimo iure uti solus poterat. Quod si liberaliter indulsit Regibus, ut subditorum corporibus bonisque, ad eorundem tamen conservationem, uti possint: meminisse sane debet, usum, non abusum, concedi. In primis vero nil quod animæ, tributi nomine imperent, habere se, qui suam ipsi Deo tributariam profiteri teneantur. Rex capit tributum census a corpore, iisq; quæ corporis ministerio acquiruntur colunturque: Deus ab anima præcipue, quæ suas etiam functiones per corpus exercet. Ad tributum illud pertinent fructus, nummorum pensationes, & cætera onera tum realia, tum personalia. Ad hoc preces, sacrificia, cõciones, cultusq; adeo diuinus, tũ priuatus, tum publicus. Quæ quidẽ adeo diuersa & distincta sunt, ut neutrum alteri officiat: fiscus Dei Cæsaris fisco nil adimat, sed cuiq; ius suum constet. Deniq; cælum terræ misceat, omniaq; in antiquũ chaos reducere velit, qui hæc confundat. Hæc optime distinxit David, qui alios officarios destinavit in rem Dei, alios in rem Regis. Sic & Iosaphat alios in iudicium Iehouæ, alios in rem Regis, id est, alios qui cultum Dei, alios qui iura Regis tuerentur: Quod si vtrumq; tributum sibi vendicat Princeps, perinde ac si Gigantum

1. Chro-
ni. 26.

v. 29.

2. Chro-
ni. c. 29.

Gigantum

gantum more, cœlum petere & scandere conetur: Regni affectati reus est, & non fecus ac vassallus, qui regalia iura inuadit, feudum cōmittit, ac eo sæpissime spoliatur: & eo æquius, quod ea ea vassalli ad dominum superiorem aliqua: Regis ad Deum, homuncionis ad omnipotentem nulla potest esse proportio. Quotiescunque enim Princeps aliquis insolenter dicit: Ego scandam cœlum, extollam solium meum supra stellas Dei & ero similis altissimo: At ego contra, Deus inquit, extollam me ipsum, insurgam aduersus te & excindam nomen tuum ad vltimos nepotes vsq; . Et tua quidem consilia euanescent: quod vero semel decreui, mutari non potest, aut in cassum cedere. Dicit Dominus Pharaoni. Dimitte populum meum, vt mihi seruiat, vt mihi sacra faciat. Quia vero fastu tumidus Deum illum sibi notum non esse respondet, præceps ruit. Nabuchodonozor vult statuam suam coli, sibi que diuinos honores exhiberi. Confestim effrenem miseri homuncionis audaciam reprimit Deus. Qui Deus videri volebat, homo esse desinit, & auia desertaq; loca asini instar aberrat, Eo vsque dum, ait Daniel, Deum Israelis supremum omnium Dominum, agnoscat. Balthasar eius filius, sacris Templi vasis diuino cultui ad suam ebrietatem abutitur. En vero quia Deo gloriam non tribuit, cuius in manu anima eius omnesque viæ erant, regno pessundato, eadem nocte trucidatur. Alexander Magnus adulatorum voce dele-

*Esa. c. 17.
34. v. 22.*

*Exod.
c. 5. §
8. §.*

*Da. c. 4.
Da c. 5.
v. 23.*

2. Ma-
chab. c.
1. v. 43.

Et abatur, qui Iouis filium eum esse, & adorandum propterea affirmabant. En vero inchoatos quasi de domito orbe triumphos, præpropera mors interfecat. Antiochus veniendi regni prætextu, vnum quenq; Legem Dei missam facere, & suam sequi iuber. Templum Iudæorum prophanat, altaria pollit. At multas calamitates, clades, strages expertus, fractis prostratisq; viribus animi mœrore tandem conficitur, in eoq; quod Iudæos ad impietatem adigere voluisset, tam graua se pati profitetur. Deniq; si reperamus, quis Neronis exitus fuerit, qui Christianos vrbis incēdio insimulatos scelerate contrucidauit; quis Caligulæ, qui sibi sacrificia inferuit; quis Domitiani, qui Dominus Deusque vocari voluit: quis Commodi & eorum omnium, qui honores soli Deo debitos, aut sibi vindicare, aut Deo tollere voluerunt: exitialem eorum perpetuo exitum comperiemus. Contra vero Traiani, Hadriani, Antonini Pii, & cæterorum eiusmodi satis prosperum: qui si minus Deum coluerunt, Christianis saltem suomore colore permiserunt. In summa, vt vafalli rebelles, regnumue affectantes, & supplicium extremum merentur, & feudum ipso iure committunt: ita & hi, qui aut legem Dei ex pacto obseruare nolunt, aut obseruare volentes inaudita causa persequuntur. Cum itaq; videamus eodem fere modo Reges à Deo Regno investiri, quo vafallos à domino superiore, feudo, iisdem de causis eo beneficio priuati: eodem fer-

me

me loco hos, quo illos esse Reges omnes Dei
 vasallos esse, omnino statuendum est. Hoc vero
 posito, quæstio nostra facile finietur. Si n. Deus
est Domini superioris loco, Rex vasalli: quis nō
Domino potius, quam vasallo, obediendū pro-
nunciet? Si Deus hoc præcipit, Rex contra: quis
 Regi aduersus Deū obsequiū denegantē rebel-
 lem iudicet? Imo vero quis non rebellionis da-
 mnet, si aut Deo segnius pareat, aut Regi ea in re
 pareat. Deniq; si hinc Rex, illinc Deus ad dele-
 ctū nos vocet: quis Regem, vt Deo militemus?
 deferendum non statuat? Ergo non modo non
 tenemur obedire Regi contra legem Dei quid
 imperanti, verum etiam si obediamus rebelles
 sumus, non secus ac si aduersus Regem colo-
 nus, pro seniore Regis vasallo, arma sumeret,
 aut edicto superioris, quam inferioris; Vicarii,
 quam Principis: Ministri, quam Regis obedire
 mallet. Ac propterea incidimus in execrationē
 Micheæ Prophetæ, qui Dei voce eos omnes,
 qui impiis Regum mandatis obsequuntur,
 detestatur, & diris deuouet. Legem Dei quam
 dicimus, intelligimus duas Legis tabulas Mosæ
 traditas, quibus tanquam limitibus immobili-
 bus, auctoritas Principum omnium circum-
 scribi debet. Prima, Dei cultus, secunda offi-
 cium erga proximum continentur: prima, in-
 quam, Pietas, secunda Iustitia Charitati con-
 iuncta, quibus Euangelii promulgatio non
 modo non derogauit, verum etiam auctorida-
 tem adiunxit. Prima autem vt ordine, ita &

dignitate prima censetur. Si quem innocentem Princeps occidi iubeat, si quem spoliari, si cui vim inferri, nemo cui vel tantillum conscientie superfit, parere velit. Si scelus suum, adulterium puta, parricidium, aut quid simile, comprobari flagitet, prodibit inter ipsos Ethnicos Papinianus aliquis, qui Caracallam coram reprehendat, & mori, quam parere malit:

—*Phalaris licet imperet & sit*

Falsus, & admoto dicitur periuria Tauro.
 falsum testimonium dicere non sustinebit.
 Quid vero, si nos Princeps cum idolis commercium habere iubeat? si Christum crucifigere? si Deum eiurare, execrari, & quantum in nobis erit, cælo pellere, an non multo æquius parere detrectabimus? Quin potius quia non satis est abstinere à malo, ni faciamus etiam bonum, non modo idola non colemus, verum Deum eo modo, quo præcipit, colemus; nec modo Baali non procumbemus, verum Deo sacra faciemus, qualia à nobis requirit. Etenim Deum quidem colere tenemur propter ipsum; at Principem honorare, vt & proximum amare, propter Deum. Quod si vero proximum lædere scelus est, si Principem violare, piaculum censetur, quo tandem nomine tantum tamque atrox crimen censebimus, quo ipsa summi omnium Domini Maiestas petitur? In summa: vt longe grauius est creatorem, quam creaturam, hominem quam imaginem lædere, & in iure grauior est poena eius, qui Maiestatem

tem Regiam læserit, quam qui statim ei dicatam frigerit: ita non dubium est, quin eos, qui primam legis tabulam violant, grauior & atrocior vindicta, quam qui secundam, maneat, (et si vna ab altera pendet) adeoque cautius adhuc in illa, quam in hac agendum sit. Exēpla vero maiorum docere nos possunt, quæ cautela hac in re sit adhibēda. Achabus Rex, Iezabele vxore instigante, Prophetas Dei vnde-
 quaq; cōprehēsos occidi iubet. Abdias nihilo-
 minus, aulæ magister, eos abscondit & alit. In *1. Reg. c. 18.*
 prōptu excusatio est. In omni obligatione, quā-
 tūuis stricta, Deus perpetuo excipitur. Achabus
 idem oēs Baali sacrificare iubet: Elias nihilo se-
 gnus arguit Regem, arguit Populum, sacerdo-
 tes Baal impietatis conuictos ad necem poscit.
 Inuito denique Rege vxorio, frementeq; impia
 vxore cultum veri Dei restituere conatur. Sin *1. Reg. c. 18. v. 17.*
 Achab obiicit quod hodierni Principes solent,
 quod Israelem turbet, quod rebellis, quod fe-
 ditiosus sit, vt omnium, qui crimine vacant,
 hoc esse crimen solet: Imo vero, respondet, *Tu
 is ipse es, qui Israelem tua rebellionē turbas,
 qui a Domino tuo ad hostes, à Deo vero ad Deos
 alienos transfugeris.* Eodē modo Sidrach, Mi-
 sach & Abgenago, Regi Nabuchodonozor *Dan. c. 6.*
 parere nolunt, vt neque Daniel Dario, Eleazar
 Antiocho & innumerii alii. Post vero Christi *Dan. c. 3*
 aduentum, cum iubentur Apostoli Euangelii *Act. 4*
 prædicationem omittere, *Iudicate,* aiunt, *vrrū
 iustum sit coram Deo, vobis potius, quam Deo* *v. 19.*

Amb. obedire. Jam modo mandatum Christi impleat,
Epist. 33 quid Reges sentiant, suisq; deq; habent. Id de-
Euseb. niq; Iudæi Aquilam argenteam statuamq; Ca-
 ligulæ in templo collocari non ferunt. Quid
 vero Ambrosius, iubente Valentiniano Impe-
 ratore, ut basilicam Mediolanensem Atrianis
 traderet? Cōuenior, inquit, à comitib. & tribu-
 nis, ut Basilicæ fieret matura traditio, dicentib.
 Imperatorem iure suo vri, eo quod in potestate
 eius essent omnia, respondi: Si à me peteret,
 quod meum esset, id est fundum meum, argen-
 tum meum, ius huiusmodi meum non refra-
 gaturum: quanquam omnia, quæ mea sunt, es-
 sent pauperum: verum ea, quæ sunt diuina, Im-
 peratoris potestati non esse subiecta. Quid ve-
 ro putamus responsurum eum fuisse, si de viuo
 Dei tēplo idolis mancipando cōsultus fuisset?
 Exempla hæc & innumerorum Martyrum, qui
 mori, quam parere maluerunt, quib. plenæ sunt
 Historiæ, legis disertissimæ instar esse possint.
 At sane ne lex quidem disertis verbis concepta
 nobis deest. Quotiescunq; enim Apostoli Chri-
 stianos monent, ut Regibus & Magistratibus
 pareant, quasi de industria faciant, Deo paren-
 dum in primis & ante omnia præmonent: præ-
 pōsteri istius obsequii, ad quod adulatorum Prin-
 cipum simplices cohortantur, nusquam ne le-
 ue quidē argumentum reperias. *Omnis anima,*
Baul. c. inquit Paulus, *superiori potestati subiecta est:*
13. ad nam nulla est a Deo. (animā omnē dicit, ne con-
Roman. dūo vlla excipi videatur.) Satis ex hisce verbis
 con-

concludi poterat, Deo potius, quã Regi paren-
 dum esse. Si enim regi propter Deum, certe nõ
contra Deum. At ambiguitatẽ omnẽ præcide-
 re vult. *Princeps (subiūgit) minister Dei est, pro-*
pter bonũ nostrum, ad faciendũ iustitiã. Sequi-
 tur adhuc idem: quia Domino potius, quã mi-
 nistro obtemperandũ constat. Nec dum tamen
 satis esse putat: *Reddite* ait ille tãdem, *cui tri-*
butum, tributum: cui honorem, honorẽ: cui ti-
morem, timorem: ac si deceret quod Christus;
Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari: quæ Dei, Deo.
 Cæsari tributum & honorem Deo timorem. *Matth.*
 Cõsimiliter Petrus, *Timere Deũ, honorate Regẽ.* 21. v. 21.
Serui obedite Dominis etiam discolis. Hæc eo- *Petr. E-*
 dẽ, quo dicuntur ordine, facienda sunt. Nempe *pist. 1. c.*
vt nõ renẽtur dominis serui obedire, si quid ad-
uersus Regis mandata imperent: ita nec subditi
Regibus, si quid aduersus legem Dei. Obiici- *Obie-*
 unt nobis impii: *In iis etiam, quæ ad consciẽtiã*
pertinent, Regib; obediẽdum esse. & Petrum Pau- *Rom. 13*
 lumq; nobis, quasi huius impia sententiæ au- *v. 5.*
 ctiores, obrudere non verentur. Inde q; quam- *1, Petr*
 cunque legem sanciat Rex pãrendam, quam- *c. 2.*
 cunque religionem superstitionemue sectetur,
 obsequendum statuunt. Quam aut inepte, aut
 impie nemo est, qui non videat. Aiunt, *ibi di-*
serte obediendum esse Principibus non propter i-
ram sed propter conscientiam erga Deum. Cõ-
 scientiam cum opponunt iræ, perinde est, ac si
 dicerent non formidine pœnæ, sed Dei amore:
 non verborum metu, sed verbi diuini reueren-

Col. 3. v. 22. tia, parendum esse. Ut pari ratione Paulus, ad Colossenses, seruos ita heris inseruire iubet, ut non heri oculo, aut furcæ, sed ipsi Deo seruire se putet, non ut heri gratiam demereantur, cuius oculos etiam fallere possunt, sed ut officio satisfaciant, quod illis imposuit Deus, quæ nemo fallere possit. Denique aliud omnino est propter conscientiam obedire, aliud in iis, quæ ad conscientiam pertinent. Neque ii sane, qui crucem & tormenta quæuis suscipere, quam Principibus impia iubentibus parere maluerunt; nos ita docuissent. Eiusdem prudentiæ est, quod idiotis obiicere solent, *Obsequium præstare sacrificio.* Nil enim est, quod causam ipsorum citius iugulare possit. Sunt illa verba Samuelis Prophetæ, Saulem Regem reprehendentis, quod præposterè sacrificando, Dei mandatum securus non esset. Quod si ipse, quantumuis Rex, Deo obsequi tenebatur, sequitur sane, subditos aduersus Deum Regi non teneri. In summa: qui Barbatorum Calucuthanorum more, Dei cultum ab hominis arbitrio, Religionem a Rege, tanquam Telluris Deo pendere volunt, si Scripturæ sacræ, quod opinor, minus tribuunt: discant saltem ab Ethnico Oratore, in omni communitate quosdam esse officiorum gradus, ex quibus quod cuiq; præstat intelligi possit, ut prima, ait, Diis immortalibus, secunda patriæ, tertia parentibus, deinceps reliqua reliquis gradatim debeantur. Vicunque vero crimen læsæ maiestatis atrox, sit:

1. Sam. 6. 15. v. 22.

Cic. 2. Offic.

l. 2. ad leg. 1. l. Maies.

sit:

fit: proximum tamē sacrilegio, quod in Deum diuinasq; res proprie committitur, à Iureconsultis vocari, adeo vt templū effringere, quam vitę Principis insidiari, grauius putetur. Et hæc quidem cuius homini, modo non profus impio, sufficere posse videntur.

Q V Æ S T I O II.

An liceat resistere Principi, Legem Dei Violanti, & Ecclesiam Dei vastanti: quibus, quomodo, & quatenus.

HÆc Quæstio prima fronte difficilis & ardua videtur, eo quidem magis, quod cum sub piis Principibus superuacua, sub impiis periculosa videretur, vix quisquā eam, nisi leuiuscule attigerit. Ex facto quæritur, *Principi legem Dei abroganti Ecclesiamue destruenti, aut extruendā impediēti, an resistere liceat.* Hoc vero, si eius iudicio stamus, Scriptura sacra nobis definit. Si enim, quod ex ea facile probabitur, vniuerso Populo Iudaico licuit, imo si iniunctum fuit, nemo, credo, negabit, quin idē de vniuerso Populo Christiano alicuius Regni, idem plane statuendū sit. Considerandū est hic imprimis, Deū electo ex omnib. Populo Israelitico, vt esset sibi peculiaris Populus, fœdus cum eodē pepigisse, *Deut. 9. 7. 6. c. 14. v. 20.* vt esset is Populus Dei. Extat id passim in Deuteronomio. Vis autē huius pactiois erat hæc, *Vt curarent vniuersi, vt Deus à singulis Tribu-*

26 VINDICIAE CONTRA
bus & singulorum contribulibus in terra Chanaan pure coleretur, Ecclesiamque suam in medio eorum perpetuo constitutam haberet.

Deut.
21. v. 20. *ter.* 27. apparet. Ibi Moses & Leuitæ, quasi Dei nomine stipulantes vniuersum Populum congregant, hisq; verbis affantur: *Hodie, o Israel, Populus Domini Dei tui sis Obsequere ergo Deo tuo, &c.* Cumq; ait Moyses, *Iordanem transieris stantibus, hinc ad montem Gariz, in sex Tribubus, illinc ad montem Hebal sex reliquis, Leuitæ legem Dei per legēt, ac obseruaturis fausta omnia, violaturis infasta precabuntur, Vniuersus vero Populus respōdebit, amē.* Quod à Iosue postea tum terram Chanaan ingresso, tum moribundo obseruatum legimus. Hinc animaduertimus, vniuersum populum obligatum esse legi Dei curandæ, Ecclesiæq; tuendæ, vt è contrario idolis Gentium exterminandas è terra Chanaan, quæ stipulatio ad singulos pertinere non potest, sed vniuersos tantum, Quo etiam & illud pertinere videtur. vt omnes Tribus circa Arcam Domini castra metarentur & tentoria sua figerent: vt quæ vniuersorum curæ commendata esset, ab vniuersis regeretur. Vltus vero pactiois istius demonstrari potest. Ciues Gabaa è Tribu Benjamin Leuitæ cuiusdam uxorem vi constuprant ad necem vsque. Leuita in duodecim frustra concisam Tribubus duodecim mittit, vt tantum scelus in Israele patrum vniuersi expient. Congregatur vniuersus popu-

populus in Masphâ. Postulat à Beniamitis tãti
 sceleris confcios noxæ dedi. Recusant illi. Ac
 demum Deo approbante bellum in Beniami-
 tas cõmuni consilio decernitur. Hoc modo se-
 cunda Legis Tabula in Tribum integram, quæ
 peccarat, vindicata. De prima vero habemus e-
 xemplum euidentissimum in lib. Iosue. Post- *Ios. cap.*
 quam Rubenitæ, Gaditæ, & Manassæi, eis Ior- *22.*
 danẽ ad sua se receperũt, eximium statim altare
 in Galiloth prope Amnem extruunt. Videbatur
 hoc contra mandatum Domini, quo non nisi
 in Chanaan sacrificare licebat, ac propterea su-
 spicio esse poterat, ne alienos Deos colere vel-
 lent. Re vniuerso populo qui trans Iordasem
 habitabat, nunciata, indicuntur Comitia in
 Siloh, vbi erat arca Domini. Conueniunt vni-
 uersi. Mittitur ergo ad illos Phinees sacerdos,
 Eleazaris filius, qui de peccato in legẽ cõmisso
 corã agat. Vt vero publica auctoritate hoc agi
 sciant, eximii quique ex vnaquaq; Tribu legati
 mittuntur, qui cum iis expoſtulent, cultum Dei
 corrumpi eo modo, Deum ea rebellione infen-
 sum fore, nec ipsi modo, sed Israeli vniuerso, vt
 quondam in Beelphegor: denique ni desistant,
 bellum publice indicant atq; denunciẽt. Quod
 proculdubio consecutum fuisset, ni tribus il-
 læ protestatẽ faissent. se altare illud monumen-
 ti tantum instar extruxisse: ex quo cislor-
 danis & translordanis eandem esse ac perpe-
 tuo fuisse religionem appareret. Quotiescunq;
 vero in cultu Dei vindicando negligentius se
 gesse.

gesserūt, grauissime afflictos eos fuisse videmus. Nec alia sane de causa bis à Beniamitis victi fuisse videntur, quam quod, dum iniuriam priuato factam vlcisci satagerēt, dum stuprum punire, in iure Dei vindicando adeo segnes essent, ac quotidie etiam adulteria cū idolis impunita sinerent. Fuit ergo primum hæc Pactio inter Deum & Populum.

*Fœdus
inter
Deum
& po-
pulum.
2. Reg.
c. 11. 2.
Chroni.
c. 23. &
23.*

Iam ex quo Reges populo dati sunt, non modo non desit hæc eadem pactio, verum etiam perpetuo confirmata & repetita fuit. Diximus in Rege inaugurando duplex fœdus initū fuisse. Et primum quidem inter Deum, Regem & populum, siue inter summum Sacerdotum, Populum & Regem: (populus enim 2. Chron. primo loco ponitur.) Finem vero eius eū fuisse, vt populus esset populus Dei, id est, vt is populus Ecclesia Dei esset. Quorsum sanciretur inter Deū & Regē, ostendimus. Quorsum inter Deum & vniuersum populum, examinandum. Certissimum sane est, Deum non frustra hoc egisse. Ni enim aliqua autoritas & promittēdi, & promissa præstādi populo super fuisset, fœdus plane superuacuum fuisset. Videtur ergo Deus fecisse, quod in dubiis nominib. creditores facere solent, vt plures in eandem summam obligētur, vt eiusdem rei duo pluresue rei promittendi constituantur, à quorum vnoquoque tanquam principali reo solidū peti possit. Ecclesiam vnico homuncioni committere lubricum erat. Eam itaq; vniuerso populo commēdat

dat atq; committit. Poterat Rex in tam lubrico gradu constitutus, facile in impietatem delabi. Ne itaq; collaberetur Ecclesia, populum interuenire voluit. In ea, de qua agitur, stipulatione, Deus, vel eius vice summus Sacerdos est reus stipulandi: Rex & populus vniuersus: puta Israel, sunt rei promittendi, ambo ex vna eademque causa, & quidem ex voluntate coniunctim obligati. Stipulatur Sacerdos *an non promittat, populum fore populum Dei: an nõ operam se daturus, vt Deus Templum suum Ecclesiam suam in medio eorũ perpetuo habeat, vbi rite colatur?* Spondet Rex, spondet Israel, (vniuersitas enim hominũ vnus personæ vicem sustinet) & quidem coniunctim, non diuisim, vt ex ipsis verbis apparet: incontinenti, nõ ex interuallo. Cõstituantur ergo hic duo Rei, Rex & Israel, ideoque æqualiter in solidum obligantur. Quẽadmodum ergo, cum Caius & Titius eandẽ pecuniam Seio stipulanti coniunctim promiserunt, singuli ipso iure in solidum tenentur, & ab eorum alterutro solidum peti potest: ita tenetur Rex per se, Israel item per se, curare cauere, ne quid detrimenti Ecclesia capiat. Vter vero negligat, Deus ab alterutro integram rem petere potest, & eo quidem magis à populo quam à Rege, quo plures, & difficilius labuntur, & magis soluendo sunt, quã vnus. Item vt in duobus correis, præsertim Fiscalis Tributi, vnus ita in solidum tenetur, vt beneficio diuisionis per nouellam constitutionem Iustiniani concessõ uti nequeat

2. Reg. c. 23. l. mortuo
22. De de fidei- com. l. si non sin- guli. Co. si cer. pe. l. pen. D. de duor. reis. 2. C. 3. S. 1. D. eod. l. cum pos. D. de cen- sib. C. ibi Do- ctor.

nequeat: ita Rege & Israele, tributum Deo Regi Regum promittentib. vterq; in solidum teneretur. Demum, quemadmodum in duobus reis promittendi, in iis præcipue contractib. quorū obligatio ratione culpæ committitur, (qualis est hic) vnus culpa nocet alteri: ita Israel Deum deserat, Rex vero negligenter ferat, teneretur culpa Israelis. Consimiliter, si Rex ad alienos Deos transfugiat, nec transfugiat modo, sed alios etiam secum abducat: deniq; quouis modo Ecclesiam perdere conetur: ni Israel eum quasi è fuga retrahat, aut etiam coerceat, eius culpa tenebitur. Breuiter: non secus ac si periculum sit, ne vnus è reis promittendi, sua bona prodigendo, soluēdo esse desinat, alteri datur in eum vtilis actio, ne correi culpa damnū patiatur; ita & Israeli in regem, Regi in Israelem, sese idolis mancipantem aut quouis modo foras rumpentem, ne aut huius ille, aut vicissim hic illius culpam luat. Quod vero ea stipulatio, de qua agimus, eius generis sit, ex aliis scripturæ locis apparet. Saule Rege Israelis constituto, Samuel Sacerdos & Propheta Domini, his verbis Israelem affatur: *Tam vos, quam Rex Vester, qui est super vos, sequimini Dominum Deum Vestrum, quod si perseueraueritis in malitia, (malitiam vocat, quod hominum imperium, quam Dei maluissent) tam vos, quam Rex Vester peribitis.* Addit vero rationem: *quia placuit Deo, vos facere populum suum.* Hic vides duos reos, manifeste coniungi in eiusdem pœnæ stipulatione.

*l. cum
appare-
bit. ff.
locati l.
si diui-
sa. C.
ead.*

1. Sam.

6. 12.

6. 14.

25.

Sic

Sic Afa, Rex Iuda, Azariæ Prophetæ hortatu, vniuersum populum, Iudã nempe & Benjamin, in Hierusalem conuocat, fœdus cum Deo percutiendi causa. Intereant & multi ex Ephraim, Manasse, & Simeon, qui Dei pure colendi causa eo se receperant. Tũ vero sacrificiis rite peractis sancitur fœdus, his tanquam conceptis verbis: *Quicumq; nõ inuocauerit Dominum Deum* 2. *Chrõ.*
Israel, seu minimus, seu maximus, morte moria- c. 15. *v.*
tur. Cum *maximum*, dicit, ne Regem quidem 13.
 ipsum huic pœnæ eximi vides. Quis vero hanc à Rege pœnam reposcere possit (de temporali enim hic agitur) nisi vniuersus populus cui ipse iurat, non secus ac populus ipsi? Eodem modo legimus, Iosiam Regem, viginti quinque annis maiorem, vniuersumque populum fœdus cum Domino sanxisse, promittentibus ambobus, se legem & statuta domini custodituros, continuoq; quasi implendi, aliqua ex parte, fœderis causa Baalis idololatriam destructam fuisse. Et plura forte accurarius legenti testimonia succurrerent. Cur vero velimus vniuersi populi consensum requiri cur Israelem Iudamve ad legis diuinæ obseruationem astringi, cur sancte promittere, se perpetuo populum Dei fore, nisi velimus pariter, auctoritatem facultatemue inaccessam, qua tum se à periurio tum Ecclesiam à vastitate vindicet? Quorsum enim fœdus cū populo, vt ac populus Dei; si sese ad alienos Deos per Reges abduci patitur, aut pati tenetur? Vt Deus pure colatur, si populus serui loco est,
 quo

2. *Reg.*
 c. 23. *v.*
 2.
 2. *Chro-*
nic. c. 4.
 v. 29.

*l. quod
atti-
net. 32.
D. de
reg. iu.*

quo cum nulla obligatio esse possit? Si denique non licet ei operam dare, ut id, quod promittitur, præstetur, Deus ne cum eo fœdus sanxit, qui neq; promittendi, neq; rem promissam præstandi ius habuit? An verius, fœdus cum populo sanciendo, remq; eam fieri stipulando, ius ei esse, & rem promittendi, & præstandi, & præstandam curandi, euidenter ostendere voluit? Si rideamus eum & actione summouemus, qui cum seruo filiove familias contraxerit: an non impudentes simus, qui tale quid Deo tribuere velimus? Hinc vero est, quod regibus fœdus violantibus, Prophetæ Iudam, domum Iacob, Samariam perpetuo alloquuntur, ut eos officii sui admoneant. Nec id tantum, ne Baali sacrificet, sed ut Baalem etiam, eiusq; Sacerdotes, Rege inuito & reclamante deturbent & exterminent. Sic cum Achab occidisset Prophetas Dei, Elias Propheta congregat populum, & quasi Concilium indicit, corripit, coarguit, conuincit. Populus vero eius hortatu, Sacerdotes Baal morte mulctat. Nempe officiũ suũ deserente Rege, est q̄ suo fungatur Israel: nec tumultuarie aut temere, sed publica auctoritate, Concilio habito, causa ordine cognita. At contra, quotiescunq; Regi, cultum Dei violanti, non obstitit Israel, quod diximus de duobus reis, quorum vnus culpa alteri nocet, vsu venisse videmus. Vt enim Rex Idololatriæ & perfidiæ suæ, ita Israel negligentia, conniuentia, socordia pœnas dedit: & eo quidem sæpius hoc, quam illud accidit.

*Iere. c.
17. & 20
& pas-
sim. 1.
Reg. c.
c. 18.
& 19.*

dit, quod Regis plerunque exemplum Principes, Principum populus sequatur, & vnius exemplo vniuersi potius peccent, quam vniuersorum vnus relipiscat. Exemplis res dilucidior fiet. Cur, quæso, fufum deletumq; Israelis exercitum, vna cum Saule Rege putemus? An Deus vlciscitur peccata Principis in populū an Patris, in filium? Acerbum est, aiunt Iuriscōsulti, parentis scelera, filiorum pœnis lui. Alieni sceleris quenquam pœnas pati, iura non sinunt. Absit vero, vt is qui vniuersam terram iudicat, inquit Abraham, perdat iustum cum impio. Quinimo, ait Dominus, vt patris, ita & filii anima mea est, Nec pater filii, nec patris filius culpam patietur. Anima, quæ peccauerit, morietur. An non ergo potius, quia populus Sauli legem Dei violanti non resistebat, & pios impie persequenti, Dauidem scil. & Sacerdotes domini, applaudebat? E multis pauca similia proferemus. Saul idem, vt tribus Iudæ possessiones amplificet, fidem publicam iam inde ab ingressu Chanaan Gabaonitis datam frangit, ipsosque adeo Gabaonitas, quantum quidem potest, è medio tollit. Violabatur eo factō tertium legis præceptum: Deus enim, testis eiusce Pactionis fuerat. Quin & sextum, innocuos enim iniuste interficiebat. Vtraq; legis Tabula vindicanda erat. Et Saul eiusq; familia quidē ea scelera perpetrasse dicuntur. Interea tamen, Saule, iam è viuis sublato, Dauideq; Rege constituto, consultus Dominus responder, tertium

1. Sam. c. 31.

Gen. 18.

6. 25.

Deut.

24. 6. 16

2. Reg.

c. 14. E-

zec. 18.

2. Sam.

c. 2.

iam

*l. crimē
26. ff. de
pœnis.*

iam annū, propter idem scelus, terram Israëlīs
vniuersam fame laborare. Nec ea prius desit,
quam septem ē familia Saulis, Gabaonitis tan-
quam roxæ dederentur. Cur vero hic, cum v-
nusquisq; ex suo admisso sorti subiiciatur, ne a-
lieni criminis successor cōstituatur quisquam,
vniuersum Israelē sceleris huius teneri dicas,
ipso reo iam vita sancto, & actione cū reo quasi
extincta: nisi, quia cū deberet & posset publico
& manifesto sceleri sese opponere, negligenter
tulit? Cur pœnam irrogari vis, quæ nemini abs-
que culpa iure infligitur, nisi peccarit? Qua ve-
ro peccarunt, nisi quatenus peccatū tolerarūt?
Eodem modo, cum David mandat Ioabo & p̄-
fectis populi Israelitici, vt populum recēseant,
graue eo ipso crimen cōmisisse dicitur. Nempe
vt Israel Dei iram prouocaret, cum Regem pe-
teret, q̄ in eius penitiam salutem suam collocare
videretur: ita hoc facinore David, qui ex multi-
tudine victoriam expectabat. Id. n. proprie est,
quod Propheta vocat, *sacrificare rerib. & ha-*
mis thura adolere: quæ species idololatriæ est.
Præfecti quidem, quia præuidebāt id Israeli ex-
itiale futurū, primū paulisper refragantur: de-
inde etiā iudicis causa & perfunctorie censum
agunt. At populus vniuersus plectitur. Nec Da-
uid modo, sed & seniores Israelis, qui vniuersi-
tatem repræsentant, saccum induunt, seseq; ci-
nere cōspargunt, q̄ tamen propter Davidis par-
ricidium adulterio cumulatū, neutiquā acci-
dit. Hic quis non videt, vniuersos & peccasse, &
pœni-

*l. sancti-
mus, C.
de pœn.
1. Sam.
6. 8.*

*Abac. 1.
6. 16.*

*2. Sam.
6. 6. ult.
2. Chro.
6. 21.*

Pœnitere debuisse, & pœnas deniq; luisse? Da-
 uidem nempe impia præcipiendo Deum pro-
 uocasse; præfectos populi, quos tanquam impe-
 rij Consortes & Assessores, Israelis nomine re-
 clamare oportuit, aut conuiuendo, aut segnius
 repugnâdo, vniuersos deniq; ad eum quasi de-
 lectum comparando? Deum vero, non secus ac
 imperatorem, legionis vniuersæ delictum, vni-
 uersali terrore, particulari quorundam suppli-
 cio, quadam quasi decimatione castigasse? Cur
 vero tãdem, Manasse Rege Templum Dei pol-
 luente, Deum non ipsum modo Manassem, sed
 vniuersum populum alloquutum esse legimus,
 nisi vt Israelem, tanq̃ alterum promittēdi reum
 admoneret, ni Regem in officio contineret, suo
 damno futurum? Ecquid. n. illud alioqui apud
 Ieremiam, domum Iuda propter impietatem &
 crudelitatem Manassis Assyriis mancipatã fuis-
 se, nisi eo ipso, quod sceleri non restitit, sceleris
 ream fuisse statuamus? Propterea Augustinus
 & Ambrosius, Herodes & Pilatus condemnant
 Christum, Sacerdotes neci tradunt: populus fe-
 re illachrymatur; vniuersi tamen puniuntur.
 Cur ita? Quia, quem è manibus impiorum ma-
 gistratum eripere poterant, quia non fece-
 runt, occiderunt. Plura vero in hanc sententiam
 ex omnis generis Auctoribus addi possent, ni
 Christianis Sacræ scripturæ testimonia suffi-
 cere deberent. Cæterum quia boni legislatoris
 est, non tam curare, vt delicta puniantur, quã ne
 vlla cõmittantur: cauere, vt boni Medici diæ-
 tam

2. Chro-
nic. c. 33
v. 10.

2. Reg.
c. 24. v.

4. Ier. 15
Vers. 4.

Aug. in
Ps. 82.

Amb. in
Offic.

tam præscribere potius, quæ morbos arceat, quam remedia, quibus coerceantur: pius certe populus, non modo coercebit Principem, Legem Dei impie abrogantem, verum etiam in primis cauebit, ne quidquam eius culpa negligentiaue sensim introducatur, quod temporis tractu purum Dei cultum corrumpere possit, nec crimina in diuinam Maiestatem publice commissa, non tolerabit modo, verum etiam criminum occasiones diligenter auferet. Quod in confringendo æneo serpente, Ezechiam Regem, in ex postulando cum eis Iordanis, de altari erecto, Israelem, conuocato Concilio publico, fecisse legimus. Itaque licet Israeli, si Rex legem Dei Ecclesiamue vertat, resistere: nec id modo, verum ni fecerit eiusdem criminis tenebitur, & eadem poenam luet. Resistet vero verbo, si verbo oppugnabitur: vi, si vi: arte, inquam, & Marte. Quia & dolo bono, si dolo: cum nihil intersit, vbi iustum bellum susceperis, vtrum aperte pugnes, an ex insidiis, ita tamen, vt perpetuo dolum a perfidia, quæ nusquam licita est, accurate distinguat. Verum video iam, quid hic opponi possit. Quid, inquires? An vero vniuersam multitudinem, belluam, inquam, illam innumerorum capitum, tumultuari & concurrere in eam rem, quasi agmine facto oportebit? Quis vero in ea turba ordo esse queat? quæ consilii, quæ rerum gerendarum species? Cum de vniuerso populo loquimur, intelligimus eos qui à populo auctoritatem acceperunt, magistratus, nempe, rege inferiores;

Aug. in Iosuanam 23. q. 2. domitius l. 1. D. de dolo malo.

riores à populo delectos, aut alia ratione constitutos, quasi imperii cōsortes & Regū Ephoros, qui vniuersum populi cœtum repræsentāt. Intelligimus etiam Comitiam, quæ nihil aliud sunt, quam Regni cuiusque Epitome, ad quæ publica omnia negotia referuntur. Eiusmodi erant septuaginta in Regno Israelico, quibus quodammodo præerat summus Sacerdos, qui de rebus sumis iudicabant, è lxx familiis, quæ in Ægyptum descenderant, seni primum electi. Tum Duces, seu Principes tribuum, in singulis singuli. Demum Iudices & Præfecti singularum urbium, id est Chiliarchæ, Centuriones & cæteri, qui totidem familiis præerant. Denique fortes, purpurati, & cæteri, è quibus conflabatur Concilium publicum, quod sæpissime indictum legimus, his verbis: *Et congregati sunt seniores in Rama, vt in electione Saulis. Et congregatus est vniuersus Israel, aut vniuersus Iuda & Benjamin, &c.* cum vniuersam turbam eo conuenisse, verisimile non sit.

Eius generis sunt in omni Regno bene constituto, officarii Regni, Principes, Patres, Patrii, Optimates, & cæteri ab ordinibus delegati, è quibus conflatur aut Concilium ordinariū, aut Concilium extra ordinem, Parlamentum, Diæta, cæteriq; conuentus, in diuersis regionibus diuersa nomina sortiti: in quibus ne quid aut Respub. aut Ecclesia detrimēri capiat, providendum est. Illi vero vt singuli Rege inferiores sunt, ita vniuersi superiores. Vt enim recte

I. Sam. c. 5.

I. Chronic. 27.

& 28.

I. Chronic. 13.

Basilienses & Constantinensis Synodi, Synodū
 Oecumenicam Pōtifice superiorem esse statue-
 runt, vt Capitulum Episcopo; Vniuersitatem
 Actore, Curiam decurione: cum denique, qui
 ab aliquo cōtū auctoritatem accepit, eo cōtū
 inferiorem esse, etsi singulis superiorem: ita du-
 bium esse non potest, quin Israel, qui Regem
 petiuit & constituit, quasi Actorem publicum,
 Saule superior sit, Israele postulante, Israelisq̄
 gratia constituto, vt pluribus postea ostende-
 tur. Itaq; cum rebus bene gerendis, ordine opus
 sit, qui in tanta turba seruari nequit: ea vero
 sæpe accidant, quæ multitudini absq; publico
 periculo ac discrimine dici non possint: quic-
 quid vniuerso populo concedi aut committi
 diximus, officiariis Regni: quicquid Israeli,
 Principibus & Senioribus Israelis concessum
 commissumq; dicimus, quod & vsus ipse com-
 probauit. Athalia Regina, Ochozia filio Rege
 Judæ mortuo: vniuersam fere stirpem Regiam
 delendam curat. Vix puer vnicus Joas, in cu-
 nis adhuc vagiens Josabæ amitæ prudentia si-
 mul & pietate, superest. Illa vero rerum sum-
 mam inuadit, & sex annos in Juda regnat. Mus-
 fabat tum forte populus: nec. n. promere, quic-
 quid animo premebat, tutū erat. Tandem Joia-
 das sumus Sacerdos, vir Josabæ, consilio cum
 Principibus Israelis clanculum inito, coniura-
 tioneq; rite peracta Joam septimo anno ætatis
 vngendum coronandumque curat. Matrem
 vero non modo è folio exturbat, verum etiam è
 medio

1. Chro-
 n. 23.

medio tollit, Baalisque idololatram continuo *Bar. de*
 destruit. Probatur Joiadæ facinus, & merito, *Tyrann.*
 iusta causa mouebatur. Tyrannidem enim, nō *Deut.*
 regnum oppugnabat. Tyrannidem, inquam, *17.*
 primum sine titulo, ut loquuntur Jureconsulti
 neoterici. Lex enim Regni Judaici mulieres ad
 sceptrum non vocabat. Deinde etiam exerci-
 tio. Inuaserat enim nepotum regnum summo
 scelere, & scelera innumera cōmittebat, quod
 vero caput scelerum erat, neglecto Deo vero,
 Baalem adorabat, adorarique iubebat. Juste ve-
 ro & ab eo, cuius munus erat, vindicabat. Joia-
 das enim non erat priuatus, sed Pontifex sum-
 mus, ad quem etiā rerum ciuiliū cognitio tum
 pertinebat. Deinde habebat asseclas Principes
 Judæ & Leuitas, denique erat affinis Regis.
 Quod vero non indicit de more comitia in
 Mizpah, non culpatur, ut neq; etiam quod fur-
 tiue consilia iniret, & clanculū cōiuraret. Alio-
 qui enim res minime successisset, & incassum
 cessisset. Coniuratio autem bona malaue est, ut *Bar. in*
 bonum malumue finem spectat, & ab iis, quo- *tract.*
 rum est, aut secus initur. Recte ergo Principes *de Guel.*
 Juda fecerunt: male vero, si secus se gessissent. *Et Gi-*
 Ut enim tutor cauere debet, ne pupilli bona *bel.*
 depereant: ac ni faciat, actione tutelæ tenetur;
 ita & hi populi salutem tueri, qui se totū ipso-
 rum curæ tradidit, & credidit, suasq; in ipsos a-
 ctiones oēs quodammodo transtulit. In summa:
 ut licet vniuerso populo repugnare, ita & Prin-
 cipibus Regni, qui vniuersum representant,

Vlp. l.
160.

D. de
re iur.

non secus ac decurionibus pro corporis utilitate, contrahere. Ut vero refertur ad vniuersos, quod publice per maiorem partem geritur, ita quod maior pars Principum seu optimatum fecerit, omnes; quod omnes vniuersus populus fecisse diceretur: Verum hic alia nobis exoritur questio.

An
pars
Regni
resiste-
re possit.

Statuamus iam Regem aliquem, legem Dei Ecclesiamue abolere: Vniuersitatem consentire, aut maiorem saltem eius partem, Principes aut omnes, aut plures conuiuere; partem interim aliquantulam populi, vnum, inquam, aliquem ex Principibus Magistratibusque; legem Dei retinere, Deumque rite colere velle: quid licere putes, si Rex aut eam partem ad impia sacra cogere, aut ei piis sacris interdicare velit? Hic de singulis, seu de priuatis, non loquimur, qui vniuersitatis partes non censentur, ut neque tabulae, clauis, paxilli, nauis: aut lapides, trabes, caementa, domus.

Ios. 27.
6. 13.
1. Chro.
6. 6. 17.
2. Chro.
1. 22. 6.
19.

dicuntur, & de aliquo Magistratu, qui eius Provinciae urbisue curam gerat. Equidem si exemplis certandum est, etsi ea propter assuetam hominum in cultu Dei defendendo, desidia, rariuscule sunt: tamen non prorsus desunt. *LOB-NA*, urbs Sacerdotalis, sese subducit Joram Regi Iuda, ab eoque quodammodo deficit, quia defecerat a Deo patrum suorum, a quo ipsa deficiente nolebat: & forte verebatur, ne Baali sacra facere cogeretur. Consimiliter Antiocho iubentur

iubente, vt Judæi vniuersi, legem ipsius seque-
 rentur, suamq; à Deo acceptam desererent: re-
 sponder Mathathias: *Non obtemperabimus, &
 transgrediamur nostram religionem.* Nec ve-
 ro id modo, verum Zelo Phinees correptus, eo
 ipso qui ad impia sacrificia cōciues suos adige-
 bat, sua manu interfecto, arma capit, in montes
 sese recipit, manū colligit. Deniq; pro Religio-
 ne & patria, pro aris, inquam, & focis, aduersus
 Antiochum adeo prospere, Deo fauente, bellū
 gerit, vt Hierusalem recuperet, & armis Genti-
 lium, in Ecclesiæ perniciem coniuratis, fractis,
 debilitatis, purum Dei cultum restituat. Quod
 si spectemus, quis ille esset, erat Mathathias
 Machabæorum parens, ex tribu Leui. Itaque
 non licebat ei iure sanguinis, Regnum à Tyrā-
 nide vindicare. Qui vero cum illo initio mon-
 tigenæ, incolæ Modin, quibus vicini, aut si etiā
 ex vniuersa Judæa, qui Ecclesiā restitui cupie-
 bat, sese adiunxerant. Cæterum vniuersi fere &
 maximi quiq; Antiocho obtemperabant, eius-
 que imperium vltro patiebantur: adeo vt eius
 exercitu bene profligato, ipsoque demum mi-
 sere mortuo, cum excutiendi iugi perpulchra
 daretur occasio, filium ipsius Regem ac Domi-
 num non modo non inuiti agnoscerent, ve-
 rum etiam ad Regnum capessendum inuita-
 rent. Possem etiam huc adducere exemplum
 Deborahæ. Deus manciparat Israelem Jabino
 Regi Chanaan, iamque vicesimum annum ei
 seruebat. Itaque tanto tempore ius regni quo-
 dam

dammodo præscipserat, Israel fere vniuersus Deos alienos colebat. Præcipua quæq; tribus, Ruben, Ephraim, Benjamin, Dan, Aser, & cætera, quarum maiores erant vites, Jabino adharebant. Nihilominus Debora Prophetissa, quæ ius dicebat Israeli, excitat arma tribus Zabulon, Nephtali, & Isachar, vel saltem quosdã ex illis tribubus, Duce Barac, Sisaram magistrũ militiæ Jabini fundit, Israelẽque tandem iugo Chanaanorum, inuitum, & tantum non renitentem non liberat modo, verum etiam cultum Dei veri restituit. Verum quia extraordinario motu Debora excitata videtur, nec disertis verbis Scriptura probat Lobnensium factum, etsi tacendo consentire videatur, vt neq; etiam libri Machabæorum vsque adeo magna fuit in primitiua Ecclesia auctoritas, ac præterea legibus magis, quam exemplis, disceptandum vulgo dicant: ex facto, quid iuris statuendum sit, examinabimus.

Diximus, Regem iurasse in legem Dei, Ecclesiæq; conseruationem, quatenus fieri possẽt, spondisse. Vniuersum item Israelẽ, tanquam vnum aliquem, idẽ stipulante Deo, promississe. Jam vero dicimus, singulas etiã vrbes, singulorumq; urbium, quæ Regni partem faciebant, magistratus, idẽ sigillatim quatenus sua interesset, discrete spondisse, quod & vrbes & societates omnes Christianas tacite fecisse cõsequitur. Josue senio confectus, & morti proximus, congregat vniuersum Israelẽ in Sichem ad præ-

ad praesentiam Dei. Erat enim in Sichem Arca
 foederis Domini. Eo dicuntur convenisse Senio-
 res Israel, Principes Tribuum, Judices & Prae-
 fectioni, atque adeo omnes, qui publicam auctori-
 tatem in singulis Israelis urbibus obinebant,
 & iurasse in Legem Domini, utroque & sponte
 Dei omnipotentis iugum elegisse. Unde evi-
 denter apparet, singulos Magistratus, urbium,
 a quibus mittebantur, nomine spondisse se
 curaturos & operam duros, ut Deus ex Le-
 gis praescripto in medio sui coleretur. Josue
 vero cum foedere inter Deum & populum sancte
 percussio, tabulisque foederis rite consignatis, in
 perpetuam rei memoriam lapidem illico erexit.
 Itaque si Arca Domini accersenda est, conuo-
 cantur omnium regionum urbiumque Princi-
 pes, Chiliarchi, Centuriones, Praefecti, & cae-
 teri, Davidis & Synagoga Israeliticae decreto
 & mandato. Si templum Domino extruendum,
 idem prorsus observatur. At ne quidquam Re-
 gibus creatis immutatum putetur, foederi sub
 Joa inter Deum & populum, itemque sub Jo-
 sia sanciendo iidem omnes intersunt, iidem o-
 mnes sigillatim adstringuntur. Itaque non Rex
 modo, sed Regnum: nec Regnum modo uni-
 versum, sed Regni partes omnes Deo sigillatim
 fidem & obsequium promittunt. Non inquam,
 Rex modo, sed Israel: nec Israel tantum, sed sin-
 gulae Israelis urbes earumque praefecti se sancte
 Deo devinciunt, & quodam quasi homini-
 iugo in perpetuum adversus quemlibet adstrin-

gunt. Exemplum ex iis, quæ hodie in vſu ſunt, deſumptum, rem luculentiorẽ faciet. In Imperio Germanico, cum Imperator inauguran- dus eſt, adſunt Electores & Principes, tum Ec- cleſiaſtici, tũ laici, aut ipſi aut per legatos. Item Prælati, Comites, Barones, deniq; omnium vr- bium imperialium legati, cum mandato in eam rem ſpeciali, ac ſeſe, eoſque, quorũ vicẽ gerunt, certis ſub conditionibus, Imperatori ſubmit- tunt ac ſubijciunt. Jam, eſto aliquis, qui Impe- ratorem vltro agnitũ, de gradu eo deijcere co- netur, qui ipſe imperiũ affectet, Principes vero & Barones auxilia debita, & tributa conſue- ta Cæſari denegent, qui nõ conuiueat modo ipſi, ſed etiã cũ aduerſario perfide colludant: an non puras, Argentoratenses forte, aut Norimbergẽ- ſes, qui fidem legitimo Imperatori promiſerũt, prædonem illũ iure optimo arceſſe & excludere poſſe? Imo vero ni fecerint, ni laboranti Impe- ratore ſuccurrerint, an fidei præſtitæ ſatiſfeciffe cenſebis? cum præſertim is, qui præpoſitum ſuũ nõ protexit, cum poſſet in pari caſu factori ha- bendus ſit. Quod ſi ita eſt (vti reuera in confeſ- ſo eſt) an non idem Lobnensibus aut Modinẽ- ſibus & licet & ex officio competit, ſi Deũ cu- ius obſequio ſeſe in primis deuinctos ſciũt, cæ- reri Regni ordines deſeruerint? Exiſtat ergo Joramũs, aut Antiochus aliquis, qui cultũ veri Dei tollat, qui ſeſe ſupra Deum extollat: conui- ueat, aut colludat Iſrael: quid ei vrbi, quæ Deũ pure colere cupit, faciendum dicemus? primũ dicat

dicat cum Josua, *Vos quidem & universi eligite, utrum malitis obedire Deo vero, an dijs Amor- Jos. 14.
rheorum. At ego saltem & familia mea servie- v. 15.
mus Domino. Eligite, inquã, vtrũ huic, alienum imperiũ nullo iure inuadenti ea in re parere ve- litis: ego sane cui fidem præstiti, quoq; euentu servabo. Nec vllatenus sane dubito, quin Josue Jos. 19.
omni conatu suo, cultũ Dei verĩ in Tamnath v. 15.
Serath vrbe Ephraim, quæ eius possessio & familia erat, retinuisset, etiamsi Israelitæ Deum Amorrhæorũ in terra Chanaan coli voluissent. Quid si vero Rex & iterius pergat, Præfectos mit- rat, qui nos ad impta sacra adigant, Deum de- niq; e medio nostri expellere iubeat; an non Re- gi Regisq; portam, si possumus, occludemus po- tius quam Deum, Regem Regum vrbe nostra excludemus? Aduertant hic Municipes, ciues- ue & municipiorum ciuitatumq; populi Dei Præfecti, duplex se fœdus iniisse, duplex iusu- randũ præstitisse. Primũ & antiquissimũ Deo, vti Populus sit populus Dei: Secundũ, & pro- ximum, Regi, vt Populus obsequatur Regi tã- 20. Col-
quam duci populi Dei. Itaq; vt Vice Regi, ad- lat. de
uersus Imperatorem Regemue suum coniurã- forma
ti, quantumuis magnam ante auctoritatem fid. &c.
accepisset, si in vrbe nostra obsessum dedi pos- i. de no-
ceret, parendum non foret, imo ex ipsa fidelita- ua fide.
tis formula omni modo resistendum. Eodem form.
pacto, summum scelus, ac vix vlllo modo expi- andum arbitremur, si Deum in medio nostri habitantem iubente Principe, vasallo, inquam,*

46 VINDICIAE CONTRA

& ministro Dei, aut expellamus, aut in manus hostium, quatenus in nobis situm est, prodamus. Dices tu forte: *Verum vrbes ad Principem pertinent; itaq; aditum iure denegare non possit.* At, inquam ego, vrbes non consistunt in lapidum coaceruatione, sed in populo: populus vero, est populus Dei, qui Deo primum, dein Regi tenetur. Quantum vero ad ipsas vrbes pertinet, etsi ad Reges vrbiū potestas, ad municipes tamen pertinet dominium. Sunt enim vniuersa in Regis imperio, non in patrimonio: Deus vero vnus est omnium vere proprietarius dominus, à quo & ille imperium, & hic patrimoniū habet. *Ergo ais licebit subditis, Religionis causa à Rege deficere? An non vero, si semel hoc statuarur, q̄ rebellionis fenestram aperias, vides? Attende vero hic patienter, & rem accurate considera. Possem ego vnico verbo respondere, cum optio alterutrius datur, à Rege magis, q̄ à Deo deficendum esse? aut ex Augustino, vbi non est iustitia, ibi nō esse Rempublicam? Iustitiam vero non esse, vbi homo ipsum hominem Deo vero tollit, & immundis dæmonibus subdit, cum iustitia ea virtus sit, q̄ sua cuique distribuit. Itaque qui eiusmodi dominis sese subtrahunt, dæmoniis sese subtrahere, & latronum multitudinem potius, q̄ Rempub. deserere. Verum, vt altius rem repetam, videntur, qui eo modo se gerunt, quo diximus, defectorum loco non esse. Deficiunt à Rege vel Republica, qui hostili animo, Regis Reipublicæ*

Senec.
l. 7. de
benef.
c. 6. 7.
Ec.

Aug. c.
21. l. 19.
de Ciu.
Dei, Ec
l. 4. c. 4.

caeue imperio sese subtrahunt. Itaq; & inter ho-
 stes numerantur, & plerunq; quibusuis ho-
 stibus periculosiores existunt. Hi vero, de qui-
 bus agimus, nil simile habent. Primum impe-
 rata facere nō recusant, modo ea imperentur, q̄
 iure possunt, aut saltem Deo iniuriā non faci-
 unt. Tributa, vectigalia, munera, oneraq; con-
 sueta non detrectāt, modo id tributi, quod Deo
 debent, non interuertatur, Cæsari Cæsarem a-
 genti parent: Cæsari fines suos excedenti, alte-
 num imperium affectanti, Dei solium inuadē-
 ti, superiorem amborum Dominū bello peten-
 ti, parere, iniustum putant. Deinde hostiliter se
 proprie non gerunt. Hostium est lacessere, pro-
 uocare, vltro impressiones facere. Hi demum
 lacessiti, armis insidiisq; petiti, vix tandem im-
 minente vnde quaq; morte, arma capiunt, sese-
 que aduersus illatam vim tuentur. Ac propter
 ea cum hostibus non quotiescunq; velis pacē
 habeas. Neque enim quotiescunq; arma depo-
 nes aut lacessere desines, deponat ille cōtinuo,
 & otium capebant. Cum his quotiescunq;
 optaris, praesto est. Desine cedere, cedunt: desi-
 ne Deum oppugnare, desinent propugnare. Ar-
 ma si velis ijs ē manibus excutere, satis est, mo-
 do ne percutias. Quia .n. non inferunt, sed ex-
 cipiūt ictus, vbi eusem reposueris statim clypeū
 abijciunt, ac propterea plerunq; insidiis & per-
 fidia patent, quod exempla recentia satis ostē-
 dunt. Vt vero fugitium eum seruū nō dixeris,
 qui vulnus intentanti Domino manū opponit,

l. 5. D.
 de c. di-
 minut.

qui furenti sese subducit persequenti, cellulae fugianua, interea dum furor deferuescit, occludit: multo minus hos defectores censere queas, (cū sane seruatorū nomine & loco hō censeatur) qui pari aut etiā vehementiori furore percito, Principi portas vrbi claudant, vbi resipuerit, & ad se redierit, imperata facere parati. In eo genere est David dux exercituū Israelis, sub Saule furibūdo rege qui sepe & calumniis vexatus, & ex insidiis petitus, montiū asperitate sese tueretur, quia & Ceillam quoq; urbem furori regis opponere parat. Is. n. quoscunq; potest, ad se allicit quidem, verum non vt Saulis vitam, quod euidenter apparuit, petat, sed vt propriā tueatur. Itaq; Ionathan Saulis filius, non veretur cū Dauide fœdus percutere, & identidem renouare quod *fœdus Dei Iehoua* vocatur. Abigail vero diserte ait, Davidem inique petitum gerere bellum Dei. In eo genere sunt & Machabæi, qui oblatam ab Antiocho pacem, salua Religione, tum cum bellum commodissime geripoterat, recipiunt tū a Demetrio Rege, tum etiam ab aliis. Nostro vero etiā tempore meminimus eos, qui pro vera religione, aduersus impietatem in Germania Galliaq; pugnarunt, quotiescunq; Dei pure colēdi potestas facta est, arma vltro deposuisse, & plerunq; adeo, cum aut Saulem Philistini arma alio vertere cogerent, aut Antiochū vicinorū impetus reuocarent, aut alias bello cōtinuando opportuna essent omnia. Eiusmodi ergo signis possint hiā dese-

2. Sam.

21. v. 2

2. Sam.

25. v. 28

1. Mac.

6. v. 60.

defectoribus facile distingui. Est vero & aliud manifestissimum, si ita secedant, ut quotiescunque secessionis causa sublata fuerit, ni extrema necessitas impediatur, redeundum statuatur. Tum enim non à Rege, sed à Ioramo vel Antiocho: non, inquam, à Republ. sed à priuata vnius aut plurium Tyrannide secedere putantur. Hanc nos distinctionem Theologorum Parisiensium cœtus (*Sarbonam* vocant) sæpius docuit. Anno circiter c10 ecc. Bonifacius octauus Pontifex, Regalia, quæ ad Regem Francorum pertinent, sibi vendicabat Philippus Pulcher, Rex Francorum, eum per literas acerrime obiurgauit, iniriūm erat: PHILIPPUS, &c. BONIFACIO, *sesepro summo Pontifice gerenti, &c.* Ac tum quidem vniuersi agnoscebant Pontificem esse vicarium Dei in terra, & Ecclesiæ vniuersæ caput. Itaq; quod vulgo dicunt, communis error, iuris loco erat. Nihilominus tamen convocata Sorbona respondit, *Regem Regnumque, absq; vlla schismatis culpa, eiusmodi Pontificis obsequio sese subtrahere posse. Schisma enim non separationem, sed causam facere.* Quod si iusta causa subesset, separationem à Pontifice, non ab Ecclesia, & à Bonifacio quidem proprie non à Pontifice fore, eo vsq; dum bonus aliquis sedē Pontificiam teneret. In quæ vero discrimina vniuersi Regni animas ab Ecclesia, ni hæc distinctio vera sit, separatas conicerent, nemo est, qui non facile diiudicet. An non vero, rege iura Dei opt. max. inuadente, animasq; hominum,

Annales Frãcie.

Archidia Camera

Rationiorū

Lutetia l.

Barb.

Phil.D. de Senat.

quas Christus sanguine suo liberavit, durissima
 seruitute opprimente, multo æquius ea distin-
 ctione vti licebit? consimiliter anno c10.
 ccccviii. Benedicto XIII. Ecclesiam Gallica-
 nam tributis & exactionibus grauante, Clerus
 Gallicanus à Carolo VI. cõuocatus statuit, Re-
 gem & Regni incolas Benedicto obtemperare nõ
 debere, nempe hæretico, Schismatico, ea digni-
 tate prorsus indigno. Quod & ordines Regni
 probarunt, & Senatus Lutetianus Aresto com-
 probauit. Quin & quos Benedictus dicimus
 tertius, tanquam Ecclesie hostes & defectores
 anathemate perculerat, protinus absoluendos
 censuit, & ipso iure Ecclesie communionem non
 exclusos fuisse iudicauit, & vt alias sæpe in Gal-
 lia & alibi quoque factitarum passim legimus.
 Nempe vt euidenter ostenderent, si is, qui Prin-
 cipem locum obtinet, sese male gerat, ab eo sine
 defectiois criminis secedi posse, & aliud omni-
 no esse, à malo Põuifice, aliud ab Ecclesia, aliud
 à Rege impio, aliud à regno secedere. In ea vero
 causa Lobnenses fuisse videntur, quos restituito
 in integrum Dei cultu, inter Ezechie subditos
 annumerari legimus. Quod si vero hæc distin-
 ctio obtinet, cum Papa Principis alicuius (qui
 eum superiorem agnoscit) iura inuadit: an non
 longe iustius, si Princeps, si vasallus, inquam,
 Regalia Dei iura ad se rapere conerit? Statuen-
 dum ergo tandem, vniuersam populum, Prin-
 cipem impia iubentem, aut pia vetantem, au-
 ctoribus iis, qui populi auctoritatem penes se
 habeant,

Anna-
 les Ca-
 rol. 6.
 Mon-
 stre le-
 sus.

2 Reg. c.
 19. v. 8.
 Extr.
 de ma-
 ior. &
 obed.

habent, aut pluribus coercere posse & debere. Deinde vniuersos aut saltem potiores in singulis regionibus vrbibusue auctoribus præcipuis magistratibus, tanquam à Deo primum, dein à Principe constitutis, impia sacra à suis mœnibus arcere iure posse, piaque iisdem tueri: quin & Ecclesiæ, quæ vna omnino est, pomœria dilatare posse: ac ni fecerint, diuinæ Maiestatis, si saltem potuerint, reos esse.

Supereft modo vt de singulis agamus, qui *An priuati dicuntur.* Primū ex fœdere inter Deum & vniuersum populum, vt sit populus Dei, singuli non tenentur. Vt enim quod vniuersitati & vniuersitas, singuli debent. Deinde, non tenentur ex officio. Tenetur enim quisque Deo inseruire in eo munere, ad quod vocatus est. Priuati vero non habent potestatem, non funguntur magistratu, non habent imperium, non vllum ius gladii Itaque vt gladium priuatis nō tradidit Deus, nec ita vsum gladii ab iis reponit. Priuatis dicitur: *Mitte gladium tuū in vaginam.* At magistratibus. *Non geritis gladium frustra.* Illis, si stringant, culpæ datur: his ni cum opus est, stringant, magna negligentia culpæ loco est. Quid vero dices? An non singulis fœderatibus? Quorsum ergo circūcisio, quorsum Baptismus? quorsam illa toties repetita tota Scriptura sacri fœderis mentio? Est sane omnino: sed longe diuersissimum. Vt enim omnes

An priuati dicuntur.
uati re-
pugna-
re ar-
mis pos-
sint. c.
sicut 7.
i. D.
quod
cuius-
que &
niuer.
Rom. 13.
Matth.
26.

omnino subditi iusti Principis, cuiuscunq; tandem gradus sint, tenentur ei obedire, quidã vero, peculiari quadam obligatione, vt magistratus, curare præterea, vt cæteri obediant: ita omnes omnino homines, Deo quidem inferuire tenentur: at quidã, vna cum maiori munere, maius onus acceperunt, adeo vt de cæterorum culpa, si negligent, quodãmodo teneantur. Curare debent Reges, vniuersi, quiq; ab vniuersis gladium habent, magistratus, vt Ecclesiæ corpore rite gubernetur: singuli, vt eius tantum Ecclesiæ membra sint. Illi, ne Templum Domini polluantur, ne collabatur, sed aduersus omnem corruptionem internam, iniuriamue externã tutum sit. Hi, ne corpus suum quod Templum Dei est, impurum sit vt in eo spiritus Dei inhabitet. Qui enim vastabit Templum Dei quod vos estis ait Paulus, Deus quoque eum vastabit. Illis ea de causa comissus est gladius, quo extrinsecus accinguntur. His comendatus tantum gladius spiritus, verbum nempe Domini, quo Paulus Christianos omnes aduersus Diaboli impetum accingit. Quid ergo facient, si Rex ipsos ad impia sacra adigere velit? Si, qui ab vniuerso populo auctoritatem habent, Optimates sese opponant, aut sui saltẽ magistratus, pareant, obsequantur, & omni conatu, omni industria, tanquam Deo ipsi militantes, pios piorum conatus, adiuent? Habent exemplum inter alia Centurionum & militum qui Principibus Iuda Ioiadæ hortatu, Ecclesiã ab idololatria, Regnumq; à Tyrannide

2. Cor.

3.

Ephes. c.

6. v. 17.

nide Athaliæ Reginae vindicantibus alacriter paruerunt. Sin optimates & magistratus furioso Regi applaudunt, aut saltē non resistunt, presto est cōsiliū Christi: *in aliā ciuitatē se recipiāt.* Habent exemplum piorum ē decem Tribubus Israel, qui veri Dei cultu per Ieroboamum sublato, vniuersis conuenientib. ad Regem Iuda, apud quem cultus Dei remāserat, sese recipiunt. Sin alio fugere non datur, vitæ potius, quā Deo renuncient, crucifigātur potius, quā Christum, vt Apostolus loquitur, denuo crucifigant. *No- lite, ait Dominus noster, timere eos, qui corpus tantū occidere possunt: Ita vero & ipsius & Apostolorum, & innumerorum piorum Martyrum exemplo edocti sumus. Ergo nemini priuato licet armis resistere? Quid ergo de Mose statuemus, qui Israelem, inuito Pharaone Rege, ab- duxi? De Ehod, qui decimo octauo regni de- cimo anno, quo Regnum vsucaptum videri poterat, Eglonem regem Moab interfecit, Israe- lemq; Moabitarum iuge liberauit? De Iehu de- niq; qui Ioramum regem cui ipse militabat in- terfecit, Achabi stirpem deleuit, Baalitas ad in- teruersionem omnes excidit? An non erant illi omnes priuati? Certe si ipsos per se spectes, quia originarie cōstituti non erant, priuatos dicere queas. At ex quo extra ordinem vocatos scimus ipso quasi Deo suo illos gladio euidenter accin- gente, nō modo priuatos nō censebimus, verum quibus suis ordinariis potiores. Mosis vocatio & expresso Dei verbo, & signis euidentissimis cō-*

2. Cor. c. 11. v. 13. c. 15. v. 9. Hebr. c. 6. v. 6. Matth. 1. v. 21. Exod. c. 12. c. 3. v. 10. 24. Reg. 6. 9. probatur,

54. VINDICIAE CONTRA
probatur. E hoc dicitur à Deo excitatus, qui
Tyrannum occidendo, saluum faceret Israe-
lem. Jehu iussu Elizæi Prophetæ vnctus, qui
stirpem Achabi deleret, etsi præcipui quique
Regem eam, antequam rem aggredere tur, sa-
lutarant. Idem de cæteris, qui ex sacra Scriptu-
ra adduci possint, ostendi possit. Iam vero cum
neque Deus ore suo, neque extra ordinem per
Prophetas loquatur, est quod hac in re sobriij
in primis & circumspecti simus, Si quis enim
eam sibi auctoritatem, quasi diuino spiritu af-
flatus, arroget, videat sane, ne arrogantia infla-
tus sit, ne sibi ipse Deus sit, ne sibi ex se magnos
illos spiritus sumat: ne itaque concipiat vani-
tatem & pariat mendacium. Videat vero etiam
populus, ne dum sub signis Christi militare cu-
pit, Theudæ forte Galilæo alicui, aut Barloz bæ
(quod non ita pridem in Germania Muncoria-
nis accidit) magno suo malo militet. Nec eo
quidem id dico, quod idem ille Deus, qui nobis
nostro hoc seculo Pharaones & Achabos im-
mittit, liberatores etiam aliquando aliquos ex-
tra ordinem non excitet, Certe ipsius neque in-
firmitatis, neque misericordiae quidquam vllotem-
pore decedit. At sane si minus exteriora illa si-
gna adsunt, interiora saltem hæc agnoscamus
ex effectibus oportet, mentem ab omni ambi-
tione vacuam, verum & feruidum zelum, con-
scientiam denique & scientiam, ne aut errore
ductus, alienis diis: aut furore ambitionis per-
ditus, sibi magis quam vero Deo seruiat.

Porro

Porro ne quid scrupuli super sit respondendū *An ad*
 iis videtur omnino, qui Ecclesiam armis defen- *ma iu-*
 di non posse aut censent, aut certe, quod verifi- *ste pro*
 milius est, censere videri volunt. Aiunt hi, non religio-
sine magno mysterio Deum vetuisse in Lege, ne ne ca-
 altare ferro poliretur. Consimiliter, ea quod in pian-
extruendo Salomonis Templo nullus ferram al- tur.
leue ferrei strepitus auditus sit: Ecclesiam, quæ Exod.
viuū Tēplum Dei est, armis non esse instauran- 20. &
dā, innui volunt, quasi lapides ipsi ex lapidici- 25.
 nis, absque ferro excisi fuerint: quod ipse Scri- *Deut.*
 pturæ textus falsum esse arguit. Quod si specio- 27.
 sè isti allegoriæ opponamus, quod Nehem. 4. *Iosue 4*
 cap. legimus, partem populi cæmentum, partē *1. Reg.*
 ensem, quosdam etiam vtrumque in extruendo *6. & 7.*
 secundo Templo gestasse, ne nouum opus ab
 impiis turbaretur, nempe, non vt gladio ex-
 truerent, sed ne destrueretur, cauerent: eodem-
 que modo Ecclesiam non propagari armis qui-
 dem, sed aduersus hostes, qui propagationem
 eius impedire conantur, propugnari. Denique
 pios Reges & Principes innumeros, cultū Dei
 aduersus Ethnicos armis, quod tota scriptura
 apparet, vindicasse. Obiiciunt illi cōtinuo: *Ille*
quidem locum habuisse sub lege: at ex quo Chri-
stus gratiam attulit, nec phalerato quidē equo,
sed a sello vectus, Hierusalem ingredi voluit, o-
mnino desisse videri. Primū, in cōfesso apud o-
 mnes est, Christū, quandiu in terris egit nō iu-
 dicis, sed rei: nō Regis, sed priuati partes egisse.
 Itaq; quod arma non tractarit, ad rē non perti-
 nere.

nere. Verum hos iam rogatos velim: *An per ad-*
uentum Christi, ius gladij, magistratibus ablatum
putent? Si aiunt: obstat Paulus; qui magistratus
 non frustra gestare gladium dicit, & aduersus
 plebis imperum opem eorum non recusat. Sin
 contra: cur ius gladii habere eos velint, nisi ut
 bonos seruando, malos male perdendo, Deo,
 qui ipsos gladio accinxit, inseruiant? *Qua vero*
magis in re quam in Ecclesia, quae ei dicata est,
aduersus impios tuenda? in peculio Christi ad-
uersus praedones asserendo? Rogarim deinde,
 an militiam omnem inter Christianos exaucto-
 ratam putent? Si aiunt: Cur ergo Jesus Centu-
 rionis orationem exaudit? Cur milites Ioannes
 stipendio contentos esse, neminem concutere
 iubet, militiam deserere non iubet? Cur Corne-
 lium Centurionem, primitias, inquam, Gen-
 tium Petrus baptizat? nec tamen ad cingulum
 militiae deponendum hortatur? *Quod si vero*
militia iusta est, quae tandem illa iustior esse
possit, quae superioris iussu, pro Ecclesiae defen-
sione, proque priorum salute suscipitur? An e-
 nim aut vlla maior Tyrannis est quam quae in
 animam exercetur? aut laudabilior militia, quam
 qua extrema Tyrannis coercetur? Rogarim de-
 mum *an vlla Christianis bella gerere liceat.* Si
 negant: cur ergo milites, Centuriones, Tribuni
 militum in Ecclesiam recipiuntur, quorum v-
 num id munus est, ut bello inseruiant? Cur in-
 tegras legiones e Christianis constatas legimus,
 Militensem, inquam, victoria tantopere, ab an-
 tiquis

aliquis Doctoribus & Historiographis decan-
 tata insignem Mauritianamq; martyrio deco-
 ratam? Quod si vero licet, vt forte tuendis fini-
 bus, arcendisq; hostibus licere fatebuntur: an
 nõ multo æquius, tuendis piis, arcendis impiis,
 propugnandis deniq; Regni Christi, Ecclesiæ,
 inquam, finibus? Eccure enim aliqui mere tri-
 cem Babylonicam decem Regum, quos ipsa fa-
 scinarit, armis exterminatum tandem iiii Ioan-
 nes prædicit? Ad hæc, quid alias, de bello Con-
 stantini in Maxentium, Liciniumque tot pane-
 gyricis celebrato, tot doctorum calculis com-
 probato? quid denique de Principum Christia-
 norum in Turcas & Saracenos expeditionibus
 statuemus? quorum vnus omnium finis aut
 fuit, aut esse debuit, ne Templum domini aut
 extructum destruerent, aut extruendum turba-
 rent? Ergo Ecclesia etsi armis non propagatur
 armis tamen iuste propugnari potest. Quin nõ
 minus martyres sunt, qui in sacro illo bello mo-
 riuntur, quam qui crucem Religionis causa pa-
 riuntur. Imo sane eo videntur potiores, quod
 illi oblatam quidem mortem non recusant: hi
 vero vltro scientes prudentesq; suscipere vide-
 antur. Propagare conantur Turcæ suam opi-
 nionem armis, qui quæcunque prouinciã armis
 subegerint, Mahumetis impia dogmata, sola
 violentia nixi, inducunt, qui arma in Alcorano
 suo tantopere comendauit, vt illac recta ad su-
 peros iri, dicere nõ vereantur; etsi neminem ipsi
 interea cogunt. At multo magis adhuc is Reli-
 gionis

Apoc. c.
17. & 16.

38. VINDICTAE CONTRA
gionis Christi que hostis, & ii Reges, quos ipse
fascinauit, qui luci Euangelii flammam, verbo
Dei verbera, gladio spiritus acies instructas
opponunt, omnesque quantum in iis est, ad
impia sacra, oblati tormentis adigunt, qui
quam suam fidem vocant perfidia, & traditio-
nes suas assiduis proditiōibus defendere & af-
ferere non verentur Propugnant vero contra pii
Principes & magistratus qui propagatam pro-
pagandamue Christi vineam, ne ab apris vastetur,
sæpe circundant & muniunt, qui prædica-
tione verbi ad puram religionem cōuersos scu-
to suo protegunt, gladioque tuentur, qui tem-
plum Dei, è viuis lapidibus extructum, dum ad
fastigium vsque adurgunt, aduersus violentos
impiorum impetus, vallo, fossa, aggere, omni
industria communiunt. Hæc hætenus, ne quis
in ea quæstione hæreat. Sciant ita quo vniuersi,
aut qui ab iis constituti sunt, Regni officarii,
eorumue plures, aut singuli, ni Regem Legem
Dei corrumpentem, restituiue probibentem,
intra fines suos contineant, ex fœdere cum Deo
inito grauitè peccare. Ciues Prouincialesue,
qui Regni alicuius aliquantulam partem faciunt,
ni impietatem à suis saltem finibus arceant,
quam Rex intrudere velit, aut piam doctrinam
quibuscunque modis, etiamsi ad tempus sece-
dendum sit, retineant, consimiliter pœnæ ob-
noxios esse. Priuati demum, si impia iubenti
pareant, nullo modo excusari. Cæterum ni ex-
tra ordinem ad id munus vocatos euidenter ap-
parcat,

pareat, suapte auctoritate arma se capere nullo iure posse. Et ea quidem omnia ex Scriptura sacra constare videntur.

QVÆSTIO III.

An; Et quatenus Principi Rempublicam aut opprimenti, aut perdenti, resistere liceat. Item, quibus id, Et quo modo, Et quo iure permissum sit.

QVIA nobis hic de legitima Principis auctoritate agendum est, non equidem dubito, quin Tyrannis, & malis Principibus hæc quæstio odiosa futura sit. Qui enim quodcumque libet sibi licere putant: non mirum, si rationis & legis vocem sustinere nullo modo possint. At bonis saltem Principibus gratiam eam fore spero, qui magistratum, qua tandem auctoritate potiatur, nil nisi animatam legem esse sciunt. Nec vero si quid in illos acrius dicatur ægrius hi ferent, quasi sua vllatenus inter sit Tyranni Regibus, iniusti Principes iustis, è diametro opponuntur. Itaq; tantum abest, ut quod in Tyrannos dicitur, quidquam Regibus detrahat; ut contra quo plus illis detrahatur, eo plus gloriæ his accrescat: nec illi quidem vituperari possunt, quin hi laudentur. Illi sane quid sentiant, susq; deq; habeo. Neque enim ipsis, sed in ipsos scribo. Hi quin consentiant, vix dubitare queam

60 VINDICIAE CONTRA
queam, qui non secus ac Pastores lupos, Medi-
ci veneficos, Prophetæ Pseudoprophetas, Ty-
rannos & iniquos Principes odisse debent.
Quod enim odium natura canibus in feras in-
sevit, ratio certe Regibus in Tyrannos ingene-
ret omnino necesse est: cum illi rapto viuant, hi
rapinæ coercendæ nati & dati sint. Adulatores
Tyrannorum frontem forte, si quam habent,
contrahent, quos erubescere conuenientius es-
set. Amici Regum, scio, non modo assentientur
& annuent, verum etiam ad stipulari non vere-
buntur. Vt quis ergo hæc legendo, aut studio,
aut ira mouebitur, ita se mente affectum puret.
Ad rem itaque adgrediamur.

*Reges à
populo.*
*In gr. v. d. Man-
manis Ben seu
sere. Polit. De
sua potestate
his subjecto.*
Ostendimus antea, Deum Reges instituere,
Regna Regibus dare, Reges eligere. Dicimus
iam, populum Reges constituere, Regna tra-
dere, electionem suo suffragio comprobare.
Quod quidem ita fieri voluit Deus, vt quan-
tuncunque auctoritatem & potestatem habe-
rent, Populo, secundum ipsum acceptam fer-
rent. Itaque omnem suam curam, cogitatio-
nem, industriam in vtilitatem populi confer-
rent. Nec vero se, ob aliquam naturæ præstan-
tiam cæteris hominibus non secus ac homines
gregibus aut armentis, præesse arbitrarentur.
Verum eadem omnino cæteris sorte natos, suf-
fragiis & tanquam humeris populi ex humo in-
eum gradum sublatis meminissent, in quorum
postea humeros reipublicæ onus, magna ex
parte, recumberet.

Aliquot

Aliquot ante seculis, quã populus Israeliticus Regem à Deo peteret, Deus legem regni sãxerat, quæ extat Deut. 17. *Cum perueneris in terram, quam Dominus Deus tibi possidendã dedit, in eaque habitaueris, ait Moses: tu dices, Constituam Regem super me, & ceteras gentes, quæ sunt in circuitu: tum vero eum Regem constitues, quẽ Dominus tuus elegerit è medio fratrum tuorum, &c.* Hic vides electionem Regis tribui Deo, constitutionem populo. Postquam vero coventum fuit, ita prorsus obseruatum legimus. Seniores populi Israelitici, qui populũ vniuersum repræsentabant, (eo enim nomine *1. Sam. 8. v. 5.* comprehenduntur, vt passim, Chiliarchi, Centuriones, Quinquagenarii, Decuriones, Iudices & præfecti omnium Tribuum Israhel, tum vero maxime Principes & Capita tribuum) conueniunt in Rama ad Samuelem & partim filiorum Samuelis, qui inique ius dicebant, partem, partim bella eo melius gestum iri rati, Regem à Samuele postulant. Consulenti Samueli *1. Sam. c. 9. v. 16* rexit Deus se Saulem elegisse, qui populũ regeret. Samuel itaq; Saulẽ ungit, quæ omnia ad electionem Regis postulante populo factam *1. Sam. c. 10. v. 17.* pertinent. Ac satis forte fuisse videretur, si Samuel electũ à Deo Regem populo adduxisset, & ei parendum esse, monuisset. Nihilominus *seqq.* tamen quo se Rex à populo constitutum sciat, *1. Sam. c. 11. v. 14.* Samuel indicit Comitia in Maspha, ibiq; quasi re adhuc plane integra & infecta, quasi, in quã nondum constaret Saulis Electio, fors iacitur,

quæ à Trib. Tribuum Beniamini, è gentib. gentem Metri: è gente Metri, Saulem, cum ipsum, quem Deus elegerat, seligit. Tum vero demum, populo vniuerso acclamante, Saul Rex nominatus dicitur. At tandem, ne forti omnia tribuat, postquam liberatis Ammonitarum obsidione Iabezanis, suæ virtutis specimen quodammodo edidit nequicquã secedentib. quibusdam à populo ab vniuersis in Galgal coram Domino rex confirmatur. Hic vides, eum, quem Deus ipse elegerat, quem fors à reliquis selegebat, suffragiis populi Regem constitui. Quid vero David? Evidentiùs adhuc, Saule reprobato, Samuel Dei iussu Dauidem, quem Deus elegerat, in Regem Israel vngit: quo facto, Spiritus Domini agit in Dauide, Saulem vero continuo deserit. Regnante vero David propterea? imo errat, vagatur, exulat, extrema sæpe experitur, nec prius Rex existit quam, mortuo Saule vniuersi populi Iudæ suffragiis, Rex Iudæ primùm: septem vero post annis vniuersi Israelis consensu, Rex Israel in Hebron vngatur. Itaq; bis vngitur, primùm à Propheta, Dei iussu in electionis signum, deinde iussu populi, dum Rex constituitur, quo semper recordentur Reges, se à Deo quidem sed per populum & propter populum regnare: nec vero Deo tantum & gladio, vt loquuntur, regnum acceptum ferant, qui gladio, ipso per populum primum accincti fuerint. Idem prorsus in Salomone obseruatur: etsi is filius Davidis erat. Deus elegerat Salomonem, vt sederet super soli-

*1. Sam.
c. 16.*

*Sam.
7. v. 13.*

solum Regni sui, & diserte Dauidi pollicitus e- *2. Reg. c. 7.*
 rat, se illi tanquam Patrem filio affuturum. Da- *2. Chro-
 nic. c. 20*
 uid ipse Salomonem Regni successorē designa- *v. 5.*
 rat quibusdam ex aulae præcipuis præsentibus. *1. Reg. 1. v. 32.*
 Nec tamen id satis fuit. Itaq; conuocat Dauid *1. Chro-
 nic. 28. v. 1. & c.*
 in Hieruselem Principes Israel, Principes Tri- *29. v. 22.*
 buum, Principes earum turmarum, quæ statis *¶ 24.*
 quæq; temporib. Regi ministrabant, Chiliar-
 chos & Centuriones singularum urbium, Præ-
 fectos Domini Regii, filios suos, quin & pur-
 puratos omnes, & egregios quosq; viros, qui de
 Electione statuerent. Ac in eo cœtu. Dei nomi-
 ne inuocato, ab vniuerso Israelis agmine Salo-
 mon rex proclamatus, in Regem vngitur, inq;
 Israelis solio (ita. n. legitur) collocatur. Tum
 primum vero Principes, Optimates, atque ipsi
 adeo fratres, ei sese iureiurando publice deuin-
 ciunt. Ne vero id in ambigua tantum fratrum
 successione factum putes, eodem omnino mo-
 do alios passim constitutos legimus. Mortuo
 Salomone populus conuenisse dicitur, ad con-
 stituendum Roboamum. Casu Amasia, Ozias *2. Reg. c. 10. 2.*
 filius eius vnicus ab vniuerso populo Rex con- *Chron. c. 16. c.*
 stituitur. Post Ioramum, Ochozias, post Iosiam *36. c. 22.*
 Iocacham filius, cui patris alioqui pietas non pa- *2. Sam. c. 16. v.*
 rum patrocinari potuisset. Quo pertinet & il-
 lud Chusai ad Absolon: Sequar, ait, eum Regem, *2. Sam. c. 16. v.*
quæ Deus populus & vniuersi ex Israele elegerunt. id est Regem legitime & rite constitutum. 18.
 Itaque etsi Deus lucernam populo suo è stirpe
 Dauidis perpetuam promiserat, etsi, inquã Re-

Ps. 132. Regum Israelis successio ipso Dei verbo cōprobata erat: nihilominus tamen, cum Reges non prius regnasse videamus, quā à populo rite cōstituti fuissent: concludere licet, Regnū Israelis, si stirpem spectas, hæreditarium certe fuisse, at sane si personas, omnino Electivum. Quorsum vero hæc, si de Electione constabat, ut in cōfesso est, nisi ut tātæ dignitatis à populo collatæ recordatio ipsos sui officii perpetuo memores faceret?

Ita vero Ethnicos etiam Reges à populo cōstitutos legimus. Nempe cum aut foris bellū, aut domi lites essent, vnus aliquis, cuius de fortitudine & iustitia magna erat multitudinis opinio, communi consensu in Regem assumebatur. Et apud Medos, inquit Cicero, De iocibus ex arbitro iudex, è iudice Rex creatus, & apud Romanos primi Reges. Itaque cum Romulo sublato centum Senatorum interregnum Quiritibus minus gratum esset, conuenit ut postea Reges suffragiis populi, comprobante Senatu deligerentur. Tarquinius vero Superbus ideo Tyrannus habetur, quod neque à populo neque à Senatu creatus, sola vi & potentia iniuriam imperium teneret. Propterea Cæsar etsi imperium vi inuaserat, tamen ut aliquo saltem iuris prætextu imponeret, imperium à populo Senatuque accepisse videri volebat. Augustus vero etsi à Cæsare adoptatus, hæredem se imperii nunquam, quasi ex testamento, gessit. Quin potius Senatui populoque acceptum tulit, ut & Caligula, Tribonius, Claudius: Nero vero,

vero, qui primus vi ac scelere inuasit imperium,
 nullo iuris colore fretus, à Senatu damnatus
 fuit. Omnino cum nemo Rex nascatur, nemo
 per se Rex esse, nemo absque populo regnare
 possit: Populus vero contra & per se esse que-
 at, & Rege prior tempore sit: Reges omnes à
 populo primum constitutos fuisse, certissime
 constat. Etsi vero, ex quo virtutem patrum i-
 mitati filii, nepotesve, Regna sibi quasi hæredi-
 taria, fecisse videtur, in quibusdam regionibus
 Electionis libera facultas defuisse quodammo-
 do videatur, mansit tamen perpetuo in omnibus
 regnis bene constitutis ea consuetudo, vt de
 mortuis non prius succederent liberi quam à po-
 pulo quasi de nouo constituerentur, nec tam-
 quam sui hæredes Patribus agnoscerentur: sed
 tum demum Reges censerentur, cum ab iis
 qui populi maiestatem repræsenterent, Regni
 inuestituram, quasi per sceptrum & diadema
 accepissent. In Regnis Christianis quæ hodie
 per successionem deferri dicuntur, huiusce rei
 vestigia euidentissima extant. Reges etenim
 Franciæ, Hispaniæ, Angliæ & cæteri, ab Ordini-
 bus Regni, Patribus, Patriciis, Magnatibus,
 qui vniuersitatem populi repræsenterant, inau-
 gurati solent, & quasi in Regni possessionem mit-
 ti: non secus ac Imperatores Germaniæ ab Elec-
 toribus, & Reges Poloniæ à Vayvodis seu Pa-
 latinis, vbi ius suum Electio integrum obrinet.
 Nec vero illis Regius honos in vrbibus Regni
 prius exhibetur, quam rite inaugurati fue-

Annales Gal-
les.

rint. Ut neq; etiam olim Regni tempus, nisi à die inaugurationis, quod in Gallia accurate obtinuit, computabatur. Ac ne obcontinuatam aliquot successionum seriem hallucinemur, in illis iisdem Regnis, sæpe filio agnatum, primogenito secundogenitum ordines Regni præulerunt, ut in Francico, Roberto Druydarum Comiti, Ludouicum fratrem: item Roberto Capeti, nepoti, Henricum fratrem secundogenitum, & cæteros aliis. Quin & regnum idempopuli auctoritate, de gente in gentem, extantibus legitimis hæredibus, translatum fuit, à Merovingiis ad Carlingos, à Carlingis ad Capetanos. Quod & in cæteris factum, è verissimis historiis satis constat. Ne vero à Francico, quod cæterorum exemplar semper habitum fuit, in quo inquam, successio plurimum obtinere videtur, recedamus, Pharamundū anno CCCCXIX electum legimus: Pipinum, DCCLI. Pipini filios, Carolum Magnum, & Carolomanum DCCLXVIII. non habita patris ratione sublato demum DCCLXXI. Carolomano, non accevit continuo Carolo Magno fratris portio, ut in hæreditatibus fieri solet, sed populo & concilio publico decernere. Eodem auctore Ludouicus Pius, anno DCCCXII. quamuis Caroli Magni filius, eligitur. In ipso vero Caroli testamento, quod apud Nauclerum extat, rogat populum, è suis Nepotibus per Concilium Regni publicum, quæ voluerit, eligat, patrios vero acquiescere populi decreto iubet. Vnde Caro-

Carolus Caluus, è Ludouico Pio, & Iuditha nepos, sese apud Aimonium Historiographum, Regem electum profiteretur. In summa; omnes omnino Reges, ab initio electi fuerunt. Et qui hodie per successionem regnum adire videntur, prius à populo constituentur necesse est. Deniq; etsi populus ob egregia quædam merita ex aliqua stirpe Reges sibi deligere, in quibusdam regionib. solet: stirpem ipsam, non surculum deligit: nec ita deligit, quin si degeneret aliam eligere non possit. Qui vero ex ea stirpe etiam proximi sunt, non tam Reges nascuntur, quam fiunt: non tam Reges, quam Regum candidati habentur.

Iam vero, cum Reges à populo constituentur, omnino sequi videtur, populum vniuersum Rege potiozem esse. Ea enim vis verbi est, vt qui ab aliquo constituitur, eo minor habeatur, qui ab aliquo auctoritatem accepit, suo auctore inferior sit. Potiphar Ægyptius constituit Iosephum super familiam suam: Nabuchodonozor Danielem super Babylonicã Prouinciam, Darius præfides centum & viginti super Regnum. Nempe domini seruos, Reges ministros constitute dicuntur. Sic etiam populus Regem, tanquam ministrum Reipub. constituit Quod nomen boni Reges non aspernati sunt, mali etiam affectarunt, adeo vt aliquot seculorum spacio, ex imperatoribus Romanis nemo, nisi manifeste Tyrannus, quales Nero, Domitianus, Caligula, *dominus* vocari voluerit. Deinde

Reges populi causa institutos constat. Neque enim propter ceterum plus minus homunciones, ceteris plerumque longe peiores & inferiores vniuersos creatos potius quam illos horum causa dixeris. Ratio vero postulat, ut is cuius ratione alius extitit, eodem potior censeatur. Sic nauis causa gubernator à domino nauis instituitur, qui, ne ipsa ad cautes frangatur, aut male cursum teneat, ad clauum sedeat. Et ei quidem in eam rem incumbenti, ceteri inseruunt, ac dominus ipse paret, est tamen ipse nauis seruus, ut mediastinus quilibet, nec à mediastino genere, sed specie tantum differt. In Repub. quæ nauis comparari solet, Rex gubernatoris, populus domini loco est. Illi itaque publicam salutem curanti, populus ipse paret & obtemperat: cum tamen non minus sit & censeri debeat ipse Reip. seruus ac iudex aut Tribunus quilibet, nec ab his alia re differat, quam quod maiora onera ferre, & plura pericula obire teneatur. Propterea vero quæcumque Rex aut bello acquirit, aut finitima occupat iure belli, aut iure dicundo, ut quæ in fiscum rediguntur, acquirit ipse Regno, non sibi, populo, inquam, qui Regnum constituit, non secus ac seruus domino, nec vlla cum illo, nisi auctore populo, obligatio contrahi potest.

Præterea viuunt innumeri populi absque Rege. Regem absque populo ne mente quidem concipere possis. Nec ideo Regiam dignitatem quidam adepti sunt, quod à ceteris hominibus specie differat.

differentiisq; tanquam Pastores gregibus quas-
dam naturæ præstantia præesse debent. Quin-
potius ex eadem massa cretos in eum gradum
populus extulit, ut si quam auctoritatem, si
quam potentiam haberent illi acceptam ferrēt:
ac tanquam precariam possiderent, quod Fran-
corum antiquus ritus apte ostendit, qui in cly-
peo sublatum regem proclamabant. Cur enim
quæso dicuntur Reges innumeros habere ocu-
los, innumeras aures, longas manus, celerrimos
pedes: An, quod Argo, Gerioni, Midæ, aut iis
quos fabulæ finxerunt, similes sint? Minime ve-
ro. At sane quia populus cuius interest uniuersus
suos Regi oculos, suas aures, suas vires ac
facultates in Reip. usum commodat. Recedat
à Rege populus: qui modo oculatus, auritus,
robustus & vegerus videbatur, cæcutiet, obsur-
descet, repente concidet: qui modo magnifice
triumphabat, vno momento apud omnes vi-
lescet: qui modo diuinis prope honoribus afficie-
batur, ludimagistrum Corinthi agere cogetur,
Subrue istius Gigantææ molis, ac tanquam
Rhodiani Colossi imam tantum basim: corruat,
ac in frustra comminatur necesse est. Cum ita-
que Rex per populum & propter populum exi-
stat nec absq; populo consistere possit: cui mi-
rum videatur si populum Rege potiolem esse
concludamus?

Porro, quod de uniuerso populo dicimus, de *Populo*
iis etiam ut in secunda *Quæstione*, dictum volu- *lib. 1. c. 1.*
mus qui populum uniuersum in omni Regno, *verba*
D. 53. vrbes

repra- videntur legitime representant, qui quidem vul-
senta- go, Regni, non Reges officiarum censentur, Re-
tur per gis Officiarii à Rege pro arbitrio creantur, aut
regni ex auctoritate, quin & eo mortuo nullo loco
Officia- sunt, & quodammodo mortui habentur regni
rios or- Officiarii contra à populo, in Concilio nem-
dina- pe publico, auctoritatem capiunt, aut saltem
rie, per olim capere solebant, nec absque eodem ex au-
ordinis ctuari possunt. Itaque pendent illi à Rege, hi à
conuen- Regno: illi à supremo Regni officario, qui Rex
tus ex- ipse est. hi à supremo dominio populi, à quo i-
tra or- pse Rex, non secus ac illi, pendere debet. Illorū
dinem, munus est, Regem curare: horum, ne quid de-
aut an- trimenti Respublica usquā capiat Illorū, ut Re-
tuatim gi, tanquam domino cuiuslibet domestici, adesse
 ac inferuire: horum, populi iura & privilegia
 tueri, & ne quid Princeps ipse in illius pernici-
 ciem committat, omittatue, diligenter providere.
 Deniq; sunt illi Regis ministri, serui domestici,
 ab obsequio tantummodo instituti: hi con-
 tra Regis in iure dicundo veluti assessores Re-
 gii imperii consortes adeo ut omnes quidem illi
 Respubl. administrare teneantur non secus ac
 Rex: istamen inter eos quasi Praeses, primum
 tantum locum teneat. Ut vero populus uniuersus
 Rege superior est; ita etiam hi, etsi singuli
 Rege inferiores sint, uniuersi tamen superiores
 censendi sunt. Primorum fere Regum quam
 lata potestas fuerit, ex eo satis apparet, quod
 Ephron Rex Hethæorum, ius sepulchri Abra-
 hamo, inconsulto populo, concedere non au-
 det:

Genes.

23. C

34.

det: neque Hemor Hæuius Rex Sichem, fœ-
 dus cum Iacobo ferire: nempe grauiora nego-
 tia ad populum referri solita. At in iis quidem
 imperiis, quæ tunc temporis vna fere vrbē cir-
 cumscribebatur, facile id fuit. At ex quo Reges
 fines suos amplificare cœperunt, nec populus
 vniuersus in vnum locum conuenire absque
 confusione potuit, Regni officarii, qui populi
 iura ordinari tuerentur, instituti fuerunt, ita
 tamen, vt si quando opus esset, aut populus v-
 niuersus, aut eius saltem quædam quasi Epito-
 me, extra ordinē conuocaretur. In regno Israe-
 litico, quod omnium fere Politicorum iudicio
 optime constitutum erat, eum ordinem fuisse
 videmus. Habebat Rex suos Pincernas, dapife-
 ros, cubicularios, magistros domos siue œco-
 nomos qui familiæ suæ prospicerent. Habebat
 & regnum suo, vnum & septuaginta seniores
 & duces ex singulis Tribubus electos, qui Rem-
 pub. siue pacis siue belli tempore curarent: suos
 denique in singulis municipiis Magistratus,
 qui vt illi vniuersum regnum, suas singuli vr-
 bes tuerentur. Hi si quando de re maxima deli-
 berandum erat, conueniebant, nec iis incōsultis,
 quidquam, quod ad summam Reip. pertineret,
 decerni poterat. Hos itaque conuocat David,
 quando Salomonē inuestiri regno cupit, quan-
 do Politiam à se restitutam examinari & pro-
 bari: quando reducenda est Arca, &c. Quia
 vero vniuersum populum representant, vni-
 uersus

*Regni
 officia-
 rii in
 regno
 Israel.*

*1. Chro-
 nic cap.
 29. v. 1.
 1. Chro-
 nic. ca.
 13. v. 1.
 1. Sam.
 cap. 14.
 v. 45.*

uersus eum populus conuenisse dicitur. Iidem
denique Ionathan, Saulis Regis sententia da-
mnatum, morti eximunt, ex quo à Rege ad po-
pulum appellatione fuisse apparet. Ex quo ve-
ro Regnum propter Roboami superbiam scif-
sum fuit Synedrium Hierosolymitanum septu-
aginta & vnus virorū, ea auctoritate fuisse vi-

2. Chro-
nic. c. 19.
Vers. 1.
Nehem.
II, 9.

detur, vt non secus ac Rex singulos, si Regem
iudicare possent. Huic autem præerat dux do-
mus Iuda, id est, Primarius quisque, ex tribu Iu-
dæ electus, vt vrbis Hierosolymitanæ Primarius
ex tribu Benjamin, Exemplis res dilucidior fiet.

Ier. 26.
Vers. 9.
& 17.

Jeremias missus à Deo, qui vrbis Hierosolymi-
tanæ excidiū nunciaret, ea propter damnatur
primum à sacerdotib. & Prophetis, id est, à Iu-
dicio seu Senatu Ecclesiastico. Demū ab vniuer-
so populo vrbis hoc est, ab ordinariis vrbis iu-
dicib. Chiliarchis nempe & Centurionib. tan-
dem à Principibus Iehuda: id est, LXXI. viris as-
sidentibus ad nouam portam Templi, causa
cognita absoluitur. Ii vero, in eo ipso iudicio
dilerte damnant Regem Iehorabin, qui Vriam
Prophetam paulo ante similia comminan-
tem crudelissime trucidasset. Alibi vero legi-
mus, Sedechiam huius Synedrii auctoritatem
adeo reueritum esse, vt Ieremiam à LXXI. viris
intetrū carcerem detrusum non modo non li-
berare, verum etiam vix in mitiorem transferre
auderet. Suadentibus autem illis, vt in Ieremiam
mortem consentiret, respondet, eum in ipso-
rum manibus esse, seque ipsis contradicere nul-

Ier. 37.
& 38.

laturus. *bas*

Uain re posse. Quin & veritus idem, ne in sermo-
 nes, quos cum Propheta habuerat, inquireret
 quas rationem eorū, quæ dixisset, redditurus
 mendacium committitur. Ergo erant in hoc
 regno, regni officiarū rege superiores, in hoc,
 inquā, quod non à Platone aut Aristotele, sed
 à Deo ipso omnis ordinis auctore, omnis Mo-
 narchiæ summo institutore, institutum & or-
 dinatum fuerat. Tales erant in Persico imperio
 septem magi seu sapientes item *ομόλογοι*, quasi *Esth. 1.*
 honoris regii consortes, & qui regum aures &
 oculi nūcupabantur, quorum iudicio reges ac-
 quiescisse legimus. In Spartano Ephori, ad quos
 à rege appellabatur: quiq; ipsos etiam reges iu-
 dicabant, vt est apud Aristotelē. In Ægyptiaco *Arist.*
 ministri publici regi per populum eligi tradi- *libr. 5.*
 que soliti, eo tantum ne aduersus leges quid- *Pol. ca.*
 quam committerent. Vt vero Aristoteles re- *11. C. c.*
 ges, quib. eiusmodi officiarū adiunguntur, *7. lib. 30.*
legitimos passim vocat, ita etiam non veretur di-
 cere, vbi ii desint, non Monarchiam esse, sed aut
 plane barbaricam Tyrannidem, aut Tyrannidi
 quam proximam dominationem. In Romano
 hunc locum obtinebant Senatores & Magistra-
 tus per populum creari soliti, Tribunus Cele-
 rum, Præfectus vrbi, & cæteri, adeo vt à rege ad
 populum prouocatio esset, quod Seneca è li-
 bris Ciceronis de Repub. citat, & Historia Ho-
 ratii tergemini, ob cædem sororis à regiis iudi-
 cibus damnati, & à populo absoluti, satis indicat.
 Sub Imperatoribus vero, Senatus, Consules,

Prætores, Præfecti Prætorio, Præsides Prouinciarum quæ populo Senatuique tribuebantur, qui propterea omnes Magistratus populi Romani vocabantur. Itaque cum decreto Senatus, Maximinus Imperator, hostis Reipublicæ iudicatus esset, inq; eum Maximus & Albinus à Senatu Imperatores creati essent, milites iurauerunt, se fideliter obsequuturos populo Romano, Senatui & Imperatori, utcumque sub Tyrannide hoc ius violaretur. Ad hodierna vero imperia quod attinet, (Turcicum, Moschicum, & alia huius generis, magna latrocinia, magis, quam imperia sunt) nullum omnino est, quod si non hoc tempore, saltem olim non ita administratum fuerit. Quod si vero illorum culpa & desidia factum est, ut quibusdam locis deteriorem Rempublicam posteris acceperint, tenentur nihilominus, qui etsi locum hoste obtinet, ad antiquum statum omnia, quantum in se est, reuocare. In Germanico, quod per Electionem confertur, sunt Electores & Principes tum Laici, tum Clerici, Comites, Barones, Ciuitates, Ciuitatumq; Legati, qui ut suis quique locis Rempublicam curant, ita etiam in Comitibus, vniuersi Imperii Maiestatem, quando opus est, repræsentant. Vbi, ne quid Respub. ex priuatis Cæsaris studiis odii sine detrimento capiat, prospicere tenentur. Itaque alius est imperii, alius Imperatoris Cancellarius, alii atque alii huius & illius officarii. diuersa æraria, diuersi quæstores. Et adeo quidem vulgatum est, imperium

Hero.
lib. 8. in
orat.
Maxi-
mi &
Albini
ad mi-
lites.

um Imperatori antefertur, ut Imperator imperio hominum præstare passim dicatur. Consimiliter in Polonico eum locum obtinent Episcopi, Palatini Castellani, Nobiles, Civitatum regionumq; Legati extra ordinem conuocati quorum in cœtu tantum nouæ constitutiones fiunt, & bella decernuntur. Ordinarie vero Regni Polonici Consiliarii, Cancellarius Reipub. Polonicæ, &c. etsi suos interea rex cubicularios œconomos, ministros & domesticos habet. Apud Polonos vero, qui disputet, vter potior sit, Rex, an vniuersus Regni populus per optimates repræsentatus, perinde faciat, ac qui Venetiis disputet, vtrum dux Republ. superior sit. Quid autem de iis Regnis dicemus, quæ per successionem deferri dicuntur? Nihilominus sane fecius res se habet Regnum Francicum, quod cæteris non ita pridem legum & ordinum præstantia anteponebatur, ita olim constitutum fuit. Etsi vero qui eum locum tenent, suo officio minus satisfaciunt, non eo tamen minus tenentur. Habet quidẽ Rex suum magnum magistrum, seu Archiœconomum, suos cubicularios, venatores, seruarios, pincernas & cæteros, quorum officia olim à Rege adeo pendebant, vt eo vita functo suo ipsi officio plane defuncti viderentur. Vnde etiamnum post finem luctus Regii, magnus Magister seu Archiœconomus quædam quasi concepta verba pronuciare solet, quibus familiam Regiam dimittit, ac sibi quemque prospicere iubet, At nihilominus suos ha-

*Speculum
Saxonico*

Anno os habet Regnum Francicū officarios, Maio-
rius li. rem Palatii, qui postea *Comes stabuli* nomina-
3:25. in tus fuit, Marechallos, Amiralium, cancellariū
Carolo seu magnum Referendarium, Secretarios,
Caluos. Quæstores & cæteros: qui quidem olim non
 nisi in concilio publico trium ordinum Cleri,
 Nobilitatis & populi creabantur, ex quo vero
 Parlamentum Lutetianum statarium factum
 est, non prius in eo gradu constituti censentur,
 quam à Senatu Lutetiano recepti & cōprobati
 sint, & neque etiam absque eiusdem consensu
 & auctoritate destitui possunt. Isti vero omnes
 primum Regno, id est, viuerso populo, deinde
 Regi, tanquam eius curatori fidem dant, quod
 vel ex ipsa iurisiurandi formula perspicuum est.
Comes stabuli vero imprimis, quando Ense libera-
to per Regem accingitur, (vt ex verbis, qua Rex
ipse pronunciat, apparet) eo accingitur, ut Rem-
pub. tueatur, atq; defendat. Habet præterea Re-
 gnum Francicum suos siue Pares, tanquam Re-
 gis consortes, siue Patricios, tanquam Reipub.
 Patres singulos à singulis Regni Prouinciis de-
 nominatos: quibus Rex inaugurandus, tan-
 quam vniuerso Regno, fidem dare solet. Ex
 quo illos Rege superiores esse, liquet. Hi vero
 vicissim iurant, se non Regem, sed Regium dia-
 dema tuituros, Reipub cōsilio adiuturos, sa-
 cro Principis consilio in eam rem, pacis bellique
 tempore affuturos, vt ex formula Patriciatus
 liquido patet. Itaque non secus ac Pares Curie
 Longobardico iure, in sententiis ferēdis, feudi-
 domi-

S. filius
se. in-
stitut.
quibus
modis
ius pa-
tria po-
solui-
ant.

domino non modo affidebant, verum etiam inter ipsum sæpe superioris feudi dominum & vasallum cognoscebant. Videmus etiam hosce Franciæ Patricios, inter Regē & subditos sæpe diiudicasse, adeo quidem, vt cum Carolus VI. in Ducem Britanniæ sententiam ferre vellet, obstarent illi, dicerentq; non Regis, sed Parium esse eiusmodi iudicium, quorū auctoritati nil derogare posset. Hinc etiam hodie Senatus Lutetianus, qui curia Parium seu Patriciorum nuncupatur, quasi Iudex inter Regem & populum quadantenus cōstitutus, imo inter Regem & priuatum quemlibet, singulus aduersus Regis procuratorem asserere, si quid contra ius inuadat, quasi obligatione tenetur. Præterea si quid Rex domi statuat edicatur, si quid cum vicinis Principibus paciscatur, si quod bellum gerendum est, si quæ pax, vt nuper cum Carolo V. facienda, auctorem senatū fieri oportet, & in eius acta omnia, quæ ad Rempublicam pertinent, referri. Quæ quidem non prius rata sunt, quam ab eo comprobata fuerint. Ne vero Regem metuerent Senatores, neq; olim in eum gradum, nisi à Senatu nominari cooptabantur, neq; absque eiusdem auctoritate, legitima de causa exauctorari poterant. Deniq; & literæ Regis, nisi à secretario Regni subscribantur, & rescripta ni à Cancellario (qui cancellandi potestatem habet) obsignentur, nullam auctoritatem habent. Sunt & Duces, Marchiones, Comites, Vicecomites, Barones, Castellani,

item in Urbibus Maiores, Vicarii, Cōsules, Syndici, Scabini, & cæteri, quibus aliqua sigillatim aut Regio, aut vrbs commendata est, vt populum tueantur, quatenus eorum iurisdictio patet, etsi quædam ex illis dignitatib. hæreditariæ hoc tempore habentur. Et hæc quidem ordinariæ. At præter hæc, quotannis olim post vëro aliquanto, quotiescunq; saltem necessitas postulabat, habebatur trium ordinum conuentus, quo regiones vrbesq; omnes alicuius nominis suos legatos mittebant, & quidem Plebei, nobiles, Ecclesiastici in vnaquaque sigillatim, vbi de his, quæ ad Rempubl. pertinebant, publice statuebatur. Eius vero conuentus ea fuit perpetuo auctoritas, vt non modo, quæ ibi statuta forent, sacra sanctaq; haberentur, seu pax facienda, seu bellum gerendum, siue regni procuratio cuiquam deferenda, siue vectigal imperandum esset: verum etiam reges luxus, desidie, tyrannidisue causa in cœnobia detruerentur, eoque auctore, vniuersæ adeo stirpes regni successionem priuarentur, non secus ac priuum, populo auctore, ad regnum vocatæ fuerant. Nempe quos consensus extulerat, dissensus exturbabat: quos virtutum paternarum imitatio, in eam quasi hæreditatem vocarât, degener & ingratus animus, vt incapaces & indignos fecerat, ita & exhæredes faciebat. Ex quo sane liquet, successionem toleratam quidem ad vitandum ambitum successionem, inter regnû, & alia Electionis incommoda. At sane vbi graui-

Aimomius.

grauiora damna consequerentur, vbi regnum
 Tyrannis, vbi regis solium Tyrānus inuaderet?
 populū legitimū conuentum, & Tyranni re-
 gisve ignaui expellendi, adue agnatos deducē-
 di, & boni regis in eius locum adsciscendi, au-
 ctoritatem sibi perpetuo retinuisse. Nimirum
 habebant forte hoc à Gallis Franci, auctore Cæ-
 sare lib. v. de bello Gallico. Fatetur enim Am- *Cæs. lib.*
 biorix Rex Eburonum, ea fuisse tum regum *s. 5. & 7.*
 Gallia imperia, vt non minus populus rite con- *de bello*
 uocatus, in regem, quam rex in populum, au- *Gallico.*
 ctoritatis haberet. Quod etiam in Vercingeto-
 rige apparet, qui coram populi cœtu causam
 suam agit. In regnis Hispaniæ, præsertim Ara-
 gonum Valentino, Catalanico, ita etiam sese
 habet. Est enim penes iusticiam Aragonicam,
 quam vocant summam regni auctoritas. Itaq; nõ
 verentur magnates, qui populum repræsentant
 regem his verbis tum in ipsa inauguratione tũ
 tertio quoq; anno in conuentu publico diserte
 compellare: *TANTVM* *valemus nos, quantum*
vos: at super nos ambos est, (Iusticiam Arago-
nicam intelligunt) qui magis imperat, quam
vos. Sæpe vero, quæ Rex rogauit: Iusticiam illa
 abrogat: quæ edixit, vetat. Tributum vero in-
 dicere nullum vsquam absq; eius cõuentus au-
 toritate ausit: In Anglico & Scotico penes Par-
 lamentum, quotannis fere haberi solitum sum-
 ma rerum est. *Parlamentum* vero vocant, Or-
 dinum regni conuentum, vbi Episcopi, Comi-
 tes, Barones, Ciuitatum, Regionumue legati
 commu-

communi suffragio de Repub. statuunt. Cuius
 usq; adeo sacrosancta est auctoritas, ut, quæ se-
 mel sanxerit, regi abrogare sit nefas. Omnes ve-
 ro regni officarii ab eo conuentu fasces acci-
 pere solent, quiq; ordinarie regi reginaue in
 consilio assidēt. In summa: cætera regna Chri-
 stiana, Hungaricū, Bohemicū, Danicum, Sue-
 dicum & reliqua, suos regni officarios regniue
 imperii confortes habent, quos sua auctoritate
 aliquando vfos esse, vel in regib. ipsis ex aucto-
 randis, aut historiæ docent, aut recens memo-
 ria satis ostēdit. Nec vero est, quod idcirco po-
 tentiā regiā minui putemus, regesve quasi capi-
 tis diminutionē passos Deū certe non eo minus
 potentē censemus, quod per se peccare non pos-
 sit, neq; eius imperium angustius, quod iures
 & pessum ire nequeat. Neq; ergo regem, si qui
 per se peccare posset, aliena ope sustinetur: si
 quod forte imperium sua negligentia culpaue
 amisisset, aliena prudentia diutissime retineat.
 An etenim eo minus sanum aliquē putes, quod
 Medici ei assideant, qui ipsum ab intemperie
 dehortentur, qui noxiorum ciborum esu inter-
 dicant, qui etiam inuitam sæpe ac renitentem
 purgent? An vero medicos illos, qui illius salu-
 tem curant, an adultores, qui in salubria queq;
 obtrudunt, magis amicos putes? Hæc itaq; dil-
 tinctio omnino adhibenda est. Alii sunt amici
 Regis, alii Cæsaris. Amici Cæsaris sunt, qui Cæ-
 sari inferunt: amici regis imperatorisue, qui
 Regno. Cum enim quis regni causa, Rex dica-
 tur, re-

tur, regnumque in populo consistat: regno ve-
 ro perduto, labefactatoue, aut omnino rex esse
 desinat, aut minus saltem Rex sit: qui sane regni
 utilitati student, regis vere amici sunt: qui re-
 gni utilitatem negligunt aut euertunt, vere ho-
 stes. Ac vt neq; regnum à populo, neq; regem
 à regno: ita nec amicos regis à populi regniq;
 amicis separare vlllo modo possis. Imo vero cū,
 qui vere Cæsarem amant, regem eum, quam
 priuatam malint: Regem vero absq; regno ha-
 bere non possint: iidem sane regni, qui & Cæ-
 saris amici erunt: qui vero Cæsaris magis, quã
 regni, siue populi amici videri volent, adula-
 tores vere & hostes perniciosissimi censendi e-
 runt. Quod si vero illi vere amici sunt, an non
 regem eo potentiozem & stabiliorem fore ma-
 nifestum est, vt Theopompus Ephoris insti-
 tutis dicebat: quo plures & potentiores erunt
 ii, quibus populi regniue vtilitas commendata
 commissaque fuerit? Dices vero fortasse: Tu
 mihi Patricios, optimates, regni officarios
 narras. Ego vero contra, nil præter laruas, &
 antiqua, tanquam in Tragœdiis, paludamen-
 ta video: antiquæ vero libertatis & auctorita-
 tis vix vlla vsquam vestigia cerno. Denique,
 plerosque passim sua curare, regibus assentari,
 populo illudere videas: vix vsquam, qui popu-
 li cuiuscerati misereatur, nedum qui misero o-
 pem ferat, inuenire possis. Quod si qui vero eo
 animo aut sunt, aut esse putatur, rebelles & per-
 duelles iudicantur, exulant ac tantum non vi-
 ctum

*An præ-
 scriptio
 obster.*

Etum quæritare coguntur. Quid? ita res se ha-
 bet. Tanta fere semper, & vbiq; locorum fuisse
 videtur aut regum audacia, aut optimatum par-
 tim præuaricatio, partim ignauia, vt Reges qui-
 dem eam, qua hodie pleriq; insolescunt, licen-
 tiam, quadam quasi longi temporis præscripti-
 one vsucepisse: populi vero auctoritatem suam
 aut tacite cessisse, aut non vtendo amisisse vide-
 antur. Sic nempe plerunq; accidit, vt quod
 omnes curare tenentur, curet nemo: quod o-
 mnib. commissum est, nemo sibi commendatū
 putet. Nihilominus tamen aduersus populum
 neq; præscriptio, neque præuaricatio ista quid-
 quam facit. Vulgarum est nullam fisco præscri-
 ptionem nocere: multo vero minus populo vni-
 uerso, qui rege potior est, cuiusque gratia Prin-
 ceps id priuilegium habet. Cur. n. alioqui, cum
 fisci Princeps administrator tantum sit, popu-
 lus vero, vt inferius probabitur, vere proprie-
 tarius? Deinde. an non scitum est illud: liberta-
 ti nulla, ne diutissima quidem seruitute, vio-
 lentia præscribi posse? Quod si vero reges a po-
 pulo constitutos fuisse, qui ante D. forte annos
 viuebat, non ab eo, qui hodie extat, obicias: at
 inquam ego, etsi moriuntur reges, populus in-
 terit, vt neq; vlla alia Vniuersitas, nunquã mo-
 ritur, vt. n. perennem fluum fluxus: ita & po-
 pulum immortalem ortus & interitus vicissitu-
 do facit. Itaq; vti idem est, qui ante mille annos
 Rhenus, Sequana, Tyberis: idem etiam est po-
 pulus Germanicus, Gallicus, Romanus: (nisi
 forte

*l. propo-
 neba-
 tur 76.
 D. de iu-
 diciis l.
 quires
 suas 98.*

(Forre Coloniae interuenerint) nec aut aquae flu-
 xu, aut indiuiduorum mutatione, ius eorum vl-
 latenus immutari potuit. Praeterea si non popu-
 lo, sed patri regnum acceptum ferunt, hic vero
 auo, & ita deinceps: an plus iuris potuit ille ad
 alium transferre, quam ipse habuerit. Quod si
 vero non potuit: (vt certe non potuit) an non
 manifestum est, quicquid praeterea sibi arroga-
 rit, non magis eum, quam p̄donem quemlibet
 vsurpare posse: Populum vero contra perpetuae
 euictionis ius integrum habere? Ergo, quod in
 aliquo regno Optimates aliquandiu oppressi
 fuerint, populo prauidicare non potest: quin
 potius vt nō audiret p̄ferus, qui quod domi-
 num diutissime captiuum detinisset, non mo-
 do se libertum iactaret, verum ē necis vitæque
 potestatem sibi in dominum arrogaret: neque
 praedo qui quod aut xxx. annos praedatus, aut
 praedonis filius esset, sese extra culpam esse pu-
 taret: imo vero, quo diutius, eo grauius punire-
 tur: ita sane minime audiendus princeps, feren-
 dusue fuerit, qui, quod Tyranno successit, po-
 pulumue, à quo ipse regnum accepit, mancipii
 loco diu habuerit, aut optimatib. vim fecerit,
 quidquid libuerit, sibi licere, aut iure concedi
 putet. Neq; .n. demunt anni quidquam iuri po-
 puli sed addūt iniuriæ Regis. Quid vero, si opti-
 mates ipsi cū principe collusere: quid, si prodita
 causa, populum vinctū quasi in manus Tyranni
 prodidere? Istane prauaricatione proditioneue
 auctoritas populi in Regem plane translata,

*§. Slt. de
 solut. l.
 inter
 stipul. §
 93. sa-
 cram.
 D. de
 Verb. ob-
 lig. Vl-
 pian.
 de reg.
 iuris, l.
 54.*

vide-

videbitur? An, inquam, eo facto quicquam aut libertati populi demitur, aut Principis licentiæ adiungitur? Sibi ipsi imputent, dicentes, qui eiusmodi nominam perfidam fidem elegerint. At enim sunt isti, tanquam patroni, qui utilitati publicæ, populi que salutis & libertati patrocinentur. Itaque non secus ac Patronus cū clientis aduersario de quota liris, ut loquuntur, pactus, si clientis causam prodidisset, ei minime noceret: non potest sane ista quasi Magnarum, in damnum necemque populi inita conspiratio, quidquam eius iuri detrahere. Verum & illi in pœnam legis, quæ in præuaricatores lata est, incident, & his, ac si res omnino integra esset, & patronum alium eligere, & ius suum denuo persequi, lex permittet. Etenim si populus Romanus Imperatores suos noxæ dedit, qui ad Furcas Caudinas indecore cum hostibus pergerant, coacti licet, & in summas angustias reducti, nec ea se pactione ullatenus teneri iudicauit: an non multo minus tenebitur populus id iugum pati, quod non vi, sed ultro: non metu, sed lucri cupidine, aut si qui excutere debent, imposuerint; aut qui poterant, tolerarint. Iam vero cum à populo reges constituti sint, illique quidam quasi imperii consortes adiuncti, qui ipsos in officio continent, & singuli quidem rege inferiores, vniuersi vero superiores: sequitur, ut videamus, cur primū constituti fuerint, & quod sit ipsorum maxime officium. Iustum enim demum quid ac bonū censetur, cum eum

*Quis sit
Regum
finis.*

finem

finem attingit, ad quem institutū est. Primum sane palam est, homines natura liberos, seruitutis impatientes, & ad imperandū magis, q̄ ad parendū natos, nō nisi magnæ cuiusdam utilitatis causa imperium alienū vltro elegisse, & suę quasi naturæ legi, vt alienā ferrent, renunciaſſe. Neq; enim, ait *Æſopus*, equus libere antea vagari solitus, frenum seſſorem vñquam, nisi tauri vincendi spe, admiffisset. Non itaq; existimemus, electos fuisse reges, vt bona multorum sudore parra, in proprios vsus conuerterent: quisq; .n. sua amat, suaq; sequitur, neq; vt publica potentia, ad suam libidinem abuterentur: quisq; .n. fere potentiores aut odio, aut inuidia prosequi solet. At sane, vt tum singulos à muris, tum vniuersos ab externis iniuriis, seu iniure dicendo, seu vim vi repellendo, defenderēt. Propterea, inquit *Augustinus*, qui aliorū utilitati consulunt, imperare dicuntur, vt vir vxori, parentes filiis: ij vero, quib. consulitur, obedire etsi qui ita imperant, ijs vere inferiunt, quibus imperare dicuntur: quia, vt ait idem, dominandi cupiditate non imperant, sed officio consulendi: nec principandi superbia, sed providendi misericordia. *Seneca* vero epist 91. Penes sapientes, ait, aureo seculo regnum erat. Hi continebant manus, & inferiores a validiorib. tuebantur. Suadebant, dissuadebantq;, & stilia atq; inutilia monstrabant. Horū prudentia, ne quid deesset, satis providebat Fortitudo arcebat pericula, beneficijs augebat ornabatq; subiectos.

Aug.
libr. 19.
de Civ.
Dei, c.
15.

*Officium erat imperare, non regnū. Nemo quā-
 sum posset aduersus eos, experiebatur, per quos
 caperet posse, &c. Imperare ergo nihil aliud est,
 quā consulere: Imperij finis vnicus, populi vti-
 litas. Imperatorū regumq; officium vnū, vt po-
 pulo consulant. Regia vero dignitas nō est pro-
 prie honos, sed onus, nō imunitas, sed munus:
 non vacatio, sed vocatio: non licētia, sed publi-
 ca seruitus: q̄ ideo honore afficitur, quod pri-
 mis illis temporib. molestias illas, nisi honore
 quasi conditas, vix quisq; degustare voluisset.
 Vt nihil eo verius sit, quod ille dicere solebat:
 Si quantis molestijs diadema regium inuolutū
 esset, omnes cognoscerent, qui vel in via reper-
 tum capiti imponere vellet, inuentum iri nemi-
 nem. Cum igitur MEVM illud, & TVVM, orbem
 inuasisent, ac de rerum dominio inter ciues,
 mox vero etiam de finibus inter finitimos bel-
 la exorirentur, populus ad vnum aliquem con-
 fugere cœpit, qui tum ne reuiores à diuitibus;
 tum ne vniuersi à finitimis vim paterentur, iu-
 ste fortiterq; prouideret. Vt vero aut lites, aut
 bella magis ingruebāt, is etiā eligebatur, cuius
 de fortitudine, aut de industria, magna erat o-
 mnium opinio. Itaq; reges olim creati sunt, ut
 domi ius dicerent, foris vero exercitum ducerent:
 nec modo hostium excursiones, agrorum
 depopulationes, cæterasq; corporis calamita-
 tes depellerent: verum multo magis flagitia,
 scelera, vitia arcerent à Repub. aut coercerent:
 quorum alterum bello, alterum iure perficitur.
 Id vero*

Id vero ex omnibus tum sacris, tum prophanis
 Scriptoribus planum esse potest. Populus Dei
 primum Regem alium non habebat, q̄ Deum.
 Quia .n. in medio populi versabatur, & respōsa
 inter Cherubim in grauioribus causis edebat,
 & duces belli extra ordinem iudicesq̄ designa-
 bat: vicariis opus esse apud eos non videbatur,
 qui summi regis præsētia perpetuo fruerētur.
 Ethnici vero, qui tantis beneficiis carebant,
 in eum finem Reges instituerunt. Itaque cum
 populus Dei, iniustitiæ filiorum Samuelis per-
 rasus, & senectuti Samuelis minus confidens,
 regem exemplo cæterarū Gentium, id est, Eth-
 nicorum, postulat: *Da nobis, inquit, regem, qui* 1. Sam.
nos iudicet, qualem cætera gentes habent, vbi 8. v. 5.
 primum & præcipuum regis munus attingit. *Et* 20.
 Paulo vero post, vtrumque. *Quinimo habebi-*
mus, ait Regem super nos, vt cætera Gentes, Rex
nostr nos iudicabit, Et exhibit ante nos, Et a-
cies nostras instruet. At illud semper primo lo-
 co, quia ordinarium & perpetuum est: hoc non
 nisi extra ordinē, & vt loquuntur, in casu. Hinc
 Aristoteles, temporib. Heroicis, reges omnes,
 iudices & duces belli fuisse, ait: Lacedæmonio-
 rum vero reges, suo etiam tempore in exercitu
 tantum (nec tamen sine scytala, id est, mandato
 Ephororum) absolute imperasse. Similiter cum
 Medi per effrænem licentiam mutuis sese in-
 iuriis perpetuo vexarent, Deiocem tandem
 cuius in arbitrationibus spectata fuerat iu-
 stitia, primum Iudicem, mox & Regem elege-
 runt.

runt, satellitesq; ipsi, quo facilius potentiores quosque reprimere possent, attribuerunt. Cicero vero omnes olim Reges tuendæ iustitiæ causa constitutos fuisse, ait: eandemque omnino Regum constituendorum, quæ Legum rationem fuisse, quo nempe ius omnibus æquabile foret. Quæ vel ex ipsa vocum vi, in omnibus fere linguis, manifesta esse possunt. Reges, à regendo, regebant enim fines tum publicos, tum privatos. Imperatores, Duces, exercitus, Principes, qui primi in acie: vnde *principia* apud Livium, Græcis βασιλεῖς, *columna populo*, ἀρχαί, *Principes*, ἡγεμόνες, *Duces exercitus*. Hebræis, *Judices*, qui & Reges aliquoties in libro *Judicum*, Germanis *Königen*, Reges, siue à fortitudine, siue à prudentia: *Hertzen*, Duces, qui acies educunt: *Comites*, *Grauen*, quos ex antiquis Alemanorum legibus *Judices* fuisse constat. In summa: cum Homerus vocat reges δικαιοπέλους aut describit Agamemnonem,

Hom.
lib. 1.
Iliad.
Ouid.
L. 6. Me-
tam.
2. Chro.
9. v. 8.
Sap. 9.
v. 7.

Ἀμφοτέρων βασιλεία τ' ἀγαθὸν, κρείττερόν τ' ἀίχμη-
τῶν. Et Ovidius Erichtheum,
Iustitia dubium, validisne potentior armis:
exactissime duob. verbis, regum omnium prin-
cipumq; officium definiisse videntur. Hæc de
Ethnicorum regibus, quorū quidem exemplo
Judæi reges & petierunt, & cōstituerūt. Itaq;
Regina Saba Salomoni dicit, ipsum à Deo cō-
stitutū esse, vt iudicium & iustitiam faciat. Ipse
vero: *Tu me Domine elegisti in Regem populi
tui, & iudicem filiorum filiarumq; tuarum.*
Propterea

Propterea boni reges quales Dauid, Josaphar, & cæteri, quia omnibus ius ipsi dicere non potuissent (etsi in grauioribus causis, vt è Samuele apparet, supremum sibi iudicium recipiebant) nil prius, neque antiquius habuerunt, quam vt Iudices bonos, & peritos vbiq; locorum constituerent, remque iudiciariam sollicitè curarent, seque gladio magis ad ciues impios coercendos, q̃ ad hostes arcēdos, accinctos esse putauerunt. In summa: Princeps, ait Apostolus, est minister Dei, in bonum & cōmodum subditorum institutus, gladio q̃; tuendis bonis aduersus improbos accinctus: cui in eam rem incumbenti honor debetur. Cum itaque reges in cōmodum subditorum à Deo instituti, & a populo constituti sint, cōmodum vero illud duabus maxime in rebus cernatur: iustitia inter ciues, fortitudine aduersus hostes: eum sanè principem, qui suæ tantum utilitati, libidine inseruit, qui iura omnia negligit & peruertit, qui in populum quouis hoste sænior & truculentior est, Tyrannum proprie dici posse: quæ verito ita administrētur imperia, vt cunq; lata sint, non nisi magna latrocinia esse, consequitur.

Hic nobis vterius paulo progrediendū est: An etenim Rex, quia iuri dicundo præest ex arbitrio suo ius dicet? Rexne, inquam, à lege, an Lex à rege pendeat? Philonidas: ὁ νόμος ἐστὶν ἐδῆς θεοῦ, καὶ οὐκ ἀπὸ τοῦ βασιλέως. Re- sponderet Pausanias Spartanus vnico verbo:

2. Sam.
15. v. 24
1. Chro.
2. v. 4.
E 1.
26. v.
29.
2. Chro.
19. v. 1.

Ro. 13.
Aug. l.
4. c. 4.
E 6 de
Ciuis.
Dei.
Vtrum
præstet
Rex
Legi.

Cic. lib. 2. Offic. Legibus in homines, non hominibus in Leges auctoritatem convenire. Quin & Agesilaus ipse Spartæ rex, Imperatorem; Legum imperata facere oportere affirmat. Verū est, quod rem ipsā aliufcule reperamus. Certe cum populus ius æquabile quæreret, id si ab vno iusto & bono viro cōsequebatur, eo contentus erat. At quia vix id fieri poterat, & ratio contingebat, sæpe verodum arbitria Regū, legū instar essent, eueniebat, vt alia aliis loq̄rentur: Leges tū, quæ cum omnib. vna eademq; voce loquuntur, à prudentiorib. & cæteris Magistratib. proxime inuentæ fuerunt. Regibus vero id præcipue muneris cōmendatum, vt legum custodes, ministri & cōseruatores essent. Interdum etiam, quia lex in omnē euentū prospicere non potuerat, quædam ex eadē æquitate naturali supplerent. Nam vero legi vim facerent, optimates, de quib. antea, subinde regib. à populo adiuncti fuerunt. Itaq; est q̄ reges legi ipsi pareant, eāq; tanquā reginam agnoscant, & impotentiam illam muliebriē magis, quàm potentiā, de qua Satyricus:

Inuenientis.

Sic volo, sic iubeo, sic pro ratione voluntas.
 à se alienissimam esse debere putent. Nec vero eo se minus imperare sentiant, quod legi obsequantur. Cū. n. lex quoddam quasi organū sit, diuinitus datum, quo societates humanae regantur optime, & ad beatum finē dirigantur: perinde ridiculi fuerint reges, qui legi obsequi turpe dixerint, ac Geometra foret, qui regula, quomone, cæterisque organis, quæ à peritissimis

TYRANNOS. QVAEST. III.

mis quibusque ad agri mentionem adhiberi so-
 lent, vti absurdum & indecorum putaret: aut
 nauta, qui phantasia sua duce, temere errare &
 vagari, quam aduersoriam, seu pyxidem nauti-
 cam cursum nauis recte dirigere mallet. Quis
 vero ambigat, quin legi, q̄ regi parere, id est,
 homini, vtilius & honestius sit? Lex est boni re-
 gis anima: per hanc mouetur, sentit, viuít. Rex
 Legis organũ, & quasi corpus, per quod illa su-
 as vires exerit, sua munera obit, sua sensa elo-
 quitur. Animæ vero, q̄ corpori, parere, iustius
 est. Lex est multorum prudentũ in vnũ collecta
 ratio & sapientia. Plures aut oculatiores & per-
 spicaciores sunt, q̄ vnus. Tutius itaq; est legẽ,
 quam hominem, quantumuis perspicacem du-
 cem sequi. Lex est ratio siue mens, ab omni per-
 turbatione vacua, non ira, non cupiditate, non
 odio, non studio mouetur, non precibus, non
 minis fleetur. Homo contra quantumuis ratio-
 nis particeps sit, ira, vindicta, aliove subinde
 appetitu vincitur, rapiturq; , & ira variis affe-
 ctib. perturbatur, vt sui ipse cõpos nõ sit: nem-
 pe, quia ex appetitu & ratione constat, quin his
 interdum vincat, fieri nequit. Itaq; Valentinia-
 nus, Imperator bonus alioqui, quia duas vxo-
 res simul habere voluit, idem singulis lege per-
 misit. Cambyfes Cyri filius, nuptias cũ germa-
 na sorore, quia sororẽ deperibat, licitas esse vo-
 luit. Chabades Persarum rex, adulteriorum
 pœnam sustulit. Tales vero subinde leges ex-
 pectemus oportet, si legem regi subiectam esse

volumus. Deniq; lex est mens, vel potius mentium congregata multitudo: mens vero diuinę aurę particula, vt qui legi paret, Deo parere, Deumq; arbitrum quodammodo facere videatur. Contra vero, quia homo ex mente diuinę & anima illa belluina constans, sibi sæpe non constat, sæpe dementat & insanit: cum vero ita afficitur, non iam homo, sed bellua est: qui Regi parere mauult, quam Legi: belluę, q̄ Dei imperiũ malle videtur. Itaq; ait Aristoteles, Alexandri licet præceptor, Diuinitatem cum nulla re aptius, q̄ cum antiqua lege societatis humanę bene constitutę conferre queas. Eam qui Reipub. præficit, Deum præficit: qui hominẽ, vere belluam. Quo etiam Prophetę alludere videntur, qui immania illa imperia, belluarum rapacium nomine passim depingunt. An non vero plane bellua erit, qui cæcum, quàm oculatũ, quàm Deum, ducem sequi malit? Inde vero factum est, inquit idem, vt cum primis temporibus reges absolute imperarent, quorum arbitrium lex erat, paulo post inter politiores & ciuiliores passim legitimi fierent, id est, Legibus seruandis custodiendis que obligarentur: absolute vero illa potestas, penes Barbarorum reges tantum maneret. Et eam quidem tyrãnidĩ proximam idem ille vocat, tyrannidem que absolute vocasset ni à belluis illis sponte recepta fuisset. *At non est forte regium, dices, voluntatem legibus alligatam habere: Imo, inquam, nil magis*

gis regum, quam legum Vinculis coercere libidinem. Miserrimum enim est, non facere omnia, quæ velis: miserius vero, Velle, quod non licet: miserrimum, posse facere, quod ita velis. Videor mihi audire Durionium Tribunum plebis, aduersus legem Sumptuariam his verbis intercedentem: Freni sunt iniecti vobis, Quirites, al-legati & constricti estis durissimo seruitutis vinculo. Perit libertas: Lex data est vobis, quæ vos frangi esse iubet. Quid vero opus est libertate, si volentibus luxu perire, non licet? Idem fere hodie reges plerique regumque adultores: Perijt regia dignitas, nisi regnum nobis perdere liceat. Perierunt reges, si leges conseruantur. Miserrimum forte est viuere, ni quotiescunque insania vexaris, tibi manus conscire conceditur. Quid enim, quæso, aliud faciunt reges, qui legibus vim faciunt, sine quibus nulla vnquam non modo imperia, verum etiam latrocinia consistere potuerunt? Valeant ergo Aulicorum Assentatorum impia nugamenta, qui reges numina, regum responsa oracula vocant: nec vero verentur regibus suadere, nil per se iustum esse, sed vt rex ita vel secus iusserit, iustum iniustumue fieri: quasi Deus ipse sit, qui peccare nullo modo possit. Certe iustum est quicquid Deus vult, eo tantum quia vult. At quicquid rex vult, iustum prius esse debet, quam ipse velit. Neque enim quid iustum est, quia rex sanxit: sed iustus est rex, qui quæ præ se iusta sunt, sancta esse iubet. Itaq; non dicemus, quod

Cic. lib.
2. Offic.

Anaxarchus Alexandro, de Clyti, quem interfecerat, nece vehementer anxio: Themis atque Justitiam assidere regi non secus ac Jovi, quæ quicquid ei cordi fuerit, confestim sanciant. Quin potius regnis præsidere, quæ, si reges legum maiestatem violent, lædantur, pœnas ab illis grauissimas reposcat. Nō, quod Thrasymachus ille Chalcedonius, Principum utilitate & libidine ius omne definiri: quin imo Principum utilitatem iure terminari, libidinem legibus coerceri. Non, quod mater Antonino Caracallæ, quodlibet licere: verum, quod per leges licet, collibescere debere. Non denique, quod ipse Caracalla, *Imperatores leges dare, non accipere.* Quin potius in omnibus regnis bene constitutis, regem à populo leges, quas tueatur, quasque intueatur, accipere: quod si quid contra eas inue earum fraudem faciat, iniustum iudicari. Hæc exemplis demonstrari possunt. Antequam rex esset in Israele, Deus illi Legem per Moysen prescripserat, tum Sacram, tum Ciuilem, quam perpetuo ante oculos haberet. Vbi vero Saul electus est, & à populo constitutus, Samuel eam ipsi descriptam tradit, quam diligenter custodiat, nec prius cæteri reges, quam in ipsius verbis iurati, recipiuntur. Ritus vero erat hic, ut verba cum diademate testimonium (quod Legem Dei doctissimi quique interpretantur) regum capiti imponeretur. Cyrus, si quis leges patriarum periret, tanquam legum custos, legibus auxilium promittit, seque, cum inauguratur

Reges à populo leges accipiunt.
Deut.

17.

1. Sam.

10. & 25

Et passim.

1. Chro.

22. & 34

ijdem

iisdem colendis obnoxium facit, utcumq; Cam- 2. Reg.
 bysi filio Cyri, adulatores quiduis licere ob- 11. 6. 17.
 streperent. Reges Sparta, quos legitimos vo- 12.
 cat Aristoteles, iureiurando singulis mensib. re- Xen.
 nouari solito, Ephoris regni nomine stipulan- phen
 tib. se iuxta leges patriæ à Lycurgo latas, regna- lib 8.
 turos iurabant. Hinc Archidamus, Zeuxidami Pedias
 filius, rogatus, quid essent Spartanæ ciuitatis Xen. de
 præfecti? Leges, ait, & legitimi magistratus. reb. La-
 Ne vero leges contemptui essent, diuinitus in- cels.
 spiratas, vel potius à Deo ipso cœlitus acceptas
 iactabant, quo non ab hominib. homines, sed à
 Deo Opt. Max. se iudicari putarent. Ægyptio-
 rum reges omnia agebant iuxta Legum decreta,
 seque legibus parendo beatos fore profiteban-
 tur. Romulus Romanum regnum instituens,
 eum Senatu ita paciscitur, ut populus leges fe-
 rat, ipse ne rumpantur, prouideat, legumque
 custos habeatur. Antiochus III. Asiæ rex, omni- Dion.
 bus regni sui urbibus scripsit: si quid in literis, Halie
 quæ eius nomine scriberentur, legibus repu- lib. 1.
 gnaret, crederent, se ignaro scriptas fuisse, &
 propterea non parerent. Etsi vero Jureconsulti
 quidam dicunt, Cæsarem Octavianum Sena-
 tus decreto solutum fuisse legibus: Theodosius
 tamen, & omnes iusti Imperatores sese legibus
 alligatos esse professi sunt, ne, quod vi extor-
 tum fuerat, iuris locum haberet. Nimirum ar-
 mis & potentia Cæsaris prostrata Respublica,
 nihil aliud poterat libere dicere, nisi se liberta-
 tem amisisse. Quia vero Cæsarem, Tyrannum

nominare non audebat, legibus solutum, quod idem erat, ac plane ex legem prædicabat. Idem vero ius in omnibus orbis Christiani bene moratis imperiis perpetuo obtinuit. Neque enim Imperator, Rex Franciæ, Reges Hispaniæ, Angliæ, Poloniæ, Hungariæ, & omnes omnino legitimi principes, Archidux Austriæ, Dux Brabantia, Comites Flandriæ, Hollandiæ, & reliqui prius in principatum recipiuntur, quã Electoribus Palatinis, Patriciis, Patribus, Optimatibus, Baronibus se secundum leges patrias ius cuiq; suũ reddituros, promiserint. Et hæc quidem adeo, vt prouinciã, imo ne vrbiũ singularum quidem municipalia iura, in cõsulis prouinciis municipiisue ipsis, vllatenus immutare possint. Sin fecerint, nõ minus crimen Maiestatis in leges committant, q̃ populus in ipsos, si secundum leges imperantibus parere recusent.

In summa: Principes legitimi, leges à populo accipiunt, diadema vero honoris: sceptrum, potestatis insigne, vt & acceptas tueantur, & earum præcipue tutela gloriam sibi quærant.

Quid ergo est? An non licebit principi non as leges ferre, veteresque abrogare? Sane, quia Regis est, advertere nõ modo, ne quid cõtra, inue fraudem legũ fiat: verũ etiam, ne quid in ipsis desit, aut redundet, ne vetustate obsolescant, ne obliuione sepeliantur: si quid abrogandum, surrogandum, derogandum putabit populum, populiue Optimates aut Ordinarios, aut extra ordinem conuocatos admonebit, legemque rogabit.

An princeps non as leges ferre possit.

rogabit. At sane non prius iubebit, quam ab i-
dem rite expensa cōprobataq; fuerit. Vbi vero
iusserit, non est amplius pœnitentiæ locus: eidē
omnino parere tenetur. Quia enim plūs exem-
pla, quam verba mouent: quam tulerit, ipse fe-
rat oportet, cum frustra sane & inique quodā-
modo Princeps à subditis postulare videatur,
vt leges eurent, qui quas custodire tenetur, ipse
negligit. Neque. n. reges à subditis impunitate,
sed equitate & iustitia differre cōuenit. Propter-
ea Augustus, etsi decreto Senatus legib. solutus
dicebatur: cum adolescentem reprehenderet, q̄
in legē Iuliam de adulteriis peccaret: ac ille eā-
dem ab Augusto, qui legem tulisset, violari obii-
ceret, erratum agnouit, ac præ mœtore cibo ab-
stinuit: adeo nil magis naturæ conuenit quam
vt, quod verbo doces, exemplo ipse doceas. So-
lebat legislator Solon leges conferre cum nu-
mismatis, quia illæ societate hominum, vt hæc
commercium conseruant, nec inepte. Quod si
vero semel probata mutare, aut extenuare re-
ges iure non possunt, absq; Reip. consensu, an
non multo minus leges figere & refigere, sine
quibus neque reges, neq; homines vsquam esse
possunt sed ferarum instar, aut per syluas vagā-
tur, aut in antris delitescunt? Itaque in impe-
rio Germanico, si quam legem necessariam esse
puter Imperator, rogat primum in Comitibus. Si
probat: Principes, Barones, Ciuitatum lega-
ti subsignant, ac demum lex rata esse solet. Iu-
rat vero, se & leges latas seruaturum, & nouas

*Demo-
sthenes
Orat.
contra
Timo-
crate,
Innoc. 3.
ad Regē
Tarrac.
in cap.
quando
de iu-
reiurā-
do.*

98 VINDICIÆ CONTRA
 non nisi de communi consensu, vllas laturum.
 In regno Polonico lex est, ne vlla noua constitutio-
 nes fiant, praterquam de publico consensu,
 aut alibi, quam in Comitijis. In Francico, vbi ta-
 men amplissima vulgo censetur regum aucto-
 ritas, ferebantur olim Leges in trium Ordinum
 conuentu, regione consilio ambulatorio. Ex
 quo vero Parlamentum statutum est, frustra
 sunt omnia regum edicta, nisi Senatus ille com-
 prober, cum tamen Senatus seu Parlamenti A-
 resta, si lex desit, legis vim passim obrutiant. Et
 in Anglico, Hispanico, Hungarico, & cæteris i-
 dem iuris est, vt & in antiquis quoque fuit. Et
 enim si à legum conseruatione regna pendent,
 leges vero ipsæ ab homuncionis libidine: ab
 non certissimum est, nullius vnquam imperii
 statum stabilem futurum? An non, si quod qui-
 busdam accidit, aut continenter, aut per inter-
 uallamente titubet: regnum etiam titubare,
 breuique ruere necesse erit? Quod si vero, vt o-
 stendimus leges regibus potiores sunt, si reges
 legibus, vt serui dominis, parere tenentur: quis
 non legi, quam regi parere malit? quis regi le-
 gem violanti obsequatur? quis violatæ auxi-
 lium ferre recuset? Iam cum Princeps legum
 dominus minime sit: in aliis quatenus domi-
 nus censeri debeat, videndum est. Adulatorum
 aulicorum axioma percelebre est, Principes in-
 subditos eam, quam domini olim in seruos pate-
 statem, vita, inquam & necis habere. Adeo ve-
 ro istis augeis principibus imposuerunt, vt ple-
 risque,

Reno-
 uata
 anno
 1454.
 &
 1538.

An
 prin-
 ceps vi-
 ta necis
 que po-
 testate
 in sub-
 ditos
 habeat.

risque, et si ea sæuitia non utantur, non eo minus
 tamen sibi licere putent, sed de suo iure quodā-
 modo cedere videantur. Dicimus vero nos cō-
 tra, Principem tanquam legis ministrum & exe-
 cutorem, in eos tantum, quos Lex iusserit, gladio
 stringere posse. Sin fecerit, non regem amplius,
 sed tyrannum, non iudicem, sed prædonem, non
 legis custodem, sed violatorem esse. Hic confide-
 randum est in primis certissimum totius huius-
 sce disputationis fundamentum, quo reges uti-
 litatis publicæ causa constitutos fuisse statui-
 mus. Hoc enim posito, tota lis finita est. Quid e-
 nim? An regem quæsisse homines verisimile
 est, qui quoriscunq; collibitum esset, quos vel-
 let, temere necare posset? qui, ut ira vindictæ au-
 corriperetur, obuios quosq; ad mortem raperet?
 qui in lingua acie, ut inquit Sapiens, mortem cir-
 cumferret? Minime omnium, Nemo est, qui sa-
 lutem suam ab alieno arbitrio ultro pendere ve-
 lit, vix quisquam amico, vix fratri vitam suam
 concedere aufit. Multo minus itaq; extraneo,
 quamuis præstantissimo, cum Athamas in fi-
 lios, Ajax in amicos, æmulatione, odio, furore
 correptus interdum defæuiat. Sin vero qui li-
 ber, ut vitam suam diligit, ita maxime confer-
 uatam cupit: quam, quæso, securitatem pu-
 tes, si mucro tenui de filo suspensus, cervici tuæ
 perpetuo immineat? quas dapes non fastidias,
 si iste merus adsit? Quod vero tenuis filū de-
 ligere queas, quam si homuncioni in dies, in
 horas, in momenta mutari solito, milites quo-
 tidie

100 VINDICIAE CONTRA
tidie frenum rationis, ut variis perturbationi-
bus rapitur, excutienti, vitam, salutemque tuam
commiseris? Quæ, quæso, spes hunc metum,
quæ utilitas hoc damnum periculumque com-
pensare villo pacto queat? Innocentes ergo ran-
tum, quos Legis vox damnarit, gladium strin-
gere possunt. An non vero forte, quia vitæ cau-
sa favorabilior est, quos lex damnarit, absolue-
re saltē rex poterit? Nihilō sane magis. Quid e-
nim? Grassatores, prædones, sicarios, raptores,
veneficos, magos forte, & alios humani gene-
ris pestes, quod tyrannos passim fecisse legimus,
& facere etiamnum videraus, præpostera ista
clementia foueret. Itaque quod vnum lex viola-
ta per fugium habet, Asylum sceleratorum o-
mnium foret. Qui vindicando sceleri gladium
à lege accepit, scelus ipsum aduersus legem ar-
maret: lupos denique in ouile accerseret, qui ac-
cessere deberet. At certe, quia interdum ea ac-
cidere possunt, in quibus lex muta, lege loquen-
te, legis ratio, regis oratione, quasi interprete,
opus habet, cum quis nempe in legis verba ma-
gis, quā in ipsius sententiam incidit, licebit regi,
ne summum ius summa iniuria fiat, adhibita in
consilium ratione, quæ legis anima ipsa est, legē
interpretari: nimirum quia, quod ex legis sen-
tentia est, ex lege ipsa esse iudicatur. Ne tamen
perturbatio vlla sedem rationis occupet, incō-
sultis sapientibus quod Alexandrum Severum
Imperatorem Romanum solitum facere legi-
mus, nil plane definiendum putabit. Hoc modo
homi-

*l. nomi-
nis &
rei. S.
Verbū
ex lege.
D. de
Ver. si-
gnif.*

homicidam quidem seuerè puniet: ei tamen indulgebìt, qui excussa è manib. securi transeuntem forte aliquem occiderit. Grassatorem morte mulctabit: qui grassatorem, vim vi repellendo, interfecerit, absoluet. In cæteris deniq; casum à dolo, bonam fidem à stricto iure, quodam quasi boni viri arbitrio distinguet: dolo, aut malæ fidei nunquam patrociniabitur. Nec vero propterea minus poterit clementis nomen assequi. Clementior certe est pastor, qui lupum necat, quam qui seruat: rex, qui fontem carnifici tradit, quam qui eripit. Si necas, vnus nece innocentes multos morti eripis: sin parcis, quia & istum sua impunitate, & alias paris impunitatis spe ad quoduis scelus patrandum audaciores facis, innocuos postea innumeros illorum manib. interficis, nempe quosdam necare clementia est, quosdam seruare, crudelitas. Itaq; vt regi, tanquam custodi Legis, verba interpretari interdum licet, ita & Senatui, in omnib. regnis bene constitutis, iniunctum est, & ex officio conuenit, tum interpretationem regis examinare, tum etiam eiusdem seueritati clementiæve modum adhibere. Quod si vero hominum corruptela factum est, vt hæc minus re ipsa obseruentur, idem tamen perpetuo ius est quod in libertatem vindicari oportet. Ne plura exempla in re tam manifesta accumulemus, in Francico regno ita obseruatum fuit. Quos enim rex absoluerat, capite plecti, quos occisos voluerat, absolui saepe vidimus. Interdum etiam scelera

teste rege commissis, impunita fuerunt, quia plu-
 res testes non succurrebant, quod sub Henrico
 II. in cuiusdam extranei, grauissimi criminis à
 rege ipso accusata persona accidit. Cum quis
 vero reus amicorum precibus veniam à rege
 impetrauit, Cancellarius, causa cognita, recu-
 sare potest. Sin & hic conuictus, ad iudices nihi-
 lomius veniat oportet, qui quidem non mo-
 do an obreptitia venia sit, sed etiam an civilis &
 legitima diligenter examinare debent. Reus
 vero, qui codicillos illos veniales impetrauit,
 non prius iis uti & niti potest, quam sese coram
 iudicibus steterit capite aperto, genibus flexis,
 carceresque vltro sub erit, interim dum causas
 quæ regem impulerunt, pensantur. Hæ si mi-
 nus idoneæ sunt, mulctatur reus, perinde ac si
 rex non condemnaret. Si contra, est sane, quod
 non regi, sed legi eiusque æquitati, vitam acce-
 ptam ferat. Hæc partim, ne reges aut priuata o-
 dia, publica potentia freti, exerceant, aut publi-
 cas iniurias auctoritate propria remittant, par-
 tim etiam, ne subditi reges aduersus leges exor-
 tari posse putent rectissime instituta fuerunt.

Quæ si hoc seculo male obseruantur; manet ta-
 men id perpetuo ratum, quod dicimus, *Leges in*
regni incolæ, vita necisq; potestatem habere, non
reges, qui legunt tantum ministri & custodes sunt.
 Enimvero subditi regis serui, vt vulgo dicitur,
 minime sunt, neque enim aut bello capti sunt,
 aut precio empti. Quin potius, vt vniversi do-
 mini, quod antea probauimus, ita singuli fra-
 trum,

Subditi
sunt re-
gis fra-
tres, nō
serui.

rum, seu agnatorum & consanguinorum loco
 censendi sunt. Ne quis mitetur: hæc est vox Dei,
 legem regib. præscribentis: *Ne eos sumam super Deos.*
fratres suos extollant, è quorum medio delecti 27.
 sunt, è qua Bartholus ipse, licet in seculo tyran-
 norum feraci natus, non veretur dicere, subdi-
 tos non esse regis seruos, sed fratres, & fratrum
 loco & conditione etiam habendos. Itaque Da-
 uidem subditos eo nomine compellare non pu-
 det. Prisci vero reges vocabantur *Abimelech*, 1. Chro-
 nic. 5.
 quod Hebraice sonat, *Pater meus rex*. Nimirum 28.
 Deus opt. maximus, cuius quotidie clementiã, &
 raro seueritatem, & si iustissimam, semperq; cū
 misericordia cõiunctam experimur, Principes *Bart. in*
 vicarios suos docere voluit nõ metu, sed amo- *tract.*
 re subditos retinendos esse. Nec vero nobis ipsi *de re-*
 succenseant, quasi eo pacto quid regię domi- *gim. Ci-*
 nationi detraharur. Vere eo amplior est, quo *uit. Cie.*
 diuturnior, *Malus* vero, inquit ille, *diuturnita-*
tis custos metus, cum oderint, quẽ metuant: Et
quem quisq; odit, perisse expetat. At contra, cū
 ad opes tuendas nil aptius sit, quam diligi, be-
 neuolentia vel ad perpetuitatem fidelis est. Ita *Plato*
 que qui subditos fratrum loco habet, in mediis *libr. 8.*
 periculis tutus videatur, qui seruorum, in eo *de Re-*
 metu verferturne esse est, in quo proculdubio *public.*
 dominus esset, qui in medio seruorum agmine, *Seneca.*
 solus in aliqua sylua relinqueretur. Quot enim
 quis seruos, tot & hostes habet: quod omnes
 fere tyranni, à subditis cæsi experti sunt; cum
 honorum regum contra subditi non minus
 de

Aliud est seruire, aliud obedire, aliud libertas, aliud libertentia. de parricidi ad lib. Cor. de sica ubi vlp. l. 1. Cic. de parricid. Eccl. 33. Cic. li. 3. Offic. Diod. Sic. l. 2. c. 2. l. 1. ff. de his, qui sunt sui vel alie iniuris.

de illorum, quam de propria salute solliciti sint. Huc pertinet, quod passim apud Aristotele legitur, & ab Agasicle rege Spartz pronūciatum fuit, Reges imperaretanquam patres filiis, Tyrannos tanquam dominos seruis. Quod ita accipiendum est, vt patriam potestatem, non in atrocitate, sed in pietate, vt ait Martianus Iurifconsultus, consistere intelligamus. Quod enim sub glandibus obtinuit, vt patri filium mancipare & occidere impune liceret, non modo inter Christianos locum non habet, sed inter Ethnicos bene moratos etiam erga seruos iam prius obsoleuit. Itaq; & pater inauditum filium occidere nequit, quin in Corneliā de sicariis incidat: & l. Pompeia de parricidiis, non minus tenetur pater, qui filium, quam filius, qui patrem occiderit, adeo vt Hadrianus imperator patrem, qui filium suum in venatione necauerat, quia nouercam adulterare dicebatur, tantquam latronem, in insulam deportari iusserit. At seruos vero quod attinet, admonemur, in Sacris literis, eos tanquam fratres tractare: in prophanis saltem vt mercenarios quosque; iurare vero ciuili tum Ægyptiorum, tum Romanorum, ex Antoninorum constitutione, non secus in eum, qui proprium seruum occiderit, pœna dicitur, quam qui alienum. Quin & seruis, cui dominus ægrotanti non prospexerit, quem uelur elurire patiatur, liberatur eius potestate: & libertus, cui patronus atrocem iniuriam intulerit, potest actionem criminis ei intendere. Quod

Quod si vero longe interest inter seruos & filios, inter dominos & patres, nec tamen olim apud Ethnicos dominis in seruos sæuire licuit; quid quæso de eo patre dicemus qui cum Atreo tragice exclamabit: *Natis sepulchrum ipse est parens*: de eo principe, qui subditorum in auditorum cæde adeo recreatur, ut aliquod millia vno die interficiat, qui cruore nunquam satiat, qui Caligulæ, qui propterea orbis Phæthon vocitabatur, exemplo, vnam populo certicem, quam vnico ictu amputare possit, subinde exoptat? An non aduersus hanc rabiem legis auxilium implorare, & eum gladium, quem legi custodiendæ tuendisque bonis acciprum, in bonorum necem, legisq; contemptum stringit, tanquam tyranno extorquere licebit?

Sequitur iam, ut videamus, *si minus vite an bonorum saltem dominus dici possit?* ac primum in bonis cuiusque priuatis dispiciendum est. Nulla vero hodie in principum Comitatu vox crebrior est, quam eorum, qui regis omnia esse dicunt. Itaque quod ipse à subditis capiat, non auferre, verum quod non auferat, utendum donare: adeoq; persuasit hæc opinio quorundam principum mentes, ut miseros subditos, non secus ac boues aratorios, quicquid arant, quidquid terant, sibi arare terereque dicere non verentur. Et quidem ita ex facto sese habet, etsi ius plane contrarium sit. Meminerimus hic perpetuo, Reges in vtilitatem populi creatos esse, & qui populi comòdis student, reges: qui suis, quod

An o-
mnia
sint Re-
gis.

168 VINDICIAE CONTRA
quod ait Aristoteles, tyrannos vere censeri.
Cum igitur sua quisque amet, plerique etiam
aliena appetant, an verisimile est homines ali-
quem quaesivisse, cui omnia sua magno labore
conquisita, ultro donarent, an potius, qui, ut
sua cuique diuiti aequae ac pauperi constarent, or-
peram daret? qui sibi cuncta attribueret, an po-
tius, qui sua cuique aequabili iure tribueret, qui
tanquam fucus inutilis, apum labores exhauri-
ret: an potius, qui mella conseruaret? qui denique
propria cuiusque inuaderet, an qui ne ab hostibus
inuaderentur, prospiceret? Quid, quaeso, mea
refert, dicat Agricola, hostis, an rex mea mihi
rapiat, si aequae fame pereo? peregrinus, an ciues
horreum meum euertat, cellam exhauriat, do-
mum diruat, si aequae esurio, contabesco, com-
pluor, barbari militis, an Romani manu cada, si
aequae occido? Cur hostis, dicet ille, barbarus, si
tu ciuis? Cur tyrannus ille, si tu rex? Imo vero
quo homicidio parricidium grauius est, eo sce-
lus regis scelere hostium in pari damno super-
at. Quod si vero homines regem creando sua
quaeque regibus non donarunt, sed conseruanda
commendarunt, quo tandem, nisi praedonum
titulo, ea sibi vendicare queant? Propterea Pha-
raones Aegyptiorum, rerum priuatarum cuius-
que ipso iure domini non erant, sed tum demum
mutassent. Etsi de eius contractus vi disputari
sane & ambigi potest. Non poterat enim Acha-
bus rex Israel Nabothum cogere, ut vineam
suam

Ge. 45.

2. Reg.

6. 24.

suam venderet: quin potius etiam si voluisset vendere, ex lege diuina non ponderat. Imperatores Romani, quorum immensa iactatur auctoritas, nihil plus iuris habuerunt. Hodie vero nullum regnum est, in quo non liceat singulis, etiam vilissimis, aduersus regem apud Iudices ius suum persequi, ita ut sæpius rex, quam priuatus causa cadat: ubi vero cecidit, legi parere æque teneatur. Nec obstat quod quidam ex Imperatorum familiaribus scripserunt, *Jure civili omnia regis esse, Cæsaremque omnia habere.* Idem enim suam ita sententiam interpretantur, ut ad reges vniuersorum imperium pertineat, ad singulos proprietates, omniaque Cæsar imperio, singuli dominio possideant. Scitum vero est illud apud Jureconsultos, non si quis nauem aut domum in vniuersum vindicare potest, idcirco singulas tabulas, vel singulos lapides posse vindicare. Itaque regnum Germaniæ, Franciæ, Angliæ rex asserere, vindicare, euincere iure poterit: neminẽ tamen probũ, nisi cũ manifesta iniuria, proprio lare excludet, quasi idẽ, qui vniuersorum, singulorum etiam possessor esse debeat, aut iure possit.

An vero patrimonii regii, publici, in quã dominiu proprietas dominus est? Hoc sane caput paulo accuratius nobis tractandũ est. Notandũ hoc primum, aliud esse fisci, aliud principis patrimoniu: alias, in quã, res imperatoris, regis, principis, alias Antonini, Henrici, Philippi. Res regis sunt quas ipse, ut rex, possidet res Antonini,

l. Sen
ditor.

13. ff. de
com.

præd.
diuid.

Seneca
lib. de

benefic.
7.1.4.5.

6.
l. nare

36. ff. de
euictio-

nibus.

An Rex
sit re-
gni pro-
prietar-
ius.

ronini, quas ut Antoninus. Et illas quidem à
 populo, has à parentibus accepit. Hæc distin-
 ctio in iure Ciuili crebra est, in quo aliud impe-
 rii, aliud Cæsaris, patrimonium dicitur: alius
l. bene à fiscus Cæsaris, aliud Reipubl. ararium: alius
Zenone. Cæsaris, alius fisci imperatorii procurator: alius
C. de Comites sacrarum largitionum, alii rerum pri-
quad. uatarum: adeo ut, qui tanquam imperator præ-
prasc. l. fertur privato in hypotheca, tanquam Antoni-
Senus, de nus postponi interdum possit. Consimiliter in
quast. imperio Germanico aliæ sunt res Maximiliani
Mag. l. Austriaci, aliæ Maximiliani Imperatoris & alii
12. C. l. imperii, aliis ipsius quæstores, ut etiam alio iure
fiscus. sunt gentilitiæ principum ditiones, alio iure
ff. de iu re sunt gentilitiæ principum ditiones, alio iure
re fisci. Electoratus dignitatibus annexæ sunt. Quin
 & alii sunt apud Turcas fundi seu horti patri-
 moniales Selimi, alii fundi fiscales: & illi qui-
 dem in mensam principis, hi in sustentationem
 Imperii tantum impenduntur. Sunt tamen re-
 gni, ut Francicum, Anglicum & cætera, in qui-
 bus priuatum patrimonium reges non habent,
 sed publicum tantum à populo acceptum in qui-
 bus propterea ea distinctio non adhibetur. Ac
 quantum ad res priuatas principis, si quæ sunt ar-
 tinet: non dubium est, quin earum proprietarii
 sint, non secus ac singuli ciues, quiq; eas iure ci-
 uili uedere distrahereq; pro arbitrio possit. Ac
l. cum certe fisci, regni, patrimonii regalis, & domania
seruus, vulgato vocabulo nuncupatur, proprietarii
39. domini nulla ratione censeri possunt. Quid e-
 nim? An quia te aliquis pastorem gregis causa
 fecit?

fecit, gregem ipsum deglubendum, dividendum, *s. Glr.*
 agendum ferendumque pro libito tradidit? An *D. de le.*
 quia te populus ducem iudicemue urbis regio- *x. l. vni-*
 nisue alicuius constituit, urbis regionisue alie- *uersi. 9.*
 nandæ vendundæ, perdendæ potestatem fecit? *Et seq.*
 Cum vero populi vna cum regione fiat aliena- *C. de*
 tio, an sui distrahendi, prostituendi, mancipã- *fund.*
 di, cui volueris, idcirco tibi auctoritatẽ dedit? *patri-*
 Deinde, num regia dignitas possessio est, an po- *monio.*
 tius functio? Si functio, quid cum proprietate
 commune habet? si possessio, an non saltem e-
 iusmodi, ut is, à quo traditur, populus sibi per-
 petuo proprietatẽ retineat? Deniq; si patrimo-
 nium fisci, seu domaniũ, reip. dos vere dicitur,
 & ea quidẽ dos cuius distractione, dilapidatio-
 neue & respublica ipsa & regnum, & rex deniq;
 ipse perit; qua tandem lege dotem istam aliena-
 re licebit: Infatuetur ergo Wenceslaus Impera-
 tor, insaniat Carolus VI. Gallia rex regnumq;
 aut eius partem Anglis donet vendatue: prodi-
 gat Malcolmus Scotiae rex regios fundos, regi-
 amq; Gazam exhauriat: quid sequetur? Qui re-
 gem aduersus exterorum impetus elegerunt,
 regis dementia serui exterorum fient: qui suis
 sigillatim opibus earatione careri voluerunt.
 vniuersi prædæ exponentur: q̄ sibi quisq;, quæ-
 re pupillis, ut in Scotia, ademerit ut remp. dota-
 ret, leno aliquis abliguriet. Si vero, quod iam
 sæpius dixim⁹, reges in vsum populi creati sunt:
 quis tandẽ vsus erit, si non modo vsus, sed etiã
 abusus cõcessus est? Cui bono tot mala, cui vti-

no VINDICIAE CONTRA
litati tot damna, totq; pericula? Si, inquã, dum
libertati meæ incolumitatiue prospicere volo,
memet ipse mancipio, memet ipse vnus libidi-
ni expono, memet in compedes numellasq; in-
duo: Itaq; hoc iuris vt natura insitum, ita & vsu
apud omnes fere gentes comprobatũ videmus,
vt remp. regi suo arbitrato minuere non liceat:
isque, qui contra faxit, nõ regem, sed tyrannum
agere censeatur. Certe cum reges crearentur, a-
liquas opes iis tribuere necesse fuit, quibus tum
regium decus seruarẽt, tum vero maxime regia
onera sustinerent. Ita etenim & honestas & vti-
litas poscere videbatur. Ad munus regium per-
tinebat, iudices vbiq; locorum constituere, qui
munera non caperent, quiq; ius venale nõ pro-
stituerent: præterea vim, quæ iuri, si quando o-
pus esset, opem ferret, præsto habere, tutas vias,
tutum commerciũ præstare, &c. Sin bellum me-
tueretur, aduersus hostes vrbes præsidio moni-
re, valloque cingere, exercitum alere, armamẽ-
taria instruere. Scitum vero est illud, neq; pacẽ
absq; bello, neq; bellum absq; milite, neq; mi-
litem absque stipendio, neq; stipendium absq;
tributo consistere posse. Ad pacis itaque onera
sustinenda, institutum fuit *domanium* (quia a-
tributum: ita tamen, vt si quid grauius ingruere-
ret, extra ordinẽ *indictio* succurreret. Quorum
quidem omnium finis est, utilitas Reip. vt qui in
priuatã ea conuertat, regis nomine plane *indicti-*
gnus sit. Est. n. Princeps, ait Paulus, Dei mini-
ster

ster in bonum populi, eiq; vt id incumbat, tri-
 buta & vectigalia persoluuntur. Er vere omnia *Pli. l. 19.*
 fere olim hanc originem habuisse videntur ve- *cap. 4.*
 ctigalia Romanorum, vt tutæ essent merces *Arch.*
 pretiosæ, ex India, Arabia, Æthiopia aduchi *in Can.*
 solitæ, aduersus piraticas incursiones, quarum *si quis*
 causa classis publice instruebatur: quo in gene- *Romipe*
 re erat vectigal maris Rubri, Pedatica, Navi- *tas &*
 gia, Portoria & cætera, vt viæ publicæ, q̄ pro- *peregr.*
 pter ea Prætorix, Consulares, Regiæ vocaban- *24. q. 3.*
 tur, tutæ à latronib. planæq; & faciles præstarẽ- *Bal. in*
 tur. Quod etiam num onus regio cognitori in- *c. 1. §. cõ-*
 eumbit, vt Pontes publici restaurarentur, vt ex *uenticu-*
 constitutione Ludouici Pii, duodecim super Se- *la de pa-*
 quamam vt naues traiciendis fluminib. præsto *ce iuro-*
 essent, &c. Salinarũ vectigalia nulla erant: imo *iur. fir-*
 plæreq; in priuatorum dominio erant: quia quæ *l. 2. D.*
 natura vltro dabat, non magis quam lux, aura *ne quid*
 profluens vendi posse videbantur. Cumq; rex *in loco*
 quidam Lycurgus nomine in Asia minore sali- *pu. Via-*
 nis vectigal imponere cœpisset, quasi natura *rum l.*
 suam liberalitatem restringi non patiente, de- *magis*
 repente exatuisse dicuntur. Etsi vero hodie, *puto. D.*
Si quid Palphurio, si credimus Armillate,
Quicquid conspicuũ pulchrũq; ex equore to-
Res fisci est, & bicunq; natat. *(to est, Iuue-*
 Qui primus tamen hoc vectigal Romæ insti- *nalis.*
 tuit, Liuius cæsor, vnde Salinatoris cognomen
 adeptus est ob necessitatem reip. præsentissimã
 fecit. In Gallia vero Philippus Longus. ob ean-
 dẽ causam, in quinquenniũ tantum obtinuerat,

cuius continuatio quos motus pepererit; nemo nescit. Tributa deniq; in bellica stipendia instituta fuisse, vel ex eo apparet, qd stipendiariam & tributariã Prouinciam facere, idem re ipsa sit.

2. Reg.

6. 9. &

12.

Postel.

lib. 3. de

repub.

Turc.

Sic Salomon tributa imperat muniendis vrbib. & armamentario publico instruendo, quib. propterea, iis confectis, populus sub Roboam leuari cupit. Turcæ vero ipsi tributum prouinciarũ, Saarũ populi sanguinẽ appellant, quem profunderẽ, aut alio, qd ad populũ defendendum conuertere, sit nefas. Itaq; quæcunque rex bello acquirit vbiuis gentiũ, quia communib. opibus acquirit, populo acquirit, non sibi, quasi seruus institutor domino. Quin et si quid per matrimonium forte adipiscitur, (quod inq. pure simpliciterq; vxoris sit) regno acquiri putatur: quia præsumitur non eam ipsam vxorẽ ducere, quatenus Philippus aut Carolus est; sed quatenus qd mariti nondum in regnũ cooptrati, acquisierunt constante matrimonio, ita eorũ quæ post regnum adeptum, nullam plane: quia publicis opib. non priuatis regis nummis parta censentur: quod in regno Francisco inter Philippum Valesium & Ioannam Burgundam vxorẽ iudicatum fuit. Ne vero pecunię in alium vsum exorqueantur, iurat Imperator, se nulla, nisi conuentus publici auctoritate vectigalia impositurũ, tributaue indicturũ. Idẽ reges Polonia, Hungarię, Danię, Anglię, cõsimiliter, ex Leg. Eduardi primi. Francorum reges olim in triũ ordinũ conuen-

conuentu vectigalia imperabant. Vnde etiam est lex Philippi Valesii, ne collectæ indicantur, nisi summa necessitate vigente, deq; trium Ordinū consensu. Quin & olim collectæ illæ in ar-
 cis per singulas diœceses recondebantur, sele-
 ctisq; viris (Electos etiam nū vocant) custodiē-
 dæ tradebātur, quib. militib. oppidatim cōscri-
 ptis per eorundē manus stipendia numeraren-
 tur: quod & in aliis regionib. vt puta Belgicis,
 fieri solebat. Hodie saltē, nisi Senatus consentiat,
 rata non sunt quæcunq; imperentur. Sunt vero
 quædam prouinciæ, quæ non nisi de ordinum
 consensu, ex pacto tenentur, vt Linguadocana,
 Britannica, Prouincia, Delphinatus & cæteræ
 quædam: vt in Belgio plane omnes. Deniq; ne
 fiscus, quo tanquā liene tumente, cætera mem-
 bra contabescunt, omnia ad se rapiat, suum vbi-
 quo locorum fisco demensum tribuitur. Cuna
 itaq; tandem costet, quæ regibus ordinarie aut
 extra ordinem tribuuntur, tributa, vectigalia,
 domaniumque adeo quod vocatur, vniuersum
 (quo nomine Portoria, isagogica, exagogica,
 regalia, bona *ἀκληρονόμητα*, caduca, commissa,
 & cætera huiusmodi comprehendimus) in po-
 puli vtilitatem & defensionem, regniq; susten-
 tamentum attributa fuisse: & ita quidem vt iis
 neruis succisis, populum labascere, iis subrutis
 fundamentis regnum corruere necesse sit: se-
 quitur sane, eum, qui in dispendium populi, po-
 pulum onerat, qui è publico damno lucium
 captat, ipsumque adeo proprio gladio iugulat.

regem non esse: contra, verum regem, vt publicorum negotiorum curatorem: ita & publicanorum opum administratorem, non autem proprietarium dominum esse, qui quidem domanium regium non magis quam regnum ipsum alienare, aut dissipare possit. Quod si vero aliter se gesserit, sane si reipub. interest, vt quisq; sua propriaq; re bene vtatur, multo magis, reipub. quis bene vtatur, reipubl. interest. Ac propterea si dominus, qui sua prodigit, ad agnatos & gentiles auctoritate publica deducitur, suisq; rebus abstinere cogitur: multo sane equius curator Reip. qui Reip. in publicam perniciem conuertit, aut funditus evertit, ab iis quorum interest, quibusq; ex officio conuenit, omni administratione, ni admodum desinat, spoliari poterit. Quod autem rex in omnibus legitimis imperiis, patrimonii regii proprietarius dominus non sit, facile est ostensu. Ne antiquissima illa secula petamus, quorum imaginem habemus in persona regis Hethæorum Ephron, qui ne agrum quidem suum incognito populo Abrahamo vendere audet. In omnibus imperiis id iuris hodie vsurpatur. Imperator Germaniæ, antequam coronetur, sancte iurat, se ex his, quæ ad imperium imperiiq; patrimonium pertinent, nihil alienaturum, dittracturum, oppignoraturum e. Si quid vero reciperet, aut acquirat viribus publicis, Imperio, non sibi quæsitum iri. Itaq; cum Carolus IV. vt Wenceslaus filius designaretur imperator, Electorum cuiq; centum coronatorum millia pollicitus

licitus; quia pecuniam in numerato non habe-
 bat, illis, eo nomine telonia, vectigalia imperia-
 lia, oppida, proprietates & iura, pignoris titulo
 obligasset: acerrima dissertatio coorta est, &
 pleriq; oppignorationem irritam esse iudica-
 runt: quæ sane non valuisset, nisi iis ipsis, qui im-
 perium tueri debebant, eamq; oppignorationē
 imprimis oppugnare, questuosa fuisset. Propte-
 rea vero Wenceslaus ipse coactus est tanquam
 incapax, sese imperio abdicare, quod regalia iu-
 ra, ducatus præsertim Mediolanensis, sibi eripi
 passus esset. In regno Polonico lex vetusta est,
 de nō alienandis terris regni Poloniæ, renouata
 cō. cccclxxv. per regē Ludouicum. Est eadem
 in Hungarico. Vnde legimus, Andréã Pannoniæ
 regē circa annū cō. ccxxi. apud Honorium ter-
 tiū Pontificē postulātū fuisse, quod neglecto iu-
 reiurando dominica prædia distraxisset. In An-
 glico, lege Eduardi, anno cō. ccxcviii. In Hi-
 spanico pariter ex constitutione sub Alfonso
 facta renouata demum cō. iclxx. in Toletanis
 comitiis, quæ quidē leges sancitæ fuerunt, cum
 longo ante tempore cōsuetudo vim legis obti-
 nuisset. Ac certe in Francico, in quo, tanquam
 cæterorum exemplari, diutius hæreo, hoc ius
 perpetuo sacrosanctum erat. Lex est regni anti-
 quissima, iura, inquam, cum ipso regno nata,
 de domanio non alienando, anno cō. iclxxvi.
 etsi male obseruetur, renouata. Excipiuntur tā-
 tū duo casus, *Panagium* siue *Appennagium* (a-
 limenta) liberis fratribusue attribuendum: ita

tit. 10. tamē, vt ius clientelare perpetuo retineatur: de
Act. 4. inde, si necessitas bellica postulet, cū pacto ta-
 men redhibitorio. Quod interim vtrunq; irri-
 tum olim censebatur, nisi iuramentum Ordinū conuen-
 tus iussisset: hodie vero, ex quo Parlamentum
Para- statarium factum est, nisi Senatus Lutetianus,
graph. qui Senatus parium est, & Camera ratiocinio-
11. C. 16 rum publicorum comprobarint & præfecti fisci
legis re etiam, edicto Caroli VI. & IX. Vsq; adeo vero
graliu- hoc verū est, vt si quam Ecclesiam prisca Galliarū
121566 reges dotare vellent, etsi ea tum causa favorabi-
 lis in primis videbatur, optimatum consensum
 adhibere tenerentur: vt exēplo esse potest Chil-
 debertus rex, qui absq; Francorum & Neustru-
 siorum consensu monasterium diui Vincentii
 Parisiensis dotare ausus non fait, vt neq; Clo-
 doueus II & ceteri. Quin ne regalia quidem aut
 ius nominandi prælatos cuiquam Ecclesiæ re-
 mittere possunt. Si qui vero fecerunt, vt in gra-
 riam Senonensis Ecclesiæ Ludouicus XI. Altit-
 finodorensis Philippus quartus: Niuornensis
 Philippus Augustus, Senatus irritum pronun-
l. peio. ciauit. In hanc legē rex Francorum Rhemis in-
69. S. augurandus iurat: quā si violet, perinde valeat
pradiū. ac si de Turcico Persicoue imperio contrahat.
D. de Hinc Cōstitutiones, siue vt vocant, statuta Phi-
leg. 2. lippi Sexti, Ioannis Secundi, Caroli V. Sexti, O-
Ann. ctavi, de reuocandis iis, quæ per maiores suos
1329. alienata fuerant. Hinc rescissæ in Turonico
 trium Ordinū conuētū, cui Carolus VIII. inter-
 erat, Ludouici vndecimi patris, alienationis
 pleræ-

pleræq; & hæredib. ablata, quæ Tancredo Ca- 1360
 stellano, de ipso bene merito, propria auctori- 1374
 tate donarat, oppida. Quod & in postremo triū 1401
 ordinū conuētū Aureliæ habito, denuo sancitū 1583.
 fuit. Hæc de fundis publicis. At quo regnū Regi Anno
 præferri euidentius appareat, eumque, quam à 1483
 populo accepit maiestatem, priuata auctori- 1522
 te minuere nō posse, neminem suo imperio exi- 1533
 mere potest, neque vlla regni in parte, summi 1549
 imperii iure credere. Conatus est aliquando Ca- *Arestio*
 rolus Magnus, Francicum regnum Germanico *etiam*
 imperio subiicere. Frāci vero verba faciente Va- *Curia*
 scone quodam principe, acriter restiterunt. Ac *Anno*
 res ad arma prolapsa fuisset, si Carolus vltimus 1560
 perrexisset. Consimiliter, cum pars aliquæ regni *Paulus*
 Francici, Anglis tradita fuit, summū ius perpe- *AE mi-*
 tuo fere exceptū fuit, Si quādo vero vis extorsit, *lius li. 3*
 vt fœdere Britiniaco, quo rex Ioannes, in Va- *Anno*
 sconia & Pictonib. summo iure cessit: neq; pa- 1195
 ctū seruauit rex, neq; magis potuit aut debuit 1200
 seruare, quā tutor curatorne captiuus, vt tū il- 1269
 le erat: qui vt se redimeret, bona pupillorū ob- 1297
 ligaret. Eodem iure Senatus Luterianus fœdus 1303
 Confluentium rescidit, quo Carolus Burgun- 1325
 dus Ambianum & vicinas vrbes regi extorserat: 1330
 nostro etiam tēpore Maditianum pactum, in- *Anno*
 ter Franciscum primū captiuum, & Carolū V. 1360
 Imperat. de Ducatu Burgundia. Caroli VI vero *Anno*
 donatio regni Francia mortis causa in Henri- 1467
 cum Angliæ regem collata, summæ ipsius insa- *Et*
 niæ argumentum, si alia desint, idoneū esse po- 1525
 test.

Anno
1420.
Mon-
strelet.
cap. 225
l. liber
homo,
103. ff.
de verb.
oblig. l.
siemp.
34. S. l.
ff. de
contr.
empt.
l. per.
C. de
oper.
lib. An
rex sit
regni
usufru-
ctuar-
ius.

test. Ut autem alia omittam, quæ in hanc rem dici possent, quo iure tandem regnum regniue partem vllam donare aut vendere Rex possit: cum illa in populo, nõ in mœnibus consistant: liberorum vero hominũ non sit commercium: cum ne liberos quidẽ patroni cogere possint: vt alio loco, quã illis placeat, domicilium suum ponant. Maxime vero, cum non serui, sed fratres, nec fratres modo reges singuli sint, sed vniuersi domini regni dici debeant.

An vero si minus regni proprietarius rex est, regni saltẽ domanũq; usufructuarius dici potest? Sane ne usufructuarius quidẽ. Fructuarius pignori dare potest. Diximus vero, reges fisci patrimoniũ oppignorare nõ posse. Fructuarius de fructu donare suo arbitrio potest. Regis contra dona immẽsa, irrita censentur: impenzæ non necessariæ rescinduntur, superfluz rescantur: quod in aliũ, q̃ in publicum vsum conuerterit, rapuisse censetur. Nec vero minus lege Cincia tenetur, quam priuatus ciuis apud Romanos quilibet: in Gallia præsertim, absq; Cameraæ rationum, quam vocant, consensu, nulla dona valẽt. Hinc Cameraæ ordinariæ sub prodigiis regibus annotationes: *Trop donné ioit repeté: id est immensa est hæc donatio, itaque repetatur.* Hæc cadẽ vero quaecunq; tandem rescriptum à rege accipiat, se nil, quod regno rei; publicẽ damnosum sit, admissuram sancte iurat: et si certe parum sancte obseruat. Fructuarius denique, quomodo fructib. suis vtatur fruaturq; lex non

nō curat. Regi cōtra quo modo, & in quē vsu
 iis vti debeat, lex præscribit. Itaq; præsci Galliæ
 reges, dominicos redditus quadrifariam partiti
 tenebantur. Pars vna impendebatur in susten-
 tationem ministrorum Ecclesiæ, & inopum: al-
 tera in mensam principis: tertia, in familiarium
 stipendium: postrema in refectioem arcium, *Mon-*
 Pontium ædiumq; regiarum. Residuū si quod *strelet-*
 erat, in ærario reponebatur. Qui vero motus *tus in*
 anno circiter clō cccxxii. in Luteriano trium *Carolo-*
 Ordinum conuentu fuerint, quod Carolus V l. 6.
 in suam libidinem suorumue, omnia conuer-
 tisset, quodque domesticæ rationes, quæ antea
 nonaginta quatuor Francicorum numerorum
 millia non excefferant, in tam misero reipubl.
 statu ad quingentorum quadraginta Francico-
 rum millia excreuissent, ex Historiis satis con-
 stat. Vt autem dominici redditus ita impende-
 bantur, ita & oblationes seu auxilia in bellum,
 vt & indictiones seu tales in militum stipendia
 tantum destinatae erant. In cæteris regnis nihilo
 sane plus auctoritatis rex habet: imo in plerisq;
 minus: vt in imperio Germanico & Polonico;
 Hoc vero ideo in Francico probare volumus
 ita se habere, ne, quo quis plus iniuriæ audet, eo
 plus etiã iuris habere putetur. In summa, quod *Ex Con-*
 ante diximus, regis nomen non hæreditatē nō *cil. Va-*
 proprietatem, nō vsufructum, sed functionē *lentius*
 & procurationem sonat. Vt Episcopus ad ani-
 mæ, rex ad corporis curam salutemq; (in iis,
 quæ ad bona publica attinēt) institutus est: vt il-
 lebo-

cap. 2.
de his.
quasi
unt à
prala-
tis abs-
que cōs.
capit.

le bonorum sacrorum, hic profanorū dispensa-
tor est: &, quæ ille in Episcopalis. hic in domi-
nicis prædiis potestatem, & nihilo maiore ha-
bet: prædiorum Episcopaliū, absq; consensu
capituli, alienatio non valet: vt nec dominico-
rum absq; cōsilio publico optimarū uesenarū
fructuum sacrorum pars vna ædificiis, altera
pauperib; tertia sodalibus, quarta Episcopo ipsi
dicatur: idem vero ferme in redbus regni di-
spensandis regem præstare debere videmus. Nō
obstat, quod hodie passim contra vsurperur. Et
enim non, quod Episcopi pleriq; pauperib; col-
lant, quæ in leones profundant, aut prædia o-
mnia nemoraque vastent, officium Episcopo-
rum vltatenus immutatum est. Nō, quod impe-
ratores nonnulli omnimodā potestatem sibi tri-
buerunt: neq; enim quisquā in sua causa iudex
esse potest. Quod si vero Caracalla aliquis dixit:
*quam gladius superesset, pecuniam non desu-
ruram: aderit & Hadrianus Cæsar, qui dicat
se sic gesturū principatum, vt sciat rē populies-
se non suam, quod vnum fere regem à tyranno
distinguit. Nō, q̄ Attalus Pergamenorum rex,
quod Alexander Ægypti, Ptolemæus Cyrenorū
regnū, populo Romano, aut Prasutagus Icenorū
Cæsari legauerint. Ista sane magna vis, Iuris
vim debilitare nō potest: imo, quo maior est, eo
minus ius nostrum lædit. Quæ etenim Romani
iuris prætextu capiebāt, si is prætextus defuisset
nihilominus vi occupassent. Videmus vero no-
stro*

Flor. li.
2.
Liu. li.
70.
Tacit. li.
14.

fero fere tempore Venetos imaginariæ cuius-
 dam adoptionis prætextu, quæ absque viridi-
 cula plane fuisset, regnum Cypri occupasse. Nō
 obstat quoq; donatio Constantini in Sylvestrē
 Pontificem ista enim palea Gratiani iam pri-
 dem exoleuit, inique damnata est. Non dona-
 tio Ludouici Pii in Paschalem, Romæ nempe,
 cum parte Italiæ; quia enim donabat Pius,
 quæ non possidebat, nemo restitit. At Carolo
 patri, Francorum regnum imperio Germani-
 co subdere volenti, Franci iure restiterunt: & si
 perrexisset, vi resistere parabant. Non, quod Sa-
 lomone Hiram regi Tyri, viginti oppida
 tradidisse legimus: neque enim ea donauit, sed
 creditori in solutum tradidit, ac intra certum
 tempus recuperauit, quod ex ipso textu liquet.
 Erant vero præterea fundi steriles, à reliquiis
 Gentium culti, quos ab Hiram receptos Israe-
 litis demum excolendos incolendosque dedit.
 Nihil magis obstare potest, quod in quibus-
 dam fere regnis ea pactio inter regem & popu-
 lum non ita diserte intercedat. Etenim vt ea et-
 iam nulla sit, constat tamen iure naturæ, re-
 ges reipub non euersores, sed moderatores esse,
 ius reipub. suis pactionibus mutare non posse:
 dominos tantum, cum pupillis prospitiunt,
 non secus ac tutores haberi: dominum vero
 eum non censerī, qui ciuitatem libertate spo-
 liat, & mancipii instar diuendit. Non denique,
 quod quædam regna sint à regibus ipsis parata,
 quia enim non suis, sed publicis manibus, viri-
 bus,

*Volaterr
libr.*

Greg. 3.

1. Reg. c.

9. 2.

Chron.

c. 8.

lib. 2. §.

ius rei

publ.

D. de

admini-

nistr.

re. ad

ciu.

pert. li.

tutor.

27. D. de

*ff. de
admin.
tutor.
l. si fun-
dum §.
futor.
ff. depo-
siti §
expres-
sus*

*Extra-
mag. de
re iudic
a. intel-
lecto.
l. 2. §*

*passim
C. de in-
terdict.
comm.
rerum
alienã.
x. Sam.
c. 8. v.
17.*

bus, opibus regna acquirunt: nil vero magis ra-
tioni consentaneum est, quam ut ea, quæ publi-
cis opibus, & communibus civium periculis
parta sunt, absque communi consilio non alie-
nentur: quod & inter ipsos prædones obtinet.
Societatem humanam dirimit, qui contra fa-
cit. Itaque etsi imperium Germanicum Franci-
iudemq; Gallicum regnum vi occuparint: id tra-
men iuris in utroq; obtinet. In summa: statua-
mus tandem oportet, reges patrimonii regii
non proprietarios, non fructuarios, sed admi-
nistratores tantum esse: cumque ita sit, multo
sanè minus, aut rerum priuatarum cuiusque,
aut rerum publicarum, quæ ad singula muni-
cipia pertinent, proprietatem, vsum fructumue
sibi tribuere posse.

Hic tamen nobis, anteq̃ ulterius progredia-
mur, scrupulus eximendus est. Cum populus
Israeliticus regem postulasset, dixit Deus Sa-
mueli: *Audi vocem populi: Verum significat et
primũ, quod nam sit futurum ius Regis, qui reg-
nabit super eos* Tum vero Samuel hoc regis ius
futurum inter alia exposuit, ut agros, vineas,
oliueta cuiusque capiat, quæ ministris suis do-
net, res cuiusque priuatas in suum vsum con-
uertat: deniq; ipsos in seruitutem redigat. Mirũ
vero, quanti hunc textũ Aulici nostri faciant:
qui alias vniuersam Scripturam ludibrio ha-
bent. Vult hic Deus opr. max. populo Israeliti-
eo ipsius leuitatem ostendere, qui cum Deum i-
psum præsentem haberet, qui iudices, ducesq;
belli

belli, quotiescunq; rogabatur ipsos & probos ipsi eligeret, lubricum tamen homunctionis, in horas mutari solui, quam Dei immortalis immutabile imperium mallet. Indicat itaque illis quam lubrico in loco sit rex constitutus, quam proclivis vitium in violentiam lapsus, quam præceptis regni in tyrannidem mutatio. Regem etenim, quem ei tradat, gladium in ipsos stricturn, sua potestate præpostere vsurum, ius in vi omne positurum. Hoc vero, quod ultro sibi accersant malum, tum demum sensuros, cum re-medio locus non fuerit. Deniq; nõ quod sit ius regum, sed quod ius sibi reges tribuere soleant: nõ quod facere ex officio debeant, sed quid ple-runque ex maleficio vsurpent, hoc in textu describitur. Id autem ex Deutero. 17 quod Deus Legem regib. præscribit manifeste liquet. Hic dicit Samuel, Regem subditos loco servorum habiturum: illic præcipit Deus, ne cor suum super fratres extollat: ne inquam, in subditos, quos consanguineorum loco habere tenentur, insolescat. Hic, currus fabricaturum, equites in structurum, propria cuiusq; inuafurum dicit: illic, ne equos cõgreget, ne aurum argentum accumeret, ne populum in Ægyptum, id est, in servitutem reducat, monetur. Hic Achabus depingitur, qui Nabothi vineam scelere acquirit: illic David, qui ne aquam quidem periculo suorum hauriam, bibere iustum putat: hic prædicat Samuel, Regem, quæ iure custodiendo postularint, exlegem futurum: illic contra Deus, Legem suam regi per sacerdotes tradi iubet, quæ describat, per-

Deut.

17.

1. Reg.

21.

2. Sam.

23. v. 16

124 VINDICIA CONTRA
petuoque ante oculos habeat. Itaque Samuel ipse sacerdos summus, Legem ipsam regiam, quae Deuter. 17. extat, Sauli in volumine descriptam tradit, quod certe minime fecisset, si sandem violare ius fuisset. In summa: perinde est, ac si dixisset Samuel: Petistis Regem exemplo caeterarum gentium, plerique vero sunt tyranni. Regem, qui vobis ius diceret: plerique vero quicquid velint, sibi licere arbitrantur. Interim tamen Deum, cuius ipsa voluntas iustitiae regula est, ultro deseritis. Extat autem apud Herodotum Historia, e qua facile cognoscitur, quam proclivis sit regni in tyrannidem mutatio, cuius Samuel populum admonitum volebat. De iocis propter insignem iustitiae commendationem a Medis Iudex primum eligitur: mox, ut si qui iure resisterent, eos comescere posset, cum idonea potestate Rex constituitur. Tum satellites petit, dein arcem Ecbatanam, adversus contumaciam iniurias sibi extrui curat: demum in propriis iniuriis vel minimis viciscendis totus est: ad extremum vero regis vultum intruere, iudicatur. Usque adeo periculosum est, impotentiam, qualis est plerorumque hominum, nimiam potentiam concedere. Non ergo docet eo in loco Samuel, absolutam esse regis potentiam: imo contra populum, ne dissolutae hominis impotentiae, nimium potentiae tribuat, admonitum cupit. Non regis vim ex aggerat, sed aggere coercendam dicit: non effraenem aliquam

quem licentiam regi concedit: quin potius fre-
 num iniiciendum tacite suadet. Hac vero ora-
 tione moti Israelitæ, regum suorum potentiam *Fœdus*
 temperasse videntur: quod & omnes pruden- *sive pa-*
 tes nationes, siue proprio, siue hoc eodem exē- *ctum*
 plo, siue etiam alieno periculo edoctæ, sapien- *inter re-*
 ter fecerunt, vt ex iis, quæ sequuntur, manife- *gem &*
 stum erit. *populū.*

Diximus in constituēdo rege duplex fœdus *Deu. 17.*
 initum fuisse: primum, inter Deum & regem & *1. Sam.*
 populum, de quo supra: secundum, inter re- *10. & 25.*
 gem & populum, de quo nobis iam agendum *2. Sam.*
 est. Saule rege constituto, traditur ei lex regia *c. 5. & 3.*
 secundum quam imperet. Dauid in Hebron *2. Reg.*
 inquit fœdus coram Domino, id est, Deo teste ad- *c. 11. &*
 hibito, cum omnibus senioribus Israel, qui v- *17. &*
 niuersum populum repræsentabant; tum vero *22. 2.*
 demum in regem vngitur, Ioas quoq; cum vni- *Chron.*
 uerso populo terræ, in domo Domini, Ioiada *c. 23. &*
 summo sacerdote verbis præeunte. Impositum *3.*
 vero dicitur ei vna cum diademate testimoniū: *2. Reg.*
 quod plerique legem Dei, quæ passim eo no- *c. 23. & 3.*
 mine vocatur, interpretantur. Consimiliter *1. Chro.*
 Iosias promittit, se obseruaturum præcepta, te- *11. & 3.*
 stimonia & statuta, in libro fœderis compre-
 hensa. Quibus nominibus intelliguntur leges,
 quæ tum ad pietatem, tum ad iustitiam perti-
 nent. Quibus omnibus in locis dicitur fœdus
 initum cum vniuerso populo, vniuersa multi-
 tudine, omnibus senioribus, omnibus homini-
 bus Iudæ: vt intelligamus, quod etiam sigilla-
 tim ex-

eum exprimitur, non modo princeps Tribunum
 verum etiam omnes Chiliarchos, Centuriones,
 magistratusque inferiores adfuisse, urbium no-
 mine; quæ singulae per se cum rege pacisceren-
 tur. In eo pacto agebatur de creando rege. Po-
 pulus enim regem faciebat, non rex populum.
 Itaque non dubium est, qui populus stipularetur,
 rex promitteret. Stipulatoris vero partes in iu-
 re potiores censentur. Stipulabatur ille à rege,
 an non iuste & secundum leges regnaturus esset?
 hic, facturum spondebat. Populus demum se
 iuste imperanti fideliter obsequuturum respō-
 debat. Itaque promittebat rex pure, populus sub
 conditione: quæ si non impleretur, populus sub
 pro iure omni obligatione solutus censeretur.
 In primo fœdere seu pacto, Pietas in obligatio-
 nem venit: in secundo, Iustitia: illo promittit
 rex, se pie obediturum Deo: hoc, se iuste impe-
 raturum populo, illo, se gloriam Dei: hoc, vir-
 litatem populi curaturum: in illo inest condi-
 tio, *Si legem meam observaris: in hoc, Si ius &
 misericordiam suam tribueris.* Illius, nisi impleatur,
 Deus proprie vindex est: huius, legitime vni-
 versus Populus, quiue vniuersum populum tu-
 endum susceperint, regni proceres. In omnibus
 vero legitimis imperiis ita perpetuo observa-
 tum fuit. Persæ sacrificiis rite peractis, hæc cum
 Cyro conventionem faciunt: *Tu primum Cyrus
 si quis Persis bellam faciat, aut leges violet, pro-
 mittisne auxiliū patriæ tuæ, omnibus. Sirib. suis?
 Ac ut respondit: Nos Persæ, aiunt illi, Sicis-
 sum si*

Xeno-
phon.

li. 3. de

Paed.

Si tibi auxilio erimus, si quis tibi patriam tuam obsequi nolet. Xenophon vero hanc conventionem *συμμαχίαν*, id est confœderationem vocat, quomodo Isocrates orationem de officio subditorum erga principem *συμμαχικὸν λόγον*. Inter reges Spartanorum & Ephors fœdus singulis mensibus renouabatur, etsi illi semper ex Heraclidis erant. Ut vero iurabant reges, se secundum leges patriæ regnatos: ita Ephori, si fecissent, regnum in ipsorum manu stabilituros. Consimiliter in regno Romanorum Romulus cum senatu & populo hoc pactum facit: Populus leges ferret, ipse rex latus custodiret: Bellum populus decerneret, ipse gereret. Etsi vero imperatores plerique vi & ambitu magis, quam vlllo iure imperium Romanorum adepti sunt & lege regia, quam vocant omnimodam potestatem sibi arrogarunt: quæ tamen extant legis illius fragmenta tum in libris, tum in Romanis inscriptionibus, satis docent, Reipublicæ curandæ & administrandæ, non euertendæ, & per tyrannidem opprimendæ facultatem cõcessam illis fuisse. Quin & legibus sese teneri, professi sunt boni imperatores & senatui imperium acceptum tulerunt, & ad senatum grauissima quæque retulerunt, eoque inconsulto, quidquam, quod ad summam rei pertineret, decernerene fas putarunt. Quod si vero hodierna imperia spectemus, nullum sane est, quod eo nomine dignum censeatur, in quo inter Principem & subditos pactũ eiusmodi non intercedat,

Xenophon de Repub. Laced. Dionys. Halic. libr. 1.

128 VINDICIÆ CONTRA
 dat. In imperio Germanico, non ita pridem so-
 lebat rex Romanorum, in imperatorem coro-
 nandus, fidem & hominum præstare imperio
 secus ac vassallus seniori, cum investituram feu-
 di accipit. Licet vero per Pontifices verba con-
 cepta, in qua iurabat, paulo immutata fuerint,
 res tamen eadem perpetuo manet. Itaq; Carolū
 V. Austriacum certis legibus & conditionibus
 in imperatorem cooptatum scimus vt & alios,
 qui sequuti sunt, quarum summa erat: *leges lar-
 gas custoditurum: novas, incōsultis Electoribus,
 non laturum: publica publico consilio curatu-
 rum: nil alienaturum oppignoraturumve ex q̄s
 quæ ad imperium pertinent: & cætera, quæ li-
 gillatim ab Historiographis recensentur. Cum
 vero imperator Aquisgrani coronatur, Coloni-
 ensis Archiepiscopus stipulatur primum: an
 nō sit Ecclesiam defensurus, iustitiam admini-
 straturus, imperium conservaturus, viduas, or-
 phanos, omnesq; omnino miseratione dignos pro-
 tecturus? Quod vbi solenniter ante aram iura-
 uit, rogantur principes, quiq; imperium repre-
 sentant, an ipsi idem promittere velint. Nec
 vero prius aut vngitur, aut gladium, reip. de-
 fendendæ nomine, aliaue imperii insignia acci-
 pit, quam iusiurādum illud præstiterit. Ex quo
 sane manifestum est, imperatorem pure, prin-
 cipes imperii sub conditione obligari. In regno
 Polonico quin idem obseruetur, dubitabit ne-
 mo, qui ritum in Henrici Andegauensis ele-
 ctione coronationeq; nuper admodū observa-
 tum*

Specu.
 Saxo.
 lib. 3.
 art. 54.

Sleid.
 lib. 1.
 C. 2.

tum intellexerit, In primis cum conditio de-
 traq; religione, tum Euangelica, tum Romana,
 conseruāda apposita fuit, quam conceptis ver-
 bis ter stipulantib. proceribus ter spondit. In
 Hungarico, Bohemico, & cæteris, quæ recen-
 sere longum esset, idem plane fit. Nec vero tan-
 tum vbi electionis ius integrū hactenus man-
 sit, verum ēt vbi successio mera vulgo obtinere
 putatur, eadem prorsus stipulatio interuenire
 solet. Rex Franciæ quando inauguratur rogant
 primū Laudunensis & Bellouacus Pares Eccle-
 siastici, populum, qui adest, vniuersum, eamne
 regem esse cupiat iubeatq; vnde etiam à popu-
 lo tum eligi in ipsa inaugurationis formula di-
 citur. Vbi populus consensisse videatur, iurat,
 se leges Franciæ priuilegiaq; ac iura in vniuer-
 sum omnia tuiturum, domanium non aliena-
 turum, & cætera: quæ etsi interpolata fuerunt,
 & longe diuersa ab antiqua formula, quæ extat
 in Bibliotheca capituli Bellouacensis, in quam
 Philippus primus iurasse comperitur: nihilo-
 minus tamen diserte satis exprimuntur. Nec
 vero prius accingitur gladio, vngitur, corona-
 tur à Paribus, (qui & ipsi corollis ornati sunt)
 sceptrumque & virgam iustitiæ accipit, aut
 rex proclamatur, quam populus iusserit: ne-
 que etiam prius ei Pares iurant, quam ipsis
 fidem dederit, se leges accurate custoditu-
 rum. Eæ vero sunt, ne patrimonium publi-
 cum dilapidet, ne vectigalia, portoria, tributa
 suo pte arbitrio imponat indicatue, ne bellum
 decer-

Ho VINDICIA CONTRA

decernat, pacemque faciat: denique, ne quid in publicum, nisi publico consilio statuat. Item sua Senatui, sua Comitibus, sua regni officiarum constet auctoritas: & cetera, quæ perpetuo in regno Francico observata fuere. Vbi vero provinciam aliquam, urbemve ingreditur, privilegia eiusdem confirmare tenetur, inque eius leges & consuetudines sese sacramento devincit. Quod nominatim apud Tholosates, Delphinates, Armoricos, Provinciales, Rubellanos ipsos obtinet, quorum cum regibus conventiones disertissimæ sunt: quæ frustra omnes essent, nisi locum conditionis in contractu tenere censerentur. Extat antiquorum regum Burgundicæ iusiurandum, his verbis: *Omnes legem iustitiam: max burgium*, id est tutelam, conservabo. In Anglia, Scotia, Suedia, Dania idem fere mos est, qui in Francia. At certe nusquam disertius, quam in Hispania. In Regno enim Aragonico, peractis multis ceremoniis inter eum qui iustitiam Aragonicam, seu publicam maiestatem representat, in sublimiori quodam solio, & regem inaugurandum, qui illi fidem & dominium præstat, lectisq; legibus & conditionibus, quibus implendis obligatur, his tandem verbis Proceres lingua vernacula regem affantur: *Nos, qui tantum valemus, quantum vos.* (ita enim fert idioma Hispanicum) *Et plus possedemus quam vos, regem vos eligimus, cum his & his conditionibus. Inter vos & nos imperat magis quam vos.* Ne vero se perfunctorie tantum aut con-

In An-
nal. Bur-
gund.

suetu-

suetudinis antiquæ obseruandæ causa iurasse
 putet, tertio quoque anno in publico conuentu
 hæc eadem verba ei repeti solent. Quod si regia
 potentia fretus insolescat, leges publicas vio-
 let, fidem datam deniq; negligat: tum sane ipso
 iure, summo eo anathemate deuotus censetur,
 quo olim Ecclesia Iulianum Imperatorem a-
 postatam deuotit. Cuius quidem ea vis est, vt
 non pro eo amplius, sed in eum preces conci-
 piantur: ipsi vero sua fide & obligatione plane
 soluti sint, eo iure, quo vasallus seniori excom-
 municato parere neque ex officio debet, neque
 ex sacramento tenetur, quod tum Concilii tum
 Conuentus publici apud eos decreto sancitum
 est. Consimiliter in regno Castellæ, Concilio
 indicto rex inaugurandus publice primum ad-
 monetur sui officii: mox perleguntur conditio-
 nes disertissimæ quæ ad reipublicæ vtilitatem
 pertinent. Tum iurat rex, se eas diligenter & fi-
 deliter obseruaturum. Demum vero magnus E-
 quitum magister illi sese iureiurando adstrin-
 git, quem cæteri deinde principes ciuitatumq;
 legati suo quique ordine sequuntur. Quod &
 in Lusitanico, Legionensi, cæterisque Hispa-
 niæ regnis perinde obseruatur. Neque vero mi-
 nores principatus alio iure instituti fuerunt. Ex-
 tant Brabantinorū cæterorumq; Belgicæ popu-
 lorum, Austriacorum, Carinthiorum & cætero-
 rum cum Principibus suis disertissime conuen-
 tiones, q̄ sane conditionum locū obtinent: Bra-
 bantini vero in primis, ne vlli ambiguitati lo-
 cus

*In Con-
 cil. Tol-
 let. 4.º
 74. C
 in To-
 let. 6.º
 2.º Ferr.
 tit. 28.
 S. 2.*

*Laicye-
 sa. en-
 trie.*

cus daretur, conditionem istam exprefferunt.
 In duce enim suo inaugurando, conuentioni-
 bus antiquis, quibus nil fere ad reipub. conser-
 uationem deest, coram duce perlectis, ni eas om-
 nes obseruarit, sibi integrum esse alium que-
 libet suo arbitratu eligere, palam ei diserteque
 protestantur. Ipse vero tum in eas, accepta cō-
 ditione vltroq; agnita, sese sacramento deuin-
 cit, Quod etiam postremo in Philippi Hispani-
 arum regis inauguratione obseruatum fuit.
 In summa: inter Regem & subditos contractū
 mutuo obligatorium esse, nemo negare possit:
 nempe vt bene imperanti bene obediatur, qui
 quidem iureiurando ab illo primum, deinde ab
 his confirmari solet. Quæro vero hic, cur iurat
 aliquis, nisi vt ex animo se ac serio loqui o-
 stendat? An vero quidquam naturæ magis cō-
 sentaneum est, quam vt ea, quæ placuerunt,
 seruentur? Deinde cur rex primus iurat, stipu-
 lante populo, nisi vt conditionem siue tacitam
 siue expressam recipiat? Cur vero conditio
 contractui apponitur, nisi eo tantum, vt, ni ea
 impleatur, contractus ipso iure solutus sit? Quod
 si vero conditionis implendæ defectu contra-
 ctus ipso iure solutus est, quis periurum popu-
 lum vocet, qui regi conditionem, quam im-
 plere debuit & potuit, negligentem, legemque
 in quam iurauit, violantem, obsequium deneget?
 Quis vero contra eum regem fœdifragum, peri-
 iurum, eo beneficio prorsus indignum, per-
 censcat? Et epim si vasallum clientelæ nexu libe-

*Ludouici
 eius Gu-
 icciard.*

*l. i. D. de
 pac. l. nō
 minorē*

20. D.

de trās-

act. li. 2.

Fend. 1.

26. §.

24. C.

lit. 47.

libe-

liberat, in quem senior feloniam commisit, et si sane senior si dem proprie non dat vasallo, sed vasallus ipsi? si patronum clienti fraudem facientem lex duodecim Tabularum sacrum esse iubet: si liberto aduersus patroni atrocem iniuriam actionem ciuilia iura permittunt: si seruum ipsum iis casibus potestate herili liberant, cum tamen naturalis tantum, non ciuilis obligatio insit: an non multo magis solutus erit populus ea fide, quam regi praestitit, si rex, qui primus ipsi tanquam domino procurator, solenniter iurauit, fidem fregerit? An non vero etiam si non isti ritus, non ea sacra, non ea sacramenta interuenirent: satis tamen ipsa natura docet, Reges ea conditione a populo constitui, vt bene imperent? iudices, vt ius dicant? duces belli, vt exercitum aduersus hostes educant? Quod si vero sauiunt, iniuriam inferunt, hostes ipsi fiunt: vt reges non sunt, ita nec agnoscunt a populo debere. Quid si, inquit, populum aliquem vi subactum, in sua verba iurare princeps coegit? Quid si, inquam ego, praedo, pirata, tyrannus, cum quo nulla iuris vllius societatis esse censetur, admoto gladio, syngrapham ab aliquo extorserit? An non scitum est, fidem vi elicitam non obligare? maxime vero, si contra bonos mores, contra Naturae ius quidquam promittatur? Quid vero magis cum Natura pugnat, quam si populus sibi ipse catenas & compedes iniiciat? si iugulum se suum mucroni obiecturum, si manus sibi ipsi se violenter allatu-

*Dionys.
Hals.
lib. 2**

*Cic. 1.
Off.*

Verum & consanguineo Ita etiam nobis dicere
 liceat: Princeps non rite constitutus, modo iu-
 stus sit, cuius rite inaugurato, qui iniuste gu-
 bernet, longissime præstat. Cum etenim reges
 pascendo, iudicando, curando populo sint in-
 stituti: malo sane me fur pascat, quam pastor de-
 uoret: malo mihi prædo ius dicat; quam iudex
 vim faciat: malo me empiricus curet, quam
 medicus rite infulatus veneno interimat: malo
 falsus tutor mea bona bene administret, quam *Xeno-*
 legitimus dilapidet. Deinde utcumq; illum am- *phon.*
 bitio sollicitet, videri possit quodammodo vim *Plutar-*
 primo fecisse, ut postea iustitiam exerceret, ut *chus in*
 Cyrus, Alexander, Romani, qui victis plerun- *Alex-*
 que autonomiam & immunitates priuilegiaq; *and. in*
 concedebant: cum hic sane eo tantum, ut in- *Emilio,*
 iuste regnet, ius suum iactare videatur, quod *Cæsar.*
 hodie non modo Moschi, Turcæque: verum & *Sæton.*
 Christiani principes permulti faciunt. Itaque *in Cæsa-*
 illorum factum tractu temporis interdum *re, c. 79.*
 conualescit: horum quo sevescit magis, eo *Augu.*
 deterius euadit. Quod si vero, ait Augustinus, *lib. 4 de*
 sunt illa regna, magna tantum atrocinita, in *ciuitat.*
 quibus iustitia locum non habet: sunt in eo *Dei c. 4*
 quidem pares, quod uterque latro, uterq; præ-
 do, uterque iniustus possessor est, cum sane non
 minus fur iniustus possessor sit, qui rem alie-
 nam inuito domino capir, quam qui oblata
 male vitur. At eius certe longe grauius flagi-
 tium est, qui interimendum, quam qui confer-
 uandum æcepit: eius, inquam, qui vano titulo

fretus, iniuste, quam qui eo titulo plaxe destitutus, iuste tamen regnum vi occupatum gubernat. Iam vero & Tyranni absque titulo, differre inter se possunt. Sunt enim qui fines alienos ambitiose inuadunt, quales Nimbrodus, Ninus, Chananci, ut suos dilatent. Hi etsi inter suos reges dicantur, in illos tamen, quos ultro nec lacessiti inuadunt, tyrannidem exercent. Sunt qui regnum suffragiis deferri solitum, adepti, hæreditarium fraude, ambitu, corruptela aliisue artibus facere conantur, quorum exempla non longe petenda forent, qui sane eo peiores illis existunt, quo fraus, quamuis odiosior, ait Cicero, esse debet. Sunt qui nefando parricidio patriam ipsi inuadunt, ac viperarum instar matrem in ipso enixu euiscerant, quales qui duces belli creati a populo, Rempublicam inuadunt, ut Cæsar Romæ Dictaturæ prætextu, ac plerique Italiæ principes sunt & fœminæ, quæ regna legibus patriis masculis tantum deferri solita, occupant, eorumue administrationem ad se rapiunt: ut Athalia Iudaici, Semiramis Assyrii, Agrippina Romani imperii sub Neronis filio: Mammea sub Alexandro Seuero: Semiamira sub Heliogabalo: Brunehildes aliquot Francisci regni. Quæ quidem impuberes filios ita educari curabant, ut puberes facti voluptatibus tantum indulgerent: itaque omnium rerum potestas penes eos tantum earumue seruos, ministros & pedagogos remaneret. Sunt denique ii, qui desidia,

ignavia

gnauia, luxu, legitimorum alioqui principum
 abutentes, i, solq; voluptatibus, deliciisque in-
 escantes, quales sub Gallicis præsertim Mero-
 vingiis quidam maiores palatii ob illa egregia
 ministeria creati, regiam auctoritatem ad se to-
 tam transferunt, nudumque nomen regibus
 relinquunt. Qui quidem omnes eius generis
 sunt, vt quamuis cæteroquin iuste governa-
 rent, eo tamen ipso, quod iurisdictionem illam
 prædonum tantum iure habent, merito tamen
 tyranni sine titulo censeripossint. Iam Tyran-
 ni exercitio qui dicantur, non tam facile, ac,
 quinam vere reges, definire possis. Etenim
 quia illis libido, his ratio imperat: & hæc qui-
 dem ipsa sibi suos limites præscribit, illa vero
 contra nullis finibus circumscribi potest: quod
 sit proprie regum ius, facile: quæ vero quan-
 tæq; tyrånorum iniuriæ, difficulter admodum
 explicari queat: nimirum, vt rectum vniforme
 atque vnicum est: obliquum contra varium &
 multiplex: Ita ius simplex est, & paucis ver-
 bis explicabile, cum iniuriæ nullis casibus defi-
 niri possint, quin perpetuo plures omittantur,
 quam explicentur. Etsi vero certæ regulæ sunt,
 quibus eos si non depingere, saltem vt agnosci
 possint, apte delineare queas: nulla tamen cer-
 tior, quam si artes tyrannicas cum regis virtu-
 tibus actionibusq; contuleris. Tyrannus emi-
 nentes in segete spicas demetit: primores Rei-
 publ. dolo, fraude, calumniis opprimit: con-
 spirationes in se initas subinde, quo citius eos

è medio tollat, comminiscitur, vt Tiberius, Ma-
 ximinus & ceteri, deniq; ne consanguineis qui-
 dem ac fratribus parcit: Rex contra non fratres
 modo quasi consortes agnoscit; verum etiam
 optimates omnes fratrum loco habet, iisq; di-
 gnitatem suam acceptam ferre non veretur. Ty-
 rannus aduersus nobiles, ignobiles & quasi terre-
 filios extollit: qui quod sua omnia ipsi debeant,
 quibuslibet in rebus adulentur & inserviant:
 Rex vnumquemq; in suo gradu tueretur, Proce-
 res tanquam regni amicos fouet, iis non minus
 quam sibi consultum cupit. Tyrannus viros
 graues & iustos odio prosequitur, suspectosq;
 habet, ac ne qui tales euadant, omni arte curat:
 quia vero non prius se tutum putat, quam o-
 mnium mores corruerit, popinas, ganeas, lu-
 yanaria, ludos, vt Cyrus de mandis Sardis, insti-
 tuit: Rex contra viros bonos vndequaq; accer-
 sit, inuitat, inuitos ad se trahit: ne vero desint,
 literarios ludos aperit, gymnasia instituit, semi-
 naria virtutum vbiq; locorum excolit. Tyrannus
 cōgregationes publicas, quantum in se est,
 aut vitat, aut tollit, conuentus Ordinum, Comi-
 tia, diætas reformidat, ac vespertilionis instat
 lucem hominum refugit, quin & colloquia ser-
 mones gestusque subditorum suspecta habet:
 Rex, quia teste cœlo vivit, in multitudine Sena-
 torum gloriatur iisq; inconsultis nil agendum
 putat: nec modo eos conuentus non veretur,
 verum reueretur imprimis & honorat. Tyrannus
 subditos inter se collidit, factiones in rep.
 serit,

Arist. c.
in lib. 5.
Polit.

ferit, fouet & alit: vnus ope alteram delet, ac
 superstitem tandem opprimit, ex eoq; tanquam
 vlcere, quod perfidi chirurgi solent, lucrum
 perpetuum caprat: deniq; , quod Vitellius ille,
 olere hostem mortuum, præsertim ciuem dice-
 re non vererur, aut saltem sentit: Rex pacem
 inter subditos, vt pater concordiam inter libe-
 ros, conseruat, rixarum semina suffocat, cicat-
 ricem quam citissime obducit, ne rebellium
 quidem cædem absq; lachrymis audire potest.
 Itaq; quos hic aduersus hostium impetus tue-
 tur & defendit: ille, quouis hoste perniciosior,
 proprium mucronem in sua viscera vt adigant,
 cogit. Tyrannus exteros in præfidiis collocat,
 arces aduersus ciues extruit, populum ex arce
 & arce expellit, barbaris & stigmaticis satelliti-
 bus circumstipatur, ac locustas & delatores in
 subditos, tanquam exploratores in hostem,
 publico arce conducit: Rex aduersus hostes non
 tam se mœnibus, quam populi beneuolentia
 tuetur: quot ciues habet, tot se satellites habe-
 re putat: non tam quot circum se habeat, quam
 ne quos habere cogatur, cogitat: arces arcen-
 dis hostibus, non coercendis ciuibus extruit: in
 populo denique præsidium suum omne collo-
 cat. Itaque etsi habet ille lictores & satelli-
 tes innumeros, qui turbam summoveant, suspcio-
 nem, miserofque miseræ mentis tumultus,
 vtcunque arcem vrbs muniat, arcem in-
 terea summam, mentem inquam, tyranno-

*Liv. l. 2.**c. 1. Dio-
nyf.**Hal lib.**5. de A-
runte**filio**Porfe-
ne.**Præf. 16.**6. 28.*

*Part. in
tract.
d. Ty-
r. m.*

*Egid.
Rom. de
reg. pri.*

rum tyrannus Metus & Pauor occupat. Hic ne-
que in turba, animo turbatus est, neque in soli-
tudine sollicitus, ipsa conscientia tutus, ipsa
turba stipatus, urbem, forum, plateas secure ob-
ambulat. Tyrannus, si ciuiles dissensiones de-
sint, bellum foris gerit, munimēta extruit, qua-
lia Pharao, vt Iudæos, Polycrates, vt Samios
occuparet, quæ cætera minus attenderent: id-
eoque bellum semper aut parat, aut minatur,
aut imminere simulat: accersit denique potius,
quam arcessat. Rex nunquam nisi coactus, nun-
quam nisi reipublicæ causa bellum facit, nun-
quam denique hamo aureo piscatur, aut bel-
lum suscipit, è quo plus respublica periculi me-
tuere, quam lucri sperare possit. Ille demum
artes omnes inuit, quibus opes subditorum ex-
hauriat, vt in victu quærendo anxii, de liberta-
te recuperanda minus cogitent: itaq; omnia in
fiscum conuertit: hic in priuatorum opibus
suas consistere ratus, apud subditos suas quo-
dammodo opes deponit, seque tum amplif-
simum thesaurum habere putat, cum subdi-
ti diuitiis affluunt. Demit ille multis, quod
paucis iisque indignis donet: exhaurit omnes,
vt in paucos profundat: publica diruit, vt sua
ædificet, sanguinem populi ad deliquium vs-
que elici, quem adulatoribus aliquot ebiben-
dam propinet: hic sibi suisq; commodis demit,
vt populo largiatur publica extruit atq; ornato
vniuersos locupletat, sanguineq; adeo suo po-
pulum alit & sustentat. Si ille, quod inter dum
Tibe-

Tiberius, Nero, Commodus & cæteri, viscera-
 tiones populo concedit, facit vt populum eo
 facilius postea euisceret, ipsiq; sua quasi viscera
 comedenda apponit: cum hic sane, si venam se-
 cer interdum, si sanguinem eliciat, ad incolu-
 mitatem populi salutemque tuendam, non
 propriam libidinem exariaudam, faciat. Ita-
 que vt hunc Scriptura sacra pastori, ita & illum
 leoni rugienti comparat, cui tamen vulpes se-
 pissime copulata est. Quæ enim totius iniusti-
 tiæ, ait Cicero, capitalissima est, etsi re ipsa id
 facit Tyrannis: id tamen ita fere curat, vt tum,
 eum maxime fallit, vt bonus esse videatur. Ita-
 que pietatem erga Deum simulat, quam Ari-
 stoteles *artium tyrannicarum potissimam* vo-
 cat. Verum vt populus quidquam in eum mo-
 liri vereatur, quem, quia Deum reueretur: Deo
 charum esse verisimile sit. Studium erga rem-
 publicam: verum non tam vt reipublicæ pro-
 fit, quam ne sibi ipsi noceat. Iusticiæ quoq; & fi-
 dei laudem in quibusdam rebus, nimirum le-
 uiorib. affectat: verum, quo facilius in grauior-
 tib. iniuriam facere & fallere possit: non secus
 sane, quam latrones, & qui maleficio & scelere
 pascuntur, qui sine iustitiæ portiuncula saltem
 aliqua diu consistere nullo modo possent.
 Clementiæ denique: verum ita vt scelestis qui-
 busdam veniam indulgear, quos morte mul-
 etare, clementia summa est. Breuiter, quod rex
 ipse est, tyrānus callidus videri vult: & vt virtu-
 tis amore homines incendi scit, ita & virtutis

Proib.
 18. 6. 5.

Arist.
 c. 11 lib.
 5, *Polit.*

umbra aliqua decipiendos esse novit: at certe
 utcunque vultum fingat, vulpina cauda sem-
 per prominet: utcunque obganniat, rictus &
 rugitus leonem prodit. Porro ut regnum bene
 constitutum omnia ceterorum bonorum re-
 giminum commoda in se habet: ita & tyrānis
 omnium pravorum incommoda & vitia con-
 tinet. Habet ab aristocratia regnum, quod opti-
 mates quique in consilium adhibentur: ha-
 bet ab obligarchia tyrannis, quod pessimi &
 corruptissimi quique. Ut illic multitudo re-
 gum, hic tyrannorum caterua dominatur. Ha-
 bet regnum a politia, quod omnium ordinum
 conventus habentur, ad quos optimi quique,
 de republica deliberaturi, mittendi deliguntur:
 habet & a democratia seu ochlocratia tyrānis,
 quod, si minui eos conventus impedire pos-
 sit, saltem ut corruptissimi quique ambitu &
 malis artibus eo mittatur, sollicite curet, quod
 nostris etiam temporibus factitatum scimus.
 Sic passim regis vultum tyrānis, regni speciem
 tyrannis imitatur: & quo astutius, eo diutius
 durat: cum tamen vix vlla, teste Aristotele, ad
 centesimum vsque annum peruenisse legatur.
 In summa: Rex studet utilitati publicae, tyran-
 nus propriae. At sane cum, ut sunt homines,
 nusquam reperiri queat, qui omnibus in rebus
 utilitatem publicam spectet, nec diu consistere
 quin vllatenus eius rationem habeat: vbi utili-
 tas publica praeualet, rex & regnum: vbi pro-
 pria, tyrannus & tyrannis locum habere dicen-

Tho.

Aguis.

in se-

cunda

quest.

12. ar-

tia. 11.

Hæc de tyrannis exercitio, in quib. depravatis-
 simorum morum rationem non habemus qui non tam malum principem, quam ma-
 lum virum facere dicuntur. Si cui vero hæc de-
 scriptio vsq; quaq; non satisfaciet, præterquam
 quod accuratiores forte tyrannorum imagines
 in Historiis inueniet, viuos & spirantes tyran-
 nos, omnibusq; numeris absolutos hoc tempo-
 re, quos intueatur, multis in regionibus, quod
 & Aristoteles suo seculo conqueritur, habet.
 Actandem ad summam quæstionem his tan-
 quam gradibus peruenimus.

Vidimus, quomodo reges, siue secundum ca-
 pita, siue etiam secundum stirpes eligantur à
 Deo, & cõstituantur ab vniuerso populo quid
 rex, quid regni officarii præstare teneantur,
 quantum pateat illius potentia, quantum et-
 iam horum munus & officium, quæ pacta
 quamque sancta in rege constituendo interce-
 dant, & quæ iis condiciones insint, siue tacitæ
 siue expressæ: demum, quis tyrannus absque ti-
 tulo, quis etiam exercitio: sequitur modo tan-
 dem, cum legitimo Regi, suoque officio tum
 erga Deum, tum etiam erga populum bene fun-
 genti, tanquam Deo obediendum esse constet:
 vt, an & per quos, tyranno resisti, quibusq; mo-
 dis iure possit, edisseramus. Ac de eo, qui absq;
 titulo tyrannus vulgo vocitatur, primum agen-
 dum est. Ergo Ninus aliquis populum nullo
 sibi iure deuinctum, nulla iniuria laceffitus vi-
 inuadat: Cæsar patriam remq; publicam Ro-

*Barth.
in tra-
ctat. de
Tyrann.
& de
Regime-
ciuit.*

*Qui ty-
rannos
absq;
titulo
coerce-
re tene-
antur.*

Otto. manam opprimat: Populus dolo parricidioq;
Frising. regnum Polonicum ex electivo hæreditarium
Chron. facere conetur: Bronichildis aliqua Francici
s.c.7. administrationem vna cum Protadio suo totã
Amon. ad se transferat: aut Ebroinus, Theodorici i-
lib. 4. c. gnavia fretus, gubernacula regni inuadat, po-
1. Greg. pulumq; seruitute opprimat: quid hic iuris sta-
Turo. tuemus? Primus docet nos ius Naturale, vitã
lib. 4. c. & libertatem nostram, qua sine vita vix vitalis
5. libr. est, aduersus omnem vim & iniuriam confer-
5. c. 30. uare & tueri. Inseuit id Natura canibus aduer-
libr. 8. sus lupos, tauris aduersus leones, columbis ad-
cap. 29. uersus accipitres, pullis aduersus miluos: longe
 vero magis homini aduersus hominem ipsum,
 si ipsi fiat lupo. Itaque repugnare, necne lice-
 at, qui ambigit, cum natura ipsa pugnare vide-
 tur. Accedit ius Gentium, quo distincta sunt
 dominia, fixi limites, constituti fines, quos,
 quisque aduersus quoslibet defendere teneretur.
 Itaque non minus licebit resistere Alexandro, si
 nullo iure fretus, nulla iniuria lacesitus, gentẽ
 aliquã cum potentissima classe inuadat, quam
 Diomedis piratæ, si vno myoparone mare infe-
 stum reddat. Nec enim: eo posito Diomedẽ A-
 lexander iure, sed impunitate tantum superat.
 Non minus Alexandro regionẽ aliquam depu-
 pulanti, quam grassatori palliam inuolãti: nõ
 minus, si vrbein machinis subruat, quam latro-
 ni, qui parietem suffodiat. Accidit vero potissi-
 mum ius Ciuile, quo societates hominũ, quæ-
 que certis legibus constitutę sunt, vt illæ vno
 bz

alio modo gubernentur: aliæ ab vno, vel paucis, aliæ ab vniuersis regantur: quædam imperium muliebri respuant, nonnullæ admittant: quædam reges ex quadam stirpe, quædã promiscue eligant, &c. Hoc ius si quis vi doloue rumpere tēter, quia societate, cui debet omnia, violat, quia in patriã cuniculos agit, cui natura cui legib. cui sacramento deuincti sumus, ei omnes resistere tenemur: adeo vt, si negligamus, proditores patriæ, desertores societatis humanæ, iuris contēptores vere simus. Vt vero nos aduersus hosce tyrānos, iuræ naturæ, gētium, ciuilia arma capere iubent: ita nec vlla omnino ratio dehortari potest. Nō interuenit iusiurandū, non pactum vllum, non vlla obligatio neq; publica, neq; priuata. Itaque vel priuato cuiuslibet tyrannidē huiusmodi, si intrudatur, depellere licet, Non habet hic locum lex Iulia maiestatis, quæ perduelles in patriam, aut in principē puniunt. Neq; enim Princeps is est, qui rempub alienosue fines, nullo iure fretus, inuadit: neq; perduellis, qui patriam armis defendit. Quin potius huc pertinet iusiurandū, quod Athenis puberes omnes præstare in Aglauræ templo solebant: *Pugnabo pro sacris, pro legibus, pro aris & focis, siue solus, siue cum multis, & ne patriam meam deteriore, quam accepi, posteris tradā, omnibus viris enitar.* Nō leges de seditiosis seditiosus est is, qui cōtra publicam disciplinam populum defendendum suscipit. Seditionē autem nō facit, sed tollit, qui euersorē patriæ, pu-

*L. Vlt.
D. ad
leg. Iul.
majest.*

*Bart.
tract. de*

Guel,
Et Gt-
bel.
Plin.
lib. 4.
Alexā.
lib. 6. c.
4.
Plut. in
Arato
Vale.
Max.
lib. 2. c.
Ultim.
l. 3. Et
l. omne
deli-
etum,
§ Ult.
ff. de re
milit.

blicæq; disciplinæ coerceret. Habet vero contra locū lex de Tyrannicidis, quæ & viuos præmiis, & mortuos epithaphiis, & statuis honorat ut Harmodiū & Aristogitonem Athenis, Brutum & Cassium in Græcia statuis æneis, publico decreto, Aratum Sicyoniū quoq; quod patriā illi à Pisistrati, Cæsaris, Nicoclis tyrannide liberassent. Quod quidem vsq; adeo probauit antiquas, ut Xerxes ipse, Athenis deuictis Harmodii & Aristogitonis statuas, in regnum suū trāsferret: Seleucus in pristinam sedem reportandas curaret: Rhodii vero easdē vrbi suæ appulas, cū in hospitū publice inuitassent, sacris etiam in puluinaribus collocarent. Habet etiā Lex de desertoribus & proditoribus aduersus eos, qui patriā oppressam neglexerint, cum eos qui metu hostium languorem simulāt, clypeone abiiciunt, pari cum illis pœna afficiēdos esse statuat. Ad hoc itaque tanquam incendium publicum, omnes singulosque conclamare, cum hami & falcibus concurrere, aquam conferre oportet. Non expectandus præfectus vigillum, si obdormiat: non præfectus vrbi, si cunctetur: certatim quisq; aquam hauriat, tectum scandat, flammam arceat, oportet. Si erenim dum Capitolium furtim conscendunt Galli consopiti sunt milites, dormiunt vigiles, muti sunt canes: anseres ipsi excubunt, vigilent, ad arma conclament, oportet. Et illi quidem exauctorabuntur, infamia mulētabuntur, inq; perpetuam rei memoriam suspendentur: hi con-

in Capitolio perpetuo nutriantur, & immortalis laude decorabuntur.

Hæc dum tyrannis, ut loquuntur, est in Ficti, id est, dum tyrannus molitur, machinatur, cuniculos agit. At certe si semel ita rerum potatur, ut populus victus, sese iurciurando ei devinciat, respublica oppressa, suum in eum potestatem transferat, regnum in suarum legum mutationem rite consentiat: tum sane, quia titulum, quem antea nullum habebat, adeptus est, nec ex facto tantum, sed iure possidere videtur, etsi populus ἐκὼν ἀεκόνησε. *Ἰουδαῖον*, idiugum recipit: æquum tamē est, ut obtemperet, & Dei voluntati, qui regna de gente in gentem suo arbitrio transfert, placide acquiescat. A loqui enim nullum est regnum cuius iurisdictio indubiam revocari non possit: id tamen, modo, qui prius sine titulo tyrannus erat cum titulum adeptus, legitime gubernet, & tyrannidem non exerceat. Ita iure optimo restitit regis auspiciis populus Iudaicus Senacheribo Assyriorum regi, Palæstinam invadenti. At damnatur puniturque Sedechias rex, vnaque vniuersus populus, qui post fidem rite datam, nulla iniuria laceratus, à Nabuchodonozore deficit, nimirum ubi fides data est, non est vllus amplius penitentiae locus: ac in præliis quidem quisque, quantum viribus potest, eniti debet; ubi vero captivus fidem dederit, præstare tenetur: ita & contendat populus omni conatu, ut sua iura retineat: at ubi sese alieni iuri, non tam nolens, quam

2. Reg.
c. 4. *Ἐ*
25.
Iere m.
37.

quam non volens, subiecit, imperium victoris æquo animo patiatur. Sic Pompeius, Cato, Cic. &c. bonorum civium officio fugebatur, cum arma aduersus Casarem rempublicam euerentem arripuerunt: nec excusari possint illorum desidia factum est, vt illorum conatus minus felicem exitum consequerentur. Augustus ipse cuidam Catonē conuiciis proscindenti, respondisse legitur: *bonum ciuem fuisse Catonem, qui presentē reipub. statum mutari nollet, qui quidem absq; summo omnium discrimine mutari nequeat.* Quin & Brutus, Cassius, Calpurnia, & cæteri, qui, re adhuc flagrante, Casarē interfecerunt, accusari non possint. Itaq; publico decreto statuē a neq; Athenis ipsis erectę fuerūt, iuxta Harmodii & Aristogitonis statuas, cum Augustum & M. Antonium cæso Casare fugerent. At certe seditiosus fuerit Cinna, qui lege regia iam lata, qua populus suam in Augustum omnē potestatem cōtulerat, in eum cōspirasse legitur. Consimiliter dum regnum Francorum Carlingi à Merouingis, aut Capetani à Carlingis ad se rapere conabantur, absq; vlla seditiosis culpa resistere licuit: ex quo publico cōsilio, ordinumque auctoritate translatum fuit regnum, non amplius licuit. Idem vero profus iuris est, si quæ fœmina regni Salici gubernacula occupet, si quis mere electiuum regnum hereditate asserat, quamdiu leges illæ publicę, auctoritate Consilii vniuersi, id est eorum qui populum vniuersum repræsentant, abrogare non

Xiphilinus in
Augusto

sunt. Nec vero spectare hic oportet, vtra factio maior sit, vtra potentior, vtra clarior. Plures libidine, quam ratione reguntur: itaque plures ferme tyrannidi, quam reipublicæ inserviunt. At Roma est, inquit Pompeius, vbi Senatus. Senatus, vbi legum reuerētia, libertatis amor, patriæ conseruandæ studium itaq; et si Romā Breuius occupare viderur: Roma interim Veis est vbi Camillus, qui Romam vindicet à seruitute. Veios itaq; migrent. **Q**uiritēs oportet, eumq; omni studio, omni conatu, omni industria adiuuent. Et si, inquam Themistocles, relictis Athenis, in classem cc. triremium cum bonis omnibus sese recepit, non ideo quisquam ex illis ciuitate priuatus est. **Q**uin potius, vt ille respon- disse legitur: Ducentæ hæc triemes, sunt nobis vice ciuitatis totius Græciæ maxime, quia ad defensionem eorum omnium, qui salutem publicam tueri volunt, comparatæ sunt. Non etenim vbi arca fuerit, ibi continuo Ecclesia Dei erit: potest enim capi à Palæstinis: Nō, inquam, vbi aquilæ visentur, vbi legionum nomina audientur, ibi continuo Romanum exercitum esse cōsequitur. At ompino sane, vbi qui patriam aduersus tyrannidem tueatur, qui seruitute oppressum populum ad pileum vocet, qui muliebrem impotentiam coerceat, qui adultores ignavia principis ad omnem iniuriam abuten- tes comprimat, qui ambitionem intra suos limites manere iubeat. Et hæc quidem de tyrannis absque titulo dicta sunt.

*Plut. in
Themis.*

Ad eos

Ad eos vero, qui tyrannidem exercent, siue iiure primum, siue vi imperiũ adepti sunt, quantum attinet, caute admodum nobis examinandum est. Primum sane consideremus oportet, Principes omnes homines natos esse: propterea non minus a perturbatione rationem, quam animam a corpore separari posse. Non est ergo, quod non nisi præfectos Principes habere velimus: sed potius nobis optime consulimus, si vel mediocres nacti fuerimus. Itaque non, si quibusdam in rebus princeps modum non seruat; non, si rationi interdum non obtemperat; non, si segnius vtilitatem publicam curet; non, si aut in iure dicendo minus diligens, aut in bello propulsando minus acer: continuo tyrannus erit. Equidem cum nõ ut bobus, homo hominibus deus aliquis, sed homo eadem sorte natus præsit: ut superbus Princeps fuerit, qui hominibus tanquam bestiis abuti voluerit: ita iniquus populus, qui in principe Deum in lubrica ista natura diuinitatem quesierit. At certe si rempublicam consulto euertat, si iura proterue peruertat, si nullam fidei datæ, nullam conventionum, nullam iustitiæ, nullam pietatis curam habeat: si faorum ipse sit hostis, si denique eas artes quas enumerauimus, aut omnes, aut præcipuas ineat: tum sane tyrannus, (etsi id nomen ante non male sonabat) id est Dei hominumque hostis, iudicari poterit. Ergo non de minus bono principe, sed de pessimo: non de minus prudẽti, sed de malitioso & veteratore: non

Aduersus Tyrannos exercitio quantum iure concedatur.

re: non de iuris imperitis; sed de iuris contēptore: non de imballi, sed de populi hoste regni que vastatore agimus. Illum iuare posset prudentia senatus, iuris cognitione prætor, belli peritia tribunus: hic optimaibus, senatoribus ducibus belli vnam ceruicem optat, quam vnico ietu amputare possit, nec vllos magis odio prosequitur. Et ille quidem etsi iure tolli etiam posset, tolerari tamen vtcunq; queat: hic contra, quod diutius toleratur, eo intolerabilior euadit. Præterea, vt principi nō quodlibet licet: ita nec populo sæpe, quod licet, expedit. Sæpe etenim accidere potest, vt remedium, quod adhibetur, in ipso morbo deterius sit. Itaq; omnia prius, quam ferrum adhibere: omnia prius quā arma experiri, sapientē decet. Si quid ergo per vim fraudēue, aduersus remp, geri videant, qui populum repræsentant, principem admoneant primum: nec vero expectēt, dum malum ingrauescat, & vires acquirat. Est tyrannis feбри hecticę similis quę primo facilis curatu difficilis cognitu, postea vero cognitu facilis, curatu in primis difficilis euadit. Itaq; principiis obstabunt, nec quidquā vel minimū prætermittent. Si vero pergat, nec sæpius admonitus resipiscat, sed eo tantum tendat, vt impune quiduis patrare possit: tum sane tyrannidis reus peractus est, & quæcunq; aduersus tyrannū seu iure, seu iusta vi licent, aduersum eum adhiberi possunt. Est tyrannis non modo crimen, sed omnium criminum caput, & quidem veluti acceruus, Tyrannus rempub. subruit,

subruit, ex vniuersis prædam agit, omnium
 vitæ insidiatur, omnibus fidem violat, omnem
 sacri iurandi religionem contemnit. Ita-
 que quouis latrone, prædone, homicida, sacri-
 lego, tanto est sceleratior, quanto plures & vni-
 uersos, quam singulos offendere, grauius est.
 Quod si censentur illi omnes infames, si capite
 plectuntur, si morte pœnas luunt: si quis pœnas
 tam atroci crimine dignas comminisci queat?
 Deinde probauimus, reges omnes regiam di-
 gnitatem à populo accipere; populum vniuer-
 sum rege potiore & superiore esse: regem
 regni, imperatorem imperii supremum tantum
 ministrum & actorem esse: populum vero ve-
 re dominum existere. Sequitur ergo, tyrannum
 in populum, tanquam feudi dominum, feloniam
 committere, regni imperiique sacram Maie-
 statem lædere, rebellem esse: ac propterea in
 easdẽ leges incidere, & longe grauiores pœnas
 mereri. Itaq; ait Bartolus, poterit is deponi à
 superiori, vel ex l. Julia de vi publica, iustissime
 puniri. Superior vero vniuersus populus est,
 qui eum representant, electores, palatini,
 patricii, ordinum conuentus, &c. Quod si vero
 eo progressus fuerit, vt non absq; vi armata ex-
 pelli possit: tum sane licebit illis populum a lar-
 ma vocare, exercitum conscribere, & tanquam
 aduersus hostem patriæ rei que publicæ iudica-
 tum, vim, dolum, omnemque machinam ex-
 periri. Denique de eo tandem sententiam que
 de Mâlio Capitolino lata fuit, ferre licebit. Mâ-
 lius

In tra-
ctat. de
Tyran.
Et in
tract.
de Re-
gim.
civit.

Vale. li.
6. c. 3.

lius fuisti mihi, cum præcipites ageres Senones. lam quia vnus factus es ex Senonibus, vnde eos depulisti, tu ipse præcipitandus es. Non incident propterea regni officarii in crimen seditionis. In seditione enim duas omnino partes esse necesse est: quæ cum de contradictoriis plerunque certent, vnus iustam, alterius iniustam causam esse consequitur. Iusta sane erit, quæ leges defendet, quæ communem utilitatem tuebitur, quæ regnum iis præsertim auctoribus conseruabit. Iniusta contra, quæ leges violabit, legum violatores defendet, patriæ euersores tuebitur. Iusta, inquit Bartolus, quæ tyrannicum regimen deponere volet: iniusta quæ iustum. Licita, quæ ad bonum publicum: illicita, quæ ad priuatum tendet. Itaque, ait Thomas, quia regnum tyrannicum, quod non ordinatur ad bonum commune, sed ad priuatum regentis, non est iustum: perturbatio istius regni non habet rationem seditionis. Non incident quoque in crimen Maiestatis. Committitur hoc crimen in legitimum principem. Legibus vero Princeps, nil nisi lex animata est. Itaque cum is, qui leges, quantum in se est, exanimat, eo nomine censerî non possit: hi, qui in ipsum arma capient, eo crimine non tenebuntur. Committitur & in tempubl. At quia illa demum ibi est, vbi legum auctoritas valet, non vbi priuata tyranni libido tempubl. absorbet, tyrannus eius criminis reus erit, qui publicam maiestatem lædit: vindices reipubl. hi, qui tyrannum, sua

Bart. in tracta. de Guel. & Gibell. arg. 1. S. cogitur. ff. de vi & vi arma. Tho. A. qui. in secund. secund. q. 12. ar. 11. in fi. l. 1. D. ad l. Jul. ma. iest.

aucto-

Cic. Pa-

1. 4.

auctoritate freti, exque officio oppugnabunt.
 Neque enim hoc casu singuli, sed vniuersi: non
 inquam subditi, sed domini ab auctore suo ra-
 tionem rei gestæ repetere videntur. Nihilomagis
 perfidi censebuntur. Est inter principem &
 populum vbiq; locorū mutua & reciproca ob-
 ligatio: promittit ille, se iustum principem fu-
 turum: hic, si talis fuerit, se obsequuturū. Obligatur
 ergo populus principi, sub conditione: Princeps,
 populo pure. Itaque si minus adimpletur conditio,
 solutus est populus, irritus contractus, obligatio
 ipso iure nulla: Perfidus ergo rex, si iniuste
 imperet: perfidus populus, si iniuste imperanti
 non obtemperet. At omni perfidiæ crimine
 vacuus populus, si iniuste imperanti publice
 renunciet, aut regnum retinere illicite cupiēti,
 armis euincere conetur: Ergo licet regni
 officariis aut omnibus, aut saltem pluribus
 tyrannū coercere. Nec vero modo licet, verum
 ita quidem illis ex officio incumbit, ut si fecerint,
 nullo pacto excusari possint. Neque enim
 putēt Electores, Palatini, Patricii, ceterique
 Optimates, eo tantum creatos & institutos
 esse se, ut semel forte in rege inaugurando se
 antiquo more paludatos consociendos exhibeant,
 ut palliatam quandam fabulam ludant, ut
 Rolandi, Oliuarii, Renaldi, ceterorumque
 procerum personam eo die, quasi in scena induant,
 ut Arthurum mensam rotundam, quæ vocantur,
 specie quadam repræsentent: ceterum, postquam
 dimissa est turba, & Calliopius, Vale, dixit

rit, suis se partib. optime functos arbitrentur.
 Non ista per locū dicuntur, non ista per functio-
 ne fiunt, nō sunt isthæc puerorum ludi, qui re-
 gem, vt est apud Horatium, per fabulam creāt:
 quin potius sciant Optimates, vt in honoris, ita
 & in oneris partem se vocari, & rem publ. com-
 missam & commendatam esse regi quidem, vt
 supremo eius ac præcipuo tutori: ipsis vero, vt
 contutorib. Itaq; vt tutores (etiam honorarii) *Vlp. l. 3.*
 dati sunt, quasi obseruatores actus eius, qui tu- *ff. de*
 telam præcipue gerit, qui rationē ab eo assidue *adm. &*
 exigant & sollicite curent, qualiter cōuerteretur: *peric.*
 ita & hi, vt obseruent regem, (qui quantum ad *tut. &*
 prouidentiam pupillarem, tantum domini lo- *curat. l.*
 co habetur.) ne quid in populi detrimentum *27. ff.*
 gerat. Item vt contutoribus imputatur, tutoris *eod. l. 14*
 qui gerit, factum, ni, cum deberent & possent, *ff. de*
 suspectum fecerint, remouendumq; etiam cu- *adm.*
 rarint, nempe si cum iis administrationem non *& peri.*
 communicet, si non ex fide tutelam curamue *tut. l. 3.*
 geret, si dolum admittet, si quid sordide aget, *ff. de su.*
 vel perniciose pupillo, si quid intercipiet ex re- *spect.*
 bus pupillaribus, si pupillo inimicus esset: de- *tut. &*
 niq; si nimis rusticus, segnis, imperitus, &c. ita *curat.*
 & optimates ex principis facto tenebuntur, ni
 ipsius tyrannidem aut tollant, aut anteuertant,
 aut legnitiem sua vigilantia & diligentia sup-
 pleant Denique, vt, quotiescunq; nō facit tutor
 nomine pupilli, quod quiuis paterfamilias ido-
 neus faceret, nō videretur defendi: vt vero melius
 defendatur, cōtutores prospicere tenentur: ita
 multo

l. 10. &
33. D. de
admin.
& pe-
ric. tu-
tor &
cur.

Ind. 5.

multo æquius, si non patrem familias, sed ho-
stem agat Princeps, optimates in ipsum agere
poterunt ac debebunt, cum sane nihilo minus
ex ipsius facto, ac è proprio teneantur. Atten-
dant optimates præterea, regem in administra-
da repub. primas partes tenere quidem: at ipsos
secundas, tertias, suas quosq; suo loco. Non er-
go, si ille suas male agat, hi sequentur: non, si re-
pub. perdat, conniuebunt, Respubl. enim iis nõ
secus, quam illi concedita est: & ita quidem, ut
non modo ipsi per se suo officio bene fungan-
tur, sed principẽ in officio suo contineant. De-
nique, ut rex utilitatem reipub. curaturum se
promittit: ita & illi. Non igitur, si fidẽ frangant
suo se propterea sacramento absolutos puta-
bunt, non magis ac episcopi si Pontifex heresim
tueatur, aut Ecclesiam perdat: imo eo magis im-
plendo sacramento sese obligari putabunt, quo
ille magis fœdifragus fuerit. Itaq; si colludunt
præuaricatorum: si conniuent, desertorum &
proditorum: si rempub. à tyrannide non vindi-
cant, tyrannorum numero censentur, ut certe
patroni, tutores, reguli denique sunt, si quam
tuendam susceperunt, omnibus modis tuean-
tur atq; defendant. Hæc vero etsi satis perser-
vata, exemplis etiam demonstrari possunt. Re-
ges Chanani, qui populum Israeliticum duci
servitute, tum corporali, tum spiritali, preme-
bant, (commeatu enim & armis interdicebant
tyranni vere, erant, exercitio, inquam, non
absq; titulo, Eglon enim & Iabin vicefimum
fere an-

fere annum placide imperabant. Deus vero excitat extra ordinem Ahod, qui Eglonem ex insidiis confodiat: & Deborah, quæ exercitum Jabini profligat, atque eo ministerio populum ex tyrannide liberet. Non id quidem, quod magistratibus ordinariis, principibus tribuû, & cæteris minus liceret: quin potius Debora suam ipsis ignauiam desidiaque improperat, & nonnullos etiam propterea execratur. At certe Deus, populi sui misertus, desidia ordinario- rum extra ordinem succurrebat. Roboamus Salomonis filius, tributis non necessariis populum leuare recusat, rogatus ab vniuerso populo in Comitibus insolens, adulatorumq; cõ- filio fretus grauiora etiam arroganter minatur. Ambigit nemo, quin iuxta fœdus inter regem & populum primum initum, eam superbiam coercere optimates potuerint. At in eo peccatum fuit, quod per secessionem fecerunt, quæ in Comitibus faciunda erant: deinde, quod à stir- pe Juda (cui regnum Deus ipse attribuerat) ad aliam sceptrum transferunt. Denique quod sæpe alias accidit, rem iustam & legitimam iniuste fecerunt. In aliis imperiis crebra eiusce rei exempla occurrunt.

Brutus tribunus Celerum, & Lucretius præ- fectus urbi, aduersus Tarquinium Superbum populum cõnuocant: cuius auctoritate regno pellitur. Quin & bona eius in fiscum rediguntur. Vnde satis apparet, ipsum, si prehensus fuisset, secūdu leges publicas procul dubio multa-

Aug. l.
17. de
Ciuitate
Dei. c.
22.

Liv. l. 2.

tum fuisse, Causæ vero narrantur hæc; quod morem
 rem tolleret, quo rex senatū consulere solebat,
 quod suo arbitrio pacem bellumque faceret,
 quod fœdera inconsulto populo, senatūque
 iniiret: quod leges, quarum custos esse debe-
 rat, violaret: in summa, quod fœdus inter Re-
 ges & Quirites, vt antea retulimus, sancitū ne-
 gligeret, Ad imperatores vero Romanos quod
 attinet, palam est sententia, qua senatus Roma-
 nus Neronem hostem Reipub. iudicauit, vncō-
 que & gemoniis damnauit: qua Vitelliū igno-
 miniose mutilatum, perq; urbem tractū, morte
 mulctauit: qua Maximinum imperio spolia-
 uir, Maximum vero & Albinum in eius locum
 suffecit. Quibus aliæ ex probatissimis auctori-
 bus adiungi possint. Nec vero Traianus impe-
 rator se aut legibus solutum putauit, aut pœnæ
 tyrannorum exemptum voluit: qui cum gla-
 dium præfecto Prætori traderet: *Si bene, in-
 me stringito. Impera uero, pro me: sin contra, aduersus*
 Consimiliter Franci, Concilii pu-
 blici auctoritate, curantibus regni officariis,
 Childericum primum, Sigibertum, Theodo-
 ricum, Childericum tertium regno expule-
 runt, aliosque ac nonnullos ex alia stirpe, pro-
 pter tyrannidem ijs suffecerunt. Quin & pro-
 pter desidiam, ignauiam, insaniam, quum aut
 exterorum iniuriis, aut adulatorū mulierūue
 auctorarunt, & quasi Phæthonti habenas ab-
 stulerunt, ne vniuersi incendio eodem confa-
 garent:

grarent: vt Theodoricū Ebroini causa, Dago-
bertū Plectrudis & Theobaldi ipsius amafij, &
ceteros: nempe perinde essent rati, siue mulier
siue mulierofus princeps imperaret, seu tyran-
nus, seu sub ignato principe tyrannuli domi-
narētur, seu deniq; ipse diabolus esset, seu à di-
abolo ipso possideretur. Non ita vero pridem
Ludouicum vndecimum, principem imperio-
sissimum, curatores triginta sex recipere coe-
gerunt, quorum consilio Rempubl. gerere tene-
retur. Ecquid autem alias iuris habuerint aut
Carlingi Merouingiorum loco in regnum co-
optati, aut qui hodie obtinent. Capetani, Car-
lingis publici Concilii decreto antelati: nisi
populo vniuerso, per regni Concilium, quod
trium Ordinum conuentum vocant, quasi pee-
pitomen representato, & illos exauctorare,
& hos auctoritate sua in solio stabilire iure li-
cuit? Eodem pacto Imperio Germanico spo-
liatos legimus. Adolphum clo cxcvi. quod
pecunia corruptus, bellum fecisset regi Gallix
ingratiam Angli. Wenceslaum clo cccc. etsi
non tam mali principes hi dici possunt, quam
minus boni. Anglico Eduardus secundus ob
tyrannidem in subditos, præsertim Proceres, *Froissart*
quos inaudita causa de medio tollebat, Elisa- *l. i. c. i.*
betha vxore ipsius Parlamentum regni aduer- *& seq.*
sus eundem implorante: quo auctore, re-
gno indignus iudicatus est. Non ita pridem
Christiernus Danico, Ericus Suedico, Ma-
ria regina Scotico nuper admodum, quod

Ant. de & in Polonio, Hungarico, Hispanico, Lusit.
Bur. tanico, Bohemico, & cæteris factitatū historie
Consi. fide dignæ testatur. Quid vero de Pōtifice ipso
 quod Cardinales, inquiunt, quia ipsum elegerunt,
 positū aut si minus officio suo fungantur, patriarchæ,
 est in- qui primates sunt post Cardinales, possunt, co-
ter Cō- inuito, certis de causis conuocare Concilium,
fil. in eoque pontificem iudicare. Si per notorium
Paul. delictum scandalizet vniuersam Ecclesiā: si sit
de Cas. incorrigibilis, si reformatio necessaria sit tam
Vol. an- in capite, quam in membris, si contra iuramen-
tiq. nm. tum præstitum Concilium congregare nolit,
412. in- & cætera. Ex facto vero multos Concilii au-
sip. viso ctoritare destitutos fuisse legimus. Sin vero, ait
puncto. Baldus, peruicaciter abutantur: primo vtendū
Mart. est verbis, secundo, herbis, id est, medicamentis,
Lau- postremo, lapidibus, & vbi non sufficit virtutis
dens. ingeniū, valere debet armorū præsidium. Quod
tract. si vero & doctorum fere omnium calculis, &
de Car- Conciliorum decretis, & ipsis rebus gestis pro-
din in batur, Concilium Papam deponere, vt loquū-
2. q. 35. tur, iure posse, qui tamen regem sese regum iu-
Phil. ctat, & quanto sol luna, tanto Imperatore su-
Dec. imperiorem venditat, quin etiam regum impera-
 quodā torumq; pro libito exauctorandorum aucto-
consilio ritatem sibi arrogat: quis tandem dubitare que-
ius ar, quin à Concilio publico cuiusque regni, nō
verba modo tyrannus, sed ex regno, ob suam insani-
 fuerūt am perniciosus, deponi & exauctorari possit?
And. Age vero, in navi ista nostra politica vino se-
Bart. se ingurgitet nauarchus, adiutores pleriq; auc-
 dormi-

dormiant, aut mutuis poculis inebriati immi- *in d.*
 neutem scopulum ludibundi intueantur. Na- *cons. 1.*
 uis interea aut eum cursum non teneat, quem *l. 1. c. 6.*
 domino expedit, aut breui pessum itura videa-
 tur: quid hic sub præfecto alicui vigili & soli-
 cito faciendam putes? An dormientibus autem
 vellicabit, aut latus fodiet tantum: interim ve-
 ro, ne quid cæterorum iniussu facere videatur,
 periclitâti naui opem atque operam suam non
 præstabit? Quæ vero isthæc aut amentia, aut
 præstabit? Quæ vero isthæc aut amentia, aut
 potius impietas fuerit? Agedum, inquam, cum
 tyrannis, ut ait Plato, quædam phrenesis sit &
 ebrietas, princeps Rempubl. funditus euertat,
 optimates pleriq; colludant, conuiueant, saltē
 consopiti sint: populus, qui Reipubl. dominus
 est, ministrorum illorum aut fraude, aut negli-
 gentia, quæ ipsa culpa est, in summas angustias
 reductus sit: existat interea optimatum vnus a-
 liquis, qui grassantem tyrannidem animadu-
 rat, & ex animo excretur, quid huic aduersus
 illam faciendum putes? An collegas sui tan-
 tum officii admonebit, qui ipsi quantum pos-
 sunt, officiant? At, præterquam quod admo-
 nere periculosum est, & eo rerum statu crime-
 capitale censetur: perinde faciat, ac qui, cæce-
 ris auxiliis spreto, proiectis armis, apud præ-
 dones, in media sylua leges citet, & orationem
 de iustitia habeat; id vero vere est, quod dici-
 tur, cum ratione insanire, quid ergo? ad gemi-
 tus populi obsurdescet, ad latronum ingressum
 obmutescet, & oscitabit denique, & manus in

l. 3. *§. Omne* *delictū.* *§. Slt.* *ff. de re*
misit. sinum inferet? At si vel in caligatum, qui me-
 tu hostium languorem simularit, proditoris
 pœnam iura statuunt: quam tandem in eum
 statuemus, qui, quos ipse tuendos suscepit, siue
 malitia, siue ignavia prodit? Quin potius, cau-
 tis per celeusma, quæ opus erit, imperabit: cu-
 rabit, ne quid Respublica detrimenti capiat, ac
 rege etiam inuito & renitente, regnum per
 quod ipse rex existit, conseruabit, regemque
 ipsum, tanquam phreneticum, aut furiosum ni-
 alias possit, pedibus manibusque reuinctum,
 sanabit. Enimvero non est, vt diximus, vniuer-
 sa regni administratio regi à populo commen-
 data: vt nec pontifici vniuersalis Ecclesiæ epi-
 scopatus, (aiunt) sed optimatum cuique pro-
 virili. At certe, quia concordia ab ciuitate pro-
 ficiscitur, ne qua inter Pares æmulatio esset,
 rex institutus fuit, qui supremum, in admini-
 stratione Reipubl. locum teneret. Jurat rex,
 se salutem regni curaturum, idem optimates
 etiam singuli per se. Num ergo, si rex, aut opti-
 mates plerique, neglecta fide, Rempublicam
 aut perdant, aut periclitantem deserant, debe-
 bunt propterea cæteri Rempubl. deserere, debe-
 saltem minus defendere tenebuntur, quasi suo
 iureiurando soluti sint? Quin potius tum ma-
 xime fidem suam præstare debent, cum cæteri
 negligunt, præsertim cum in eum finem præci-
 pue, tanquam ephori, sint instituti; ac quidq̃
 demum iustum censeatur, cum finem suum ac-
 tigit. Num etenim si plures eandem rem pro-
 miserunt

miserunt, vnius perituro alterius obligatio perimitur? num, si plures eiusdem summæ cor- rei sunt, vnius si aude cæteri liberantur? Num, si plures contutores pupillum male tuentur, ibi illorum culpa vnus aliquis vir bonus tutelæ o- nere minus tenetur? Quin potius, nec illi per- fidia infamiã vitare possunt, ni quatenus in ijs positum est, fidei suæ satisfacere contentur: nec hi sese periculo tutelæ male gestæ iudicioque eximere, ni cæteros contutores suspectos a- gant: cum sane non modo tutor vnicus cæte- ros suspectos agere possit, & remouendos cu- rare, verum etiam remotus. Itaque qui regno imperioque vniuerso opem operamque suam promiserint, quales Comes stabuli, Mareschal- li, Particij & cæteri, aut quia licui speciatim re- gioni, vrbiue, quæ regni partem faciat: quales Duces, Marchiones, Comites, Maiores & cæ- teri, vniuersæ Reipublicæ, eiu Reipublicæ parti, quam ipsis secundum regem populus commiserit, tyrannide oppressæ succurrere te- nentur. Et illi quidem vniuersum regnum à ty- rannide vindicare debent, si possunt: hi tanquã tutores per regiones dati, eam regni partem, cuius tutelam susceperunt. Illi, inquam, tyrannide coercere, hi à suis finibus arcere tenentur. Itaque Mathathias, tanquam optimatum v- nus, cæteris partim conniuentibus, partim col- ludentibus. Antiocho regnum Judæorum ty- rannice opprimente, populum arma captu- rus his verbis affatur: *Restauremus populum*

*Ma-
chab.
lib. 1. c.
3. v. 45.*

populi nostra, dimicamus pro populo nostro, pro-
que sanctis locis nostris. Unde non pro religione
 tantum, sed pro patria, pro focis, inquam, non
 minus iuste, quàm pro aris arma capi posse ad-
 uersus tyrannum, (qualis is erat) liquido appa-
 ret. Neq; enim reprehenduntur à quoquã, quod
 regnum eiecerint, sed quod regiam dignitatẽ,
 quæ ad tribum Judæ pertinebat, sibi vendica-
 rint. Exempla eodem pertinencia apud histo-
 riographos plurima occurrunt. Arbactus Me-
 diæ præfectus, Sardanapalum inter mulieres
 pensa distribuentem, opesq; regias in meretri-
 ces profundentẽ interficit. Vindex Galliarum,
 & Galba Hispaniarum Præsides, à Nerone cõ-
 niuente ad ipsius tyrannidem senatus deficientes
 vnaq; Gallia & Hispania vniuersa. Veram infi-
 gne est in primis Laconicũ illud iudiciũ quod
 sane ab eo senatu profectum, apud omnes gen-
 tes in rem iudicatam transire debet. Cum La-
 cedæmonii Byzantium possiderent, Clearchũ
 ducem exercitus vrbi præfecerant, qui sumen-
 tum ciuibus ereptum, militibus extraneis di-
 stribuebat. Interea vero familiæ ciuium fame
 peribant. Anaxilaus igitur, vnus ex vrbis opti-
 matibus, ea tyrannide commotus, de pacificæ
 deditioe cum Alcibiade paciscitur: arque is
 paulo post in vrbem recipitur: Anaxilaus Sparta
 tæ accusatus ob Byzantii deditioem, causam
 suam ipse agit. Spartani hominem absolue-
 runt: quia, aiunt, bella gerenda sunt cum ho-
 stibus, non cum rerum natura. Nil vero ma-
 gis

gis naturæ repugnat, quam si, qui vrbem aliquam defendere tenentur, ipsis hostibus iniquiores sint. Hæc Lacedæmonii qui iusteregnabāt, quibus vix vlli boni reges nō assentiātur. Nimirū, qui bene regnare cupiunt, quid in tyrannos statuatur, quid optimates iure possint, quid populus ipse, susq; deq; habent. Verum vltcrius adhuc nobis progrediendum est.

Tenetur naturarum quilibet, si nauarchi culpa negligentiaue nauis periclitetur, manū admouere. Tenetur Optimatum quilibet, si principis collegiarumq; scelere, vel desidia Respub. pereat, laboranti succurrere, regnum deniq; insolidum, eiusue saltem eam partem, quæ sibi commissa fuerit, à tyrannide vindicare. An vero tandem mediastino cuiuslibet idem licebit? An Herdonio Sabino, Euno Suriano, Spartaco gladiatori forte, an, inquam, priuato cuiuslibet seruos ad pileū vocaret, subditos ad arma cedere, manus denique cum principe conferere, si tyrannis vrgeat, licebit? Minime vero. Singulis seu priuatis Respub. commissa non est: imo ipsi optimatum & magistratum curæ, non secus ac pupilli, commissi sunt. Itaque non teneantur Rempubl. tueri, qui seipsos tueri non possint. Singulis neque à Deo, neque à populo gladius concessus est. Itaque si gladium iniusti stringant, seditiosi sunt, quamuis causa iusta videatur. Singuli denique principem non constituant, sed vniuersi. Itaque vniuersorum, inquam, qui vniuersos in regno, regio-

l. 1. C. de seditionis.

*l. 8. l. 9.
ff. de
aucto.
Et cōf.
sutor.
curat.*

*Senec.
lib. 1. de
Benef.*

ne, vrbeue, quæ regni partem faciat, repræsentant, iussum expectent oportet, aut vnus saltem ex illis, antequam aduersus principem quidquam moliantur. Etenim vt pupillus, non nisi tutore auctore, actionem intendere potest, et si pupillus quidem dominus vere est, tutor vero pro domino tantum, quantum ad pupillarem prouidentiam attinet, habetur: ita neque populus, nisi ijs auctoribus, in quos suam auctoritatem & potestatem transtulit, siue ij ordinarij magistratus sint, siue in conuentu publico extra ordinem creati: quos, inquam, gladio suo in eam rem accinxit, quibus se regendum curandumque tradidit: qui denique, non secus ac prætor ille Romæ, qui inter seruos & dominos ius dicebat, eo loco vere constituti sunt, vt si quæ lis inter regem & subditos oboriatur, vt iudices & vindices se præstent, ne ipsi subditi in sua ipsorum causa sententiam pronunciant. Itaque si vectigalia & tributa iniqua imperantur, si quæ contra pacta inue fraudem fieri videntur, nec tamen optimatum vllus reclamet aut repugnet, conquiescendum sibi putent, ac cogitent, optimos medicos morbum vt auertant, aut tollant, venæ sectionem, humorum euacuationem, sacrficationem sæpe imperare. Ita enim rerum natura comparatum esse, vt vix vllum malum absque altero curari, vix quicquam absque improbo labore acquiri possit. Habent exemplum populi Israelitici sub Salomone, qui tributa, quæ ad templum ex-

truum, regnumq; muniendum grauiſſima
 imperabantur, non recuſauit: quia publico cõ-
 filio, ad Dei gloriam rei q; publicæ decus & or-
 namentum ea imperari iudicabat. Habent &
 Chriſti Seruatoris noſtri, qui etſi Rex ipſe re-
 gum erat, quia tamen priuatam perſonam tum
 iuſtinebat, tributum libenter perſoluit. Si ma-
 niſeſtæ tyrannidi faueant optimates ipſi, aut
 ſaltem non repugnent, recordentur, propter
 peccata populi, Deo permittente, regnare hy- *Ioh. 14*
 pocritas, qui, ni ſe ad Deum ipſi ex corde con- *v. 30.*
 uertant, nullis machinis euerti poſſint. Itaque
 non pedibus, non manibus, ſed genibus flexis
 opus eſſe. Deniq; malos principes ferant, me-
 liores optent, & non ſecus ac grandinem, illu-
 miones, tempeſtates, cæteraſq; naturales cala-
 mitates tyrannidem illam ſibi æquo animo
 ferendam, aut ſedes mutandas putent. Si Da-
 uid in montes ſeſe recipit, & Sauli tyranno par-
 cit, qui non erat ex optimatibus populi: Chri-
 ſtus, quia regnum ipſius non erat de hoc mun-
 do, in Ægyptum fugit, ſeſe q; tyrannidi ſub-
 ducit: Paulus, quia ſingulorũ Chriſtianorum,
 non magiſtratum officium deſcribit, vel Ne-
 ronipſi obediendum eſſe docet. At ſi optima-
 tes omnes, aut plerique, aut vnus ſaltem ali-
 quis manifeſtam tyrannidem coercere, aut ma-
 giſtratus ab ea regni parte, quæ ſibi commiſſa
 fuerit, arcere conetur, & ita quidem vt is ſit, qui
 eius expellendæ prætextu alia non inuehant, tũ
 ſane, tanquam agmine factõ, certatim ad de-

lectum concurrant, obnixè pedibus manibusq;
 opem ferant, an tanquam Deus ipse cœlitus si-
 gnum pugne aduersus tyrannos dederit, Rem-
 pub. regnumq; à tyrannide vindicare conetur.
 Etenim vt populum per tyrannos, ita & tyran-
 uos per populum punit & castigat De^o: ratioq;
 perperuo est, quod Syrachus dicit, *Regnatras-*
ferri de gente in gentem, propter iniquitates,
iniurias & scelera principum, omnem vero ty-
rannidem parum diuturnam existere. Sic Cen-
 turiones & milites, Joiadæ summi sacerdotis
 iussa alacriter exequuntur in vindicanda Acha-
 hiæ, reginæ tyrannide. Sic pij omnes ex Israele
 ad Machabæos sese recipiunt, partim vt verum
 Dei cultum, partim vt Remp. aduersus impios
 & iniquos conatus Antiochi tueantur: Deus
 vero iustis eorum conatibus fauet, & prospe-
 rum exitum largitur. Quid vero? An non etiã
 aliquando ex ipsis priuatis vindicem tyranni-
 dis aliquem Deus excitare potest? An nō idem
 ipse, qui tyrannos è plebe, nullo titulo, nullo
 prætextu fretos, puniendo populo excitat, li-
 beratores etiam vel ex ima plebe excitare po-
 terit? An non idem, qui Jabino, qui Egloni po-
 pulum mancipauit, per Ehodem, Baracum, De-
 boram, eundem ab optimatibus derelictum li-
 berauit, & quasi manumisit? Quid ergo iam
 obstat, dices, quin idem Deus, qui nobis tyran-
 nos hoc tempore immisit, tyrannorum ultiores
 etiam extra ordinem mittat? Cur, si Achab
 seuit in viros bonos, si Jezabel Nabotho fallos
 testes

testes subornat, non erit & Jehu, qui familiam Achabi deleat, qui sanguinem Nabothi vindicet, qui Jezabelem canibus lacerandam proiciat? Certe, quod antea respondi, ut iustitiæ ita neque misericordiæ diuinæ, vlllo tempore quidquam decedit. At vero, cum euidentiâ illa signa, quibus extraordinariam illorum heroum vocationem Deus confirmare solebat, nobis hoc seculo ut plurimum desint, videat populus, ne, dum sicco pede duce aliquo impostore, mare transferrare cupit, in gurgitem, quod Iudæis accidisse aliquando legimus, præceps ruat: ne, dum vindicem tyrannidi quærit, sequatur forte aliquem, qui, eo tyranno expulso, tyrannidem ipsam ad se transferat: ne denique, dum reipublic. merere gestit, priuatæ alicuius libidini militet: itaque, quod multis rebus præsertim Italicis accidit, dum præsens malum accere conatur, longe grauius accersat.

In summa, ut hunc tandem tractatum concludamus, principes eliguntur à Deo, constituuntur à populo. Ut singuli principe inferiores sunt, ita vniuersi, & qui vniuersos repræsentant, regni officarii, principe superiores sunt. In constituendo principe interuenit fœdus inter ipsam & populum, tacitum, expressum, naturale, vel etiam civile, ut bene imperanti bene pareatur, ut reipubl. inserviienti omnes inserviant, ut legibus obtemperanti omnes obsequantur, &c. Huius vero fœderis seu pacti regni officarii vindices & custodes sunt. Qui hoc

pactum perfide & peruicacitate violat, is vere
 exercitio tyrannus est. Itaque regni officarii i-
 psum & secundum leges iudicare, & reniten-
 tem vi coercere, si alias non possunt, ex officio
 tenentur. Hi duorum generum sunt. Qui regni
 vniuersi tutelam susceperunt, quales Comes sta-
 buli, Marschalli, Patricii, Palatini & cæteri,
 singuli per se cæteris conuenientibus aut collu-
 dentibus, tyrannum coercere debent: qui ali-
 cuius partis, regionisue, quales duces, marchio-
 nes, comites, consules, maiores, tyrannidem ty-
 rannumque ab ea regione vrbeue arcere iure
 suo possunt. Porro singuli siue priuati aduersus
 tyrannos exercitio, gladium non restringunt
 quia non à singulis, sed ab vniuersis constituti
 sunt. At aduersus eos, qui absque titulo sese in-
 trudunt; quia nulla pactio intercessit, promi-
 scue admittuntur. Quo in genere censeri pos-
 sunt ii, qui ignauia desidiane legitimi principis
 abuentes, tyrannidem in ipsius subditos exer-
 cunt. Et hæc hæctenus: quibus ex secunda quæ-
 stione, quæ forte desunt, adiungi possunt.

QVÆST. IV.

*An iure possint, aut debeant Vicini Principe-
 rum auxilium ferre aliorum Principum subdi-
 tis, religionis pura causa afflictis, aut manife-
 sta tyrannide oppressis?*

Succe-

Vccedit iam alia quæstio, in qua certe definienda, conscientia magis, quam scientia opus est, quæq; si charitas hoc seculo locum suum obtineret, plane otiosa esset. At quia, ut nunc sunt mores, charitate ipsa nil quidquam est inter homines aut carius aut rarius: videtur etiam à nobis breuiter tractanda. Tyranni, tum animarum, tum corporum, tū Ecclesiæ, tum reipublicæ regniue, coerceri, expelli, & puniri, per populum possunt. Vtrunq; iam rationib; euicimus. Verū, quia vel ea fraus tyrannorum, vel ea subditorū simplicitas plerunq; est, ut vix ante cognoscantur illi, quā rapuerint: aut hi de sua salute cogitent, quam ferme perierint, in easq; angustias redacti, hi, à quib; suis virib; emergere non possunt, alienas implorate coguntur: quæritur, *Errum q̄s religionis, aut reipubl; regni Christi, aut regni sui causam tuentib; principes Christianā auxiliū ferre iure possint?* Et multi quidem, cum afflictis opem ferendo suas se opes aucturos sperarunt, protinus licere iudicarunt. Sic enim Romani, Alexāder Magnus, & cæteri multi, tyrānorum coercendorum prætextu, pomæria sæpe sua protulerunt. Nec ita pridē vidimus Henricum II. Franciæ regem, bellum intulisse Carolo V. Principum Imperii, & quidem Protestantium liberandorum defendendorumque prætextu: ut etiam Henricum VIII. Angliæ regem Protestantib; Germaniæ opem ferre paratum, ut Carolo V. negotium facesseret. At

si aut periculi aliquid inde metuatur, aut lucrif
 minus sperari possit, tum plane plerisque prin-
 cipes, liceat, nec ne, disputantes audias. Et ut
 illi pietatis prætextu, aut ambitionem, aut que-
 stum tegebant: sibi desidia suæ iusticiam ob-
 tendunt, cum sane nec illos vere hortaretur pie-
 tas, quæ alienæ tantum quærit, nec hos iusticia
 dehortari debeat, quæ tota foras spectat, & qua-
 si proiecta est. Ergo, utrisque posthabitis, in re-
 ligionis primum causa quid vera pietas, quidque
 iustitia suadeant, videamus. Primum ratum sit,
 unicam esse Ecclesiam, cuius caput Christus,
 cuiusque ita membra inter se cohærent consen-
 tiantque, ut nullum ex illis vel minimum, vim
 læsionemue pati possit, quin cætera lædantur &
 dolorem percipiant, ut in uniuersa Scriptura
 docet. Propterea comparatur Ecclesia corpori.
 Corpus vero sæpe non brachii modo, aut cru-
 ris, sed minimi etiam digiti læsione afficitur,
 aut vulnere perit. Frustra itaque iactet aliquis; hu-
 ius sibi corporis salutem cordi esse, qui, quod
 totum tueri potest, membratim dilaniari & di-
 scerpi patitur. Comparatur ædificio. Ædifi-
 cium vero, quamcunque in partem cuniculari-
 gantur, totum sæpe corruit: quamcunque con-
 signationem flamma invadat, in uniuersum sumpe-
 rit. Ridiculus itaque fuerit, qui, quod
 quod in hypogæo habitet, flammam à recto ar-
 cere cunctaretur. Malefanus, qui cuniculos
 contrariis eludere nolit: quod in hunc non in
 illum parietem admoueantur. Comparatur &
 navi.

naui. Naui vero tota simul periclitatur, tota simul perit. Itaque æque tuti sunt, qui in proa, ac qui in puppi, qui in carina, ac qui in transtris, si tempestas sæuiat, cum certe vel vulgato prouerbio, qui in eodem periculo versantur, in eadem naui esse dicantur. His positis, certe qui eius dolore, incendio, iactatione non commouetur, ex eo corpore non est, in familia Christi non censetur, locum in Arca nullum habet. Qui vero vel tantillum commouetur, nihilo magis dubitare debet, an Ecclesie membris vexatis opem ferre debeat, quam, an sibi ipsi, an seipsum iuuare, cum omnes in Ecclesia vnum simus. Quin potius quisque in suo munere suam iis opem, operamque præstare tenetur: & eo vtrique maiorem, quo ampliore à Deo opes, nec tam possidendas, quam dispensandas accepit.

Hæc Ecclesia vt vnica est, ita etiam singulis Principibus Christianis in vniuersum & in solidum commendata atque commissa est. Quia enim vni alicui vniuersam committere, lubricum erat, singulis vero singulas eius partes, ab eius vnitatem plane alienum: vniuersam singulis, singulas eius partes vniuersis commisit Deus. Nec vero vt propugnent eam tantum, verum etiam, vt, quantum possint, propagandam eurent. Itaque si vnâ eius partem, Germanicam forte, aut Anglicam, princeps regionis illius curet, alteram vero oppressam, si opem ferre possit, deserat & negligat, Ecclesiam deseruisse censetur: cum sane sponsa Christi vnica sit, quam

quam, ne vsquam violetur, corrumpatur, omnibus viribus protegere ac tueri debeat. Huius vniversæ instaurationem vt priuati quique genib. flexis, ita magistratus, pedib. manib. totis, inquam, virib. promouere tenentur. Neq. n. alia est Ecclesia Ephesina, alia Colossensis, & cæteræ, sed singulæ illæ vniversæ Ecclesiæ partes sunt: vniversa vero regnum Christi est, quod omnes priuati optare debent: reges vero, principes, magistratus, amplificare, dilatare, propagare & propagare vbique, & aduersus quoscunque tenentur. Propterea apud Iudæos vnicum templum erat, à Salomone extructum, quod vnitatem Ecclesiæ repræsentabat. Rideliculus vero & plectendus foret ædituus, qui partem aliquam sartam tectam curaret, cæteras complui pateretur. Consimiliter reges Christiani omnes, cum inaugurantur, gladium tuendæ nominatim Catholicæ seu vniversæ Ecclesiæ accipiunt, quo in manum accepto, omnes plagas Orbis designant, inque orientem, occidentem, meridiem, septentriones cum vibrant, ne vlla eius pars excepta censeatur. Cum vero Ecclesiæ protectionem eo ritu suscipiunt, veram procul dubio intelligunt, non falsam. Itaque ei, quam veram & puram esse profiteantur, in integrum restituendæ operam suam præstare debent. Ita vero à piis principibus obseruatum fuisse, exempla docere possunt. Tempore Ezechia regis Iudæ, iam pridem mancipatum erat regnum Israel regi Assyriorum nimirum inde

inde ab Osea Rege. Itaque si ea Ecclesia Dei tantum, quæ in regno Iuda erat, non etiam uniuersa Ezechia commissa fuisset: si, inquam, eodem modo custodiendi fuissent limites agrorum in Ecclesia defendenda, ac in tributo forte imperando: Ezechias proculdubio, ea præsertim tempestate, qua Assyrii orbis imperio potiebantur, sese continuisset. At videmus, eum inuitasse per veredarios uniuersum Israel, subditos, inquam, regis Assyrii, ad Pascha celebrandum in Ierusalem, quin & pios in Israele, in diruendis excelsis suis, in ditionibus nimirum Ephraim & Manasse & cæteris, quæ Assyriis parebant, adiuuisse. Sic etiam legimus *2. Reg. c. 22. 2.* Josiam regem, in primis pium, non regnum *Chronic. 34. 7. 6.* suum modo, verum & Israeliticum, regitum *35. 2.* Assyriorum plane addictum, cultu idolorum repurgasse. Nimirum ubi Dei gloria, ubi Christi regnum agitur, nulli limites, nulli fines, nulli cancelli, piorum principum zelum arcere debent. Sin vis forte maior immineat, recordentur horum exemplo, qui vere Dominum timent, neminem metuere posse. Hæc piorum principum exempla, ex quo Ecclesia, quæ prius Palæstina circumscribebatur, per uniuersum orbem diffusa fuit, Christiani Principes multi insequuti sunt. Erant Constantinus & Licinius impetatores ambo: ille Orientis, hic Occidentis. Erant & collegæ pari potestate præditæ. Notum vero est, quod vulgo dicitur: *Parens in parens non habere imperium.* Nihilominus, tamen

176 VINDICIAR CONTRA
 tamen Constantinus Licinium Christianos, in
 iis quæ nobiles plerisque religionis siue causa, si-
 ue prætextu, relegantem, diuexantem, contum-
 cidantem, bello petit, religionis liberum cal-
 tum Christianis vi impetrat: fidem denique
 frangentem, & ad pristinam sæuitiam reuerten-
 tem Thessalonica morte mulctari iubet. Con-
 stantinus, inquam, ille Magnus, cuius usque
 adeo pietas ab omnibus illius seculi Theologis
 celebratur, ut de eo quidam dictum velint,
 quod est apud Esaiam Prophetam: *Reges Eccle-
 siæ nutricios & pastores futuros.* Eo mortuo,
 diuisum fuit Romanum imperium inter filios,
 æquo iure, nulla cuiquam adiuncta præroga-
 tiua: ex his Constans Orthodoxos, Cōstantius
 maior Arianos fovebat. Et hic quidem
 Athanasium Arianorum hostem, Alexandria
 expulerat. Certe si limitum vlla ratio haberi
 debuit, inter fratres debuit. Interim tamen mi-
 natur ille fratri, ni Athanasium restituat, ut fa-
 cere paratus, ni quam primum eum hic in inte-
 gram restituisset. Quod si vero vnus episcopi
 restituendi causa hæc facere non dubitauit: an
 non multo æquius, cum pars populi aliquanta
 opprimitur, cum auxilium implorat, Optima-
 tibusque auctoribus, religionem suam tueri
 cupit? Sic & Theodosius, Attico episcopo suc-
 dente, aduersus Chosroem Persarum regem
 bellum suscepit, ut Christianis religionis causa
 vexatis succurreret, etsi ii priuari vere erant.
 Quod sane iustissimi illi principes, qui tot le-
 ges

Sæzo.
 lib. 7.
 c. 18.

ges fauxerunt, qui que tantam iuris curam habuerunt, minime fecissent, si eo facto alienos fines & iura gentium violari iudicassent. Quorum vero tot expeditiones principum Christianorum in Syriam aduersus Saracenos, quorum toties imparatae decimæ illæ Saladinides, quorum tot bella socialia aduersus Turcas, tot aduersus eosdem indictæ cruciatæ, si quibusuis Christianis principib. etiam remotissimis, Ecclesiam Dei tyrannide, Christianos captiuos seruitutis iugo liberare non licuit? Quib. vero argumentis impellebantur ad id bellum, quib. rationib. vrgebantur, nisi, quod Ecclesia vna esset, quod Christus omnes omnino ad delectum vndiquaq; vocaret? quod communia pericula communib. armis depellenda essent? quæ omnia pariter huic nostræ causæ plane conueniunt. Quod si vero licuit illis aduersus Mahometem, nec modo licuit, verum vt alacribus præmium, ita & ignauis & cunctatoribus pœna statuta fuit: cur non & aduersus Christi hostem? Si, inquam, in Græcos Troiam nostram obsidentes, cur non & in Sinonem incendiarium? Deniq; si Christianos seruitute corporea (neminem enim cogunt Turcæ) liberare pium fuit; an non multo magis miserorum animas manumittere, inq; libertatem restituere? Et hæc quidem tot piorum principū exempla, legis instar esse possunt. Verum quid Deus ipse per os Prophetarum in eos qui Ecclesiæ instaurationem non promoueant, aut afflictionē negligat, passim decernat, audia-

N^{um.}

32.

Iosue c.

4. 7. 12.

Deut. c.

3. 6. 20.

audiendum est. Gaditæ, Rubenitæ, & dimidia
 tribus Manasse, petunt à Mose suam sibi suisque
 familiis portionem tribui cis Jordanem. Et
 Moses quidem tribuit: verum ea lege atque cō-
 ditione, vt Fratres, cæteros, inquam, Israelitas,
 in consequenda terra Chanaan non adiuuent
 modo: verum, quia primi portionem obtinuerunt,
 præcedant eos, & in prima acie sint collocati.
 Sin minus, eosdem diris deuouet, anathemate
 percutit, atque iis comparat, qui ad Cadabarne
 rebelles iudicati fuerant. Quid enim? ait,
 Fratres vestri belligerabuntur, vos vero interea
 hic quiescetes? Quin potius traicietis Jordanem,
 nec prius huc ad penates vestros ingrediemini,
 quam Deus hostes suos expulerit à facie sua;
 requiemque fratribus vestris, non secus ac vobis,
 concesserit. Tum demum vero innocentes eritis
 coram Domino & Israele: mirum quos primos
 tanto beneficio dignatus est Deus optimus
 maximus, ni fratres adiuuent, ni laborum socii
 sint, ni præcedant, grauius poenæ proculdubio
 maneat. Consimiliter cum Debora duce, Nephthalitæ
 & Zabulonenses in Iabinum tyrannum arma
 cepissent, ac interim tribus Ruben, quæ prima
 in armis esse debebat, sese fistula inter gregum
 pascua oblectaret: Galaad intermedio amne
 sese tutum putaret: Dan maris imperium
 iactaret: Assur denique montium asperitate
 confideret, Spiritu Dei per Prophetissam loquente,
 damnantur. *Maledicite Meræ,* ait Angelus
 Domini;

Jud. 5.

Domini, diris deuote habitatores eius, quia non uenerunt in auxiliū Domini cū strenuis. At benedicta Jabe uxor Heberi Cinæi, quæ (licet scodus cum gentibus causari potuisset) Sisaram nihilominus ipsum hostilis exercitus ducem confodit: itaq; pie Vrias: *Arca, inquit, Israel, Iuda, habitant sub tentorijs sub pellibus degunt, noctem saepe in somnē sub dio transigunt: ego uero cū uxore epulabor, genio indulgebo, deliciabor? Viuit Deus, nunquam hoc faciam.* Impie contra principes Israel, qui montium Samariæ difficultate, Sionisque munitione freti, luxu diffuunt, conuiuuntur, comessantur, in eburneis lectis dormiunt, capillitium perungunt. Interea uero Iosephum contritum, cruciatum, mire ueratum despiciunt, nec eius afflictione ullo modo commouentur. *Propterea uero, ait Deus exercituum, superbiā domus Iacob odi, magnificias eius ades detestor Iuravi per animā meā: Tradam ciuitatem, & circuitum eius.* Qui uero tantopere luxuriabantur, in transmigratione mox primi erant. Impie quoque Ephraimitæ, qui Gedeoni & Iephthæ uictoriā adeptis & triūphantibus non modo non gratulantur, uerum inuident: quos tamen periclitantes deseruerant. Item Israelitæ, qui Dauide rerum potito, exclamant: *En caro tua, & ossa tua sumus nos:* qui prius, eodem in angustias redacto, dicebāt: *Non est nobis pars in Dauide, nō in filio Isai.* Impie Christiani illi nomine tenus oēs, qui sacris Ecclesiæ epulis communicare uolunt, calicem

2. Sam.

6. 1 & 11.

Amos

6.

Iud. 8.

& 12.

2. Sam.

6. 5.

180 VINDICIAE CONTRA
amaritudinis cum fratribus ne degustant qui-
dem; qui salutem in Ecclesia quaerunt, salutem
& incolumitatem Ecclesiae & membrorum
suorum non curant. Denique vnum Patrem
Deum; nam familiam Ecclesiam agnoscunt,
vnum se in Christo corpus esse profitentur: ne-
que tamen aut Christo in membris affecto o-
pem ferunt, aut inopi opes suas impertiuntur.
Nu. 32. Quam vero eius impietatis poenam futuram
putamus? Moses comparat desertores fratrum,
rebellibus Cadesbarne. Horum vero nemo, ita
decernente Deo, terram Chanaan ingressus est.
Ne vllam itaque in Chanaan caelesti sibi sedem
quaerant, qui Christo miserrime cruciatio, ac
millies quotidie morienti, opemque illorum
ostiatim quasi imploranti non subueniunt.
Christus ipse aeterno igni damnat eos, qui i-
psam peregrinanti non exceperunt, frigen-
tem non fouerunt, nudum non vestierunt, ino-
pem non iuuerunt, captiuum non liberarunt.
Ignem itaque aeternum paratum sibi sciant o-
portet, qui quotidie talia patientem, surda au-
re praetereunt, quantumuis magna interim mi-
racula edere videantur: & adeo quidem, vt qui-
busuis infidelibus tolerabilius, quam illis su-
rurum sit. Quid enim? Iudaei ne proprie, Scribae,
inquam, & Pharisei, Christum crucifigunt,
Ethnicine, Turcae, Christiani denique quidam
in membris suis persequuntur, cruciant, di-
uexant? Mimime sane Iudaei impostorem, Eth-
nici maleficum, Turcae infidelem, alii haere-
ticum

ticum credunt & profitentur. Itaque si mentem illorum omnium spectes, è qua vulgo crimen metimur, noxios illi omnes, impios & pœnam meritos persequi, Christũ proprie occidere non videntur. At vere persequuntur, vere occidunt ii tantum, qui quem Messiam, Redemptorem, Deum profitentur, in suis membris torqueri ac crucifigi, cum impedire possint, vltro patiuntur. In summa qui quem neci eripere potest, nõ eripit, equè tenetur, ac qui occidit. Quia, n. noluit opem ferre: voluit occidi. In crimine vero voluntas ipsa spectari debet. At certe eo grauius est Christianorum præsertim Principum qui Religionis causa vexatis opem non ferunt, homicidium, quo plures, quos liberare possent, interficiunt: & quo fratrem quam quemlibet, interficere, sceleratius est. Atrocius, quã ipsorum Tyrannorum scelus: quo virum bonum, iustum, piũ, innocentem, quã latronem, impostorem, magũ, hæreticum interficere: quo Deum quam quemlibet hominẽ petere, flagitiosius est, quo denique perfidia in pari facto ignorantiam superat.

An vero de iis, qui tyrannide oppressis remve publicam aduersus tyrannidem defendentibus non opem ferunt, idem statuere licebit? cum non tam arctæ necessitudinis, non tam arcti fœderis ratio habeatur: cum, inquam, non de Ecclesia quæ vna omnium est, quæ vna vniver- saque singulis commissa est: sed de Republica, quæ alia aliorum esse potest, alia aliis sigillatim commendata est, hic agatur? Proximus est, ait

*Aug. in Ps 82.
Amb. l. 1. de Off. Gratiã, in Decr.*

Christus, non Iudæus Iudæo tantum, sed Samaritano & cuius homini. Proximum autem debemus, ut nos ipsos, amare. Itaque non Iudæum tantum, sed & quemlibet peregrinum etiam & ignotum, latroni, si possit, eripere tentatur si officio suo satisfacere velit. Nec disputabit quisquam, an liceat alium defendere, qui seipsum tueri iustum iudicabit: cum sane aliū, quam semetipsum, defendere eo iustius sit, quæ mera charitas, quam quæ aut ira, aut vindicta, aut alia animi perturbatio facit, iustiora existunt & in propriis iniuriis vlciscendis, nemo modum teneat: in alienis, licet gravioribus immoderatissimi quique modum tenere possint. Verum, est quod ab Ethnicis ipsis discamus, quid à nobis humana societas hac in re, quidque communis omnium natura requirat. Quia, ait Cicero, vna omnium hominum natura est, hoc vel natura ipsa præscribit, ut homo homini, quicumque sit, ob eam ipsam tamen causam, quod homo sit, consultum velit. Sin minus, omnis humana cōsociatio dissoluatur, necesse est. Itaque ut iustitiæ duo fundamenta sunt: primum ne cui noceatur: deinde, ut homini si fieri possit, utilitati seruiatur, ita & iniustitiæ duo genera sunt: vnum eorū, qui inferunt: alterum eorum, qui ab iis, quibus inferunt, si possibile est, non propulsant iniuriam. Nam qui iniuriam in quempiam facit, aut ira, aut aliqua perturbatione incitatus, is quasi manus violenter videtur afferre socio: qui autem non defendit, nec obli-

obfistit, si potest, iniuriæ, tam est in vitio, quam
 si aut parentes aut amicos aut patriam deserat:
 ita quod ille facit, ira facere iudicatur, quæ fu-
 ror brevis censetur: quod hic, mala mens vere
 & malus animus, qui tyrannus perpetuus est.
 Et illius furor utcumque, huius destinatum cõ-
 filium nulla ratione excusari queat. Dices; Ve-
 reor, ne dum ab illo iniuriam depello, huic fa-
 ciam iniuriam. Imo vero iustitiæ prætextu in-
 iusticiam tuam tegere vis: cum si te ipse con-
 sulas, non te iustitia, ut officium deseras, sed
 quævis alia causa potius moueat. Etenim, ut
 aut ille alio loco, aut inimicitias, aut laborem,
 aut sumptus suscipere non vis, aut etiam ne-
 gligentia, pigritia, inertia aut tuis studiis,
 quibusdam occupationibus sic impedis, ut
 eos quos tutari debeas, desertos esse patiaris.
 Dum vero tuum te negotium agere dicis, ne
 cuiquam facere videaris iniuriam, in alterum
 iniustitiæ genus incurris. Deseris enim vitæ
 societatem: quia nil confers in eam studii, nil
 operæ, nil facultatum. Hæc Ethnici philosophi
 & Politici, pie sane magis, quam multi hoc se-
 culo Christiani. Hinc vicinus ni domino scui-
 enti Ieruum eripiat, legib. Romanorū tenetur. *Diocl.*
 Apud Ægyptios vero, q. obiter hominē a latro- *Sic li. 2.*
 nib. cædi, aut quālibet iniuriā pati cõperisset, *cap. 2.*
 neq; subuenisset, si potuisset, mortis erat reus:
 si minus, latrones corā magistratu accusare te-
 nebatur? Quod si neglexisset, plagis ad certū nu-

merum, triduanoq; ieiunio plectebatur. Quod si id vero vicino in vicinum iure licet; imo ex officio incumbit, si obuius cuique in latronem, an non multo magis licebit bono principi, non seruis quidem aduersus sequentem dominum, aut filiis aduersus furentem patrem: sed regno aduersus tyrannum: Reipublicæ aduersus priuatam vnus libidinem, populo, domino, inquam aduersus seruum & actorem publicum, opem ferre & patrocinari? imo vero si neglexerit, an non ut ille latronis hic tyranni nomen pœnalisque merebitur? Hinc Thucydides, *Non indigno, ait, tyranni sunt, qui alios in seruitutem redigunt, Verum longe potius ii, qui cum eam violentiam reprimere possint, non curant, in primis vero, qui defensores Græciæ & communis patriæ sociari volunt: patria vero oppressa non opitulantur, & recte. Tyrannus enim quam violentiam modo cogitur. Quia lupum, ut dicebat Tyberius, auribus tenere sibi videtur, quem neque absque vi retinere, neque absque periculo amittere potest. Itaque crimen crimine ut extinguat, multa scelera patrat, ac aliis iniuriam inferre cogitur, ne sibi ipse iniuriosus sit. Hic vero princeps, qui tyranni scelera, innocentemque cædem, quæ impedire potest, innotiosus spectat, quia ex eo quasi gladiatorio ludu voluptatem captat, tanto tyranno criminosior est, quanto quis gladiatores committit, ipsu homicida gladiatore, quanto quis voluptatis*

*Thucydides
lib. 2.*

ptatis causa, eo qui metu necessitateve coactus,
 hominem interficit. Si opponunt quidam: *Ve-*
rum culpa est, ei aliena sese immiscere: respon-
 deat Terentianus Chremes. *Homo sum, huma-* *Pompo*
ni à me nihil alienum puro. Si quod alii, vt la- *de reg.*
 tebras impietati quærant, distinctos esse limi- *iur.*
 tes, distinctas iurisdictiones: in alienam ve- *le. 39.*
 ro messem falcem iniicere non licere: nec e-
 go sane consulo, vt eo prætextu fines alienos
 inuadas, iurisdictionem alterius ad te rapias,
 messem vicini in aream tuam traducas, quod
 plerique eo prætextu faciunt. Non, inquam,
 vt arbitri illius exemplo, de quo Cicero, rem
 cōtrouersam tibi ipse adiudices. Quin potius
 principem regnum Christi inuadentem coer-
 ceas, tyrannum intra limites suos contineas,
 populo afflicto, reipublicæ prostratæ, manum
 auxiliarem porrigas. Ita vero id præstes, vt non
 tuæ utilitati, sed humanæ societati omnino cō-
 sulas. Cum enim iustitia tota foras spectet, in-
 iustitia sui tantum rationem habeat: iuste de-
 mum id feceris, si commodorum tuorum ra-
 tionem vllam habueris. Breuiter, si princeps
 fixos pietatis & iustitiæ limites violenter trans-
 silit, poterit vicinus pie iusteque extra limites
 suos proflite, non vt inuadat aliena, sed vt suis
 illum conuentū esse iubeat: quin impius & in-
 iustus erit, si negligat. Si princeps in populum
 tyrannidem exerceat, non minus aut segnius
 illi opem feret, quam illi si populus seditione m-
 moueat: imo eo promptius debebit, quo pl-

136 VINDICIÆ CONTRA
res, quam vnum pati, miserabilius est. Si Porse-
na Tarquinius Superbum Romam reducat,
multo æquius Constantinus à populo senatug;
Romano accersitus, Maxentium Tyrannum
vrbe expellit. Deniq; si homo homini lupus fiat,
quin & homo homini Deus, vt est in proverbio
esse possit, nil plane vetat. Itaq; Herculem in
deorum numerum retulit Antiquitas, quod
Procrustem, Busyridem, & alias tyrannos, hu-
mani generis pestes orbisq; monstra vbiq; ter-
rarum puniret & domaret. Sic & imperium Ro-
manum quamdiu liberum stetit, Orbis terrarum
aduersus tyrannorum latrocinia patrocinium
vocitabatur: quia regum, populorum, natio-
num portus & refugium erat Senatus. Sic Con-
stantinus à Romanis in Maxentium tyrannum
accersitus, ducem exercitus Deum habuit, cu-
ius expeditionem vniuersa Ecclesia miris, lau-
dibus extulit, cum tamen eandem haberet au-
toritatem Maxentius in Occidente, quam in
Oriente Constantinus. Carolus Magnus quoq;
in Longobardos bellum suscepit à Patriciis Ita-
liæ in auxilium vocatus, cum tam & Longobar-
dorum regnum iam pridem stabilitum esset, &
nihil ipse iuris in illos sibi vindicare posset.
Consimiliter cum Carolus Caluus rex Franco-
rum præsidem eius regionis, quæ Sequanam &
Ligerim amnes interiacet, Lambertum ducem
& Iamætium per tyrannidem de medio sustu-
lisset, ac cæteri Galliæ optimates ad Ludoui-
cum Germaniæ Regem, Caroli ex alia matre
fratrem,

fratrem, confugissent, auxilium in Caluum eiusq; matrem Iuditham, sceleratissimam fœminam petaturi: is in amplissimo principum Germaniæ cœtu supplices audiuit, quorum vnanimi consilio, restituendis exulibus, bellum in Caluum publice decretum fuit. Deniq;, vt tyranni vbiq; locorum extiterunt aliqui: ita & apud omnes Historiographos vindicatæ per Principes vicinos tyrannidis, defensiq; populi exempla passim extant, quæ Principes hodierni, in tyrannis tum corporum, tum animæ, tum Reipublicæ, tum Ecclesiæ Christi, coercendis, imitari debent, ni ipsi tyranni meritissimo iure nominari velint.

Ac (vt tandem vno verbo hunc tractatum concludamus) iubet pietas, legem Dei custodiri, Ecclesiãq; tueri: iustitia tyrannos, iuris rei q; publicæ euersores, coercere: charitas, oppressis succurre, manumq; adiutricem præbere. Qui vero hæc tollunt; pietatem, iustitiam, charitatem de medio tollere & extinguere omnino volunt.

F I N I S.

ALPHONSVS MENESIVS BENAVIDES,
Tarraconensis, Galliam alloquitur.

Gallia, quid sano toties fremis horrida moras?
 Religio sanctas flet laniata comas?
 Cur populus bello regem populumq; vicissim
 Rex petit? indigno terra cruore rubet?
 Cur fratrem frater lacerat? cur viscera ciuitum
 In sua crudeles ipse acuit gladios?
 Unde animis nouus iste furor? quæ tanta libidos
 Sanguine cognato commaculare manus?
 Scilicet, ut quondam, stabulis emissus Iberis
 Prata per & campos, & iuga fertur equus
 Aut ratis in scopulos errat peritura latentes,
 Nullus tibi celsa puppi magister adest:
 Haud aliter, legem populo dum frena relaxat,
 Dum Regi soluis vincula, tota ruis.
 At, populum & regem solitis tu siste lupatis,
 Illicet antiquus restituetur honos.
 Si ponas illi leges, hic seruet easdem
 Ad olles sursum, Gallia læta caput.
 Tu modo ne monitis aures præbere recusa,
 Diuino Brutus quæ pius ore canit.
 Candida pax primum coeat, Concordia surgat,
 Fœdere sacrorum consocianda tibi:
 Bis seni, ut solitum, Procures moderentur habenas
 Quos Patria patres dicitis, atq; Pares: Quæsi

Quis olim ducibus Rex atq; auctoribus & fus,
 Arma foris vexit templis, forumq; domi.
 Moribus antiquis, Regni Conuentus agatur
 Legitimus Statuum nomine Tergeminum.
 Hoc Regum indomitos freno distringere gressus,
 His placeat loris colla superba regi.
 Nam si nec leges, nec publica commodarum,
 Vnius arbitrio cuncta licere sinunt:
 Quis nouus hic mos est? quæ tãta licetia? Gallus
 Cur Princeps legum Vincula nulla ferat.
 Non licuit Regi, ius, vectigalia census,
 Aut pacem, aut forti bella gerenda manu,
 Connubij aut tæda, noua vel decernere facta,
 Ni populus, Veteri more, iuberet idem.
 Ah! tunc ille tamen, nostri ò graue dedecus auis,
 Tunc Mahometanis miscuit arma pia.
 Et pepigit sibi, captiuas Vrbesq; domosq;
 At capita & prædara, barbæ Turcæ tibi.
 Germana thalamos an tunc laniena, suorum,
 Sanguine sædabat? Marsq; Hymenaus erat.
 Non ita Rex Populo semper tutorq; paterq;
 Et Populus, Proles Regis amica fuit.
 Tunc potuit Pietas Regem, populumq; fidelis
 Cõmendare animus, tunc bene iunctus amor,
 Fraudibus atq; dolis te non instruxerat ille
 Tuscus adhuc, vitis imbueratq; suis.
 Pregerat arte fidem nemo, iurataq; Pacis
 Numina non ulli fallere, ludus erat.
 Sed Rex, Traiano similis: si iura secutus,
 Et Patrias leges impero, Galle, tibi,
 Hoc pro me, dixit gladio Dux Vtere in hostem:

Sin secus, hunc ipsum pectore conde meo.
 Felix o nimium, Pietas dum provida, Regni
 Ordine tergemino te moderata fuit.
 Verum tibi successit senibus scelerata iuventus
 Consiliis pravis, stultitiâq; peris.
 Nonne ego iam video, crudelibus tuncq; flammis
 Sacra triumphari? non tua, iurare api.
 Non ego nobilibus cades: aconitaparari?
 Et nullum priscis legibus esse locum?
 Iustitiâq; decus temni? Virtutis honores?
 Et pessum Christi funditus ireresdem?
 Sume animos fortes tamē, & patriaadsere iura
 Praesto erit, audeto, numen ab arce Poli.
 Fœdus ini, leges renoua, duce & auspice Christo.
 Hic tua certa salus, presidiumq; tuum.
 Si lenis anxietas, site spes vana moratur
 Eximit has Brutus, Galliarite tibi.
 Quinego, te, quamuis telluris alumnus Iberae
 Hostis & a patrii condicione soli,
 Silicet, hortor idem, miseratus damna tuorum
 Tot populi cades, tot fera fata Ducum. (rum
 Credo equidē: hac vincēs immania mōstramalo
 Inscribe domitis, BRUTE MAGISTER ERAS

DE

IVRE MAGISTRATVVM IN SVBDITOS, ET officio Subditorum erga magistratus.

TRACTATVS BREVIS ET PERSPICVVS his turbulentis temporibus, vtrique ordini apprime necessarius.

Ad Reges & Principes parænesis Davidis.

Psalm, 2.

Servite Iehoua in timore & exultate in tremore: Osculamini filium, ne forte irascatur & peccatis in Via, cum exarserit furor eius.

Ad Subditos.

1. Petr. 2. 13.

Proinde subiecti estote cuilibet humanae ordinationi propter Dominum.

DE IVRE MAGISTRATVVM IN SVBDITOS ET

officio subditorum erga
magistratus.

QVÆST. I.

OLA vnus Dei opt. max. voluntas cum perpetua sit & immutabilis omnis iustitiæ regula, illi sine exceptione parendum esse dicimus. Quod vero ad obedientiam Principibus debitam attinet, vtique si ex Dei ore perpetuo imperarent: tanquam Deo illis quoque semper & sine exceptione obediendum esset. At cum plerunque contrarium illis eueniat, addenda est ad illam hæc conditio, *dum nihil vel impium, vel iniquum præcipiant*. Impia mandata voco, siue irreligiosa, quæ aut ea iubent quæ Deus in prima Legis suæ tabula vetat, aut ea vetant quæ in illa Deus præcepit. Iniqua vero præcepta dico, quibus id fieri inhibetur, vel non fieri iubetur, quod quisque pro sua vocatione, aut publica, au priuata proximo ex charitate debet.

Hoc porro tum rationibus tum manifestis exemplis probare non erit difficile. Ait Dominus

nus per Esaiam Prophetam, *Gloriam meam ul-* *Humana*
teri non dabo. Quamuis autem non ita perspi- *na mā-*
 cue Dominus locutus esset, re ipsa tamen con- *data*
 stat non posse sine scelere edicta ex solo homi- *diuinis*
 num arbitrio manantia, iis ex æquari quæ Deus *equipa-*
 ipse mandavit. At par esset, æqualisq; Dei & *rari si-*
 hominum auctoritas, si hominibus perinde ac *ne Dei*
 Deo, sine exceptione parere semper esset neces- *iniuria*
 se. Addo etiam quoties DEI iussa hominum *non pos-*
 mandatis postponuntur, toties homines supra *se.*
 DEI thronum euehi. Iam ad exempla venia- *Exod.*
 mus. *1. 21.*

Pharaonis edictum de occidendis omnibus *Man-*
 pueris masculis Hebræorum, iniquum erat, *datum*
 ei; merito obstetrices parere recusarunt, qua- *iniqua*
 rum domibus seu familiis idcirco Deus bene- *Man-*
 dixit. Nabuchadnezaris autem de statua au- *datum*
 rea adoranda edictum, plane impium & irreligi- *impi-*
 giosum fuit: Et ideo Danielis socii illi obtre- *um*
 rare nolentes, pietatis & constantiæ suæ Deum *Dan. 3.*
 approbatorem, idq; manifesto miraculo, habu-
 erunt. Mandatum autem Iesabelis de occiden-
 dis Dei prophetis & impium, & sibi iniquum
 fuit: pie ergo fecit Abdias, qui illos non modo
 nō occidit, sed viuos & occultavit & aluit. Cū
 porro Antiochus iuberet Idolis sacrificia offer-
 ri, sacrosanctas ceremonias violari, & diuina
 scripta Prophetarum, legisque igne comburi:
 sancte tandem illius furori, qui reliqui erant fi-
 deles Duce Mathathia sese opposuerunt, Prin-
 cipes etiam sacerdotum & summum scribarum

194 DE IVRE MAGISTR.
consiliū cum Euangelii prædicationem suis
minis prohibere conarentur: tantum abest, ut
illis Christus, aut post eum Apostoli, morem
gesserint, ut ille quidem sæpe publice in templo
illis inuitis concionaretur: Hi vero aperre re-
sponderint, *se malle Deo obsequi quam homini-
bus.* Quorum exemplum constantissime post-
ea sancti Martyres sunt secuti. Itaque rursus
infero, magistratum omnium auctoritatem
(quantumuis magna potentia & imperio sint
præditi) duabus hæc metis à Deo ipso positis
veluti septis concludi, Pietate scilicet & Char-
tate: Quas si transilire ipsis cõtigerit, meminif-
se iuuabit Apostolici illius dicti, *prestat Deo
quam hominibus obedire:* ne vel ex eorum sinus
caterua, quibus Dominus per Michæam male-
dicit, quod impiis regis sui mandatis obediif-
sent: vel peruersa eorum exempla imitemur,
qui immanissimos, etiam tyrannos tanquam
Deos adorarunt, Dei & titulos & effecta illis
tribuentes. Quod de Domitiano præcipue re-
statutur impurus ille Poeta Martialis, quum scri-
bere ausus est.

Edictum Domini Dei q̄ nostri.

Vtinā vero hoc nostro seculo nō inueniantur
qui ab adulatione eiusmodi haud longe absint.

Q V Æ S T. II.

Hoc vero iacto fundamento: Labet etiam in
quædam alia inquirere, quæ ad hoc argumentū
pertinere videntur, ut multorū conscientis sa-
tis fiat.

Ioan.
9.12.

Pietas
& cha-
ritas
huma-
ne obe-
dientia
meta.
Mich.
6.16.

tis fiat. Primo autem quæritur, *nū magistratus teneatur omnium legum suarum cuius rationē reddere, & æquas & pias esse comprobet?* Respondeo, non teneri: Quinimo æquum esse ut probe omnes subditi probe de dominis suis sentiant, nihilq; iniusti de illis aut præsumant aut suspicentur: imo nec decere ut de rebus etiam dubiis nimis curiose privati homines inquirent præter suum vel captum, vel conditionem. Si quorum tamen hæsitat conscientia, possunt illi ac debent etiam (modeste tamen & pacifice) scrutari quid rationis & iustitię mandato insit, quo aliquid facere vel iubentur vel inhibentur: stat enim firmum Apostoli dictum, *Quidquid sit sine fide* (id est dubitante conscientia iuste ne id fiat, an secus) *peccatum est.* Cæterum si aperte irreligiosum, aut iniquum est quod præcipitur: tum quæ supra dicta sunt, locum habeant.

Q V A E S T. III.

Præterea quæritur, *quousq; hæc sententiã de nõ observandis irreligiosis iniquisve Magistratũ edictis, extendenda sit?* Hic respondeo: Vni- cuique considerandum quid sua ferat conditio ac vocatio, siue generalis ea sit ac publica, siue priuata. Edicitne Magistratus, ut id agas, quod Deus prohibet? (quemadmodum Pharao Ægyptiacis obstetricibus & Herodes suis satellitibus mandans ut bimulos omnes trucidarent (tum recte officio fungeris, si mandatum eiusmodi non fueris executus. Sicut decla-

de clarissimo Iuriconsulto Papiniano legimus: qui etsi Christianus non erat, maluit tamen à tyrāno Caracalla occidi, quā fratricidium quod patrarat, vel probare, vel suo patrociniō defendere. Sin vero id Tyrannus vetat, quod Deus mandat, nequaquā te officio defunctum pures, si simpliciter obedire tyranno recusaueris, nisi & Dei simul mandato obtemperes, sicut Abdiā fecisse diximus, qui non solum prophetas Dei non interemit, sed et servavit & educavit, contra Achab & Iesabelis mandatum: quoniam scilicet iuber Dominus fratribus periclitantibus quantum pro sua cuiq; vocatione licet, opere ferre. Sic & Apostoli, ut supra diximus, non solum non cessarunt ab Euangelii prædicatione ut sacerdotibus obsequerentur: sed contra constant prædicarunt ubique, quoniam hoc mandatum expresse à Domino acceperant: *Ite & prædicare Euangelium omni creatura: &c.* Cū ergo hodie videmus plerosque Magistratus ita fascinosos ab Antichristo Romano, ut serneris suis mandatis subditos execrando Missæ sacrificio adesse cogant, piorum omnium officium requirit, non solum ut id non præstent, verum etiam ut Eliæ ac Elisæi totius deniq; veteris patris & veræ Ecclesiæ exemplo, sese piis coribus adiungant, ibi verbum Dei audiant, sacramentisq; cōmunicent, prout Christus id fieri in Ecclesia præcepit. Idem quoq; observare cōvenit in officiis, quæ homines hominibus tam iure diuino quam naturæ debent, utpote liberi parentibus,

1. Reg.
18. 13.

Act. 5.

Matth.
28.

mentibus, vxor marito, Pastor gregi, & in summa proximus proximo Ab iis enim non decet nos vllis vel edictis, vel minis, vel etiam iniurissimis pœnis, absterreri, aut abduci: modo ne quicquam obedientiæ (quam imprimis Deo debemus, qui his omnibus maior est) ex huiusmodi præstitis officiis, decedat.

QVÆSTIO IV.

Quomodo à Magistratu iniuriam passus sese aduersus illum tueri possit?

Hinc etiam quæri solet, *Quid bona boni conscientia vir pius tum agere debeat, aut possit, quum Magistratus ipsum quidem ministrum suæ iniquitatis non facit, sed in illū ipsum iniurius est?* Hæc quæstio quia pluribus constat membris, distinctione opus habet. Si ergo Magistratus qui subdito iniuriã Intulit, alteri superiori Magistratui subest, licebit per leges iniuriam passo ad supremum Magistratum recurrere: sicut Paulum fecisse legimus, cum à Festo Iudææ præfeto ad Cæsarem prouocauit, vt illius iniustitiã declinaret. Verum qui privatae sunt conditionis subditi, duo hic potissimum obseruent: primum, ne quid nisi iuridice experiantur. Deinde videant non solum quid liceat, sed maxime quid expediat. Is ipse enim Paulus, cum Philippis cõtra ius ciuium Romanorum virgis ignominiose indicta causa per Magistratus impudentiam cæsus fuisset: iudicans se sua patientia Dei

Act. 25.
16.

Act. 16.

gloriam magis promoturum: ius suum vltterius profecutus non est, sed satis illi tum fuit, Magistratum iniustitiæ contra leges commissæ admonere.

At vero si contingat (quod nimis frequenter nostro tempore vsuuenit) inferiorem Magistratum in alterum Magistratum inferiorem violenteraliquid moliri contra superioris expressam voluntatem; tum certe dixerim licere læso magistratui, tentatis prius omnibus legitimis & pacificis mediis, sese legibus armare & iustam defensionem, iniustæ violentiæ opponere, quemadmodum à Nehemia aduersus Sanaballatum & ipsius socios factitatum est.

Quid si autem supremus Magistratus is est, à quo iniuria proficiscitur? Dominus Iesus & post eum omnes Martyres suo exemplo satis docuerunt, iniurias patienter ferendas: & hæc summa est Christianorum gloria, iniuriam ab omnibus pati, nemini autem inferre. Quid igitur, dixerit quispiam, nihilne remedii ergo superest aduersus summum Magistratum sua auctoritate & potentia abutentem, contra omnia iuramentum diuinorum humana? Superest sane etiam à rebus humanis petitum. Hoc vero cum dico, nemo putet me vel fanaticis Anabaptistis, vel aliis seditiosis ac turbulentis hominibus fauere, quos ego potius dignissimos censeam omnium reliquorum hominū odio, & seuerissimis etiam suppliciis. Verum enimvero dicendum mihi quod res est in hoc argumento: nes-
existi-

existimandum est, eos qui docent quibus viis, salua conscientia, manifestæ tyrannidi obsisti possit, bonos & legitimos magistratus, vel ea spoliare auctoritate, qua à Deo donati sunt, vel seditionibus viam sternere. Quinimo certum est neq; Magistratum auctoritatem stabiliri, neq; publicam tranquillitatem posse cõseruari (qui tamen præcipuus finis est omnium bene constitutarum politiarum) nisi & studiose caueatur ne irreat tyrannis, & si iam irrepit, diligenter aut aboleatur, aut propulsetur. Quæritur ergo, an subditi iusto aliquo modo, sine Dei offensa manifestam tyrannidem summi Magistratus reprimere, vel etiam armis, si opus est, propulsare possint.

QVÆSTIO V.

*An armis reprimi manifesta tyrannis
iure possit.*

Hanc quæstionem vt dilucidius soluã, quædam mihi prius ponenda sunt, tanquam totius quæstionis bases. Nempe, Populos non à Magistratib. primum dimanasse, sed quicunq; vel ab vno principe, vel ab electis à se primatibus regi voluerunt, eos antiquiores suis Magistratibus fuisse. Vnde consequitur non populos propter Magistratum, sed contra, Magistros propter populum fuisse creatos: sicut tutor pupillo, non pupillus tutori cõstituitur: & pastor ob gregem, non grex propter pastorem. Id cum per se satis manifestum est, tum ex omniũ fere

*De Magistratum
origine.*

- nationum historiis confirmari potest. Adeo ut
 1. *Sam.* Deus ipse et si Saulem precibus populi elegisset,
 10. 11. quem Samueli substitueret, voluerit tamen eum
 populi suffragiis in Regem & creari & suscipi.
 Sic David et si Rex à Deo ipso primum electus
 2. *Sam.* esset, noluit tamen Regni administrationem sus-
 2. *Ch.* scipere, nisi prius & suffragiis & libero tribuum
 Israeliticarum consensu confirmatus. Simili-
 ratione factum est, ut postea etiam, quamuis re-
 gnum ex Dei constitutione familiae Davidis es-
 set addictum, is demum tamen ex Davidis po-
 steris regnaret, quem populus approbasset, &
 non alius (nisi forte aliquid extra ordinem ac-
 cideret, quod impedimentum afferret, ut cum
 modo Aegyptii, modo Syrii reges in populum
 Dei tyrannidem exercebant) Adeo, ut hoc
 a 1. *Pa-* quidem regnum hæreditarium esset, si fami-
 1. *ral.* 29. liam spectes, sed si personam, electivum id est,
 22. ab electione populi pendens. Quod videre est
 b 1. *Reg.* ex historiis a Salomonis, b Roboam, c Ioas, d
 12. 1. Ozias & e Ioachaz. Unde f Absolon occasio-
 nem paterni regni usurpandi captavit. Sic g e.
 c 2. *Reg.* 11. 12. nim ei respondit Chusai amicus Davidis, Ne-
 d 2. *Pa-* quaquam, sed quem elegerit Deus & populus
 1. *ral.* 16. 1 iste, nempe uniuersus Israhel, illius ero, & cum ille
 e 2. *Pa-* manebo. In summa: si liber veteres historias, à
 1. *ra.* 36. 1. prophanis etiam scriptoribus literis mandatas,
 f 2. *Sam.* scrutari, constabit (id quod natura etiam ipsa
 15. 4. alta voce acclamare videtur) Magistratus, quo-
 g 2. *Sa.* rum auctoritate inferiores regerentur, ideo
 16. 18. creatos : quod necesse esse vel totum huma-
 num

num genus perire, vel medium aliquem ordi-
 nem constitui, quo vnus pluresue reliquis ini-
 perarent, qui bonos tuerentur, improbos autem
 pœnis coercerent. Atque hoc est quod non so-
 lum ore Plato, Aristoteles & reliqui naturales
 philosophi (sola rationis humanæ luce instru-
 eti) & docuerunt & probarunt: verum etiam
 Deus ipse, Pauli ad Romanos, totius fere mun-
 di dominos scribentis, claris verbis cõfirmavit.
 En quæ sit omnium tum Rerumpubl. tum Po-
 testatum origo, à Deo omnis boni auctore o-
 ptima ratione repetita. Quod & Homerus a-
 gnouit, & libere testatus est, *Reges Iouis alu-
 mnos & populi pastores* appellans. Quid igitur
 obstabit quin de Magistratum, maxime supre-
 morum potestate sermonem instituentes ad
 primam illam originem, ex qua fluxerunt, tran-
 scendamus, & ad quem finem constituti fuerint
 consideremus? Cum certissimum sit omnem de
 rebus iustis, vel iniustis disputationem à fine &
 ordiendam & finiendam. Tum enim recte &
 ordine aliquid factum censendum est, cum ad
 eum finem pertingit, ad quem destinatum fuerat.
 Cum igitur de Magistratum officio quæri-
 tur, fatebuntur omnes, fas quidem esse illos &
 officii admonere, & libere quoque quoties ab
 eo deflectunt, reprehendere. At vero vbi agitur
 de manifestissimis tyrannis, vel cohibendis vel
 pro ipsorum merito plectendis, tum plerique
 adeo patientiam, & preces ad Deum commen-
 dant, vt pro seditiosis, & pseudochristianis ha-
 beant,

beant, & damnent: quotquot ceruices suas ad
 carnificinam non submittant. Locus hic sane
 lubricus est, ideo rursus lectores obsecro me-
 minerint eorum quæ proxime à me dicta sunt,
 ne ex iis quæ deinceps dicenda erunt malas ne-
 stant consecutiones. Probatum quidem mihi
 maxime Christiana patientia, vt præ cæteris
 omnibus virtutibus laudabilis, & nunquam
 satis commendata, ad quam fateor studiose, ho-
 mines esse adhortandos, quia plurimum ad cõ-
 sequendam æternam beatitudinem habeat mo-
 immania monstra detestor: in afflictionibus
 præsertim, ab vno Deo pendendum esse cõse-
 preces cum serua resipiscencia coniunctas, a-
 gnosco necessaria & vera esse remedia ad pro-
 stigandam tyrannidem, quando quidem malum
 hoc inter flagella à Deo immissa ad populum
 castigandum merito connumeratur. Sed nego
 hæc omnia obstare, quo minus liceat populum
 manifesta tyrannide oppressis, simul cum pre-
 cib. & pœnitentia aliis iustis aduersus illam re-
 mediis sese tueri: idque firmissimis hisce ratio-
 nibus nixus confirmo.

His positis quæ supra de origine Regum &
 aliorum Magistratum probata sunt, conse-
 quitur non esse Reges legitimos, eos qui vi vel
 fraude eam potestatem vsurpant, quæ nullo iure
 ad ipsos pertineat. Duo sunt vero eiusmodi Ty-
 rannorum genera? alii enim in concines suos
 dominationem vsurpant contra leges positas
 & re-

& receptas, sicut Iulius Cæsar sub ficto Dictatoris perpetui titulo, Romanam Remp. inuasit: & multi alii Tyranni, in Græcia præsertim, patriæ suæ libertatem oppresserunt, Alii autem non contenti ea, qua iure in suos potiuntur dominatione, suas ditiones cum dispendio libertatis vicinorum suorum dilatant, & limitibus ampliant, qua ratione Monarchiæ iam à mundi initio in tantam peruenerunt amplitudinē: cuius rei nobis sacræ literæ exemplum in Nimbrotho exhibent: sicut etiam hac via videmus Israelitas plerunq; à vicinis populis oppressos fuisse. Itaq; cum Tyranni illi nihil iuris haberēt in Dei populum, Israelitis dico licuisse non solum edictis irreligiosis harum nationum non parere, sed etiam iustam defensionem, illorum iniquæ violentiæ opponere: Ideoq; præfectos tribuum grauitè peccasse, quoties coniunctis animis & viribus peregrino hosti pro patria libertate non occurrerunt, siquidem obstandi facultas illi daretur: constat enim etiam priuatos homines iure tam diuino, quam humano, teneri, laboranti & oppressæ patriæ suæ totis viribus succurrere, præsertim vero cum & de Religione, & simul de libertate periclitatur. Verum est. n. quo pirata ille captiuus ad Alexandrū ductus dicere ausus est: *Nihil differe se ab illo, nisi quod ille magna nauium copia mundum depredaretur, ipse autem vnica nauicula.* His nō aduersatur, quod quidam solent obiicere: à Deo scilicet, transferri & permutari regna ac imperia

*Gen. 10.
18.*

Obiectio

Solutio.

peria: ideoque sæpe Tyrannos potiti victoria,
 Deo annuente. Absit enim vt propterea vel Lu-
 cani sententiæ subscribam, qui hoc modo, in
 sceleri datum fuisse, canere ausus est: vel De-
 mosthenis causam vt iniquam damnem, quod
 patriæ suæ libertatem aduersus Philippi Macc-
 donis violentiam defendens, victus succubue-
 rit, Philippus autem victor euaserit. Quibus
 exemplis ideo vtor, non vt iis tanquam regulis
 piorum conscientia nitantur, sed quia & cele-
 bria sunt & plerisq; notissima: atq; etiam quod
 etsi hæc inter profanas gentes acciderint, non
 tamen vsq; adeo ab æquitatis norma distent, vt
 merito dici non possit ab altera parte ius stetis-
 se, ab altera iniustitiam. Nec enim à solo euen-
 tu prospero aut infelici (vt etiam Demosthe-
 nes Æschini aduersario suo: infelicem ipsi suc-
 cessum Charonensis præli exprobranti, respõ-
 dit) iudicandum censuerim, num iuste quid an
 iniuste susceptum sit. Nam (vt magis Christia-
 ne loquamur) solet plerunque Deus vel homi-
 num peccata ita vlcisci, vel suos eosq; experi-
 ri, vt ipsorum consiliis quamuis per se bonis &
 iustis longe alium exitum tribuat, quam ipsi co-
 gitant: vt videre est potissimum in eo bello
 quod reliquæ tribus Israeliticæ in Beniamitas
 gesserunt. At Deus interim non minus iustus ma-
 net: quocunq; instrumento sua iudicia exequa-
 tur: nec populi minus legitimã causam aduer-
 sus hostes tyrannos habuisse sunt existimandi,
 quia iusto aliquo Dei iudicio prostrati corrup-
 tissimi

Ind. 20.

rint. Quamobrem probari mihi nunquam potuit eorum opinio, qui sine discrimine aut exceptione vlla, omnes simul tyrannicidas, vno calculo damnant, quibus olim Græci tam egregia præmia decernebant. Nec magis placet eorum sententia, quibus pleraeq; liberationes in libro Judicum notatæ, ita exotica videntur atque extraordinaria: vt eas nullo modo in exemplum trahi posse putent. Nam vtut verum sit, illos populi Israelitici Iudices diuino quodam ac extraordinario instinctu ad ea præclara facinora patranda comotos & excitatos fuisse, nõ tamen statim consequitur, ipsos Israelitas (vel magistratum gerentes, vel etiam priuatos) non potuisse iure ordinario exterorum tyrannidem propulsare, qui à populo neq; electi neq; probati essent. Quod vero liberationes illæ per eos duntaxat acciderint, quos Deus extra ordinẽ excitauit, meæ sententiæ non refragatur, sed potius stuporem & fractum iusto Dei iudicio Israelitarum animum, ob sua scelera, coarctauit. Vt igitur ea exempla recte ac iure imitari liceat, vera hæc media tenenda existimo, nempe: si quis in alios iniustam dominationem vel capter, vel iam vsurparit (siue alienigena is sit, siue tanquam vipera ex patriæ visceribus prorumpat, vt eam nascendo interimat) tum priuati homines ante omnia Magistratus suos legitimos adeant, vt, si fieri potest, publicus hostis publica auctoritate, & communi omnium consensu depellatur. Sin autem magistratus

Nono-
mnes
tyran-
nica
promi-
scue
dam-
nandi.

vel conuiueat, vel alioqui officium præstare recuset, tunc priuatus quisque legitimum patriæ suæ (cui, post Deum, totum se debet) statum tueri pro viribus satagat, aduersus eum qui legitimus magistratus censi non potest, cum eam dignitatem contra res publicas, vel iam vsurparit, vel vsurpare tenter.

Hic porro animaduertendum est, vitium quod ab initio vsurpationi inerat, posse postea emendari, adeo vt qui ab initio Tyrannus fuit, possit legitimus & inuiolabilis Magistratus effici, si videlicet postea liber & legitimus accesserit eorum consensus, qui verum & legitimum Magistratum creare, & constituere possunt. Exempli gratia: Justum erat bellum duce Pompeio aduersus Cæsarem susceptum, quamuis in eo Cæsar victor extiterit: sed si verum fuit populi Romani postea libero & voluntario assensu, Cæsarem dominium illud summum, prætextu perpetuæ Dictaturæ consecutum fuisse; iam quærendum amplius non esset, an coniu- ratio in eum facta iusta ac legitima fuerit, nisi statim probetur, cum dictatura ipsa manifeste ab usum. Audeo id quoque certissime affirmare, optimates illos ciues Romanos potuisse, ac etiam debuisse, Rempubl aduersus Triumviratum defendere: sed non ausim dicere Cinnam, & socios iure potuisse in necem Augusti coniuurare, post Regum legem (quã vocant) promulgatam & receptam. Verum hic quoque distinctione opus est, Nam dabitur hoc mihi, opinor, con- sensum

*Triu-
stus do-
mina-
tionis
alicu-
ius &
surpa-
tor legi-
timus
effici
magi-
stratus
potest.*

sensum, siue à toto, siue maiore populi parte, vel
 vltro præstitum, vel vi aut metu extortum, po-
 tius rescindendum esse, quàm obseruandum, si cer-
 to cõstet illum cum æquitate & honestate ma-
 nifeste pugnare. Quis enim sibi persuadeat, po-
 pulum aliquem sponte ac scienter, nulla vi ad-
 actum, sese Principi alicui subijcere voluisse,
 hoc consilio vt postea ab ipso iuguletur & pe-
 nitus excindatur? At enim duo hic rursus sunt
 obseruanda, quoties ea vel rescindenda vel cor-
 rigenda sunt, quibus inconsiderate consensus
 est præstitus. Primum ne quid temere, deinde
 ne quid per seditionem tenetur, aut fiat: sed
 iusto ordine, ac modeste, quantũ eius fieri po-
 terit. Præsens Reipubl. Christianæ status duo
 nobis huius rei exempla suppeditat, vtraq; sanc-
 tissimi momenti. Primum est, iniustæ illius ac
 irreligiøsæ subiectionis, qua sese Reges, & po-
 puli Antichristo Romano iureiurando obstrin-
 xerunt: quo iureiurando ipsos non magis tene-
 ri assero, quàm si nominatim & aperte Satanæ iu-
 rassent, sese omnia iura tum diuina, tum hu-
 mana euersuros. Alterum est, temporarię illius, *Tempo-
ralis*
 vt vocant, Jurisdictionis, quam Prælati eccle- *iuris-*
 siastici sibi vendicarunt. Quia enim ex diame- *dictio*
 tro pugnat tum cum Christi mandato tum *Ecclesi-*
 cum ipsius & Apostolorum omnium apertissi- *asticorũ ma-*
 mis exemplis (vt præ cæteris D. Bernardus *nise-*
 manifeste ostēdit) consequitur profecto, vt per *stus est*
 se ipsa nulla sit: quandoquidem nec Principes *abusus.*
 ea se exuere aut spoliare, nec Ecclesiastici eam

208 DE IVRE MAGISTR.
vel à Regibus vel à populis suscipere potuerunt, vel pretio acquirere: nedum vt vi ac dolosis artibus eam vsurpare debuerint, vt eos fecisse constat in potissima mundi parte: Hæc vero dicta sunt in tyrannos qui dominium vel in concines suos, vel in exteros populos, sibi iniuste vendicarunt.

QVÆST. VI.

Quod sit officium subditorum erga superiores, qui in tyrannidem sunt prolapsi.

SVperest vt iam alteram quæstionem tractemus, quæ non immerito his nostris temporibus à plerisque est agitata. Quid, scilicet, liceat bona conscientia subditis, quoties summorum Magistratus, alioqui legitimi, in Tyrannos degenerant manifestos: an tam supremorum Magistratum, in Tyrannos apertos conuersorum, auctoritas, tam sacra & intemerata esse debeat, vt eam ferre subditi omnino teneantur, adeo vt nullo modo ei resistere possint, vel si resistere quidem aliquo modo licet, an fas sit illis ad arma vsque progredi? Respondeo, Tria omnino esse subditorum genera, seu subditos in triplici esse differentia. Alii enim priuati sunt homines, nulla publica administratione fungentes: alii magistratum quidem gerunt, sed hi summis Magistratibus subijciuntur, (vt quos subalternos & inferiores Magistratus appellamus:) tertii, etsi summum quidem imperium non habeant, nec suprema ac

*Tria
subdi-
torum
genera.*

ordinaria potestate fungantur, constituti tamen sunt in eo ordine, ut sint quasi frena & habenæ ad supremum Magistratum in officio continendum. Ut vero diuersa sunt hæc genera, ita de singulis diuerse est respondendum.

Siue igitur qui priuatæ sunt conditionis, sponte & aperte dominationi iniusti vsurpatoris consenserint (ut populus Rom. volens sese Augusto & ipsius successoribus submisit) siue is qui legitimus erat ipsorum magistratus, in tyrannum euaserit manifestum (qualis fuit inter Israelitas Abimelech, & triginta Athenis, ac Decemviri Romæ, alii que alibi) non licere tum dico, cuiquam priuato (citra extraordinariam à Deo ipso vocationem, quam hic non attingo) sua priuata auctoritate vim vi aduersus Tyrannum opponere, sed oportere omnino, ut aut ab illius dirione discedat, & sedes mutet, aut ad Deum per preces confugiens, iugum Tyranni patienter ferat: modo ne (sicut ab initio diximus) vel Tyrannidis ipsius aduersus quempiam, minister esse cogatur, vel quicquam eorum omittere, quæ aut Deo, aut proximo debentur. Verum responderi posset *Obiectio.* statuiamus, de duplici illo Tyrannorum genere, quibus diximus etiam priuatos homines posse ac debere totis viribus obistere. Nam eodem primo intuitu recidere videtur, siue quis priuatus dominium vsurpet, siue quis sua dominatione legitima non contentus, tyrannidem

nidem exerceat: vnde consequens videri possit,
 eandem etiam vtroque casu decisionem locum
 habere. Sed si penitius in res ipsas intueamur,
 conspicuum est, quam maxime hæc duo gene-
 ra differre, licet prorsus similia videantur. Is e-
 nim qui alienos inuadit nullo modo sibi subdi-
 tos, etsi cupiat iuste & ex bono, & æquo domi-
 nari (sicut de Pisistrato & Demetrio Phaleræo
 apud Athenienses legimus) potest tamen iure
 impediri, etiam armata manu, & à quibusuis
 vel infimæ sortis, quibus vim inferre voluerit,
 quum nullo iure illi obstringantur. Qui autem
 à populo suo semel probatus & susceptus fuit,
 etsi suo iure abutitur, retinet tamen autoritatis
 suæ fundamentum in proprios & priuatos sub-
 ditos, quoniam mutuo consensu, ac publice
 contracta obligatio, nullius priuati voluntate
 solui, dirimiue potest. Quod si secus fieret, infi-
 nitæ rerum perturbationes, ipsa etiam Tyran-
 nide peiores, sequerentur: & in locum vnus ty-
 ranni, quem profigare mens esset, mille succe-
 derent. Præterea vnica ratio, ex auctoritate
 verbi Dei petita maioris hic esse debet memē-
 ti, quam quicquid in contrarium adduci pos-
 set. Paulus priuatis officium præscribens, non
 modo Magistratibus (tam summis quam sub-
 alternis) resistere prohibet, sed illis etiam pro-
 pter conscientiam obedire præcipit. D. Petrus
 quoque iubet Regem honore afficere, memori
 vt verisimile est, eius reprehensionis, quam à
 Magistro audierat, cum gladium priuatus ad-
 uersus

uersus publicam potestatem (sua tamen auctoritate in Dominum abutentem) strinxisset, At nemo nescit quales tum Cæsares essent Tyberius, & Nero, reliquique Prouinciarum præfecti. Hoc postea exemplum sancti Martyres sunt secuti, dum eos immanissimi Tyranni crudelissime insectarentur, non solum sub imperatoribus, qui in Christianos ex Romanorum legibus sæuiebant, verum etiam sub illis qui perfide edicta in gratiam Christianorum promulgata violabant, vt accidit sub Juliano Cæsare Apostata. In summa (vt hanc quæstionis partem tandem absoluam) non licere dico cuiquam priuato vi aperta sese tyranno opponere, cuius dominationi prius populus volens consensum præbuerit: si enim in priuatis contractibus, pactis, conuentis, & promissis eoque standum est, vt potius damnum patiamur, quam fidem fallamus: quanto magis priuati cauere debent, ne ab obligatione solenni, ac publico consensu contracta, vllomodo resiliant?

Venio nunc ad inferiores Magistratus, qui sunt veluti intermedij, & vt vulgus loquitur, subalterni, inter summum magistratum, & populum. Quorum appellatione intelligo, non domesticos Regis ipsius officarios (qui scilicet munus aliquod in Basilica Regia exercent, & ipsius personæ, potius quam Regno inseruiunt) sed eos potius qui publicis muneribus, id est, ad Regni statum, vel iudiciorum cau-

sa; vel rerum bellicarum pertinentibus funguntur, qui ideo in ipsis Monarchiis non Regis, sed coronæ siue Regni (inter quæ summum est discrimen) administri nuncupantur. Cuiusmodi Romæ quidem erant Consules, Prætores, Præfectus vrbi, Præsides prouinciarum (quæ tum ipsi populo, tum Senatui etiã tempore Imperatorum tribuebantur) & similes Reipublicæ, vel Imperii officiales, qui propterea Pop. Rom. Magistratus, sub nouissimis etiam Imperatoribus, dicti sunt. Tales quoq; erant apud Israelitas duces singularum tribuum, Millenarii, Centuriones, Quinquagenarii, Decuriones, & seniores populi. Quæ politica munera à Mose primum ordinata nequaquam postea sunt abrogata, cum status ille Aristocraticus in Monarchicum mutaretur, quin imo sub Salomone exacte constituta & obseruata. Eius generis varii magistratum ordines sunt etiam hodie in plerisq; Christianorũ Regnis, inter quos iure censendi sunt, qui Duces, Marchiones, Comitibus, Vicecomites, Barones, Castellani vocantur, vt qui olim officia & munia publica exercerent, ad ea certo ordine legitimeque allecerunt, nequaquã tamen pristinũ ius & auctoritatem amiserunt. In hunc ordinem præterea connumerandi sunt, qui in ciuitatib. ad varia munera eliguntur, quales sunt quos vulgo *Maiores, Vigueros* (seu Vicarios) *Consules, Capitulos, Syndicos, Scabios*, & eiusmodi nuncupant.

Pleraq; munia publica indignitates hereditarias permixta.

Hi porro omnes etsi supremo Magistratui *Inferio-*
 subsunt, ab eoque mandata accipiant, ab eo *res ma-*
 denique inaugurantur, & approbantur, non *gistra-*
 tamen ab eo proprie pendent, sed ab ipsa (vt ita *tus non*
 loquar) supremitate: id est, à summa illa Impe- *à perso-*
 rii seu regni *divina* & auctoritate: ideoque de- *na su-*
 functo eo qui summum Magistratum gessit, ma- *premi-*
 nent hi in suo quisq; gradu, vt prius: quemad- *sed ab*
 modum & ipsa suprema potestas eadem ma- *ipsa su-*
 net. Quod enim is qui in demortui locum suc- *premi-*
 cedit eiusmodi inferiores magistratus, vt & ci- *tate pē-*
 vitatum priuilegia, confirmat (quam consue- *dent.*
 tudinem in Romano Imperio primū inuexisse
 Tyberium Cæsarem, tradit Suetonius in Vespasiano: quæque nec prioribus seculis in usu erat in Gallia, nisi forte cum regnum à parentibus, non ad filios transibat, sed ad exteros) id vero, inquam, non efficit vt summus Magistratus, eorum *αρχηγός*, id est, primarius auctor sit habendus, à quo principium habeant: cum & supremus ipse antequam in possessionem summæ suæ administrationis vere mittatur, iusiurandū vicissim ipsi supremæ potestati præstet, iuxta conditiones in iurisiurandi formula expressas: sicut postmodum ipse à singulis quoq; officariis iuramentum suscipit; adeo vt eiusmodi confirmatio nullum ius nouum conferat (quæ admodum nec inuestitura noui Vasalli, aut à nouo Domino facta) sed noua est duntaxat veteris iuris agnitio, propter mutationem personæ. Hinc apparet mutuam esse obligatio-

Mutuã esse supremo- rum ad inferio- res, & inferiorum ad supre- mos Magistra- tus obligatiõem nem inter Regem & Regni officarios : neque totam regni administratiõem Regi soli esse cõ- missam, sed supremum duntaxat eius gradum, & singulos officarios inferiores, eius partem obtinere pro suo quemq; gradu, idque certis utrinq; conditionibus. Quæ conditiones si ab inferioribus magistratibus non seruentur, su- premi est Magistratus illos vel officio abdicare, vel coercere, causa tamen cognita, & non nisi eo ordine, quem regni leges præscribunt, nisi & ipse à iureiurando, quo se ex legibus re- gnaturũ promisit, discedere velit. E diuerso ve- ro si is qui regiam dignitatẽ vel electione, vel iure hæreditario adeptus est, manifeste ab ijs cõditionib. deflectat, sub quib. nominatim rex est & agnitus & approbatus: quis dubitet infe- riores Regni Magistratus, ipsasq; adeo provin- cias, ac ciuitates, quarũ administratio illis cõ- missa est, à suo iureiurando hæctenus saltẽ esse ipso iure liberatos, vt ipsis liceat sese manifeste eius regni oppressioni opponere, cuius tutelam & protectionem pro suo quisq; munere, cum iureiurando susceperunt? Quid igitur? dicit quispiam, an qui modo pro summo Magistra- tu habebatur (cuius auctoritas esse debet inui- olabilis) mox pro cuiusq; inferioris nuru, tan- quam priuatus homo reputabitur, vt liceat in eum tanquam in publicum hostem irruere? Minime vero, inquam: hoc enim esset fenestrã, vt aiunt, ad quasuis impias seditiones, & con- iurationes aperire. At enim nos de publica & mani-

manifestat tyrannide, deq̄ eiusmodi Tyrannis sermonem habemus, qui nullas omnino commonefactiones admittere aut ferre possunt. Deinde non agimus hic de tyranno prorsus è suo folio deturbando, & abiiciendo: sed quærimus, an ne quisq̄ ipsius manifestæ violentiæ, pro suo gradu sese opponere possit, ac debeat, cum iam prius ostensum sit, æquum non esse quempiã pro suo arbitrio publice contractam obligationem soluere, quisquis tandem is fuerit, & quantumuis etiam iustam de tyranno conquerendi causam habeat. Verum cum vicissim isti inferiores regni administri, à potestate ipsa suprema hoc munus acceperint, vt de obseruatione & custodia legum inter eos caueãt, qui ipsorum curæ sunt commissi: seseq̄ ipsi ad id omni fide præstandum iureiurando obstrinxerint (à quo nulla illius culpa absolui possunt, qui ex Rege Tyrannus factus, apertissime eas condiciones transgreditur, sub quibus designatus fuerat, quarumq̄ obseruationem ipse iurauerat) an non æquum omni iure tam diuino quam humano fuerit, aliquid istis inferioribus Magistratibus amplius concedi, ratione præstiti ab ipsis iuramenti de procuranda legum obseruatione, quam illis qui priuatæ sunt omnino conditionis & absque vllò publico munere? Dico igitur si eo necessitatis fuerint adacti, teneri ipsos omnino aduersus manifestam Tyrannidem salutem eorum procurare (etiam armata manu si possunt) qui ipsorum

Inferiorum magistratuum officium.

fidei & curæ sunt traditi: tantisper dum ex cō-
 muni statuum, vel νομοφυλάκων, (id est, eorum,
 penes quos est omnis legū Regni illius, aut im-
 perii de quo agitur, auctoritas) consilio, melius
 rebus publicis consultum sit, & ut decet provi-
 sum. Hoc porro non est seditiosum, aut in su-
 premum suum Magistratum perfidum esse, sed
 potius fidelissimum iuramenti sui obseruato-
 rem, erga eos quorum gubernationem quisque
 suscepit, aduersus periurium, & Regni illius
 oppressorē, cuius protector esse debuerat: Isto
 iure merito vsi sunt Romæ Brutus, & Lucreti⁹
 aduersum Tarquiniū Superbum, Tyrannidem
 aperte exercentem, etsi priuatim quoque ad il-
 los hæc causa pertineret (cum hic quidem Præ-
 fectus vrbi: ille vero Tribunus Celerum, po-
 pulum Rom. conuocassent, cuius auctoritate
 Tyrannus regno pelleretur, bonaq; eius publi-
 carentur. Nec dubium est, si reprehendere eum
 potuissent, quin & iuxta leges, quas violarat,
 (cum earū defensor esse debuisset) eum fuissent
 damnaturi: falsissima enim, & execrandi potius
 adulatoris, q̄ fidi subditi in principem, vox est,
supremum Magistratum nullis legibus subijci:
 cum contra ne vnica quidem lex sit secundum
 quam gubernationem suam instituere non de-
 beat, qui omnium legum se defensorem, ac
 vindicem fore, est iuramento pollicitus. Itaque
 tenenda est potius præclara illa Marci Aurelii
 Imperatoris sententia: *Digna vox est Principi-*
pe, se legibus subditum esse profiteri. Quod
 etiam

Mar-
 cus Au-
 relius.

etiam factō comprobavit potentissimus ille
 nec vnquam satis laudatus Imperator Traia-
 nus, qui cum Suræ (quem Tribunum militum *Traian.*
 creabat) pro more parazonium nudum porri- *Dion.*
 geret: *Talem, inquit: ensē accipe, quem pro me Cassius*
ita demum strinxeris si iuste imperauero: quod si in Vita
perperam quicquā per me fieri cognoueris, eo in Traian.
perniciem meam utaris Velim. Sed nunc ad sa-
 cram historiam conuertamur, quæ vera & irre-
 fragabilia multa exempla nobis suppeditabit,
 quibus obfirmentur piorum conscientia. Cum
 David ad necem quæreretur à Saule crudelissi-
 mo, & perfidissimo Tyranno, neminem habuit
 ex ducibus Tribuum, Millenariis, Centurioni-
 bus, aut senioribus populi, qui causam suam
 tutaretur aduersus tam impotentem Tyranni-
 dem, non solum in ipsius Davidis, sed etiam in
 totius Regni (maxime post summorum sacer-
 dotum horrendam cædem) perniciem vergen-
 tem: itaque vt Tyranni furorem deuiter, huc
 atque illuc profugus vagatur, sed cum priuatus
 amplius non esset (quinimo vnus è regni mini-
 stris, dux scilicet exercituum Israelis) & præ-
 terea ius successionis à Deo illi promissum fuif-
 set (quod nec Saulum latebat) armis sese & mi- *1. Sam.*
 litibus communuit, tentatis prius omnibus a- *24. 21. 25.*
 liis mediis: interim tamen suis militib. se conti- *Sam.*
 nens, tantum abest vt vel in regis personam *22. 2.*
 quicquam moliatur, cum etiam deprehensum,
 viuum saluumque è manibus suis dimiserit: vel *2. Sam.*
 regnum ipsum inuadat, vt etiam Saule Rege *24. 7.*

1. Sam. mortuo, cui se successurum certo sciebat, ne pe-
24. 7. dem quidem extulerit ad regiam sedem occu-
2. Sam. pandam, nisi quantum Deus ipse eum promo-
2. 1. uet, & totius populi consensu aduocatur. Atta-
1. Sam. men satis constat propositum illi fuisse armis
23. 6. 9. sese tueri ob prædictas causas. Quorsum enim
 alioqui illæ militum copiæ quibus comitaba-
 tur? Quod vero tam anxie Deum consulit, num
 eiues Xeilæ eum, & milites suos in manus Sau-
 lis sint tradituri, aperte ostendit, statuisse illum
 omnino mœniis oppidi illius Sauli obsidenti
 opponere, si in tuto se illic fore cognouisset.
1. Sam. Quod factum damnari non potest, nisi & Da-
25. 6. uid feditionis ac. perduellionis infimuletur,
28. (quod tamen ne suspicari quidem licet) & pru-
 dens Abigail mendacii arguatur, quæ David, &
 iusta defensione aduersus iniustum persecuto-
 rem vtentem, bella Domini gerere aperte pro-
 fessa est. Habemus & aliud exemplum eviden-
 tissimum de oppido Lobna, quod domicilium
 erat Sacerdotum. Illud enim defecit ab Ioram
2. Chro- sexto Davidis successore, ne amplius illi subef-
nic. 10. set; eiusq; defectionis causa in ipso historiæ
72. contextu exprimitur, nempe quod rex Ioram
 Dominum Deum patrum suorum dereliquisset.
 At cum ad sacerdotes oppidum ipsum pertine-
 ret, clare liquet longe diuersum esse hoc Lob-
 nensium factum ab Edumæorum defectione,
 quæ sub eodem Rege & eodem tempore acci-
 dit. Neq; n. vero simile est Edumæos ab Isra-
 elitarum subiectione sese subtraxisse, vt vero
 Deo

Deo adhærerent, cui nunquam ex animo serui-
erant, sed odio duntaxat Israelitarum & recupe-
randæ libertatis cupiditate. At sacerdotes, vel
illi saltem (si hos prius secessisse arbitramur)
qui post Deum Lobnæ dominium obtinebant,
pietatis suæ egregium specimen ediderunt, cū
simul & Deo & tyranno parere non valentes,
huius iugum excusserunt, vt in Dei cultu &
obsequio permanerent. Hæc duo exempla, præ-
ter supra citatas rationes, ita sunt certa, & au-
thentica, vt sola (meo iudicio) sufficere possint,
ad obfirmandas inferiorum Magistratum cō-
scientias: quos eos necessitas cogit, post tenta-
ta omnia illa remedia, ad arma confugere, vt
suos aduersus Tyrannidem manifestam tuean-
tur, ac conferuent, non concitandæ, sed potius
vitandæ seditionis gratia: sicut maiorum no-
strorum ætate eorum tyrannis, qui in Heluetios
dominabantur, occasionem Magistratibus mu-
nicipalibus dedit, vendicandi sese in eam liber-
tatem qua hodie fruuntur.

REPETITIO QUÆST. IV.

Supereft vt de tertio subditorum genere lo-
quamur, qui etsi reuera ac certo quodam respe-
ctu supremorum Magistratum obedientiæ
subfint, alio tamen respectu, maxime rebus an-
gustis extremisque, constituti sunt defensores
ac protectores iurium ipsius supremæ potesta-
tis, vt summos Magistratus in officio retine-
ant,

*Ordines siue
status
ad fre-
nandos
supre-
mos
magi-
stra-*

ius con- ant, eosq; si opus erit & coerceant, & mulctet.
stituti, Hic vero meminisse oportet eorum quæ supra
possunt dicta sunt, nempe populum extitisse priusquam
ac de. magistratus ullus esset, & propter populum
bent o- Magistratus creatos, nõ contra, populum pro-
mnibus pter Magistratum. Quantumvis enim quidam
modis populi à suis regib. originẽ traxisse videantur (vt
illis re- à Romulo populus Romanus creatus fuisse di-
sistere citur, quia prius originalis populus non fuerit,
cum in sed multitudo quædã ex variis gentibus & po-
Tyran- pulis collecta) id tamẽ ad alios trahi haud qua-
nos de quã potest, vt inde Regula generalis constitua-
gene- tur. Præterea ne Romulus quidẽ in has gentes
rant. collectitias, nisi ex ipsarum cõsensu dominatus
 est: inde sequitur Magistratum omnium, quã-
 tumvis supremorum, ac potentium auctorita-
 tem, à publica eorum auctoritate pendere, qui
 ipsos ad hunc dignitatis gradum euexerunt; nõ
 contra. Ac ne quis obiiciat, hanc quidem pri-
 mam fuisse Magistratum originem, sed postea
 populos sese prorsus eorum potentia, & arbi-
 trario subiecisse, quos pro summis Magistratibus
 recepissent, & omnem suam libertatem sine ex-
 ceptione illis omnino resignasse Nemo primũ,
 certo de hac omnimoda abdicatione constare,
 quin contra affirmo, nullam gentem (quam diu
 ius & æquitas viguerunt) Reges suos aut crea-
 se, aut approbasse nisi certis appositis conditio-
 nibus, Quas si illi manifeste violant, efficitur vt
 qui hanc in illos auctoritatem conferre potue-
 runt, non minus potestatis in ea illis rursus adi-
 menda

menda retinuerint. Quod ut clarius appareat, dispiciamus an non per omnes ætates, inter famosissimas quasque Nationes & magis notas, perpetuo vsu hoc comprobari possit.

Ducamus autem exordium à Romanorum Regno, ac deinde imperio, licet hi vetustiores non fuerint. Titus Livius initia Romani Regni describens, refert cum centum illi, inter reges nominari, qui post Romuli (primi huius populi progenitoris) mortem populo per vices præerant, plebi non placerent, communi consensu statutum, ut deinceps Reges suffragiis populi crearentur, & senatus auctoritate firmarentur. Idem de Tarquinio Superbo ultimo Romano rege loquens: *Neq; enim (inquit) ad ius Regni quicquã præter vim habebat, ut qui nec populi iussu, neq; auctoribus patrib. regnaret.* Ac mox multa recenset quæ ab illo contra maiorum instituta fierent. *Hic enim, inquit, regum primus, ut traditur, à prioribus morẽ de omnibus Senatuum consulendi soluit, Rempublicam domesticis consilijs administravit, bellum, pacẽ, fœdera, societatesq; per se ipse cū quibus voluit iniussu populi, ac Senatus, fecit diremitq;.* Ex quibus verbis satis constat Romanorum Reges non nisi certis conditionibus fuisse admissos, quas si nõ præstaret, populus iuxta civium distinctos ordines cõvocatus, nõ minus ad illos ex auctorãdos, quam ad eos constituendos, potestatis haberet: quod erga illum ipsum Tyrannum factò ipso satis demonstrarunt. Cæterum præter id quod

1.

*Exempla Romano-
rum
tempore re-
gum.
Livius
lib. 1. ob
V. G.*

quod Seneca ex libris Ciceronis de Republica annotauit: nempe, prouocationem fuisse à Rege ad populum (quod in causa capitali Horatii sororicidæ factitatum est, qui à delegatis per Tullum Hostilium Regem iudicibus damnatus, à populo postea est absolutus) præter id inquam, testatur etiam Dionysius Romulum, dum cum suis, de statu Romano constituendo consilium cepisset, pronunciaffe, Regem quidem custodem esse Legum: at interim penes populum relictam potestatem fuisse creando- rum Magistratum, Legum constituendarum, & iudicendi belli Quod primis Gallicæ Monarchiæ architectis pro archetypo fuisse verisimile est, vt infra docebimus. Ad hæc ex Collatini, qui primus cum Bruto consul fuit, historia patet, populum, (cuius appellatione non tantum status ille plebeius, quem hodie tertium appellamus, intelligendus est, sed tres illi simul ordines qui Romæ erant, nempe Patricius, Equestris & Plebeius) eandem auctoritatem in Consules quoq; habuisse: quamuis illi suprema in Republica potestate potirentur, vt Dictatore carerent. Id enim testatur etiam Liuius his verbis: *Timēs Consul ne postmodū privato sibi, eadē illa cū bonorū amissionis additaque insuper alia ignominia, acciderēt, consulatu se abdicauit.* At Collatinus nullius criminis inculabatur, sed respectum erat duntaxat populo Tarquiniorum nomen, è quorum familia erat Consul Collatinus: inde ergo facile est colligere, multo magis

*Consul-
tum po-
testas.
libr. 2.
ab V. C.*

hoc iure populum vsurum fuisse, si quis consul alicuius criminis reus esset peractus : quamuis ex Legum præscripto expectandum esset, vt (quia temporarium magistratum gerebant) tempus statutum implerent, priusquã causam dicere cogerentur. Fateor quidem Decemuiros postea creatos, à quibus ad alium Magistratum nõ erat prouocatio: verum cum alternatim imperarent, licebat ab vnus sententia ad alterum appellare: tantum abest vt cuiusquam immensa, & nullis limitibus conclusa potestas, Pop. Rom. vnquam placuerit : quin tandem etiam Decemuiros ipsos officio sese abdicare coegit. Quod vero ad Dictatoris potestatem attinet, *Dictatores.* verum est quidem ab illo non licuisse ad alium prouocare : sed hæc dignitas non nisi extrema aliqua necessitate laborante, & pene oppressa Repub. in vsu erat, & id quidem ad breuissimũ tempus, semestre scilicet. Sed (quod etiã maius est) si quando ab suprema potestate ad populum prouocatum est, consensit ille vltro : vt ex iis quæ Romæ anno ab V. C. ccccxxxix. inter *Exempla tē-* L. Papirium Dictatorem & Qu. Fabium con- *poreæ* tingerunt, videre est. Quod si vltius progredi *Casarũ.* liber, & ad Cæsares vsque pertingere: Et si Iulius *Iulius* Cæsar Rempub. vi potius, quam voluntario *Cæsar.* populi assensu occupasset; videri tamen voluit à populo iuxta antiquas consuetudines, dignitates omnes, & munera, quæ obtinebat, consecutus, & ob id duntaxat reprehensus existimatur à multis (ac etiã tandem iure occisus) quod

*Augu-
stus:**Tybe-
rius.**Cali-
gula.**Clau-
dius.**Nero.*

nimis multas dignitates cumulasset. Augustus eius successor adoptatus quidem ab illo fuit, sed non hæres Imperii relictus ideo persuadere conatus est, se iure, & à populo obtinuisse, quod vi occuparat. Nec Tyberius alia ratione ei successit. Et post eum Caligula summo tum Senatus, tum populi consensu Cæsar est appellatus. Claudius vero primus quidem imperium militari & coempto favore obtinuit, at non nisi consentiente populo illud rexit, qui tum volens sese in miseram seruitutem præceps dedit. Nero autem illi succedens, cum veneno illum sustulisset, imperium aperta violentia occupavit. Sed eius exitus exemplum nobis singulare suppeditat eius auctoritatis quam Senatus adhuc tum retinebat. Nam is iure suo utens (quod diu quasi sopitum delituerat) dicitur nominatim, Neronem populi Romani hostem prius iudicatum, capite damnasse. Unde apparet ipsos etiam Cæsares Tyrannos factos, iuridice & coerceri & damnari potuisse: ipsorumque imperium etsi latissime ex lege Regia (propter Augustum lata, & propter Vespasianum confirmata) pateret, certis tamen limitibus definitum, nec sine exceptione probatum fuisse: quandiu iuri & æquitati locus fuit. Ecquidem aliud est Tyrannis quam potestas aduersus leges sese exerens? de cuius amplitudine & expansione nobis dicere non est propositum (quæ enim effrenæ cupiditatis & malitiæ Tyrannorum meta esse potest?) sed de legitimâ tantum regum

regum aliorumq; principum potestate legibus finita, atque hæc quidem de Romanis.

Athenienses porro cum abrogatam Democra-
tiam in Aristocratiam commutassent, Tri-
ginta primum viros, postea decem tantum pu-
blicæ gubernationi præfecerunt, ut ipsorum hi-
storiæ perhibent: quos, cum auctoritate sua ab-
uterentur, deinceps & ab officio remouerunt, &
dignis suppliciis etiam affecerunt, eodem scili-
cet iure in eos vtētes, quo illos primū creauerāt,

*Exem-
pla ex
Athe-
nien-
sibus
Repu-
blica.*

Notum est Lacedæmonios, Reges suos pro
arbitrio ex Heraclidarum familia eligere soli-
tos. Quod mutare Ly sandrum voluisse tradit
Plutarchus, sed frustra. Rege autem certis con-
ditionibus electo, Ephoros constituerunt, qui
Reges in officio retinerent, ac veluti habenis
frenarēt. Hi porro alios modo expulerunt, mo-
do capitis supplicio affecerunt, donec tandem
proditione Cleomenis Tyranni, omnes occide-
rentur: quo facto Lacedæmon simul cum domi-
natione libertatem amisit. Venit autem hic mi-
hi in mentē pulcherrimus ille Xenophontis lo-
cus, quo de Lacedæmoniorum Republica verba
faciens tradit, Regem & Ephoros singulis men-
sibus sese mutuo iureiurando obligare consue-
uisse, hos quidem omnium ciuium, illum pro-
prio suo nomine: ac Regem quidem iuramen-
to polliceri, se ex præscripto constitutarum le-
gum regnaturum: Ephoros autem se ciuita-
tem illi conseruatuos, si iusurandū seruasset.

*III.
Exem-
pla à
Lace-
dæmo-
nibus pe-
tita.*

Veniā nūc ad Israeliticam πολιτείαν, α-
μείνεται,

IV.
 Exem-
 pla ex
 Israël-
 tarum
 Monar-
 chia.
 Israël-
 tarum
 Monar-
 chia o-
 mnium
 felicis-
 sima
 cur ex-
 titerit.
 Ios 2. 26.
 Quomo-
 do abo-
 lita fue-
 rit Isra-
 elita-
 rum
 Monar-
 chia.
 Sam.
 3. 4. 14.

mnium quæ vnquam fuerunt, perfectissimam, si ea Israelitæ contenti fuissent Hoc vero primū eam veluti supra sidera euehit, quod ab initio Deus ipse æternus, eius vnicus Monarcha fuerit: non eo tantum nomine, quod ipse rerum omnium supremum dominium obtineat, sed singulari quodam modo, nempe: quod leges per Mosē visibiliter Israelitis constituerit, quod populum suum per Iehosua in terram promissam exerto veluti brachio introduxerit, quod deniq; illis præfuerit, eosque rexerit, in eorum scilicet persona, quos ipse immediate ad illius gubernacula præfecisset, quia Iudices vocabantur. Ho igitur tempore πολιτεία Israelis vere Monarchia fuit (quamuis Deus quorundam ministerio pro beneplacito suo vteretur) quod si regna omnia hunc Monarcham haberent, vel saltem omnes Monarchæ hoc ab summo mundi totius domino, se regi semper paterentur, nõ minus superflua esset hæc, de qua agitur, quæstio, quam ea nunc per necessaria esse agnoscitur. At enim foelix illè huius Reipub. status (qui nulli vnquam præterquam huic populo obtigit) stupendo, & insolenti modo mutatus est. Nam reliquarum gentium Monarchiæ in Tyrannidem, ipsorum Monarcharum culpa, deflexerunt: At Israelitæ, cum tantum bonum non agnoscerent, verum illum suum Monarchā, qui Tyrannus fieri nunquam poterat, veluti inuitū adegerunt, vt ipsis Regem ex hominib. constitueret, sicut & reliquis populis, Dominus er-

go tandem illorum votis annuit, sed in ira & indignatione sua: non quasi statum Monarchicum per se eo facto damnate voluerit, sed quia hæc mutatio à populo cerebricoso & refractario esset profecta. Interea hoc dissimulari nec potest, nec debet: Regē nullum à condito mundo (etiam si optimum quemq; feligas) extitisse, qui sua auctoritate non fuerit aliquatenus abusus, adeo ut omnino faciendum sit, (id quod Philosophi etiam sola ratione naturali instructi agnouerunt) Monarchicam dominationem perniciē ac interitum potius populo afferre quam præsidium & salutem, nisi habentis quibusdam *Monarchia* coarctetur, quibus fiat, ut maximum illud bonum quod ex ea potest emanare, colligi: & in *quomodo* gens malum, quod alioqui omnino ex illa conlequi necesse est, vitari & impediri possit. Vt *quando* hac præfatione, de Israelitici Regni primordiis *perniciosa* sermonem ingressus, quoniam horum omnium clara illic exempla extant: ad quæ ut tam Reges quam populi solícite animaduertent, esset operæpretium, ne alios ab aliis opprimi tam sæpe contingeret: sed potius utrisque Dei (à quo solo omnis manat tranquillitas) gloria iræ curæ esset, ut qui imperant, & qui parent, simul ac pacifice sese tueri satagerent. Verum ut eo redeam, vnde sum digressus: Dominus merito in populum suum ira percitus, ut quid illis ex temerario illo quo agitabantur, affectu, expectandum esset clare ostenderet, prædicit illis per Samuelem miris omnino verbis,

Is Regium à Samuele prædictum quale.

bis, quod sit ius illud futurum, quod historia ius regis vocat: nempe in summa, Regem pro libidine & personas, & bona subditorum vsurpaturum, & ad suos vsus conuersurum: quod certe Tyrannicum est potius, quam regium. Quis enim merito dubitare aufit, Dei solius esse meram suam voluntatem loco rationis obtrudere? cum nihil iustum dici possit, nisi quod prius Deus voluerit: Dei enim solius voluntas vera est ac certa omnis iustitiæ regula, vt ab initio dictum est. Contra vero hominibus accidit quorum etiam ratio iustis, ac sanctis legibus, subiici, & moderari debet, in iis præcipue, qui aliis præsumunt: adeo vt toto celo errent, qui Samuelis verba ita accipiunt, quasi is auctor Regibus esse voluerit, quidlibet audendi: aut quæcunque illi cæca voluntate egerint, approbarit: iuxta execrandum impuræ illius incestuosæ dictum: *Si libet, licet*: quod proh dolor! plura quàm satis nostro hoc seculo iactatur, & præstatur. Quinimo ita accipienda sunt Samuelis verba, quasi Israël increpans, diceret: *Non sufficit vobis Deum ipsum pro Monarcha vestro habere, vt fuit hætenus peculiari quodam favore: sed alium ac talem experitis, qualem habent reliqui populi*: continget ergo vobis talis. At audire rursus, quid iuris ille in vos sit vsurpaturus, & qua æquitate ac iustitia vobis dominaturus. Hunc esse sensum verborum Samuelis experientia ipsa postea ostendit. Dico igitur: quamuis Deus nominatim Dauidem elegisset, oportuisse tamen

Reges Iuda à populo electi. David. 2. Sam. 5. 1.

se tamen

se tamen cum etiam à populo eligi: qui in eo eligendo recte, prout debuit, Dei voluntatem sit secutus. Idem accidit quoque in Salomone, qui à Deo primum electus, à populo secundo Rex creatus fuit. Et in genere: quamvis diadema regium ex Dei mandato, hæreditario iure ad familiam Davidis pertineret, populus tamen, vt supra à nobis ostensum est, ex demortui Regis liberis eum eligebat, quem regnare mallet. Idq; duplici obligatione interueniente, *Ioas.* vt patet ex historia *Ioas.* Nam tam Rex, quam *2. Reg.* populus, solenni iureiurando Deo primum pol- *11. 4. &* licebantur se leges ipsius tam Ecclesiasticas, *17. Popu-* quã politicas obseruatu- *li Israe-* ra & aliud iuramentum mutuum inter Regem *litici po-* ipsum, & populum. At vero, dixerit quispiam, *testas* eratne propterea ius populo (id est, ordinibus *in pro-* populi) in eum quem elegerat, cum officium *fligan-* non præstaret, animaduertere? Erat profecto, *dis da-* quod quatuor exemplis potissimum probari *mnan-* potest. Si enim licuit Dauidi aduersus Saulis *disue* tyrannidem sese tueri, vt paulo ante visum est, *Regib.* & Lobnensibus ab obedientia Ioramæ deficere *Arha-* (qui tamen inferiores tantum Magistratus e- *lia. A-* rant) nonne inde merito colligam, Regiis or- *masias.* dinibus multo etiam plura ipso iure licuisse? *2. Reg.* Huc quoque pertinet id quod prudenti Ioia- *14. 19.* dæ sacerdotis consilio, ab ipsis ordinibus ad- uersus Arthalam (quæ Regina constituta, sex integris annis Regnum administrabat) patratum fuit. Deniq; Amasiæ exemplum multo est adhuc

apertius, quam Hierosolymitani ad necem usque sunt infectati. Quod si id per seditionem factum quispiam arbitretur, & non legitime, is quaeso diligenter ad sequentes rationes attendat. Nusquam dicitur Amasias à servis domesticis occisus (sicut id patri suo Ioas contigisse, & Ammoni Manassis filio, legimus) sed potius communi quodam Hierosolymitanorum consensu: neque id occulte, & quasi per insidias (qui fuit quamplurimum Tyrannorum exitus) sed via aperta, & velut publica auctoritate: nec subito aliquo tumultu, sed postquam ille fuga sese in urbem Lachis recepisset, unde & ipsius cadauer reportatum, & in patrum suorum sepulchrum conditum scribitur. Nihil denique hic, neque ante, neque post Amasiae mortem conspicitur, quod seditionis suspicionem habeat: sed omnes circumstantiae evincunt cuncta potius consilio, & meditata deliberatione, Hierosolymitanorum (simul tacto foedere, tanquam praecipua ordinum pars, coniunctorum) tentata, & patrata fuisse, etsi id extra ordinem, & quasi perfunctorie acciderit: nullo certe privato odio, sed propter ipsius impietatem, qua praecipuam iuramenti sui partem violarat. Ideoque nusquam legimus post eius mortem vel querimoniam ullam, vel inquisitionem, vel denique poenam aliquam adversus caedis auctores procuratam, aut irrogatam vel à populo, vel ab ipsius liberis fuisse: quemadmodum post mortem Ammonis & Ioas conti-

Qualis fuerit Amasia occisio.

2. Par. 25. 27.

contigit, in quorum coniuratos occisores, etsi 2. Reg. 12. 10. 14
 domesticos, iustis pœnis fuit animaduersum: *Et* 21.
 quamuis vterque illorum improbus fuisset. At 24.
 contra, mortuum huius cadauer equis in Ieru-
 salem reuectum fuisse legimus, ob reuerentiam
 tum Regiæ dignitatis, tum familiae: & Azariã
 ipsius filium à populo Iuda vniuerso Regem il-
 li susceptum. Quod rursus plane ostendit id,
 quod à priori ordinum parte (nempe à Iero-
 solymitanis) factum fuerat, communi postea
 consensu confirmatum fuisse: vt iusta de cau-
 sa, & per eos, executioni mandatum, quibus
 id liceret. Hinc igitur concludo, ordines seu
 status populi Israelitici ius habuisse, & ex fa-
 milia Davidis sibi Regem, quem vellent, elige-
 re, & electum postea vel eiicere vel supplicio et-
 iam, prout res ferebat, afficere.

V.

Sic nostra memoria Dani Christiernum cru- *Exem-*
 delissimum Tyrannum non solum Regia di- *plam*
 gnitate priuarunt, sed carcere conclusum ad *ex Da-*
 mortem vsq; detinuerunt, translato Regno ad *norum*
 sapientissimum iustissimumq; Regem illius a- *regno.*
 uunculum, eiusque, qui nunc regnat, auum.

VI.

Quod ad Suedos quoque attinet, satis no- *Suedo-*
 runt omnes quomodo nostra ætate Gostauus *rum em-*
 se, suosque à Danorum subiectione liberavit: *empla.*
 & etiamnum hodie Suedi Regem suum capti-
 uum asseruant, ob non satis prudenter admini-
 stratum Regnum, quod ad fratrem ipsius trans-
 latum est; cui Dominus benedicat.

Scoti etiam superioribus annis Reginam suã *VII.*

*Scotorū
exempla.* abdicarunt & perpetuo carcere damnauerunt,
quod quamplurimorum turpium adulteriōū,
atque etiam crudelissime cædis mariti sui ac-
cusaretur: quæ accusatio si legitime probata
est, audeo dicere, rectius eos facturos fuisse, si
in eam pro meritis pœnas exercuissent.

*LVIII.
Exem-
pla ex
Angliæ
regno.*

Cæterum quod ad Angliæ Regnum omniū
quotquot hodie in vniuerso orbe visuntur feli-
cissimum, atq; vtinam in ea felicitate diu per-
duret, spectat: etiamsi ad eum, qui Regio san-
guine proximior est iure successionis illud de-
uoluatur: apparet nihilominus, tum ex multis
historiis memoratu dignissimis, tum ex Poly-
dori testimonio, in vita Henrici, huius nominis
primi, Anglorum regis, omnem fere regnandi
auctoritatem à consensu Parlamenti (vt vo-
cant) pendere. Et sane si conferre libet beatam
illam tranquillitatem (qua iam multis annis
fruuntur, sub benignissimo & pacatissimo fere-
nissimæ Reginae Elizabethæ dominio) cum
miserando & infelici statu, tot aliarum regio-
num, ipsa experientia docebimur, quam sit ea
moderatio Regiæ potestatis utilis, & beata, si
modo ea recte exerceatur, & Reges ipsi Deum
rimentes, populi que sui amantes, sustineant se
ab illa, non regi tanquam pupillos (vt aulici a-
dulatores, qui plane lachrymis miseræ ple-
bis pisto saginantur) loqui solent, sed dirigi
& moneri, ea tamen reuerentia & obedi-
entia, quæ Maiestati ipsorum conuenit, ac debe-
etur.

De Polonis porro si quis haecenus dubita- *IX. Ex-*
 uit, Num in eligendo certis conditionib. Rege, *empla-*
 ipsi hoc ius retinuerint, vt à iuramento ipsis di- *à Polo-*
 scedere liceat, si ille promissis non steterit, pote- *norum*
 rit id clare intelligere ex vltima illa electione, *institu-*
 qua sibi Henricum Regis Gallorum fratrem in- *tis.*
 Regem cooptarunt Atq; in eo mihi plane con-
 uenit cum Episcopo Valentino (huius electio-
 nis pro Rege suo, procuratore) qui in oratio-
 ne ad Polonos habita, & vulgo excussa eos hoc
 nomine maxime laudat, quod regum suorum
 potestatem sapientissimis suis legibus coarctá-
 rint, & quasi finibus circumscripserint.

Similiratione Veneti (quorum Respublica
 si ex euentis iudicandum est, omnium felicissí-
 me, & sapientissime, secundum hominum pru-
 dentiam constituta, & moderata existimatur)
 Ducem supremum sibi creant, non tanquam
 Idolam aliquod, aut spectrum (vt quidam in
 rebus politicis parum exercitati scribere ausi
 sunt) sed tanquam principem ac Monarcham,
 à quo citra vllum tyrannidis periculum, omnes
 Monarchia commoditates percipiant. Iam
 vero sicut Consilium illud quod vocant gene-
 rale, Ducis eligendi omnem auctoritatem ha-
 bet (seruatis tamen ritibus ad hoc apud ipsos
 institutis, & vsitatis) ita illud ipsum Consi-
 lium sibi ius istud retinuit (sine quo facile reli-
 qua omnia in nihilum abirent) Nempe illius i-
 psum Ducis deponendi & puniendi, si quid ty-
 rannicum vel moliatum vel patrauerit : quem

admodum id exemplis & facto sæpe cõprobatum est. Videant igitur hic reliqui Italiae populi, qui tam subtiliter de humanis reb. differere, & ratiocinari sunt soliti (editis etiam plerisq; de ciuili gubernatione libellis) an in hac re æque prudenter sese omnes, vt Veneti, gesserint.

XI.
Exem-
pla ab
Hispa-
norum
Regi-
bus.

Quid vero de Hispanis dicemus? Status certe eius Regni diu fuit perturbatissimus & valde inquietus, quod plæseque barbaræ nationes, tum ex Septentrionibus, tum ex Africa illuc veluti diluuium quodam exundarint, sicut id tum certissimæ historiæ, tum ipsorum idioma testantur. At fatendum est omnino Gentem hanc præ ceteris semper fuisse sagacem, & prouidam. Et quamuis verum sit illud Aristotelicum, *natura Barbaros mancipia potius esse, quam subditos*: Hispani tamen hactenus (quæcunq; tandem barbaries regionem eorum inuasit) in Politicæ constituendæ ratione plerisq; populis erubescendi occasionem præbent, eosq; merito pudefaciunt. Id vero vt probem, citabo, duo testimonia præ ceteris insignia, & quæ literis aureis inculpi publicis tabulis mererentur: vt & Reges iuste ex iis imperare, & populi vicissim recte obedire, docerentur.

Prius testimonium sumptum est ex quarti Concilii Toletani cap. 74. quod habitum est anno Domini D. C. XLIV iuxta Sigeberti supputationem. Verba autem Synodi, tum ex viris Ecclesiasticis, tum ex reliquis Regni ordinibus coactæ, sic habent: *Nullus apud nos sub præsumptione*

sumptione regnum arripiat, nullus excitet mu-
 tuas seditiones civium, nemo meditetur interi-
 tus Regum, sed defuncto in pace Principe, pri-
 mates totius gentis, cum sacerdotibus, successo-
 rem Regni consilio communi cōstituant: Et dum
 Unitatis concordia à nobis retinetur, nullum
 patriæ gentisq; dissidium per vim, atque ambi-
 tum moliatur. Quod si hæc admonitio mentes
 nostras non corrigit, & ad salutem communem
 cor nostrum nequaquam perducit, audi senten-
 tiam nostram. Quicumq; ergo ex nobis, vel to-
 tius Hispaniæ populis, qualibet coniuratione,
 vel studio, sacramentum fidei suæ (quod pro pa-
 triæ gentisq; Gothorum statu, vel conservatione
 Regiæ salutis, pollicitus est) temeraverit, aut
 Regem necesse attrectaverit, aut potestate Regni
 exuerit: aut præsumptione Tyrannicæ regni fa-
 stigium & surpaverit, anathema sit in conspectu
 Dei patris & Angelorum: atq; ab Ecclesiâ ca-
 tholica, quam per iuriam profanaverit, efficiatur
 extraneus & ab omni cœtu Christianorum alien-
 nus, cum omnibus impietatis suæ sociis, quia o-
 portet Et una pœna teneat obnoxios, quos simi-
 lis error inuenerit implicatos. Quod iterum secun-
 do replicamus, dicentes. Quicumq; a modo. & c. Et
 ideo, si placet omnibus qui adestis, hanc tertio i-
 teratam sententiã, Vestra Vocis consensu firma-
 re. Ab uniuerso clero, vel populo dictum est: Quæ
 contra hanc nostram definitionem præsumpse-
 rint, anathema Maranatha, id est, perditio in
 aduentu Domini, sint: & cum Iuda Iscariot par-

rem habeant ipsi & socij eorum. Amen. Quapropter nos ipsi, & sacerdotes omnes sancti à Ecclesiam Christi ac populum admonemus, ut hac tremenda & toties reiterata sententia, nullum ex nobis presenti atq; aeterno condēner iudicio: sed fidem promissam erga gloriosissimum Dominum nostrum Si senardum regem custodientes, ac sincera illi devotione famulantes, non solū diuinā pietatis in nobis clemētiam provocemus, sed etiam gratiā auctoris Principis percipere mereamur. Te quoq; presentem Regem, ac futuros atq; tuum sequentium Principes, humilitate debita deprecamur, ut moderati & mites erga subiectos existētes, cum iustitia & pietate populos à Deo vobis creditos regatis, bonamque vicissitudinem, qua vos nobis constituit, largitoris Christo rependatis, regnantes in humilitate cordis, cum studio bona actionis. Nec quisquam vestrum solus in causa, captivum aut reum sententia feriat, sed consensu publico cum rectorib. ex iudicio manifesto, delinquentiū culpa patefeat: servata à vobis inoffensis mansuetudine, ut nō severitate magis in illis, quā indulgentia pollearis, ut dum omnia haec (auctore Deo) pio à vobis moderamine conserventur, & Reges in populis, & populi in Regib. & Deus in vtriusq; latetur. Sane de futuris Regib hanc sententiam promulgamus, ut si quis ex eis contra reverentiam legum superba dominatione, & fastu regio instigatus, & facinore siue cupiditate, crudelissimā potestatem in populis exercuerit, anathematis

sententia à Christo domino cōdemnetur, & ha-
beat à Deo separationem, atq; iudicium propter
quod præsumpserit prava agere, & in pernitiē-
regnum deducere. De Simithilane vero qui pro-
pria scelera metuens, seipsum regno priuauit,
& potestatis fascibus exiit, id cum Gētis con-
sultu decreuimus, vt neq; eum, & eius, propter
mala quæ cōmiserunt, neq; filios eorum vnita-
ti nostræ vnquam consociemus, nec eos ad hono-
res, à quibus ob iniquitatem delecti sunt, ali-
quādo promoueamus. Est hoc sane singulare ex-
emplum: cui decretum aliud sextæ Synodi To-
letanæ adiiciam, in quo postquam de exigēdis
Iudæis è regno statutum esset, adduntur sequē-
tia. In casum bonum agitur, si non eius provide-
tur per seuerantia: Ergo postquam ordine pra-
missio ad gubernacula accesserit Regni, si ipse te-
merator huius extiterit promissi, sit anathema
Maran. atha in conspectu sempiterni Dei, & pa-
bulū efficiatur ignis aeterni, similiq; cum eo da-
mnatione perculsi sint, quicumq; sacerdotū, vel
quolibet Christianorum eius implicati fuerint &
errori. Ex his facile iudicari potest quæ sit ordi-
nū Hispaniæ in suos Reges auctoritas: si quid
contra iusiurandum cōmiserint: cū ex iure Feu-
dorum (quæ etiam Regna & Imperia comple-
ctuntur) Vasallus excōmunicato Domino ser-
uitium non debeat, imo sacramento fidelitatis
sit absolutus: vt habetur lib. 2. Feud. tit. 28. §. 1.
 Alterum testimonium, quod proferre sum-
 pollicitus; Formula illa est insignis, quam Arra-
 gonis

gonii hodie etiã (nisi forte non ita pridem mutata est) non solum in Regum suorum inauguratione vsurpant, sed etiã in conuentibus illis triennialibus iterant, in quibus Rex sese apud suos ordines sistere solet, tum etiã vt suis iudicat, tum vt ab iis ius suum recipiat. Ibi enim post multas peractas ceremonias, inter eum quem iustitiam Arragonensem vocant (qui suprema potestatis personam refert, cuique reges iureiurando se obstringere coguntur) & Regem ipsum, vel creandum, vel iam creatum,

*Formula
la qua
Hispaniarum
Reges
inau-
gurantur.*

Formula hæc totidẽ verbis pronunciat. Nos
 QUI VALEMOS TANTO COMME VOS,
 YPODEMOS MASQUE VOS, VOS ELE-
 GIMOS REY, CON ESTAS Y ESTAS
 CON DITIONES, INRA VOS Y NOS,
 VN QUE MANDAMAS QUE VOS: Id est,
 Nos qui tanti sumus quanti vos, & plusquam
 vos possumus, Regem vos eligimus, his atq; his
 conditionibus: Inter vos & nos, vnus maiorẽ
 est imperio, quã vos. En quousque Hispani suos
 Reges in honore habuerint, prout debuerunt.

XII.

*Exem-
plac sa
cro im-
perio.*

Quid plura? Norunt omnes qua sit auctori-
 tate cœtus ille Principum toto orbe illustrissi-
 mus, septem videlicet Electorum imperii, tam
 in eligendo Imperatore, quam in eo, quoties
 opus est, abdicando: sicut Adolpho, anno M.
 c. c. x. c. v. i. & Venceslao anno M. cccc. impe-
 ratorib. accidit. Erat autem tale iusiurandum,
 quo se tunc Reges seu Cæsares Germaniæ ob-
 stringebant, quale describitur in Tractatu, cui

titu-

titulus est, *Speculum Saxonicum* li. 3. parag. 54. Cum enim Rex eligitur, cogitur publico iuramento fidelitatem, & hominum (seu, ut vulgus vocat, *homagium*) imperio præstare: ac polliceri se totis viribus promoturum iuris administrationem: atq; adeo omnes iniurias propulsaturum, & denique omni studio, & conatu iura Imperii conservaturum.

Accedo iam ad Francos: apud quos, priusquam in Galliam venissent, Reges ordinibus populi sui submissos fuisse, testis est Julius Cæsar lib. 5. cap. 8. de bello Gallico, dum Ambiorigis Ebutonum (siue ut hodie vocantur *Leo diensium*) Reguli, in quadam oratione verba recensens ait, sua esse eiusmodi imperia ut non minus haberet in se iuris multitudo (legitime scilicet coacta) quam ipse in multitudinem. Idem etiam probatur ex verbis Vercingentorigis Regis Aruernorum causam suam in cœtu publico tuentis, ut ea ab eodem Cæsare recitantur lib. 7. cap. 4. Postea vero Galli & Franci sub vno Francogallorum nomine colerunt in vnum. Quorum regnum cum singulari Dei beneficio diutissime prorogatum, & conservatum fuerit, nunc quidem inanitate videtur (quacunq; tandem ex parte culpa hæreat) ut certissimum eius excidium proxime timendum sit, quod tamen vix accidere potest, nisi cum ingenti reliquarum orbis partium mutatione. Certe, umque mihi nunc de eo dicenda sunt, satis suspicor quibusdam grata & accepta, quibusdam vero ingratißima

XIII.

Exempla Re-

gum

Gallo-

rum &

ante,

& post-

quam

Fran-

cis con-

iuncti

fuere.

& inauspicata, futura. At nihil dicēti nisi quod res est, spero quidem Deum mihi aduersus omnes calumnias fore propitium. Quamquam igitur Francogalli Reges suos primum ex Merouei familia, deinde ex Caroli Magni posteris, ac tandem ex Hugonis Capeti successoribus eligerent, ita tamen ab initio Monarchiam suā cōstituisse dico, vt Reges ipsorum non solo iure successionis regnarent, sed si simul consensu Ordinum Regni electi forent. Sic Pharamundus electus solio Regio sublimatus fuit, anno Domini ccccexix. Sic Pipinus anno d. ccli. ipsorumque liberi Carolus, & Carolomannus anno d. cc. lxxviii. Ac tandem anno d. cc. lxxi. Carolus in fratris partem ex ordinum auctoritate successit. Quam auctoritatem secutus ipse postea, nempe anno d. ccc. xii. Ludouicum filium suum Imperij hæredem instituit: cauens nominatim testamento suo (sicut Nauclerus, qui scriptis illud prodidit, testatur) vt populus (id est ordines ipsi) quem mallet ex filiorum suorum liberis in Regni successorem eligeret, præcipiens etiam Patruis, qui tum superuixissent, vt eiusmodi electioni assentirentur: quod factum e quidem notatu est dignissimum, ad totius huius quaestionis statum decidendum accommodatissimum. Arque tale fuit Francogalli-

Nau.

*Vol. 2. genera-
tion 28.*

*Aymoi-
no l. br.
3. cap. 21*

corum Regum iuramentum teste Aymonio, qui Carolum Caluum dictum sic loquērem in-
ducit: *Quia sicut isti Venerabiles Episcopi & nius*

ex ipsis voce dixerūt & certis indiciis ex nostra
 unanimitate monstrauerunt, vos acclamastis
 me Dei electione ad vestram saluationē, & pro-
 fectum, atque regimen, & gubernationem hoc
 aduenisse, sciatis me, honorem & cultum Deū
 atq; sanctarum Ecclesiarum Domino conserva-
 re adiuuante, & vnumquemq; vestrum secun-
 dum sui ordinis dignitatem, & personam iux-
 ta meum scire & posse, honorare & saluare, &
 honorabiliter saluatum tenere velle: & vnicui-
 que in suo ordine secundum sibi competentes
 Ecclesiasticas quam mundanas legem & iusti-
 tiam conseruare. In hoc vt honor Regius & po-
 restas, ac debita obedientia adiutorium ad re-
 gnum mihi à Deo datum continendum ac defen-
 dendum, ab vnoquoq; vestrum secundum suum
 ordinem ac dignitatem atq; possibilitatem mi-
 hi exhibeatur, & sicut antecessores vestri iure,
 fideliter & rationabiliter, meis antecessoribus
 exhibuerunt. Hæc ille totidem verbis.

Eos ipsos vero ordines potestatem regum,
 quos elegissent, abdicandorum habuisse, si
 quid peccassent, infinitis exemplis constat.
 Childericus propter flagitia, & libidines pu-
 blico Consilio Regno motus, & expulsus est
 anno ccc. lxi. eique Gilo substitutus, qui ex
 Merouei familia nō erat. Et Childericus anno
 d. lxxviii. & Theodoricus anno d. e. lvii.
 Quinimo anno d. ccc. xc. ordines neglecto
 Carolo Ludouici Balbi filio Euden siue Odonē
 in Regem elegerunt. Legimus etiam Hugonem

Capetum Regno priuasse Carolum Lothariū fratrem, cum ille negligentius & veluti cunctādo rem ageret, & ad concilium deferret, sperans scilicet fore, vt Regni ordines illorum cōtrouersiam, pro assueto more, dirimeret. At in summa, si regnum Francogalliaē electione non conferebatur, dicendum esset neque Pipinum, neq; Capetum quicquam iuris in eo habuisse, cum neque ex Merouei masculis hæredib. successores deessent Pipino regnum vsurpante: neque ex Caroli Magni filiis, cum Caperus Regium diadema sibi vendicaret.

Porro quod attinet ad eorundem ordinum auctoritatem, qua vel Regni præcipuas dignitates & officia conferebant, adimebantque: vel saltem sollicite animaduertebant, quo modo se Reges tam in iis conferendis, adimendisue, quam in tributis exigendis, aut in aliis Regni præcipuis negotiis, tum belli tum pacis tempore gererent: Eo, inquam, auctoritas vetustissimis & valde authentice Historiis satis superque testata est. quæ plane eorum assentatorum impudentiam satis arguunt, qui hodie ex ruinis tanti tamq; sapienter constituti Regni, suam potentiam per fas nefasque augere non desinant. Et sane quod nostris temporibus, vt qui sanguine est proximior, non cōuocatis ordinibus, in Galliaē Regnum succedit, nouamque rerum faciem inducit, pro eorum libidine, qui eiusmodi successoris fauorem ac gratiam captauerunt: Quodq; comitia publica statuto tempore

tempore amplius non indicuntur, sed tum dū-
taxat, cum id commodum quibusdam vide-
tur, qui inde proprias commoditates, & secu-
ritates aucupantur: Quod præterea, quoties
ordines coguntur, id fit non tam vt de publi-
cis rebus se iō decernatur, quam dicendi causa,
vt scilicet longis affectatisq; orationibus Rhe-
torum (imo Sophistarum potius) more, tempus
& actio omnis eludatur: Quodque illic ii iudi-
ces sedent, in quos præcipue omnes accusa-
tiones, & querimoniam intenduntur: denique
quod tum bella, tum pax, aut induciæ decer-
nuntur; tributa & actiones imponuntur; leges
de rebus tam publicis, quam priuatis figuntur,
& refiguntur; dignitates & præfecturæ, omnia
item munitia publica electis vel conferuntur,
vel adimuntur, pro quorundam tantum (sive
virorum, sive mulierum, nobilium, sive igno-
bilibium, proborum sive improborum) arbitrio,
qui apud rerum Dominos maiore pollent au-
thoritate & gratia (vtpote per quorum aures
& oculos duntaxat isti & audiant & videant)
hæc, inquam, omnia à maiorum sanctis mo-
ribus & agendi ratione quam longissime disti-
dent, & cum primariis legibus quibus Gallicæ
Monarchiæ fundamenta nituntur, plane ex
diametro pugnant. Iam vero Iurisconsultis
omn. qui cum scientia iuris bonam conscien-
tiam coniunctam habent, disputandum re-
linquo, num vlla quantumuis longi tem-
poris præscriptio iure aliquo vel diuino,
vel

vel humano locum hic habere possit, vel de-
 beat. At enim quod hodie adhuc Reges, cum
 solenni ritu unguuntur, iuramentum præstant
 (cuius formula utinam publice excuderetur, ut
 omnibus innotesceret) & quod præterea sin-
 gulis ciuitatibus sua priuilegia, ita publica
 munera Regni officariis confirmare postquam
 regnum sunt adepti, consueuerunt (et si hic
 multa sunt per abusum quæ minime sunt pro-
 banda.) Quod denique si Reges minores
 sunt ætate, status ordinisque Regni communi
 consilio statuunt, ad quem illius administratio
 pertineat: hæc, inquam, omnia, reliquæ
 sunt adhuc pristinae illius auctoritatis, quæ
 ordines pollebant, & quæ nunc paulatim a-
 bir in nihilum. Nondum tamen ducenti an-
 ni præterierunt; cum ab ipsis ordinibus Ca-
 roli V. (qui *sapiens* cognominatus est) testa-
 mentum rescissum fuit, nempe anno M. CCC.
 LXX. Quidamplius? anno M. CCCCLXVII.
 quum Ludouicus huius nominis XI (qui quan-
 tum potuit Monarchiam Gallicam in Tyran-
 nidem transformare conatus est, quod Regii
 Parasiti Regem emancipare seu seruitio exime-
 re, appellant) merito accusaretur, quod pesti-
 me Regnum administraret, dati sunt illi ab or-
 dinibus apud Turones conuocatis xxx. viri
 tanquam curatores, à quibus se regi & guber-
 nari pateretur. Verum est quidem, ipsum post-
 ea facile ab illis sese expediuisse, ut pote cui
 (Claronensis Idoli prætextu, quod summa su-
 per-

Alii
 xxx.
 vide

per-

perstitutione colebat) iuramenta omnia & promissa, non nisi ludus, & iocus essent: sed tanto cum ipsius præiudicio, & infelici successu, ut præter infamiam, qua etiamnum hodie notatur, quamdiu vixit, nulla vnquam quiete aut pace frui potuerit: & in ipsa adeo morte expertus sit, quid valeat à subditis potius timeri quam amari. Et quandoquidem de iuramenti violatione mentio incidit, addere libet aliud exemplum valde memorabile: Carolus huius nominis VII. dum adhuc Delphinus esset, nefario consilio Ioannem vltimum Burgundiæ ducem è Gallicorum regum prosapia ortum, coram se misere trucidari iussit contra fidem, pacem, atque amicitiam paulo ante prope Melodunum iuratum. Hoc periurium deinde (quamvis tanto Dei iudicio Dux ille esset dignissimus) multis animarum millibus fuit in Gallia expiatum, cum totius pene Regni subuersione. Et Carolus ipse Rex coadactus miseriarum ut à patre suo primum exheredatus, capitalem suum hostem postea Regno inaugurari Lutetiæ conspexerit, ac proinde Biturigum ipse, potius quam Galliæ Rex diceretur. Tandem vero pacem multo suo dedecore redimere coactus est, ut ex tractatu apud Atrebates concepto, apparet: In quo (etsi ipse rex cum duce Philippo Ioannis interempti filio, tanquam subdito suo transigeret) hæc clausula nominatim expressa habetur: cui, inquit, rex ipse assentiatur, & diplomate suo

*In signe
exem-
plum & l
tionis
diuina
imper-
iurum
princi-
pem.*

comprobabit. Quod si vero hanc transactionem ab ipso violari contigerit, ipsius clientes, feudatarii, & subditi, praesentes & futuri, illi deinceps neque obedire neque inferuire tenebuntur, sed Duci potius Burgundiae, ipsiusq; successoribus, aduersus ipsum omnem obedientiam praestabunt: cuncti deniq; illi ipsi clientes, beneficiarii, subditiq; ab omni fide, iureiurando, obsequio, promissionibus, & obligationibus, ac quibuscunque officiis, quibus Carolo Regi deuincti prius essent, liberati, immunes ac prorsus soluti hoc casu habebuntur: ne deinceps illis quicquam horum fraudi, aut onere impu-
 tari, aut ab illis culpa vlla exigi possit. Quinimo hoc ipsum iamiam facere Carolus Rex illis praecipiat, & liberos absolutosque ab omnibus iuramentis, & obligationibus pronunciet, si quid tale euenerit. Hic scilicet fuit exitus violatae fidei Regiae improbo consilio. Haec autem pacta conuenta, quae bona fide in posterum obseruata fuerunt, maxima Regno quies & pax obtigit. Porro si aequum tunc visum est, hanc clausulam inferi accidentariae huic promissioni, quae ad Regni administrationem proprie non pertinebat, an minus aequa legitimaque illa promissio, aut conditio censenda erit, quam populus a Rege suo dum vel crearetur vel inauguraetur, fuerit stipulatus: cum & aequitate maxima & naturali ratione nitatur: videlicet vt Rex ex Legum praescriptis (quarum ipse summus est, esseue debet,

bet, custos & protector) omnem suam administrationem moderetur.

Huc ergo omnium supradictorum summa redit: summum Imperium ita demum esse penes Reges aut alios supremos Magistratus, ut siquidem illi optimas leges iuratasque conditiones transgredientes in apertos Tyrannos degenerent, nec sanis consiliis auscultent, liberum licitumque sit inferioribus Magistratibus tum sibi, tum iis quorum curam gerunt, providere & publico Tyranno obsistere. Ordines vero vel status Regionis quibus hæc auctoritas à legibus est collata, carenus sese tyranno opponere atque adeo ipsi iustas, & pro meritis pœnas, si opus erit, irrogare & possunt & debent, donec res in pristinum statum restituta sint. Quod si præstiterint, tantum abest ut seditiosi, aut perduelles habendi sint, ut contra officio suo & iuramento (quo & Deo & patriæ sunt obstricti) probe defuncti tum demum censeri debeant. Ac quamvis iam supra evidentissimis Regnorum & Imperiorum, tam veterum quam recentium, exemplis harum rerum praxim comprobauerimus, ne tamen quisquam obiiciat legibus potius quam exemplis iudicandum, addam ad maiorem sententiæ nostræ confirmationem quamplurimas & alias rationes. Dico enim primum duas esse propositiones, quas æquitas ipsa iusve illud naturæ (à quo vno pendet totius humanæ societatis conservatio) in dubium vocari non patitur:

*Epitome
gus ac
conclusio
de
auctoritate
ordinis*

*1. Ratio
à iure
est æ-
quitate
naturalis.*

Condi- titur: quarum prior est, in omnibus pactis, &
tiones con- conventionibus, quæ mutuo ac solo consensu
pacto inter partes contrahuntur, eos ipsos per quos
addite obligatio contracta est, eandem solvere & diri-
si non mere posse, quoties id ratio postulat. Itaq; qui-
impleã- bus est potestas Regis creandi, iisdem quoque
tur, ir- eius abdicandi ius erit. Altera vero: si quæ est
ritum iusta soluendæ conventionis aut pacti occasio,
erit pa- qua obligatio ipsa per se evanescat, & pro nul-
ctum si la habeatur, hanc vnam esse, si essentielles con-
parti ditiones, propter quas proprie obligatio con-
lase pla tracta est, manifeste violentur. Ostendant igi-
cuerit. tur qui eo usque Regum ac supremorum Ma-
Nulli gistratum auctoritatem euehūt, vt dicere au-
Unquã deant, illos non alium quam Deum solum Iu-
Reges dicem habere, cui factorum suorum rationem
admis- reddere teneantur: vllam gentem vsquã fuisse,
si, nisi quæ scienter, & absque metu, aut vi aliqua, sese
aut ex- arbitrio supremi alicuius Magistratus submise-
presse rit, non addita expresse, aut tacite subintellecta
aut ta- hac conditione, vt ab eo iuste, & ex a quo re-
cite sub gatur & gubernetur. Quod si quis exemplum
intelle- aliquod proferat populorum, qui bello supera-
ct a con- ti sese iis omnino conditionib. iurati submise-
ditio- runt, quas victores proponerent: non satis mi-
ne, si iu- hi fuerit eum Iuriconsultis respondere, ea quæ
ste san- vi, iniustoue metu extorta sunt, pro legitimis
eteque non esse habenda (fateor enim Theologiam,
populos quæ conscientiarum est Regula, non facile per-
rexe- mittere, vt eiusmodi iuramenta temere violen-
rintur. tur.)

tur.) Sed addam præterea, etiã si populus quis- *Condi-*
 piam scienter & sponte rei per se euidenter irre- *tiones*
 ligiosæ, Iurique naturali contrariæ assensum *aperte*
 præbuerit, nullam esse eiusmodi obligationem: *irreli-*
 tantum abest vt dubitari iure possit, an ea vali- *giosas*
 da ac rata sit existimanda, quæ per vim ac me- *Et con-*
 tum, aut aperta fraude & malis artibus contra- *tra con-*
 cta fuerit. Hæc enim generalis iuris & æquire- *scien-*
 gula communibus naturæ principiis subnixæ *tiam,*
 (quæ adhuc post lapsum in homine, quantum *nullius*
 uis corrupto resident) tam certa firmaq; est, vt *esse mo-*
 nihil quod illis aperte aduersetur & repugnet, *menti.*
 pro iusto & rato inter homines sit habendum.
 Hoc porro de rebus penitus iniustis atque ma-
 nifeste irreligiosis intelligendum est, quas nemo
 non videt (nisi sensu communi prorsus desti-
 tutus) non posse bona conscientia à quoquam
 vel exigi vel præstari. Tale fuit pactum quod
 primis temporibus inter Minoem Cretenis
 insulæ Regem, & Athenienses intercessisse fe-
 runt: nempe vt quotannis illi septem adole-
 scentes, septemque puellas adducerent, vt
 vel à Minotauro deuorarentur (sicut fabulæ
 tradunt) vel (quod magis est credibile) vt
 illius libidini, atque Tyrannidi inseruirent. *I. Sam.*
 Eiusmodi etiam fuit conditio ab Ammoni- *II. 2.*
 tis, habitatoribus labe proposita, fore scili-
 cet vt illis parcerent, atque illos in suam tute-
 lam reciperent, si modo singuli alterum sibi o-
 culum eruerent. Minusque adhuc tolerabi-
 lis fuit conditio ciuibus Hierosolymitanis
 ab

*a. Ma-
chab. 1.
85.*

ab Antiocho execrando Tyranno proposita, & à plerisq; eorum promissa, vt scilicet conseruandæ vitæ suæ gratia, veram Religionem abiurarent. Si vero conditio à victore proposita, & à victis promissa, difficilis est duntaxat atque dura, vitæque huius tantum incommoda continens, concedo eo casu iurisiurandi potius rationem habendam, quam vllorum commodorum, vel incommodorum.

*Ezech.
46.17.*

Quam ob causam Deus acriter Sedechiam, vltimum è familia Dauidis Regem, increpauit & puniuit, quod contra iuratum fidem à Chaldæorum Rege defecisset. Gabaonitæ certe etsi in durissimam seruitutem à Iosua adacti, nusquam de eo conqueruntur. Præcipue vero cum de Religione agitur, summopere cauendum est, ne quis temere ab iis quæ Deo iuratus promisit deficienti licentiam captet. Quam in re tamen

Ios. 9.25

modus quoque eiusmodi seruandus erit, vt quemadmodum nihil facile in Religione quisquam immutare debet: sic (quoniam non nisi cum maximo dispendio in ea decipi possumus) nemo pertinaciter ea tueatur, quæ impie & illicite Deo promissa, obtentu Religionis fuisse constiterit. Quod quia non satis caute hæctenus animaduersum fuit, multæ graues ac periculosa in mundo conuersiones acciderunt.

Verum demus, fuisse gentem aliquam, quæ aut imprudentia, aut blandimentis, aut denique, quia bonum principem semel ex quapiam fami-

fami-

familia nacta, nimia facilitate præsumpserit: tales quoque semper futuros omnes illius posteros: sese omnino, nulla expressa conditione, cuiuspiam submiserit, an propterea dicemus Principi illi omnia licere, quæ libuerint? An ne potius ea quæ natura sua, sancta sunt & legitima, tanquam expressa habenda erunt? Quorsum enim alioqui res euadet? aut qualis demum vita hominum futura est? Si Princeps huiusmodi eousque licentiæ proruperit, ut subditorum parentes truculentus occidat, uxores ac filias cõstupret, domos ac possessiones expilet, denique singulos pro arbitrio iugulet: quia scilicet populus, ipsius probitate confusus, hunc ab initio sibi Principem sine vllis conditionibus assumpserit?

Adhæc iniquissimum sane fuerit, vniuersæ alicui genti ac populo id denegare, quo æquitas ipsa priuatis personis (quales sunt minores, mulieres, mente capti, & qui ultra dimidium iusti pretii se fraudatos conqueruntur) vltro concedit, maxime si de mala eorum fide cõstitit, quibus se eiusmodi personæ obstrinxerunt. An vero quisquam magis improbæ fidei reperiri potest eo Tyranno, qui sit vsque adeo impudens, ut persuasum esse velit, sibi omnia licere per fas nefasque, quia scilicet aut ita cum populo pepigerit, aut à maioribus suis talem potestatem acceperit? Fateor equidem interea (sicuti abunde supra demonstratum est) auctoritatem ordinum siue statuum

*II. à Cõparatis,
I. Cõmparat.
qualis.
Populos
in intègrum
potius
esse re-
stituen-
dos, quàm
priua-
tos ho-
mines.*

tunc implorandam, & interponendam: ne privatis hominibus quicquam ex seipsis aggredi aut moliri in statum publicum liceat, neve inferiores Magistratus vocationis suæ cancellos transcendant.

Compara- ratio cū aliis hominib. qui inferiores in potestate habent. Sed quæro præterea: *an maior sit subditorum erga Regem obligatio, quam liberorum erga patrem, mancipiorum erga dominum, aut libertorum erga patronum, qui eos manumisit? Audiamus vero in primis quid Cicero, æquitate & ratione ductus, scribat de officio filii familias, cuius pater vi, patriæ suæ dominium vsurpare contendat: Si Pater, inquit, dominationem manifesta vi occupare, aut patriam prodere tætet, an filius tacebit? Minime, sed patrem suppliciter rogabit ne id faciat: si autem precibus nihil profecerit, accusabit illum, atq; minister terreat: Quod si eo iam res processerit, ut periculum sit ne tandem patria obruatur, vitæ patris salutem patriam præferet. En qualis fuerit eius viri sententia, non solum rationi consentanea, sed etiam maximæ auctoritatis. Quod vero ad servos seu mancipia attinet: iure Romanorum cautum est, ut servus, cui Dominus ægrotanti opem non tulerit, liber habeatur. Et quod etiam maius est, servo ex iuris scripti dispositione, Dominum læsæ Maiestatis reum accusare licet. Quis vero hoc crimine magis tenetur, quam Tyrannus omnia iura tam diuina quam humana manifeste pervertens? Sed apud quem, inquires, accusabitur? Respondeo, vel apud eos qui cum*

ceius

eius creandi potestatem habuerint, habent etiã
 iudicandi ipsam auctoritatem; vel apud eos
 qui præcipui sunt supremæ potestatis defen-
 sores, & à quibus nulla est prouocatio. Si quam-
 uis Liberti omnem Patronis suis obseruantiam
 debeant, adeo vt iure ordinario non nisi ciuili-
 ter cum eis agere possint; certis tamen de cau-
 sis) vt pote si atroci aliqua iniuria à patrono fu-
 erint affecti, eumue in adulterio cum vxore de-
 prehenderint) possunt capitalem accusationem
 aduersus eos, ex iure ciuili instituire. His argu-
 mentis ago, non vt conscientiam legibus ciui-
 libus, aut Philosophorum dictis tanquam re-
 gulis certissimis astringam: sed duntaxat vt e-
 uidentissime ostendam, quam iniqua sit eorum
 opinio, qui nullam prorsus hominibus viam re-
 linquunt, qua cursum imminentis vel aperte
 grassantis tyrannidis abrumpere valeant,
 quantumuis crudelis & iniqua illa fuerit.

Certe quod excipere solent, *Regem legibus non*
astringi, in genere nec potest nec debet accipi,
 vt Regum assentatores, Regnorũq; euersores
 occinunt: Nam vt taceã tot, omnium fere natio-
 num, exempla q̄ supra allata sunt, quorsum tot
 graues veterũ Jurisconsultorũ sententiã, è iu-
 re naturæ excerpã? Cuiusmodi sunt, eos qui le-
 ges ferunt, legibus quoq; obtemperare: Et, quod
 quisq; iuris in alium statuerit, ipse vt eodem
 iure vtatur: Et, nihil imperio magis conducere
 quam vt Rex legibus vtatur: dignam denique
 vocem esse, *Principem legibus sese subditum*
 M profi-

IV. Com-
 paratio
 Liber-
 tis in
 Patro-
 nos.

Ad Ga-
 rias ob-
 sectio-
 nes so-
 lutio.
 I. Ob.

Quomodo profiteri? Itaque quod alibi à Jurisconsultis doctel dici videtur, *Principem esse supra leges, aut legi oporteat* Principem legibus esse solutum, non nisi de legibus ciuilibus, deq; particulari & priuatorum iure est intelligendum: Verbi gratia, de restamentis, de detractioe Trebellianæ, aut Falciadianæ: non autem de iure publico, & ad statum, vt dici solet, pertinente, multoque minus de iure naturali, aut diuino: cui cum omnes & singuli homines subijciantur, quatenus homines nati sunt: omnino efficitur, aut reges homines non esse, aut illos hoc iure teneri.

II. Ob. Si quis rursus obijciat, ius illud publicum, & ad statum populi, aut gentis pertinens (de eiusmodi enim loquimur) longe esse diuersum à iure naturæ, ac gentibus omnibus communi: Verum id quidem esse quibusdam in rebus fatebor, sed ita vt omne illud discrimen, in circumstantijs hæreat, quæ efficere nequeunt, quin generalis illa æquitas, & inuicem firma constantisque & eousque maneat, vt omnis politia, quæ illi aduersetur (veluti, exempli causa, si manifestæ impietates, latrocinia, eiusq; generis facinora, tum aduersus Deum, tum aduersus ius gentium ac bonos mores, probarentur) prorsus sit & damnanda, & abijcienda.

III. Ob. Posset & illud excipi, supremum Magistratum ream quidem esse, si aliter quàm dictum sit, dominetur. At non habere alium Iudicem, quàm Deum ipsum: quod Davidis quispiam exemplo probauerit, qui cum esset adulter, & homicida

cida nefarius, à nemine tamen mortalium iudicatus fuit. Sed respondeo primum: ex supradictis satis perspicui Gentes ipsas populiq; ordines ius sibi plerunq; retinuisse frenadorũ Principum, cui nulla vel vetustas, vel tẽporis præscriptio obesse possit. Deinde multum interesse inter eum qui crimen aliquod semel, aut etiam repetitis vicibus comiserit, & eum qui ex professo omni scelerum generi sit addictus: Item, inter Principem vitæ flagitiosæ, & eum qui iustam omnẽ gubernandi rationem in regno suo euerrat: neq; enim supremum Magistratũ censuerim pro priuatis delictis (& quæ proprie personalia sunt) eodem modo, quo subditos coercendum, sed tamen posse vsque adeo perditum fieri, vt merito pœnis ac supplicijs in eũ animaduerti & possit & debeat. Quanto igitur æquius fuerit, cum de publico statu agitur, vt his quib. hoc officij incumbit, liceat providere & omnino satagere, ne quid Respubl. detrimenti patiatur? q̄ ni fecerint, perfidi & in Deũ, & in Patriam (quib. se iuramento obstrinxerunt) habeantur. His distinctionib. probe expensis, & ad Davidis mores in genere (nec non ad publicam illam satisfactionem, quam de admissis publice agit pœnitentiam) comparatis: damna nemo mirabitur non fuisse quicquam grauius aduersus eum statutum, vel tentatum. Præterea falsa est in vniuersum eius argumenti conclusio, ex qua infertur, non debuisse pœnas de delicto aliquo sumi, quia scil. sumptæ non sint.

*Non omnes
Principes
flagitiosos
statim
Tyrannos esse.*

*Cur David
uidetur
de adulterio,
neq; de homicidio
damna-
tus fuisse.*

*IV. Ob.
De Tur-
cica
Tyrannide.*

Sed nec deerunt etiam fortasse qui Turcarum Imperatoris in suos subditos auctoritatem prætexant. Quibus vno verbo responsum velim, eiusmodi imperium neque Regium neque humanum dici mereri, sed prorsus barbarum, Tyrannicum, brutum atque execrandum: eo maxime, quod cum cæteræ Monarchiæ, & imperia (quantumuis multis vitiis obnoxia) instrumenta tamen fuerint ad humanam societatem conseruandam idonea: contra, Turcicam hanc tyrannidem appareat horrendum esse Dei flagellum, quo Deus mundo huic extremam ruinam, & euersionem iusto suo iudicio minitetur. Itaque clara voce & sonora profiteor, si qui hodie reperiantur, qui Regibus suasores sint, vt inde gubernationis suæ exemplar, & typum effingant, eos tanquam publicos humani generis hostes habendos, & ex terminio profligandos.

*V. Compar.
Quid
Vxor
in ma-
trimonio
liceat.
1. Cor.
7. 15.*

Cæterum vt comparationes supra institutas de iure priuatorum in priuatos persequar, an vlla strictioris iuris obligatio inter homines dabitur quam Matrimonii, (in quo Deus ipse tanquam huius contractus præcipuus autor intercedit, & per quod qui duo erat, vna caro fiunt.) At in matrimonio etiam ipso, si pars vna alteram deserat, eam quæ deserta est Apostolus, ab omni obligatione liberam pronunciat: quia deserens præcipuam matrimonii conditionem violat. Fingamus vero quempiam profiteri, se velle vxorem apud se retinere, idque conari: si tamen innotuerit, ideo vxorem hunc appetere, vt illi mor-

mortem inferat, vel eam alia via de medio tollat: annon pro desertore manifesto habendus erit? At certe huic diuersa non est Tyrannorum mens, quum non alia ratione subditos in potestate habere contendant, quam vt miseris suis cupiditatibus indulgentes, eos ad interuersionem vsq; persequantur & opprimant: quidni igitur idem de vtrisque statuatur, qui iudicandi auctoritatem obtinent? Quod si ne Ecclesiastici quidem canones, uxorem quæ tuto apud maritum degere non potest, cogendam esse statuunt, vt cum illo habitet: cur inferiori Magistrarui, sibi suisque prouidere non concedatur, & aduersus manifestum Tyrannum ad ordines recurrere?

Ad hæc, cum & Regna, & Imperia ipsa, in feudis censeantur (quæ supremæ potestati hominis & fidelitatem seu subiectionem, & seruitutem etiam debeant) videamus quale sit Jus Feudorum. Ex lib. igitur 2. tit. 20. §. Domino, & tit. 47. apparet Dominum non minus in Vasallum (sive clientem) crimen perfidiæ committere posse, quam Vasallum in Dominum: quo casu feudum quidem Domini, ad Vasallum non deuoluitur, sed redit ad directum feudi Dominum, à quo primario illud dependet, vel ad Domini agnatos. Hoc tamen certum firmiterque manet, Dominum perfidiæ convictum, omne suum ius amittere, quod in Vasallum haberet. Cuius rei ratio ex eo pendet, quod Dominus in omnibus, vicè fidei suo reddere debet,

*Quid
Vasalli
in Do-
minos
feudi
iuris
habeant.*

alioqui merito maleficus censetur, ut habetur
 in *tit. 6. de forma fidelitatis*, ad finem. Dico igitur
 in propofita quaestione, Regem vel etiam Im-
 peratorem, cuius dominatio a suprema pendet
 potestate, si in crimen illud perfidia erga Va-
 fallos suos, hoc est subditos, incidit (quod v-
 tinam nunquam accidat) amittere feudum suum, non
 ut Vasallis adiudicetur: sed ut de eo disponant
 ij, qui supremam illam potestatem referunt. Ut
 vero huius argumenti firmitas cognoscatur,
 notandum est: eiusmodi indirectos (seu ut vul-
 go vocant *subalternos*) Dominos, nullam pra-
 stare iusiurandum Vasallis, cum eos inuestiunt,
 adeo ut quod diximus obseruari aduersus eos
 qui crimen perfidia admittunt, non alia quam
 naturalis illius aequitatis ratione nitatur, quae
 etsi expressa non fuerit, per se tamen semper
 subintelligenda veniat. Quid igitur (ut a mi-
 nori ad maius fiat comparatio) statuendum e-
 rit de eo, qui in crimen illud lapsus est erga sub-
 ditos, quibus se expresso iureiurando deuia-
 xit? Praeterea etsi demus Dominum in crimen
 illud perfidia nunquam posse ita incurrere ad-
 uersus Vasallum, ut ius feudi amittat: At nemo
 dubitabit Vasallum huius criminis reum aduer-
 sus Dominum suum, feudo merito priuari. Cum
 ergo Imperator ipse, ut supra annotatum est,
 subiectionem (seu *hominium*, ut vulgus appel-
 lat) Imperio debeat, utpote, cuius ipse fit pri-
 mus, & supremus Client: (qua conditione etiam
 Reges in regnis suis esse multo maiori, aut sal-
 tem

rem pari ratione æstimandum est) quis dubitet, quin Imperatores, aut reges à feudis suis decidant, si eo vsque perfidiæ proruperint, vt iam manifestos, & deploratos Tyrannos degenerent? quandoquidem id experimento ybique comprobatum fuisse ostendimus.

Denique cum apud saniores omnes, eorum VIII.
etiã qui se *Catholicos Romanos* vocant, tũ certis Com-
rationibus, tum infinitis exemplis iam pridẽ parat-
constitutum sit & persuasum: concilium Oecumenicum seu generale esse supra Papã, eũq; deponendi saltem propter crimen hæreseos potestatem habere: consequens est profecto, aut Reges maioris auctoritatis quam Pontifices, crimenq; hæreseos minus q̃ Tyrannidis crimẽ esse: aut populos tantundem saltem potestatis habere in Reges Tyrannos factos, quantum habet concilium in Pontificem hæreticũ. Hæc est igitur nostra de hac quæstione sententia, qua quæritur, quid iuris habeant subditi (cuiuscunque status fuerint) in supremum magistratum, qui Tyrannus evidens sit effectus.

QVÆST. VII.

Superest tamen adhuc in hac dilputatione Quid
non exigua difficultas. Quæritur. n. trã ager-
fieri debeat cũ Tyrannis eonsp̃s potentia excre- dum,
uit, & Ordinũ cõuentus (quod legitimũ reme- cũ ordi-
diũ aduersus eam esse dixim⁹) prorsus nes cogi-
nientia, vel metu, vel malitia valentioris mul- contra
titudinis ita impeditur, Tyrann-
possit? Respondeo priuatos qui dẽ homines, ni- niam

*non pos-
sunt.*

*Que
privato-
rum
reme-
dia le-
gitima
& ne-
cessaria*

si vel ab inferiori Magistratu, vel à saniore sta-
tuum parte (de qua mox fusius) auctoritatem
habeant: nihil hic remedii iusti habere, quã re-
sistentiam cum patientia & precibus coniũ-
ctam, quas Deus utiq; non est aspernatus, &
sine quibus reliqua omnia remedia quantum-
vis legitima, Dei maledictioni suberunt. Nihil
tamen impedit quin privatae conditionis sub-
diti ad intermedios Magistratus confugiant,
eosq; de officio suo interpellent: qui si vel oēs,
vel sanior ipsoꝝ pars, privatoꝝ eiusmodi ope-
ra uti voluerint, satis supra ostendi, quid hi &
Deo & patriã debeant. Sane inferiorum magi-
stratum partes sunt, concordibus animis si-
mul statuum conventũ vrgere: seseque interea
quantũ & possunt & licet, adversus manifestã
tyrannidem tueri, & conseruare: deniq; singu-
lis quoq; ordinibus hoc officii incumbit, vt le-
gitimum ac generalem omnium ordinum con-
uentum serio procurent; ne improbi, bonos;
tardi diligentes; multitudo potiorem, saniorẽ-
que partem aut impediunt aut remorentur.
Quinetiam privati quiq; in eiusmodi necessi-
tate, Magistratibus subalternis sese adiungere
tenentur, & officium subditorum præstare: &
si res postulet, licebit etiam saniori parti op-
pressã, auxilia aliunde conquirere, præsertim
apud Regni confœderatos & amicos. Ad cuius
sententiã confirmationẽ citabo probatissima a-
liquot exempla. Ecce duæ integræ Tribus Ru-
ben, & Gad, & dimidia tribus Manassis, cum
in Ido-

in Idololatriam incidisse existimarentur, à reli-
 quis omnibus tribubus armis impetuntur. Ve-
 runtamen nulla tribus in aliam ius potestatis quæ
 habebat, cum omnes duodecim non nisi vnum
 vniuersitatis corpus constituerent. Hinc igi-
 tur apparet, potio-rem partem posse alteram in
 ordinem cogere non expectato omnium cõ-
 muni consensu, si simul omnes conuenire non
 possint. Idem etiam in bello iustissime ab vnde-
 cim tribubus aduersus tribum Benjamin susce-
 pto, videre est, cum hi horrendum facinus in
 Gibeapratum defenderent. Quid si ergo aut
 duæ illæ tribus cum dimidia Manassis, aut tri-
 bus ipsa Benjamin in fratres & consanguineos
 suos tyrannidem affectassent? Sic & Romani,
 Constantini opem aduersus Maxentium im-
 plorauerunt, cum Occidentis imperium obti-
 nens, crudelissimum Tyrannum aperte ageret.
 Quod bellum non solum Deo propitio, & vo-
 tis ipsorum fauente gestum est, sed habet etiã
 ab omnibus historiographis approbationis te-
 stimonium. At Constantinus supremum impe-
 rium in Maxentium habuit, cum hic non mi-
 nus summum Principatum in Oriente, quam
 ille in Occidente obtineret. Quo iure vero aut
 quo titulo Occidentis Imperium adeptus est
 Carolus Magnus? Nisi quod à potiore Italiae
 parte, ac nominatim à Patriciis Romanis (qui
 tunc nondum, ac ne multis quidem post an-
 nis in potestatem Pontificum venerant) ad-
 uersus Longobardorum Tyrannidem euoca-

*Exem-
 pliũ. Ios.
 22. 12.
 Potior
 sanior-
 quæ pars
 alterã
 ad offi-
 cium
 cõpelle-
 re in
 negotio
 aperto
 potest.
 II. Exẽ-
 pliũ. Iu-
 dic. 20.
 III. Ex-
 emplũ.
 Potissi-
 mã &
 magis
 sanam
 partem
 auxilia
 aliunde
 posse ex-
 petere.
 IV. Ex-
 emplũ.*

tus est, propter Orientalium Imperatorum ignauiam, qui in Græcia delitescabant? Existimo igitur sententiam meam hæcenus abunde confirmatam probatamq; esse, modo hæc tria axiomata constanter in omnibus hisce definitionibus, retineantur, nempe:

Tres exceptiones semper retinenda.

Responsio ad obiectio- nes qua contra fiunt.

I. Ob. Supremorum Magistratum potestatem in finitam

non esse.

II. Ob.

Tyrannidem manifestam notamq; esse oportere: nec prius ad arma progrediendum esse, quam cetera remedia omnia tentata sint: ac denique quam probe exploratum fuerit, non solum quid liceat, sed etiam quid expediat, ne remedia ipso morbo periculosiora existant.

Reliquum est opinor, vt pro huius tractationis catastrophe argumentis præcipuis respondeamus, quæ in contrariam sententiam adduci solent, præter ea quæ incidenter iam & per occasionem attigimus.

Iactari vero illud in primis solet: *Magistratum esse, maxime supremorum, præcipere, & imperium exercere.* Assentior & ipse, sed addo hanc potestatem legibus tum diuinis, tam humanis esse definitam.

Addunt præterea: *si reges in Tyrannos degenerent, neminem quidem iniquorum mandatorum ministrum esse aut fieri debere: sed subditorum esse pati, ac supremi Magistratus mores patienter ferre, non sese illis vlla vi opponere.* Istud ergo nisi adhibitis superioribus distinctionibus non facile concesserim. Quarum summa est, priuatas quidem personas (nisi auctoritate legitimi alicuius magistratus inferioris, vel ordinum

dinum gentis illius, tueri se possint (aut omnino secedere, usque dum melior illis aura affulgeat, aut colla iugo subdere debere, à Deo patientiam assiduis precibus poscendo, & interim sub ipsius correctionibus proficiendo. Magistratum autem inferiorum partes esse, bonas leges quarum defensionem ipsi iurauerint, strenue aduersus omnes tueri, pro ea quam quisque in statu publico sortitus est: & hoc in genere omnes incumbere, ne leges ac conditiones quibus status publicus nritur, vlla vi, vel externa, vel interna, labefactentur. Denique Imperatores, Reges aliosue supremos Magistratus summa potestate ita potiri, vt siquidem interea conspicuum sit, eos quam regendam prouinciam susceperint, potius depopulari, iurique ac rationi versute, & impotenter aduersari, & quod iurati promiserint proteruetransgredi, possint ac debeant ad officium etiam armata manu (si aliter fieri nequit) reduci, compelli, adigique, ab iis, qui eos ad hanc dignitatem certis conditionibus promouerunt.

Ad hæc communiunt sese exemplo Dauidis, cui etsi iam regni successio promissa esset ducis præcipui officio in bello fungeretur, dum tamē tyrannice impetitur à Saule, tantæ apud se auctoritatis vinctum Domini fuisse ostendit, vt deprehensum neque ipsum lædere, neque ab aliis lædi voluerit: sed exemplo illum mortis supplicio affici iusserit, qui de eo ab se occiso gloriaretur: illum denique, quantumuis iniquis-

III.

Ob.

*Dauidem
intra
cancellos suos
vocationis con-
stitisse,
dum se
aduersus Saule
retinuit*

1. *Sam.* 24. *v.* 7. *E* 26. *v.* 4. *2. Sam.* 1. *v.* 16.

sumum Tyrannum, viuum & mortuum honore maximo sit profecutus. Cuncta hæc ego non inuitus agnosco, & fa' eor etiam fidem, patientiam, ac bonitatem Davidis dotes fuisse incōparabiles & commendatissimas, quas deceat omnes Christianos quàm maxime imitari, & in exemplar sibi proponere: addo etiam omnibus promiscue siue superioribus, siue æqualibus, siue inferioris conditionis bona pro malis rependenda esse. At nego interim patientiam, & mansuetudinem, quæ in Christianis requiritur, impedire, quo minus quis legitimis remediis vti possit, ad propulsandam iniuriam, quæ illi infertur. Licitum est sane rem suam in iudicio ab iniusto possessore vindicare, & apud summum magistratum de iniuria inferioris conqueri: quidni igitur eadem ratione apud ordines aduersus Tyrannum ius experiri licebit? Quod si præ tyrannide nulla ad iustitiam via pateat, tantum abest, vt Davidis exemplum, ijs quæ à nobis dicta sunt aduersetur, vt manifeste etiam pro nobis faciat. David enim Saulis furori ita cessit, vt interim militum copias non paruas secum aggregarit: quibus haud dubie liberius ad suam, suorumque vitam asserendam vsus fuisset, si eo necessitatis à Deo adactus foret, vt non nisi conferta manu vim sibi illatam valuisset propellere. Quod vero Tyranni vitæ cum in manus suas incidisset, pepercit, id certe merito & pro officio fecit: Saul enim solium adhuc Regium obtinebat: neque vel Davidi,

vel

vel cuiquam alteri ius fuit Regnum illi aut vitam adimere, sed solius Dei, aut ordinum, ut supra ostensum est. Cæterum longe aliud est aduersus Tyrannum, vel in iudicio, vel oppositis armis, sese tueri, aliud ex professo aliquid, aut in tyranni vitam: aut in eius ditionem moliri.

Aiunt postmodum, Sedechiam Regem Iudæ grauitèr fuisse reprehensum atque mulctatum, quod contra iusiurandum à Chaldæorum Rege defecisset: qui tamen legitimus Judææ Dominus non erat, sed apertissimus alienæ ditionis vsurpator. Quomodo igitur plus licebit subditis aduersus legitimum Regem, qui Tyrannus euaserit? Respõdeo, Sedechiam expresso Dei mandato, ac etiam præstito iuramento, sese cum suis Regi Chaldæorum subiecisse, qui nullam non soluendi tributi occasionem præbuisset. Quæ circumstantiæ conuincunt omnino Sedechiam, & eius populares tanquam reos tum defectionis, tum periurii. Deinde concedo etiam non licere subditis à iuramento suo discedere: neq; probo, quod dici solet trito prouerbio, *Frangenti fidẽ, fides frangatur eidem*: contra enim censeo, non licere vnquam fidem iuste datã fallere: sed nego fidẽ à subditis falli, aut violari erga Tyrannum, quoties singuli ipsorũ intrametas uocationis suę sese continent, cursum tyrannidis impedire conantur. Est enim Regula generalis, pactum sub conditione vel expressa, vel tacite subintellecta,

IV.
Ob. Sedechiã non debuisse à Rege Chaldæorum deficere.
2. Paral. 36. 13.
Ezechiel. 17. 12. 13. 14.

contractum ab eo solui qui conditionem violavit, non autem ab eo qui, cum sub conditione tantum obligatus esset, ab obligatione liber sit: non per se (esset enim perfidus) sed per eum ipsum, qui prior rupit vinculum obligationis, nempe conditionem appositam. Supremo igitur Magistratu, Tyranno facto, ipse suo perjurio populum à iuramento liberasse censendus est, non contra, cum populus merito in eum suo iure utatur.

v. Ob.

Jer. 29.

7. Iu-

daos

servos

Babylo-

niorum

fuisse

nedum

subdi-

tos.

Prætexunt ad hæc mandatum Dei, qui iubeat nominatim Israelitas preces pro pace & felici statu Nabuchadnezaris crudelissimi Tyranni fundere: nedum vt Iudæis ab illius obedientia & imperio sese subducere licuerit. Concedo id quoque: at primum respondeo, Iudæos non solum subditos privatæque conditionis, sed etiam plerosque servos fuisse sub Chaldæorum Imperio. Iam vero supra à nobis positum est, privatæ conditionis hominibus non licere in suos Magistratus insurgere, vel sese illis aperta vi opponere: multo minus servis in dominos, quantumvis duos iniquos: quando quidem hi & corpora ipsorum & bona in sua potestate habeant. Hoc præceptum ergo iis, quæ supra à nobis sunt posita, nihil derogat. Præterea repeto rursus, Iudæos (quod in tota hac historia maxime est observandum) in potestatem Chaldæorum expressa Dei voluntate venisse, quæ illis per Prophetas sæpe fuit prædicta: tam abest igitur, vt Sedechiæ & reliquæ
multi-

multitudini lieuerit tempore captiuitatis Tyrannidi Chaldæorum resistere, vt ne antea quidem bona conscientia potuerint se illis opponere, aut urbem Hierusalem aduersus illorum oppugnationem protegere, quando quidem præceperat Deus nominatim per Ieremiam vt *Ier. 38.* urbem in manus Chaldæorum dederent, seseq; illis vltro subiicerent.

Hic etiam frustra regerunt quidã, hanc eandem Dei voluntatem in omni Tyrannide locum habere, cum nulla vel sine, vel præter Dei voluntatem obtingat. Possem enim hoc idem argumentum in Tyrannos retorquere: quoniam minus à Dei voluntate pendet, quod Tyranni à suis subditis & popularibus expelluntur (vt plerisque accidit) quam quod populos tyranni sæpenumero opprimant. Sed *VI. Ob. Despro- uidentiam iustam defensionem non prohibere.* prior hæc erit responsio, si dicamus, Dei voluntatem eatanus nobis spectandam, quatenus ipse nobis eam patefacere dignatus est; alioquin nullum erit tam atrox facinus, quod Diuinæ voluntati imputari non possit (cum ne ea quidem, quæ maxime fortuita censentur, casu vel fortuito contingant.) Hinc fit, vt qui latronibus publicis occurrit) à quibus nemo trucidatur, nisi id diuina voluntate permittente) iustã illis ac inculpata tutelam ex legum auctoritate opponere valeat: nempe, quia speciale à Deo mandatum nemo habet vt sese à latronibus vltro ingulari patiatur. Idem est omnino iudicium de ordinaria illa, de qua loquimur, aduer-

2. Pa-
ral. 11.
4. 1.
Ma-
chab.
12.

aduersus tyrannos defensione. Quæ tamen tum-
demum locum habere desinit, cum de Dei con-
traria voluntate apparet, sicut euenit in eo Sede-
chiz factio, de quo proxime diximus : & prius
etiam in Roboami ipsius antecessoris causa :
qui iure alioquin decem alias tribus à se defi-
cientes fuisset infectatus, nisi Deus id fieri ex-
presse vetasset. At contra Marathias ipsiusque
liberi summa laude digni celebrantur, quod se-
se crudelissimo tyranno Antiocho tam cordate
opposuerunt, nullo id vetante Dei mandato,
etsi absque illius iusto iudicio populum Dei
non inuasisset Antiochus, & plerisque etiam
probaretur, gratusque esset.

VII.
Ob. De-
cem tri-
bus iur-
stam
causam
iniuste
aduer-
sus Ro-
boamam
perse-
cuti
sunt.
1. Reg.
21. v. 30.

Obiiciunt hoc quoque, Israelitarum defe-
ctionem illam à Roboamo, quanquam iniquo
exactore, maxime improbari. Respondeo & i-
ple, dupliciter in eo peccasse Israelitas. Primum,
quod non conuocatis Israelitici populi ordi-
nibus (quo Roboamum siue volentem, siue no-
lentem ad officium cogerent) nouum Regem e-
ligendo, Regnum illud, quod vnicum esse Deus
voluit, in duo discerpserint. Deinde, quod à
Davidis familia (quam non ignorabant ad re-
gnum à Deo ipso fuisse selectam) discesserint.
Sed hæc aduersus nos minime militant. Nec
quicquam etiam iuuerit, Ieroboami vocatio-
nem ab Ahia Propheta ipsi parefactam, præte-
xere, quando quidem tota historia satis testa-
tur, non eo respexisse populum cum à domo
Davidis rebellaret, & Aburamum quæstorem
occideret,

occideret, sed viam, qua sunt ingressi manifestam fuisse defectionem: cum potius legitimo iustoque armorum usu tyrannidi occurrere & potuerint & debuerint. Ita fit sæpe aliquid iniuste quod tamē per se iustum esse nihil prohibet.

Contendunt insuper & illud pro se facere, *VIII.*
 Quod diui, Petrus & Paulus iubent aperre preces pro regibus ac aliis magistratibus fieri, qui *Ob.*
 tamen ipsorum tempore non solum Ethnici, sed *1. Pet. 2.*
 immanissimi a deo tyranni erant. Fateor sane: *1. Tim.*
 sed præterquam quod ad priuatas personas ad *2 2.*
 hortationes illæ diriguntur (quibus nullum aliud *Quo*
 remedium quam preces & patientiam reliquum *sensu*
 esse semper diximus) meminisse hic *accipi-*
 quoque oportet, cum dicimus, Magistratus inferiores, *Quod*
 aut Regni alicuius ordines posse, imo *iubentur*
 & debere tyrannidi obsistere: id neque officio *fi-*
 priuatorum Christi fidelium quicquam detrahere, *deles*
 quo verantur malum malo rependere, sed *pro ty-*
 in bono vincere malum, & pro inimicis etiam *rannis*
 orare: neque Magistratum eiusmodi defensionem *orare.*
 prohibere, quin pro conuersione etiam ipsius Tyranni, cui resistunt, apud Deum sint supplices: illique resistendo, quantum fieri potest reuerentiam ex animo & vere exhibeant. Quanquam & illud notandum fuerit, posse Tyrannum eo usque impietatis prouolui, & tam execrandas in Deum inimicitias exercere, vt nominatim aduersus eum publicas preces & execrationes concipere non solum liceat, sed sit etiam aliquando operæ pretium: quod exem-

exemplo suo olim vetus ac primitiua Ecclesia palam testata est, quum Iuliano Cæsari cognomine Apostatæ, non solum publice imprecata, sed etiam exaudita est.

IX.
Ob.
Quid
Judæi
aduer-
sus Ro-
man. se-
ditionē
mouen-
tes à
Christo
diffe-
rant
qui sese
illis vo-
bens sub
misit.
Matth.
17. 27.
Act. 5.
36. 37.
Rom.
13.

Citant denique Christi ipsius exemplum qui tributum Tyberio Cæsari quamuis iniusto Iudæ usurpatori monstroque potius quam homini, pependit, cum constet ex aduerso quotquot Romanis Imperatoribus per seditionem restiterant (quales imprimis memorantur Iudas ille Galonites, Theudas, aliiq; factiosi: ac tota tandem Iudæorum natio, ne falsam Ethnicorum Religionem amplecti cogeretur) misere perire se. Quibus respondeo: magnum esse discrimen inter Ius Regium & tyrannidem: itaque quamuis Iesus Christus cœli terræque Dominus esset: ad quem etiam, tanquam ex Dauide prognatum Regnum Iudæorum potius quam ad Romanos, vel ad Herodem, iure pertineret: quia tamen non ideo in mundum venerat, ut humano more dominareretur, sed ut quasi priuatus hac in parte, & prærogatiuæ Davidicæ familiæ renunciâns, vitam hic degeret: ideo suo illo exemplo confirmare voluit, iuste Regibus, ac principibus tributa ac reliqua subsidia, & deberi & persolui. Quanquam enim Romani Imperatores iniuste ab initio Regnum Iudæorum inuaserunt: eius tamen legitimi tandem Domini euaserunt, partim iusto Dei iudicio: partim consensu, & approbatione, si non omnium, at certe valentioris multitudinis Iudæorum.

rum, quod satis aperte significarunt, cum omnes fere acclamarent: Non habemus Regem nisi Cæsarem. *Ioan. 19.*

QUAEST. VIII.

Quid liceat aduersus iniustos exactores.

Quid si vero, dicet quispiam, Princeps populi Non o-
 lam nimis iniustis que tributis oppriamat? *mnem*
 Tunc ubi decenter admonitus fuerit, possunt *Princi-*
 certe ac etiam debent ii, qui prima ac summa *pem ex-*
 valent auctoritate ex Regni legib. publicæ uti *actore,*
 litati consulere. Sed & hic notandum est: Prin- *pro ty-*
 cipē qui eiusmodi in reb. modum excedit (quia *ranno*
 aut prodigus, aut auarus, aut aliis est vitiis de- *haben-*
 ditus) non statim pro Tyranno esse habendum: *dum.*
 Tyrannidis. n. index ac veluti individuus comes
 est, obfirmata malignitas, quæ ad statum pu-
 blicum, legesq; (quibus Regnū ceu fundamen-
 tis constat) euertēdas totis virib. editur. Adde
 & istud, quamuis iusta occasio opponendi sese *Non*
 manifestæ tyrannidi quandoque offeratur, me- *quic-*
 ditandā tamē subinde, atq; si fieri potest sequē- *quid li-*
 dam, eximiā illam ab homine Ethnico prolatā *cer, idē*
prohibet: *Omnia prius experiri consilio sapientē, semper*
 quā armis, decet. Itaque cum imaginem Cæsa- *expe-*
 ris in templum inferre conaretur Petronius, iu- *dit.*
 stam quidem videbātur habere Iudæi ad arma
 capeffenda occasionem (vt suadebat Matarthiæ
 zelus) potius quam qui templum Dei idolo vio-
 lari paterentur: at multo prudentius consilium
 inierunt,

inierunt, cui etiam Deus benedixit, cum Petronio libere indicarent, nolle se equidem aduersus ipsum pugnare: verum nunquam passuros quamdiu essent superstites idolum illud in Templo collocari. Cæterum etsi Albini & Flori exactiones æquissimam illis denuo querimoniarum causam præberent, & tum quoque de rebus ad Religionem pertinentibus quadante-nus agereretur: omnia tamen Judæorum acta satis ostenderunt, non aliud eos, quam meram defectionem, ac rebellionem affectasse, quæ cum legitimis, de quibus diximus, remediis, nihil haberent commune.

Q U A E S T. I X,

An subditi cum Principibus possint pacisci.

Respondendum est porro nunc illis quoque, qui existimant non decere subditos cum superioribus pacisci. Quæro igitur primû quib. nitantur fundamentis? Si enim rationib. agendum est quales quæso illas satis firmas præterent? *Subditorû est, inquiût, à Principum suorû autoritate, & mandatis pendere, nõ cõtra.* Unde cõsequens est, posse quidẽ subditos modeste ac reuerenter Principib. suas exponere querimonias, atq; illis libere suû consiliû impertiri, si rogentur: at minime vltèrius progredi. Respõdeo: Non licere omnino subditis Magistratus suos siue inferiores siue supremos, nisi cum summa reuerentia accedere: idque non solum propter
merum

metum indignationis eorum, sed etiam pro-
 per conscientiam, ut docet Apostolus, cum hæc
 Potestas à Deo sit constituta. Ast nego ex hoc
 fundamento talem posse necesse consequentia-
 nem: Oportere ergo Subditos, quoties de reb.
 politicis & ad statum, ut dicitur, Regni perti-
 nentibus agitur, ubi quod iustum & æquum,
 legibusque (sub quibus Princeps ille electus &
 constitutus fuit) consentaneum ipsis videtur,
 modeste ac reuerenter illi exposuerint, deinceps
 necessario sese illius arbitrio totos subiicere, id-
 que omnino absq; vlla exceptione sequi, quod
 illi fuerit collibitum. Quinimo contra libere
 assero: nullam ipsi iniuriam fieri, si ad officium
 compellatur: & ubi nullus amplius rationi lo-
 cus superest, vltimus etiam aduersus eum fiat
 progressus. Siquidem cum non nisi certis con-
 ditionibus administratio illi sit commissa: mi-
 nime censendum est, nouas pactiones cum ipso
 iniri, quoties interpellatur ut vel priores con-
 ditiones ratas habeat, easque deinceps obser-
 uet: vel alteri locum cedat, qui de illarum ob-
 seruatione magis sit futurus sollicitus. Quod si
 exemplis probandum est, arbitror satis multa
 supra à me allata esse, quibus constet aperte,
 nulla ratione nulloque vsu aut bene constitutæ
 Monarchiæ vlla experientia niti, aut defendi
 eorum propositionem posse, qui audent affir-
 mare, sufficere cunctis debere subditis nudam
 Regis sui voluntatem.

QUÆST. X.

*An, qui propter religionem persecutionem patiuntur, adversus Tyrannos sese tue-
ri salva conscientia possint.*

Reliquum est tandem, ut maximi momenti
Quæstionem solvam, qua quæritur, an Ty-
ranni di, Veram religionē impetenti atque etiam
quoad potest opprimenti, liceat iuxta superius
positas cōditiones distinctionesque, armata ma-
nu obsistere, & persecutioni obviam ire? Dubi-
tandi hæ præcipuæ causæ esse possunt: Primū
cum Religio ad conscientias pertineat, quibus
nullo modo vis inferri potest, nō videtur illa ul-
lis armis stabilienda aut defendēda: quam ideo
prædicatione verbi Dei, precibus, ac patientia
hactenus potius propagatā conspicimus. Extāt
præterea loci permulti in scripturis quibus o-
stenditur quanta sit inter regna huius Mundi,
& Regnum Christi spirituale, differentia. His
denique subiiciuntur exempla sanctorum Pro-
phetarum, ac ipsius demum Domini nostri Iesu
Christi, penes quem, et si omnis foret auctori-
tas, potentia & virtus, nunquam tamen ipse
hanc defensionis rationē est aggressus, quemad-
modum nec ipsi Apostoli, nec subsequentes vlli
Martyres: vsq; adeo ut ne integrę quidem Chri-
sti fidelium legiones, armis instructissime mor-
tem oppetere recusarint, potius quam exerto
gladio adversus hostes veritatis ipsos insectan-
tes,

*Causa
dubi-
sandi.*

tes sese defenderent. Respondeo primum: ab-
 surdam esse, imo etiam falsam eorum opinio-
 nem, qui putant Media illa, quibus proprie res
 ac negotia huius mundi defenduntur (qualia
 sunt tum Iudicia, tum arma) non modo differ-
 re à mediis, quibus spiritualia defendi possunt,
 sed cum illis velut ex diametro pugnare, adeoq;
 iis aduersari, vt nullum possint aut debeat illa
 in Religionis negotio locum habere. At ego
 contra, Præcipuum optimi cuiusq; Magistratus
 munus esse dico, vt quicquid mediocum au-
 thoritatis, & potentia, illi à Deo concessum est,
 hoc totum omnino conferat, vt inter sibi subdi-
 tos Deus ipse vere agnoscat, agnitusq; tan-
 quam summus regum omnium rex, colatur, &
 adoreretur. Itaq; qui talis erit, non solum omnes
 Jurisdictionis suæ vires, legumq; auctoritatem,
 aduersus veræ Religionis contemptores, per-
 turbatores (qui censuris admonitionibusq;
 Ecclesiasticis nullum locum relinquunt) exer-
 cet, sed armata etiam manu in eos animadu-
 ret, qui aliter ab impietate cohiberi nequeunt.
 Ad cuius sententiæ confirmationem scriptura
 ipsa, & rationes, & exempla innumera nobis
 suppeditat. Rationes quidem sunt huiusmodi.
 Cum finis omnium bene constitutarum Poli-
 tiarum non sit simpliciter huius vitæ tranquilli-
 tas (vt quidam Ethnicorum Philosophorum sunt
 arbitrati) sed Dei gloria, de quâ tota hæc homi-
 num vita dirigenda est: Inde consequitur, Eos
 qui populis præsunt, omnia sua studia omnes-
 que

*Mediæ
 civilia
 non pu-
 gnare
 cum Re-
 ligiosis
 medijs.
 Potissi-
 mum
 munus
 Princa-
 pis prin-
 cipium Re-
 ligionis
 inter
 suos tunc
 conser-
 vare
 tum pro-
 pagare.
 Ratio
 a.*

Ratio

3.

Exem-
pla.

Genes.

14. 18.

1. Sam.

4. 18.

II.

Deut.

17. 18.

III.

Deut.

13.

que facultates à Deo acceptas, huc referre debere, ut purus Dei cultus, à quo ipsius gloria pender, maxime apud eos quos in potestate habent conseruetur, permoueaturque. Deinde, videmus vltimum politiarum finem esse huius vitæ quietam conseruationem; fatendum tamē fuerit, eius & obtinendæ & conseruandæ vnicā hanc esse rationem, si Deus vitæ nostræ tum auctor, tum moderator pie, recteque colatur. Testimonia autem seu exempla sunt prope infinita in scripturis. Patet enim in primis Patriarchas illos Veteres sumos fuisse simul, & sacerdotes, & Magistratus apud suos: quod de Melchisede-cho & Heli nominatim traditur: & quamuis distincta postea duo hæc munera fuerint à Domino, hoc ideo non accidit, quod illa inter se pugnarent: sed quod vnus vir, vtrique exercendo vix sufficeret. Præterea cum Rex iubetur volumine legis apud se habere, ut dies & noctes in illius se electione exerceat, non tanquam à priuato homine istud exigitur, sed tanquam à Rege & publico Magistratu. Porro inter leges, quarum executio demandatur Magistratibus, illæ præcipuæ habentur, quæ veræ Religionis contemptores morti adiudicant. Quarū obseruationem in Dauide cernimus, qui totum Dei cultum certis legibus sanxit: in Salomone qui mandata patris in transgressores impleuit. Item in Ediētis regū Asæ, Josaphat, Ezechia, Josiæ, imo etiam Nebuchadnezaris, & Darii, cum à Daniele Propheta ad Deum adorandū persuaderentur.

deretur. Postremo cū Apostolus affirmat reges, & principes à Deo in hoc esse cōstitutos, non ut honeste tantum, sed etiā ut pie vitam transigamus, (hoc est ut non solum sicut probos & honestos homines decet, eōversari in hac vita, sed etiā ut religiosos & secundum pietatem in Deum viuere possimus) non est dubium quin etiam hāc quæstionem paucissimis verbis definiert. Hinc videmus prisca Concilia aduersus hæreticos, nō auctoritate Romanorū Pontificum (qui nondum tales deprehensi fuerant, quales longo post tempore innotuerunt) sed Imperatorū mandato fuisse coacta hoc re medio, ex piorū Episcoporū suasionib. cognoscerent. Exrant quoq; innumeræ cōstitutiones, & Ecclesiastici Canones tā ab Imperatore Iustiniano, quā ab eius successorib. atq; etiā à Carolo Magno, aliisque editi, qui idem comprobant. Quorsum vero hodie etiam Monarchæ à Romana illa meretrice tam furiose incitantur, ad eos quos ipsi *hæreticos* vocant, igni ferroq; persequēdos, & eliminādos, nisi quod hoc ipsorum muneris esse cōrendit? Qua in re optimo quidem & certissimo nititur fundamento, sed quo nō minus quā innumeris aliis veritatis testimoniis abutitur, ad scilicet impietates & blasphemias vel stabiliendas, vel tuendas. Sed quorsum, inquires, tam proluxa digressio? neque enim quæritur, *An Reges aut Magistratus pietatem tueri, & promovere debeant, sed an subditi aduersus persecutores sese armis non esse tueri*

IIII.

2. Timothei

2. v. 2.

Veritate
religio-

nem

N

tueri

quidem
 Si &
 armis
 intro-
 ducen-
 dā, sed
 iam re-
 ceptam
 conser-
 uari &
 defendi
 armis
 posse
 aduer-
 sus ty-
 rannos,
 nihil
 prohi-
 ber.

tueri possint? Respōdeo ergo ad id quod priore loco supra fuit propositū: aliud esse religionem nūc primū in aliqua regione introducere: aliud eam iam alicubi receptā conseruare, seu collapsam hominūq; aut conuiuentia, aut inscitia, aut malitia, sepultā velle restituere. Nam plantandam quidē ac propagandam ab initio sola spiritus Dei virtute cōfiteor, idq; verbo Dei ad docendū, arguendū, hortandūq; idoneo. Hoc. n. proprium Spiritus sancti opus est, instrumentis spiritualib. vtentis. Itaq; pii principis qui suos ab idololatria & falsis superstitionib. ad veram religionem pellicere cupit, partes erunt, curare primū, vt illi veris firmisq; argumentis in pietate instituantur: Sicut ē diuerso subditorum partes sunt, veritati rationiq; assentiri, ac facile cedere. Tandē vero Princeps piis sanctisq; editis verā religionē stabilire sataget, aduersus eos qui mera pertinacia illā impugnabūt eiue resistent. Quēadmodū nostris tēporib. in Anglia, Dania, Suedia, Scotia, & maxima Germaniæ atq; Heluetiæ parte factū cernimus aduersus Pontificios, Anabaptistas, aliosq; hæreticos. Quorū exemplū si reliquæ nationes sequi mallet, q̄ Romanæ illi, tam sanguinariæ meretrici fidere, & obsequi: ne maior in toto orbe tranquillitas, tā in statu religionis, q̄ Politix conspiceretur? Quid igitur Subditis erit agendum, si contra ad idola colenda à suo Magistratu cōpellantur? Certe nō patitur quidē ratio, vt principem ad mutationem omnimodam status sui astrin-

astringant, quinimo aut persecutionem patienter ferre (dum interea Deū pure colant) aut omnino solū vertere, nouasq; sedes quærere necesse habebunt. At si edictis legitime rogatis & publica auctoritate constitutis confirmatisq;, semel puræ religionis liberum exercitiū fuerit concessum, tū principem dico ad eorū obseruationem tanto magis obligari, quanto negotiū religionis, maioris est præ cæteris omnib. rebus momenti: adeo ut illi fas non sit, ea pro suo arbitrio, & sine causæ cognitione abrogare, sed eadem auctoritate duntaxat intercedente, qua ab initio fuerunt sancita. Si secus fecerit, manifestam tyrannidē ipsum exercere affirmo: cui sese opponere (adhibitis tamen supradictis obseruationib.) eo etiam liberius licebit, quo animarū salutē, conscientiaq; libertatē debemus plusq; res vllas, quantūuis optabiles, chariorē pretiosiorēq; habere. Nemini igitur iam mirum fuerit, quod Dominus noster Jesus Christus, Prophetæ itē ac Apostoli, reliquiue martyres, cū priuati essent homines sese intra metas vocationis suæ continerint. Et quod vel ad illos spectat, qui publicū gerebant munus, vel ad legiones illas, q̄ cum ducib. suis martyriū in media acie sunt perpessę, nulla opposita defensione, etiamsi qui illas insectabantur edicta in fauorē Christianorū prius factu violassent (ut sub Diocletiano & Juliano Imperatorib. præsertim accidit) Duplex est, inquā, de illis responsio. Nam primo etsi quidam Imperatores ante

Dioclerianū, persecutiones aliquatenus leniſſent (vt feciſſe Adrianū, Antoninū & Alexandrū conſtat) publicū tamen religionis Chriſtianae exercitiū nunquā quiſquē eorū cōceſſerat. Deinde repero hic quoque illud, nō quicquid licet, idem quoque ſemper expedire. Neque .n. dixerim ſemper neceſſe eſſe, religionem publicis edictis conceſſā, armis aduerſus manifeſtā tyrannidē tueri & retinere: ſed illud tamen fas eſſe, & licere, præſertim illis quib. hoc onus incumbit, & quib. Deus opportunitatem dederit: vt Lobneſiū exemplū aduerſus Joramū & Jerofolymitanorū aduerſus Amafiā, bellumque Conſtāntini aduerſus Maxentiū rogatu ciuiū Romanoram ſuſceptum (de quibus ſupra) abunde euincant. Hinc cōficio, inter Martyres cenſendos eſſe nō ſolum eos, qui tyrannidem hoſtiū veritatis, nulla alia defenſione, quā patientia peruicerunt: verū etiā illos qui legum aut eorum quib. ius eſt leges tueri, auctoritate, vt par eſt, ſuffulſerunt, manus ſuas Deo ad defenſionem veræ religionis conſecrarunt. Atque hæc quidē haecenus ad hanc poſtremā obiectionem reſpondere placuit, in eorū gratiā qui eā in mediū proponūt, vt conſcientiæ ſuæ cōſulant: quia verentur nepe, ne cōtra Deum peccent, ſi quid eiufmodi tetauerint. Ad genus vero illud hominum quod attinet, qui aliud mundo emolumentū nō præſtant, quā quod innocuo ſanguine omnia cōplēt: principū auctoritate abutentes, vt ex eorū ruinis ſua cōmōda venentur, & augeant: qui que

*Qui
Marty-
res cen-
ſendi.*

interim

interim tanta sunt impudentia, ut his obiectio-
 nib. eos impetere, & oppugnare audeant, qui nō
 vltro sese illis iugulādos p̄bent, suā scil. crudeli-
 tatē & effrenē licentiā, p̄textu religionis &
 zeli, falso palliantes. Hoc inq̄ genus hominum
 nō alia respōsione dignaret, q̄ ea q̄ p̄ædonibus
 merito fieret, qui mercatores aliosue viatores
 in ius vocarent, quod nō nisi gladio accincti ad
 sui defensionē itineri sese cōmitterent, illis hoc
 nō licere cōtendentes, etsi ipsi quoduis genus
 armorū ad illos iugulandos vsurparent. Quin
 mihi isti execrandū illū Fimbriā Romanū (cu-
 iusmodi sicarios ære conductos, multos hodie
 videre est) in memoriā reducunt: cuius tā inso-
 lens fuit audacia, aut potius impudens proter-
 nia, ut cū tempore Syllianæ proscriptionis Scæ-
 nolā, (virum inter Romanos ciues eximia tum
 virtute, tum probitate clarū) vulnere laucian-
 dam curasset, nec vt optabar illo interemptus
 esset: cōqueri, illi q̄ue minari audebat, futurum
 vt in iudiciū abs se quasi maxima iniuria affe-
 ctus, vocaretur, quod sicā ad p̄æcordia vsq; non
 vltro admisisset. Cum eiusmodi vero hominib.
 quia superflua, & inutilis foret omnis dispu-
 tatio; omnes non tā ad propriam ipsorum con-
 scientiam (qua pleriq; iam prorsus destituun-
 tur) quam ad illius tribunal mihi sunt relegan-
 di: cuius sumū imperium iudiciumq; ipsos
 vitare nequiuisse, & tempus & res ipsa tan-
 dem certo experimento comprobarunt.

F I N I S.

N 3

INDEX

INDEX QVÆSTIONVM,
QVIBVS TOTVS HIC TRACTA-
tus continetur, & absolvitur,

- I. An & Deo sine exceptio-
ne, ita & omnibus Ma-
gistratibus semper sit ob-
ediendum? pag. 192
- II. An Magistratus omnium
legum suarum rationem
reddere Subditis tenea-
tur: & quatenus illi in-
stas esse præsumere debe-
ant? 195
- III. Quousque obedientia
iniquis, impijsue man-
datis, aut præstanda, aut
neganda sit? ibid.
- IV. Quomodo subditi à Ma-
gistratu iniuriam passi,
aduersus illum sese tue-
ri debeant? 197
- V. An nullum remedium
subditis oppressis per ty-
rannidē manifestā, præ-
ter preces & patientiā
à Deo concedatur? 199
- VI. An legitimi magistra-
tus Tyranni facti, armis
perinde cohiberi à subdi-
tis possint, ut iniqui alie-
næ dominationis & sur-
patores: & ab ijs abdi-
cari, à quibus primum
fuerant constituti? 208
- VII. Quid agendum quum
ordines seu status cogit
non possunt ad tyranni-
dem aut impediendam,
aut reprimendam? 259
- VIII. An antiqui exactores,
aut alioqui flagitiosi
principes pro tyrannis
sint habendi? & & illis
resistere liceat? 271. 272
- IX. An subditi cum supre-
mis suis magistratibus
pacisci certis conditio-
nibus iure possint? 273
- X. An aduersus principes
& vera religionis hostes &
persecutores manifestos,
Subditi sese tueri armis
possint? 274. 275

INDEX OBJECTIONVM.
 QVIBVS IN SINGVLIS QVÆ-
 stionum responsionibus, occurritur.

- C**um à Deo ipso transfe- 254.255
 rantur Imperia etiam *Cum ius priuatum cuiusq;*
 ad tyrannos, non videri *Gentis longe differat à*
 illis resisti posse, quin & *Iure Naturali, princi-*
 Deo resistatur 263 *pes illo non perinde atq;*
**Cum idem videatur vel a- *isto teneri* 254
 lienã dominationem per *Supremos Magistratus non*
 tyrannidẽ & surpare, vel *habere alium Iudicem,*
 propriam tyrannicẽ ad- *quam Deũ ipsum, quod*
 ministrare, idem de & *Exemplo Davidis con-*
 triusque generis Tyran- *firmatur* 254.255
 nis statui debere 264 *Exemplũ Imperatoris Tur-*
**Si magistratui quoquo mo- *carum, qui dominationẽ*
 do resisti potest, eum qui *obtinet, in suos nullis le-*
 modo supereminebat, *gibus obstrictam* 256
 mox à quouis priuata *Magistratibus imperandi:*
 to haberi 158.159 *Subditis obediendi ne-*
Cum populus olim omne *cessitatem incumbere*
 ius suum in principes *262*
 contulerit: non posse am- *Davidem iam designatum*
 plius de illorum admi- *regem noluisse Sauli cũ*
 nistracione aut potesta- *posset nocere: sed capite*
 te iure conq̃ueri: & in *damnasse eum qui ty-*
 illos insurgere 161.162 *rannum occiderat* 263
Reges nullis legib. subijci; *Sedechiam à Deo reprehen-*
 sed esse supra leges 216. *sum & punitum quod à*
*Rege*****

I N D E X.

- Rege Chaldaorum, Violento Iudae & usurpatore, defecisset 265
- Deum nominatim Iudaeis mandasse, ut pro Nabuchadnezar orarent, qui eos captivos duriter tractabat 266
- Tyrannos nullos sine Dei providentia & voluntate dominari, & populos subiugare 266. 267
- Decem Tribuum Israelis, à Roboamo iniquo exactore, defectionem merito à Deo damari 268
- Apostolos Paulum & Petrum hortari pios, ut pro regibus, etiam impiis, quales tunc erant Rom. Caesares, preces concipiant, eosque honorent 269
- Christum iisdem tributa soluisse: & Iudaeos qui id aut denegarunt, aut praetextu religionis sese illis opposuerunt, misere, ac iuste periisse 270
- Subditorum esse à principum suorum nutu & imperio pendere 273
- Religionem, quae ad conscientias pertinet, non debere vel vi vel armis, sed verbo Dei, precibus & patientia, propagari 274
- Regnum spiritale Christi à regnis mundanis longe diversum, aliis remediis quam illa conservandam 273. 275
- Exempla Christi, prophetarum Apostolorum, ac Martyrum sequenda, qui nunquam magistratibus restiterunt, sed mortem patienter subierunt 277

I N D I C I S F I N I S.

